МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

Швець Юлія Вікторівна

УДК 81’29’37=161.2

ДИСЕРТАЦІЯ

«ГУСТАТОРНИЙ КОД УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВОМЕНТАЛЬНОСТІ : ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ І ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТИ (НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ 18-21СТ.)»

03 Гуманітарні науки

035 Філологія

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Ю.В. Швець

Науковий керівник:
Ковалевська Тетяна Юріївна, доктор філологічних наук, професор

Одеса – 2025

АНОТАЦІЯ

Швець Ю. В. Густаторний код української лінгвоментальності: лінгвокультурологічний і психолінгвістичний аспекти (на матеріалі художньої літератури 18 – 21ст.). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертацію присвячено лінгвокультурологічному та психолінгвістичному аналізу густаторного коду української лінгвоментальності.

Актуальність дисертації зумовлена необхідністю вивчення густаторної лексики як надпотужного ідентифікатора автентичності культури та ментальності українського народу на рівні його харчосмакової поведінки. В межах лінгвокультурологічного аналізу встановлено актуальні густаторні коди національної лінгвоментальності, що увиразнило унікальність лінгвоментальних рис українців. З огляду ж на те, що поняття ментальності і лінгвоментальності є невідємними від особливостей функціювання вищих психічних функцій будь-якого етносу, було здійснено і психолінгвістичний аналіз відповідних мовних кодів, який дав змогу виявити динаміку й особливості їхнього сприйняття представниками різних соціальних груп.

Мета дисертаційної праці полягає у виявленні лінгвоментальних рис національної харчосмакової культури в лінгвокультурологічному і психолінгвістичному аспектах, здійсненому на матеріалі української художньої літератури 18-21ст. Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань: схарактеризувати феномен ментальності і лінгвоментальності в сучасній гуманітарній парадигмі; схарактеризувати феномен ментальності і лінгвоментальності в сучасній гуманітарній парадигмі; виокремити базові густаторні маркери, зафіксовані в контекстах творів української літератури 18-21 ст.; здійснити лінгвокультурологічний аналіз густаторних кодів української ментальності на рівні їхніх лексико-семантичних і фразеологічних маркерів; здійснити психолінгвістичний аналіз зафіксованих густаторних кодів, скерований на

експериментальне встановлення їхнього асоціативного фону з відповідною систематикою отриманих реакцій; встановити і довести унікальність національної лінгвоментальності, презентованої на рівні густаторних кодів.

Об'єктом дослідження є феномен української лінгвоментальності в сегменті її густаторних кодів, предметом виступає лексика на позначення їжі та питва у проєкції на її лінгвокультурологічну і психолінгвістичну специфіку. Джерельною базою дисертаційної праці послугували твори майстрів українського красного письменства 18-23 століть: бурлескно-травестійна поема «Енеїда» І. Котляревського (18 ст.), соціально-побутова повість «Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького (19 ст.), сентиментально-реалістична соціально-побутова повість «Маруся» Г. Квітки-Основ'яненка (19 ст.), трагікомедія «Мартин Боруля» І. Карпенка-Карого (19 ст.), роман-хроніка «Марія» У. Самчука (20 ст.), усмішка «Сом» О. Вишні (20 ст.), роман «Мати все» Л. Дашвар (21 ст.), історичний роман «Залишенець. Чорний Ворон» В. Шкляра (21 ст.), а також асоціативні реакції, отримані в процесі експериментального дослідження, проведеного з 95 респондентами різних соціальних груп. Фактичний матеріал представлено 164 лексемами на позначення їжі та питва та 74 фразеологізмами з густаторними компонентами, відповідно зафіксованих у 1823 та 131 слововживаннях; також долучено 4108 асоціативних реакцій, надані на 59 густативів-стимулів.

Методологійна база представлена загальнонауковими і спеціальними лінгвістичними методами дослідження. У межах загальнонаукових методів задіяно *аналіз і синтез* для обробки й узагальнення результатів дослідження; *описовий* – для загальної характеристики залученого фактичного матеріалу; *метод суцільної вибірки* – для формування фактичної бази дослідження; *кількісний аналіз* прислужився для встановлення динаміки актуальних параметрів фонду густативів. У межах спеціальних лінгвістичних методів застосовано *метод компонентного аналізу* для визначення семантичної структури зафіксованих лексем; *контекстуально-інтерпретаційний аналіз* – для деталізації функційної ролі густаторних маркерів в аналізованих

текстових площинах; *метод етимологічного аналізу* – для встановлення історичних витоків аналізованої густаторної лексики; *лексикографічний метод* – для об'єктивного дефінування густативів; метод лінгвокультурологічного аналізу – для ідентифікації лінгвоментальної оригінальності зафіксованих густативів; *метод асоціативного експерименту* використано для отримання асоціацій респондентів на досліджувані густативи та встановлення їхньої психолінгвістичної специфіки; також застосовано елементи *Мілтон-модельної ідентифікації (нейролінгвістичне програмування)* для висвітлення впливового потенціалу густативів і їхньої ролі в системі нейролінгвістичних предикатів. Наукова новизна дослідження визначається тим, що у ньому вперше описано густаторний код української лінгвоментальності шляхом установлення важливих складників української кулінарної культури в їхній лінгвокультурлогічній і психолінгвістичній інтепретації; вперше досліджено функціювання густативів на ємному матеріалі української художньої літератури 18 – 21ст. у її різножанровій представленості; вперше запропоновано авторське визначення смакової константи ментальності (СКМ) як репрезентативного коду української лінгвоментальності; вперше подано авторську класифікацію актуальних для художнього дискурсу лексико-семантичних і фразеологічних одиниць на позначення їжі та питва і пояснено їхню лінгвокультурологічну специфіку; здійснено авторський розподіл виокремлених густативів за способом їхнього ритуального і буденного вжитку; у результаті проведення вільного асоціативного експерименту встановлено актуальний асоціативний фон лексики на позначення їжі та питва і виявлено особливості сприйняттєвої динаміки аналізованих густативів у проєкції на соціальні характеристики респондентів; уперше виокремлено лінгвоментальні риси українців та їхню культурологічну специфіку на рівні харчосмакових експлікацій. Теоретична цінність зумовлена тим, що описаний у роботі густаторний код української лінгвоментальності у його лінгвокультурологічній і психолінгвістичній

інтепретації сприятиме поглибленню відповідних теоретичних положень; дослідження функціювання густативів на ємному матеріалі української художньої літератури 18 – 21ст. в її різножанровій представленості може прислужитись у подальшому розвиткові ідей українського літературознавства й літературознавчої історіографії та жанрології, дискурсології, досліджень ідіолектної специфіки українських майстрів красного письменства; авторська класифікація актуальних для художнього дискурсу лексико-семантичних і фразеологічних одиниць на позначення їжі та питва поглиблює положення сучасного українського мовознавства, зокрема лексикології, семантики, фразеології тощо; авторський розподіл виокремлених густативів за способом їхнього ритуального і буденного вжитку урізноманітнюватиме положення фольклористики, історії мовознавства, історії української літературної мови; результати асоціативного експерименту прислужаться в подальшій розробці психо- і соціолінгвістичних аспектів сприйняттєвої ідентифікації. Практичне значення дослідження полягає в можливості використання його результатів під час укладання підручників, навчальних посібників із сучасної української мови (розділи з лексикології, фразеології, історії мови), з психо- і нейролінгвістики, лінгвокультурології, сугестивної, комунікативної і соціолінгвістики, нейролінгвістичного програмування тощо. Отримані дані можуть застосовуватися і при викладанні відповідних лекційних курсів та проведенні семінарських занять.

На основі отриманих результатів, встановлено, що лексика на позначення їжі та питва (густаторна лексика) є експлікатором унікальних рис, притаманних українській лінгвоспільноті, показником автентичних традицій української харчосмакової культури, виразником характерних особливостей національної кухні. З’ясовано, що дослідження густативів, зафіксованих у хужодній літературі, надає потужний матеріал для декодування особливостей національного менталітету. Так, на основі отриманих характеристик, підтверджено, що основу густаторної картини творів 18 – 21

століття складають такі лексико-семантичні показники: **вода (247 слововживань), хліб (197), горілка (89), груша (85), борщ (51), сало (51), молоко (44), мед (42), сіль (41), каша (34), чай (31), горіх (29), жито (29), паска (28), картопля (27), пшениця (26), кава (25), ковбаса (24), вареник (19), проскура (18), сивуха (18), ячмінь (18).** Доведено, що саме ці лексеми виявилися найбільш ілюстрованими в контекстах як класичного, так і сучасного художнього дискурсу, оскільки зазначені продукти і страви, приготовані на їх основі, становлять щоденний раціон харчування українців, віддзеркалюють побут та обрядову культуру нашого народу. Встановлено, що, крім лексико-семантичних густаторних кодів, у проаналізованих творах української літератури, фіксується і велика кількість фразеологічних маркерів із густаторним компонентами, що увиразнює ціннісну і комунікативну вагу густативів. Так, виокремлено 74 фразеологічні одиниці (ФО) в **131** слововжитку, з них – 24% з густаторним компонентом вода, 9 % - мед, 7 % - перець, 7 % - сіль, 5 % - горох, 5 % - мак , 4 % - молоко, 3 % - кисіль, 3 % - масло, 3 % - соки та ФО з одиничними густативами гречка, грінка, груша, дутель, кабак, калач, кислиці, олія, писанка, сало, сметана, цибуля, яєшня по по 1 % відповідно.

Результати дослідження лексико-семантичних і фразеологічних одиниць уможливили виокремлення таких репрезентативних рис української лінгвоментальності, як нерозривна єдність з землею, культ хлібороба і шанобливе ставлення до хліба і хліборобської праці; сакралізація води в системі ритуалів, вірувань, світогляду українського народу; релігійність, любов до рідного краю, працьовитість, хазяйновитість, гостинність, миролюбність, щедрість; щирість почуттів, запальний темперамент, бурхлива уява, естетизм, весела вдача, гумор та ін., що виявляє лінгвокультурологічну специфіку густативів у лінгвоментальному комплексі українців.

У процесі здійснення психолінгвістичного аналізу густативів проведено вільний асоціативний експеримент, скерований на виявлення усталеної

архітектури внутрішнього лексикону українців у фокусі густаторної лексики. Отримані характеристики проілюстрували пріоритет однокомпонентних реакцій, що свідчить про лаконізм і чіткість вираження думок учасниками експерименту і доводить максимальну автоматизованість асоціативного процесу. Також зафіксовано певну кількість реченнєвих асоціацій, які виявляють комунікативну активність респондентів, їхні унікальні емоційні риси, характерні ментальні пріоритети, серед яких сакральне ставлення до вогню і печі в українській хаті; сакральне значення хліба, зернових; релігійність, культ національних символів-оберегів, майстерність у виготовленні пряників-писанок як унікальних кулінарних атрибутів календарно-обрядової культури українців; багатство кулінарної культури і домінантність смакової сенсорики світосприйняття; культ родинних зв’язків і жінки-матері тощо.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у створенні асоціативних словників густаторного коду української лінгвоментальності для унаочнення унікальних репрезентативних ознак менталітету української нації; розширення джерельної бази дослідження для верифікації зафіксованих лінгвоментальних констант; проведення масштабних експериментальних досліджень (асоціативний експеримент з більшою кількістю респондентів, семантичний диференціал та ін.).

Ключові слова: лінгвоментальність, густаторна лексика, лексика на позначення їжі та питва, назви страв і напоїв, харчова культура, лінгвокультурологія, психолінгвістика, асоціація, вільний асоціативний експеримент, семантика, фразеологічна одиниця, художня література.

ABSTRACT

Shvets Y. V. Gustatory code of Ukrainian linguisticity: linguocultural and psycholinguistic aspects (on the basis of fiction of 18-21 centuries). – Qualification scientific work on the rights of manuscript.

Dissertation for the Doctor of Philosophy Degree (PhD), Specialty 035 Philology.

3 Odesa I. I. Mechnikov National University, Odesa, 2025.

The dissertation is devoted to the linguo-cultural and psycholinguistic analysis of the gustatory code of Ukrainian linguistic mentality.

The relevance of the dissertation is stipulated by the need to study gustatory vocabulary as a powerful identifier of the authenticity of the culture and mentality of the Ukrainian people at the level of their food and taste behaviour. Within the framework of the linguistic and cultural analysis, the article identifies the actual gustatory codes of national linguistic identity, which highlights the uniqueness of the linguistic features of Ukrainians. Given the fact that the concepts of mentality and linguistic mentality are inseparable from the peculiarities of the functioning of the higher mental functions of any ethnic group, the psycholinguistic analysis of the relevant language codes was also carried out, which made it possible to identify the dynamics and peculiarities of their perception by representatives of different social groups.

The purpose of the dissertation is to identify the linguistic features of the national food and taste culture in the linguistic, cultural and psycholinguistic aspects, based on the material of Ukrainian fiction of the 18-21st centuries. The achievement of this goal necessitated the solution of the following tasks: to characterise the phenomenon of mentality and linguistic mentality in the modern humanitarian paradigm; to characterise the phenomenon of mentality and linguistic mentality in the modern humanitarian paradigm; to identify the basic gustatory markers recorded in the contexts of works of Ukrainian literature of the 18-21st centuries; to carry out a linguistic and cultural analysis of the gustatory codes of the Ukrainian mentality at the level of their lexical-semantic and phraseological markers; to carry out a

psycholinguistic analysis of the recorded gustatory codes aimed at experimentally establishing their associative background with the corresponding systematics of the reactions obtained; to establish and prove the uniqueness of the national linguistic identity presented at the level of gustatory codes.

The object of the study is the phenomenon of Ukrainian linguistic specificity in the segment of its gustatory codes, and the subject is the vocabulary for food and drink in the projection on its linguistic and psycholinguistic specificity. The source base of the dissertation is the works of the masters of Ukrainian fiction of the 18-23 centuries: the burlesque and herbal poem ‘Eneida’ by I. Kotliarevskyi (18th century), the social and domestic story ‘Kaidashev's Family’ by I. Nechuy-Levytskyi (19th century), the sentimental and realistic social and domestic story ‘Marusia’ by by H. Kvitka-Osnovyanenko (19th century), tragicomedy ‘Martin Borulia’ by I. Karpenko-Kary (19th century), chronicle novel ‘Maria’ by U. Samchuk (20th century), humourous story “Catfish” by O. Vyshnia (20th century), novel ‘To Have Everything’ by L. Dashvar (21st century), historical novel "The Remnant. The Black Raven" by V. Shklyar (21st century), as well as associative reactions obtained in the course of an experimental study conducted with 95 respondents from different social groups. The factual material is represented by 164 lexemes denoting food and drink and 74 phraseological units with gustatory components, respectively recorded in 1823 and 131 word uses; 4108 associative reactions given to 59 gustatory stimuli are also included.

The methodological basis is represented by general scientific and special linguistic research methods. The general scientific methods used are *analysis and synthesis* for processing and generalising the results of the study; *descriptive* – for the general characterisation of the factual material involved; *the method of continuous sampling* – for the formation of the factual basis of the study; *quantitative analysis* was used to establish the dynamics of the actual parameters of the gustatory fund. Within the framework of special linguistic methods, *the method of component analysis* was used to determine the semantic structure of the recorded lexemes; *contextual and*

interpretive analysis – to detail the functional role of gustatory markers in the analysed textual areas; *the method of etymological analysis* – to establish the historical origins of the analysed gustatory vocabulary; *lexicographic method* – for the objective definition of gustatives; *method of linguistic and cultural analysis* – for the identification of the linguistic originality of the recorded gustatives; *method of associative experiment* – to obtain respondents' associations with the studied gustatives and to establish their psycholinguistic specificity; *elements of Milton model identification (neuro-linguistic programming)* were also applied to highlight the influential potential of gustatives and their role in the system of neuro-linguistic predicates.

The scientific novelty of the study is determined by the fact that it is the first to describe the gustatory code of Ukrainian linguistic mentality by identifying important components of Ukrainian culinary culture in their linguistic, cultural and psycholinguistic interpretation; the first to study the functioning of gustatives on the rich material of Ukrainian fiction of the 18th - 21st centuries in its diverse genre representation; for the first time, the author's definition of the taste constant of mentality (TCM) as a representative code of Ukrainian linguistic mentality is proposed; for the first time, the author's classification of lexical-semantic and phraseological units for food and drink, relevant for artistic discourse, is presented and their linguistic and cultural specificity is explained; the author's distribution of the selected gustatives by the way of their ritual and everyday use is carried out; as a result of a free associative experiment, the actual associative background of the vocabulary for food and drink has been established and the peculiarities of the perceptual dynamics of the analysed gustatives in the projection on the social characteristics of the respondents have been revealed; for the first time, the linguistic features of Ukrainians and their cultural specificity at the level of food and taste explications have been identified. The theoretical value is due to the fact that the gustatory code of Ukrainian linguistic mentality described in the work in its linguistic, cultural and psycholinguistic interpretation will contribute to the

deepening of the relevant theoretical positions; the study of the functioning of gustatives on the rich material of Ukrainian fiction of the 18th - 21st centuries. in its multigenre representation can serve in the further development of the ideas of Ukrainian literary criticism and literary historiography and genre studies, discourse studies, studies of idiolectal specificity of Ukrainian masters of fine writing; the author's classification of lexical-semantic and phraseological units relevant for artistic discourse to denote food and drink deepens the provisions of modern Ukrainian linguistics, in particular lexicology, semantics, phraseology, etc; the author's distribution of the selected gustatives according to the way they are used in ritual and everyday life will diversify the provisions of folklore studies, history of linguistics, history of the Ukrainian literary language; the results of the associative experiment will serve in the further development of psychological and sociolinguistic aspects of perceptual identification. The practical significance of the study lies in the possibility of using its results in the compilation of textbooks and manuals on the modern Ukrainian language (sections on lexicology, phraseology, language history), psycho- and neurolinguistics, linguoculturology, suggestive, communicative and sociolinguistics, neurolinguistic programming, etc. The data obtained can also be used in teaching relevant lecture courses and seminars. On the basis of the results obtained, it is established that the vocabulary for food and drink (gustatory vocabulary) is an explicator of unique features inherent in the Ukrainian linguistic community, an indicator of authentic traditions of Ukrainian food and taste culture, and an expression of the characteristic features of national cuisine. It has been found that the study of gustatives recorded in fiction provides a powerful material for decoding the peculiarities of the national mentality. Thus, on the basis of the obtained characteristics, it is confirmed that the basis of the gustatory picture of works of the 18th - 21st centuries is formed by the following lexical and semantic indicators water (247 word uses), bread (197), vodka (89), pear (85), borsch (51), lard (51), milk (44), honey (42), salt (41), porridge (34), tea (31), nut (29), rye (29), Easter cake (28), potatoes (27), wheat (26), coffee (25), sausage (24), dumpling (19), proskura (18), sivukha (18), barley (18). It is proved that these lexemes are the most

illustrated in the contexts of both classical and contemporary literary discourse, since these products and dishes prepared on their basis constitute the daily diet of Ukrainians, reflect the life and ritual culture of our people. It has been established that, in addition to lexical and semantic gustatory codes, the analysed works of Ukrainian literature also contain a large number of phraseological markers with gustatory components, which emphasises the value and communicative weight of gustatives. Thus, 74 phraseological units (PUs) in 131 word combinations were identified, of which 24% have the gustatory component water, 9% - honey, 7% - pepper, 7% - salt, 5% - peas, 5% - poppy, 4% - milk, 3% - jelly, 3 % - butter, 3 % - juices and FO with single thickeners buckwheat, toast, pear, dutel, kabak, kalach, sour cream, oil, pysanka, lard, sour cream, onion, scrambled eggs, 1 % each, respectively. The results of the study of lexical-semantic and phraseological units made it possible to identify such representative features of Ukrainian linguistic identity as inseparable unity with the land, the cult of the farmer and respectful attitude to bread and agricultural labour; the sacralisation of water in the system of rituals, beliefs, and worldview of the Ukrainian people; religiosity, love for the native land, hard work, hospitality, peacefulness, generosity; sincerity of feelings, hot temperament, vivid imagination, aestheticism, cheerful disposition, humour, etc., which reveals the linguistic and cultural specificity of gustatives in the linguistic complex of Ukrainians. In the course of the psycholinguistic analysis of gustatives, a free associative experiment aimed at revealing the established architecture of the internal lexicon of Ukrainians in the focus of gustatory vocabulary was conducted. The obtained characteristics illustrated the priority of one-component reactions, which indicates the conciseness and clarity of expression of thoughts by the participants of the experiment and proves the maximum automation of the associative process. A certain number of sentence associations were also recorded, which reveal the communicative activity of the respondents, their unique emotional traits, and characteristic mental priorities, including the sacred attitude to fire and stove in a Ukrainian house; the sacred meaning of bread and grain; religiosity, the cult of national symbols-amulets, the skill of making gingerbread Easter eggs as

unique culinary attributes of the calendar and ritual culture of Ukrainians; the richness of culinary culture and the dominance of taste sensory perception; the cult of family ties and women-mothers, etc. Prospects for further research include the creation of associative dictionaries of the gustatory code of Ukrainian linguistic identity to illustrate the unique representative features of the mentality of the Ukrainian nation; expanding the source base of the study to verify the recorded linguistic constants; conducting large-scale experimental studies (associative experiment with a larger number of respondents, semantic differential, etc.)

Key words: linguisticity, gustatory vocabulary, food and drink vocabulary, names of dishes and drinks, food culture, linguoculturology, psycholinguistics, association, free associative experiment, semantics, phraseological unit, fiction.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких оприлюднено основні наукові результати дисертації (опубліковані у фахових виданнях України):

1. Швець Ю.В. Шляхи входження і функціювання лексичних запозичень на позначення їжі та питва у контексті твору «Енеїда» І.Котляревського. *Записки з українського мовознавства*. Одеса: «Полипринт», 2021. Вип. 28. 380 с. С.86 – 98. DOI: https://doi.org/10.18524/2414-0627.2021.28.235524
2. Швець Ю.В. Дослідження кодів української густаторної лексики методом вільного асоціативного експерименту. *Актуальні питання гуманітарних наук. міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 44. Т. 3. 286 с. С.146 – 154. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4863/44-3-23
3. Ковалевська Т. Ю., Швець Ю. В. Асоціативний фон класичних густативів. *Записки з українського мовознавства*. Одеса: Видавець С. Л. Назарчук, 2023. 374с. С. 254 – 272. DOI: https://doi.org/10.18524/2414-0627.2023.30.283885
4. Швець Ю. В. Фразеологізми з густаторним компонентом у лінгвоментальному фокусі: лінгвокультурологічний аспект (на матеріалі зразків класичної і сучасної української художньої літератури 18 – 21 ст.). *Вісник науки та освіти*. Київ, 2024. Вип. 8 (26). С. 522 – 539. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-8(26)-522-539
5. Швець Ю.В. Контекстуальні семантико-стилістичні трансформації рекламних густативів. *Культура слова*. Київ, 2022. Вип. 97. С.167 – 176. DOI: doi.org/10.37919/0201-419X-2022.97.16

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації (опубліковані в закордонних виданнях):

6. Shvets Yuliia. Study of fluctuations of the concept of «Mentality» in modern humanities: philosophical, psychological and linguistic aspects. International scientific conference «Philological sciences and translation studies: European potential» : conference proceedings (November 3–4, 2022. Riga, the Republic of Latvia). Riga, Latvia : *Baltija Publishing*, 2022. 344p. P. 199 – 203. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-261-6-49

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації (стаття у колективній монографії, опубліковані тези доповідей на наукових конференціях):

7. Швець Ю. В. Лінгвокультурологічна інтерпретація лінгвоментальних складників фразеологізмів із густаторними маркерами (на матеріалі зразків української художньої літератури 18-21 ст.). Одеська лінгвістична школа: пріоритетні напрями: колект. моногр. / за заг.ред. Ковалевської Т. Ю. Одеса: Видавець С.Л. Назарчук, 2024. С. 174 – 187.
8. Швець Ю. В. Динаміка густативів на матеріалі твору «Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького. Матеріали І міжнародного конгресу «Прикладна лінгвістика на Півдні України: здобутки і перспективи». Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Одеса, 2021. 139 с. С. 121 – 125.
9. Швець Ю. В. Поняття густаторного коду української ментальності в дослідженнях сучасних учених. Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару «Мова і право». 27 жовтня 2021 року, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ / За заг. ред. А. В. Колесник, І. В. Царьової. Дніпро: ДДУВС, 2021. С.102 – 105.

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень…….21

ВСТУП…….....22

РОЗДІЛ І Поняття ментальності і лінгвоментальності в гуманітарній науковій парадигмі…….. 32

1.1. Феномен ментальності в гуманітарній науковій парадигмі……...32

1.1.1. Філософсько-етичні модуси поняття ментальності…34

1.1.2. Соціально-психологічні та когнітивні інтерпретації поняття ментальності …….....41

1.1.3. Історико-культурологічні виміри поняття ментальності……50

1.2.Лінгвоментальність у системі мовознавчих концепцій……...56

1.2.1. Поняття лінгвоментальності в зарубіжній лінгвістиці.56

1.2.2. Аспекти дослідження лінгвоментальності в українському мовознавстві……..58

1.2.3.Базові коди української лінгвоментальності……65

Висновки до розділу І…….……..67

РОЗДІЛ ІІ Лінгвокультурологічний аспект густаторних кодів української ментальності……..70

2.1. Лінгвокультурологія в системі сучасних мовознавчих напрямів..71

2.1.1. Загальна історія та теорія лінгвокультурології…….71

2.1.2. Персонологійні аспекти лінгвокультурології……74

2.1.3. Лінгвокультурологійні аспекти національної концептосфери……...76

2.1.4. Лінгвокультурологійні аспекти художнього дискурсу…….78

2.2. Міждисциплінарний характер густаторних досліджень у лінгвокультурологійному аспекті……79

2.2.1. Історичні виміри...……..79

2.2.2. Соціологічні виміри……..…….81

2.2.3. Філософські виміри…….……...83

2.2.4. Феномен української кухні в лінгвокультурологічному аспекті в дослідженнях літературознавців……85

2.2.5. Феномен української кухні в лінгвокультурологічному аспекті у фокусі вчених-мовознавців…….88

2.3. Лексико-семантичні маркери густативів……...100

2.3.1.Хлібобулочні вироби (випічка)……..102

2.3.2. Алкогольні напої…….....105

2.3.3. М’ясні страви …….....……...107

2.3.4. Злакові культури (страви на основі злакових)……109

2.3.5. Страви з тіста (на основі борошна). …….110

2.3.6. Овочі…… ……..111

2.3.7.Безалкогольні напої.....113

2.3.8. Рибні страви……..……113

2.3.9. Страви на основі молока (молоковмісна продукція)….114

2.3.10. Солодке……115

2.3.11. Спеції, прянощі, приправи……116

2.3.12. Супи…….....117

2.3. 13.Фрукти ……117

2.3.14.Жири…… ……..……...118

2.3.15. Квашенина……..118

2. 3.16. Бобові……..119

2.3.17. Великодні декоровані яйця…….119

2.3.18. Холодні страви…….119

2.3.19. Ягоди…….119

2.3.20. Баштанні культури……...120

2.3.21. Горіхи……...…120

2.3.22. Маслинові…….120

2.3.23. Соуси……120

2.3.24. Страва з яєць……120

2.4. Фразеологічні маркери густативів……..…125

2.4.1. ФО з густаторним компонентом **ХЛІБ**…….131

2.4.2. ФО з густаторним компонентом **СІЛЬ**……...……..136

2.4.3. ФО з густаторним компонентом **ВОДА** ……...137

2.4.4. ФО з густаторним компонентом **МЕД**……..139

2.4.5. ФО з густаторним компонентом **ПЕРЕЦЬ**…….…….141

2.4.6. ФО з густаторним компонентом **ГОРОХ**……142

2.4.7. ФО з густаторним компонентом **МАК**…….……143

2.4.8. ФО з густаторним компонентом **МОЛОКО**…..……..143

2.4.9. ФО з густаторним компонентом **КИСІЛЬ**…..…….....144

2.4.10. ФО з густаторним компонентом **МАСЛО**…….144

2.4.11. ФО з густаторним компонентом **СОКИ**…….145

2.4.12. ФО з густаторним компонентом **ГРЕЧКА**…….145

2.4.13. ФО з густаторним компонентом **ГРІНКА**…….146

2.4.14. ФО з густаторним компонентом **ГРУША**……..…146

2.4.15. ФО з густаторним компонентом **ДУТЕЛЬ**……146

2.4.16. ФО з густаторним компонентом **КАБАК**……...146

2.4.17. ФО з густаторним компонентом **КАЛАЧ**……...147

2.4.18. ФО з густаторним компонентом **КИСЛИЦІ**……..…147

2.4.19. ФО з густаторним компонентом **ОЛІЯ**……..148

2.4.20. ФО з густаторним компонентом **ПИСАНКА**……148

2.4.21. ФО з густаторним компонентом **САЛО**…….148

2.4.22. ФО з густаторним компонентом **СМЕТАНА**……149

2.4.23. ФО з густаторним компонентом **ЦИБУЛЯ**……...…149

2.4.24. ФО з густаторним компонентом **ЯЄШНЯ**…….149

Висновки до розділу ІІ……..…….150

РОЗДІЛ ІІІ Психолінгвістичний аспект густаторних кодів української ментальності……...…….161

3.1. Асоціативний експеримент як провідний метод психолінгвістики: витоки і перспективи…….161

3.2. Асоціативний фон густаторних кодів української ментальності……...167

3.2.1. ЛСП алкогольні напої…….172

3.2.2. ЛСП страви з борошна……187

3.2.3. ЛСП городина……..…203

3.2.4. ЛСП молоковмісна продукція……208

3.2.5. ЛСП кашоподібні страви……212

3.2.6. ЛСП безалкогольні напої……216

3.2.7. ЛСП великодні декоровані яйця……220

3.2.8. ЛСП страва з яєць……....223

3.2.9. ЛСП солодке……223

3.2.10. ЛСП м’ясні страви……226

3.2.11. ЛСП рибні страви ……227

3.2.12 ЛСП жири……...230

3.2.13. ЛСП перша страва……....232

3.2.14. ЛСП десертний напій……...233

Висновки до розділу ІІІ……...……..234

ВИСНОВКИ……..237

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….249

ДОДАТКИ…….297

Перелік умовних скорочень

СКМ – смакова константа ментальності

МО – мовна особистість

ФО – фразеологічні одиниці

ЛСГ – лексико-семантична група

ЛСП – лексико-семантичне поле

ВАЕ – вільний асоціативний експеримент

АП – асоціативне поле

ЯА – ядрові асоціації

ВСТУП

Актуальність теми дисертації. Вияв національної ментальності в категоріях мови уможливлює комплексне вивчення культурно-історичного феномену того чи іншого народу (Г. Ващенко, Н. Венжинович, Г. Віват, М. Дружинець, Ю. Карпенко, Т. Ковалевська, В. Кононенко, О. Кульчицький, М. Мацейків, Є. Онацький, А. Романченко, В. Русанівський, Л. Шнуровська). Тому питання лінгвоментальності нерідко поставало базовим у наукових розвідках учених-класиків (Б. Ворф, В. фон Гумбольдт, Ж. Дюран, Е. Дюркгейм, І.Кант, Ж.Лакан, П. Лацарус, Г. Лебон, С.Мадаріага, С. Рубінштейн, Е. Сепір, Г. Штейнталь, Ш. Шварц, К. Юнг), які, вивчаючи взаємозв'язок мови і культури, мови й особливостей психоемоційних і характерологічних домінант національної поведінки, мовної і концептуальної картин світу, встановили глибинну корелятивність між системою національної мови та фундаментальними поняттями національних цінностей, світоглядних настановчих пріоритетів, традицій і звичаїв представників певних лінгвокультурних спільнот. Надважливим дослідження національної ментальності завжди було і для українських учених, що доводять праці як класиків (М.Грушевський, М.Драгоманов, П.Куліш, О. Кульчицький, В.Липинський, О. Потебня, Г. Сковорода, І. Франко, Д.Чижевський, Б. Цимбалістий, П. Юркевич, Н. Яковенко), так і представників сучасної української філософської думки (М. Ващенко, О. Гордійчук, С. Петрушенко, Я. Радевич-Винницький, В. Храмова, Ю. Юшкевич), де фундаментальними ознаками національної ментальності були визнані кордоцентричність, інтроверсивність, емоційність, комунікативна толерантність, релігійність тощо. Лінгвоментальна репрезентація цих позицій опрацьована в різноаспектних (лінгвокультурологічних, етнолінгвістичних, психолінгвістичних, соціолінгвістичних та ін.)

дослідженнях Ф. Бацевича, Е. Боєвої, Н. Венжинович, Г. Віват, Т. Вільчинської, В. Жайворонка, А. Загнітка, Ю. Карпенка, Т. Ковалевської, І. Колегаєвої, Н. Кравченко, О. Малярчук, О. Матузкової, О. Павлушенко, О. Прищепи, В. Русанівського, А. Романченко, М. Стецик, О. Черненко, І. Хоменської, О. Яковлєвої та ін., де виявлені й схарактеризовані базові мовні коди на рівні фольклорної символіки, гендерної поведінки, міжкультурної специфіки, історичної ретроспекції тощо. Проте і досьогодні такий надважливий сегмент національної лінгвоментальності, як лексика на позначення їжі та питва, що слугує своєрідним об'єднувальним стрижнем для всіх носіїв мови, лише починає привертати увагу науковців (див. праці Г. Віват, Венжинович, Г. Доброльожи, О. Козаченко, І. Колегаєвої, А. Романченко, а також І. Лакомської, Л. Реви-Лєвшакової, С. Яценко та деяких інших учених) попри те, що саме густаторна лексика виступає найпоказовішим індикатором автентичної культури нашого народу, його ціннісних пріоритетів на рівні харчосмакової поведінки, ілюструє культурологічну специфіку гастрономічних орієнтирів українців. Зазначене визначає актуальність звернення до аналізу густаторної лексики в аспекті її лінгвоментальної специфіки. Відзначимо і те, що в цих працях переважно аналізуються або ідіолектні особливості використання густаторної лексики в окремих ідіолектах представників красного письменства чи ж певних соціокультурних груп, або її стилістичне навантаження характеризується на рівні певних лексичних груп. З огляду на це, в дисертації ґрунтовний аналіз лексики на позначення їжі та питва здійснено в контексті визначних творів української художньої літератури 18 – 21 ст., що дало змогу отримати ємний фактаж актуальних для українців густативів у їх різноплановій художній представленості. Крім того, оскільки поняття ментальності і лінгвоментальності є невід'ємними від особливостей функціювання вищих психічних функцій будь-якого етносу, то і психолінгвістичний

аналіз відповідних мовних кодів, у свою чергу, може виявити динаміку їхнього сприйняття у проєкції на різні соціальні групи респондентів, що увиразнює актуальність дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано на кафедрі української мови та мовної підготовки іноземців Одеського національного університету імені І.І. Мечникова в межах наукової теми «Дослідження дискурсивної специфіки комунікативного впливу» (державний реєстраційний номер 0119U10356). Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (протокол № 5 від 24 листопада 2020 року) та уточнена і затверджена на засіданні Вченої ради Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (протокол № 5 від 13 грудня 2023 року).

Мета і завдання. Метою дисертації є виявлення лінгвоментальних рис національної харчосмакової культури в лінгвокультурологічному і психолінгвістичному аспектах на матеріалі української художньої літератури 18-21ст. Мета передбачала виконання таких завдань:

1) схарактеризувати феномен ментальності і лінгвоментальності в сучасній гуманітарній парадигмі;

2) виокремити базові густаторні маркери, зафіксовані в контекстах творів української літератури 18-21 ст.;

3)здійснити лінгвокультурологічний аналіз густаторних кодів української ментальності на рівні їхніх лексико-семантичних і фразеологічних маркерів;

4) здійснити психолінгвістичний аналіз зафіксованих густаторних кодів, скерований на експериментальне встановлення їхнього асоціативного фону з відповідною систематикою отриманих реакцій;

5) встановити і довести унікальність національної лінгвоментальності, презентованої на рівні лінгвокультурологічної та психолінгвістичної специфіки густаторних кодів.

Об'єктом дослідження є феномен української лінгвоментальності в сегменті її густаторних кодів, предметом виступає лексика на позначення їжі та питва у проєкції на її лінгвокультурологічну і психолінгвістичну специфіку. **Предметом** є лексика на позначення їжі та питва у проєкції на її лінгвокультурологічну і психолінгвістичну специфіку. **Джерельною базою** дисертаційного дослідження послугували твори майстрів українського красного письменства 18-21століть, а саме: бурлескно-травестійна поема **«Енеїда»** І. Котляревського (18ст.), соціально-побутова повість **«Кайдашева сім'я»** І. Нечуя-Левицького (19ст.), сентиментально-реалістична, соціально-побутова повість **«Маруся»** Г. Квітки-Основ'яненка (19 ст.), трагікомедія «**Мартин Боруля**» І. Карпенка-Карого (19ст.), роман-хроніка **«Марія»** У. Самчука (20ст.), усмішка **«Сом»** О. Вишні (20ст.), роман **«Мати все»** Л. Дашвар (21 ст.), історичний роман **«Залишенець. Чорний Ворон»** В. Шкляра (21ст.). Звернення до вищезазначених джерел пояснюємо зокрема тим, що, наприклад, «Енеїда» І. Котляревського демонструє зразок синтезу багатьох сфер життя українців, насамперед – їхній побут, бо у творі згадано традиційні українські страви, як символ давньої й неповторної гастрономічної культури нашого великого народу. Якщо І. Котляревський виявився першим митцем, хто спромігся написати «Енеїду» народнорозмовною мовою і відродити її популярність, то І. Нечуй-Левицький створив не просто соціально-побутову повість «Кайдашева сім'я», де також віддзеркалено звичаї, традиції, обряди українців у приготуванні й споживаннїі їжі як у буденності, так і на свята, митцю також удалось вписати у вічність особливості життя і

поведінки героїв твору, що притаманні нашому менталітету і є актуальними дотепер. У свою ж чергу, Г. Квітка-Основ'яненко у творі «Маруся» ілюстрував традиції української старовини на прикладі календарно-обрядової творчості українців: сватання, заручини, весілля, поховання тощо, і способи приготування їжі та напоїв, як сакральні ритуали, що супроводжували всі названі культурні події. Роман-хроніка «Марія» У. Самчука – це твір, де читач проживає біль голодних років України і ще раз усвідомлює цінність хлібу, оскільки саме цей густатив найчастіше фігурує на сторінках твору (72 слововживання) як символ святості і життя для людей, які пережили Голодомор 1932 – 1933 рр. Під час дослідження ментальної картини українців, народного типу поведінки, наших традицій, звичаїв, обрядів і відповідних кулінарних атрибутів, неможливо оминути і драми І. Карпенка-Карого «Мартин Боруля», в яких митець талановито і філігранно відтворив велику кількість типажів українського суспільства, які так чи інакше унаочнюють увесь спектр особливостей національної вдачі. Сцени застілля, де ілюстровано приготування та споживання їжі, в українських творах нерідко супроводжуються неповторною й особливою рисою українців – гумором, а найкращою платформою відображення такого вишуканого поєднання наших кулінарних умінь і народної вдачі є усмішки О. Вишні. Зважаючи на художнє слово майстрів класичної української літератури, яка увібрала в себе неповторні ментальні риси нашого народу, стала уособленням столітніх духовних надбань українців як сильної, величної нації, ми не могли оминути увагою глибинне джерело творчості сучасних українських митців, наприклад, Л. Дашвар «Мати все», яка познайомила зі світом нової української літератури неймовірну кількість читачів, чим розбудила прихильність сучасної аудиторії до української культури, мови, звичаїв, традицій; В. Шкляра, який за допомогою історичного роману «Залишенець. Чорний Ворон» занурив

читачів у прадавні часи славного минулого великого українського народу, тим самим установив духовний зв'язок між пращурами та нащадками, що, беззаперечно, уможливило пробудження національної пам'яті у свідомості українців.

Крім зазначених джерел, залучаємо й асоціативні реакції, отримані в процесі експериментального дослідження, проведеного з 95 респондентами різних соціальних груп. Фактичний матеріал представлено 164 лексемами на позначення їжі та питва та 74 фразеологізмами з густаторними компонентами, відповідно зафіксованих у 1823 та 131 слововживаннях; також долучено 4108 асоціативних реакцій, надані на 59 густативів-стимулів. Конкретні показники словоживань кожного густатива в кожному аналізованому творі та загалом наведено в Додатку А.

Методологійна база представлена загальнонауковими і спеціальними лінгвістичними методами дослідження. У межах загальнонаукових методів задіяно аналіз і синтез для обробки й узагальнення результатів дослідження; описовий – для загальної характеристики залученого фактичного матеріалу; метод суцільної вибірки – для формування фактичної бази дослідження; кількісний аналіз прислужився для встановлення динаміки актуальних параметрів фонду густативів. У межах спеціальних лінгвістичних методів застосовано метод компонентного аналізу для визначення семантичної структури зафіксованих лексем; контекстуально-інтерпретаційний аналіз – для деталізації функційної ролі густаторних маркерів в аналізованих текстових площинах; метод етимологічного аналізу – для встановлення історичних витоків аналізованої густаторної лексики; лексикографічний метод – для об’єктивного дефінування густативів; метод лінгвокультурологічного аналізу – для ідентифікації лінгвоментальної оригінальності зафіксованих густативів; метод асоціативного експерименту використано для отримання асоціацій респондентів на досліджувані густативи та встановлення їхньої

психолінгвістичної специфіки; також застосовано елементи Мілтон-модельної ідентифікації (нейролінгвістичне програмування) для висвітлення впливового потенціалу густативів і їхньої ролі в системі нейролінгвістичних предикатів. Наукова новизна дослідження визначається тим, що у ньому вперше описано густаторний код української лінгвоментальності шляхом установлення важливих складників української кулінарної культури в їхній лінгвокультурлогічній і психолінгвістичній інтепретації; вперше досліджено функціювання густативів на ємному матеріалі української художньої літератури 18 – 21ст. у її різножанровій представленості; вперше запропоновано авторське визначення смакової константи ментальності (СКМ) як репрезентативного коду української лінгвоментальності; вперше подано авторську класифікацію актуальних для художнього дискурсу лексико-семантичних і фразеологічних одиниць на позначення їжі та питва і пояснено їхню лінгвокультурологічну специфіку; здійснено авторський розподіл виокремлених густативів за способом їхнього ритуального і буденного вжитку; у результаті проведення вільного асоціативного експерименту встановлено актуальний асоціативний фон лексики на позначення їжі та питва і виявлено особливості сприйняттєвої динаміки аналізованих густативів у проєкції на соціальні характеристики респондентів; уперше виокремлено лінгвоментальні риси українців та їхню культурологічну специфіку на рівні харчосмакових експлікацій.

Теоретична цінність зумовлена тим, що описаний у роботі густаторний код української лінгвоментальності у його лінгвокультурологічній і психолінгвістичній інтепретації сприятиме поглибленню відповідних теоретичних положень; дослідження функціювання густативів на ємному матеріалі української художньої літератури 18 – 21ст. в її різножанровій представленості може прислужитись у подальшому розвиткові ідей українського літературознавства й літературознавчої історіографії та жанрології, дискурсології, досліджень ідіолектної специфіки українських майстрів красного письменства; авторська класифікація актуальних для

художнього дискурсу лексико-семантичних і фразеологічних одиниць на позначення їжі та питва поглиблює положення сучасного українського мовознавства, зокрема лексикології, семантики, фразеології тощо; авторський розподіл виокремлених густативів за способом їхнього ритуального і буденного вжитку урізноманітнюватиме положення фольклористики, історії мовознавства, історії української літературної мови; результати асоціативного експерименту прислужаться в подальшій розробці психо- і соціолінгвістичних аспектів сприйняттєвої ідентифікації. Також теоретична цінність визначається її певним внеском у проблематику психолінгвістичних інтепретацій актуальних лексичних груп української мови, їхніх сугестійних систематик, національної лінгвокультурологічної специфіки, лінгвістики тексту та ін. У дисертації поглиблено поняття складників національної ментальності, уточнено обсяг її актуального густаторного фонду в межах художнього дискурсу, встановлено особливості його сучасного оцінювання й інтерпретування.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання його результатів під час укладання підручників, навчальних посібників із сучасної української мови (розділи з лексикології, фразеології, історії мови), з психо- і нейролінгвістики, лінгвокультурології, сугестивної, комунікативної і соціолінгвістики, нейролінгвістичного програмування тощо. Отримані дані можуть застосовуватися і при викладанні відповідних лекційних курсів та проведенні семінарських занять.

Особистий внесок здобувача. Всі результати дисертації отримані внаслідок самостійних спостережень і аналітичних опрацювань автора. Отриманні результати дослідження подано у публікаціях автора, де 1 стаття, написана у співавторстві, містить 85% авторського внеску, пов’язаного зі збором та інтерпретацією фактичного матеріалу.

Апробація результатів дисертації. Базові тези та висновки дисертації висвітлено у вигляді доповідей на Міжнародних, всеукраїнських та

регіональних наукових заходах: І Міжнародному конгресі «Прикладна лінгвістика на Півдні України: здобутки та перспективи» ОНУ імені І.І. Мечникова (Одеса, 2021); Міжнародній науковій конференції «Інтегративна лінгвостилістика: пізнання мови в часі» НАН України (Київ, 2022); Сьомих міжнародних Карпенківських читання (Одеса, 2022); Всеукраїнській науково-методичній конференції студентів та молодих науковців «Прикладна лінгвістика 2021: проблеми і рішення» Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського (Миколаїв, 2021); Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Мова і право» Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. (Дніпро, 2021); Всеукраїнській науковій конференції «Слово-текст-мова у дослідницьких парадигмах сучасної лінгвістики» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (Харків, 2021); Всеукраїнській науковій конференції з міжнародною участю «Українська філологія в контексті розвитку європейської наукової думки», присвяченій 85-річчю від дня народження професора Дмитра Бучка (Тернопіль, 2022); International scientific conference «Philological sciences and translation studies: European potential» (Рига, Латвія, 2022); V Міжнародній науковій конференції «Нова лінгвістична парадигма: теоретичні та прикладні аспекти» (Одеса, 2023); звітній конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Одеса, 2022) та круглих столах «Українська мова в дослідженнях одеських лінгвістів» (Одеса, 2020; Одеса 2021); Восьмих міжнародних Карпенківських читання (Одеса, 2024).

Публікації. Основні положення і висновки дисертації висвітлено в 9 наукових публікаціях, серед яких 5 вміщено в наукових фахових виданнях категорії «Б», 1 – в закордонному виданні, 1 – в колективній монографії та 2 – в матеріалах конференції.

Обсяг та структура дисертації. Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, списку опублікованих праць за темою

дисертації, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів із висновками до кожного із них, загальних висновків, списку використаних джерел наукової (430 позицій, із них 56 іноземними мовами) та довідкової літератури (30 позицій), додатків (7 шт). Дисертація містить 2 таблиці, 4 діаграми. Загальний обсяг роботи – 343 с., основний текст – 224 с.

РОЗДІЛ І

Поняття ментальності і лінгвоментальності в гуманітарній науковій парадигмі

У розділі запропоновано розмежування понять ментальності і менталітету, розглянуто базові ознаки феномену ментальності у філософських, психологічних, історичних та лінгвістичних вимірах, визначено фундаментальні коди української ментальності, схарактеризовано поняття лінгвоментальності та сформульовано авторське визначення смакової константи ментальності як наскрізного лінгвоментального коду українців, що виступає експлікатором унікальності національної культури, традицій, кулінарного мистецтва українського народу та є невід'ємним складником комплексу унікальних рис суспільства, що викристалізувалися в поняття народного світобачення – ментальності.

1.1.Феномен ментальності в гуманітарній науковій парадигмі

У науковому обігу існують доволі близькі поняття ментальності та менталітету, які потребують системного розмежування для чіткого термінологійного використання. Так, за психологічним словником *ментальність* – «це образ мислення, загальна духовна культура, настроєність людини, групи людей, спільності, що дають можливість хаотичному потоку різноманітних вражень інтегрувати свідомістю у певне світобачення» [414, с. 158], а поняття *менталітет* потрактовано як «особливості індивідуальної і суспільної свідомості людей, їх життєвих позицій, культури, моделей поведінки, обумовлених соціальним середовищем, національними традиціями тощо. М. свідчить про специфічні риси соціалізації людини, її автономності та самобутності розвитку, суверенності як суб'єкта суспільного життя

[414, с. 158]. У свою чергу, дослідниця О. Савицька, розмежовуючи ці поняття, окреслює чітку дефініцію категорій *ментальності* і *менталітету,* зазначаючи, що «Ментальність – це система образів, які містяться в основі уявлень індивіда про світ і власне місце у ньому, що визначають вчинки і поведінку людей (за Ж. Дюбі) [239, с. 63], *менталітет* же дослідниця потрактовує як «інтегративну характеристику спільноти людей з певною культурою, що дає змогу описати своєрідність бачення цими людьми оточуючого світу і пояснити специфіку їх реагування на нього" [239, с. 63]. Відмінність означених понять, на думку М. Колотило, полягає у визначені сутності їхніх функційних властивостей, оскільки *менталітет* науковиця розглядає як «множину когнітивних, емотивних і поведінкових стереотипів етносу, народу, нації, а *ментальність* – мисленнєвим, чуттєво-емоційним інструментарієм осмислення індивідом, соціальною групою, нацією всієї повноти навколишньої дійсності; ментальність за своїм змістом є більш гнучкою та сприйнятливою до трансформації, оскільки фіксує функціонально-динамічні аспекти людського досвіду, тоді як менталітет позначає змістові сторони такого досвіду» [139, с.68]. О. Штепа в цьому плані наголошує на важливості розрізнення категорій свідомого та підсвідомого у межах окреслених категорій та доводить: «Феномен *ментальності* можна визначити як систему психологічних домінант сукупності індивідів певного етносу, що проявляється в їх свідомій діяльності. У той же час *менталітет* являє собою сукупність свідомих та підсвідомих символів, що практично не проявляються в повсякденній діяльності людини» [325, с.229]. Важливо також зафіксувати і думку М. Полюжина щодо розрізнення понять *ментальності* і *менталітету*, де перше вважає сукупністю образів, якими людина сприймає і розуміє світ та всі процеси в ньому, друге ж дослідник визначає системою психологічних реакцій, що є експлікаторами морально-етичних установок

конкретного народу [216]. Отже, якщо *ментальність* стає виявом народних морально-етичних засад і цінностей як окремої етнічної спільноти, ілюструє образ мисленнєвих установок нації та в процесі історичного розвитку зазнає змін і оновлень, то *менталітет* вважатимемо своєрідною закономірністю, константою, яку визначаємо радше ідентифікатором способу життя народу з притаманними саме йому традиціями, обрядами, звичаями, ритуалами – всіма культурними маркерами його унікальності й винятковості серед інших народів, етносів, цивілізацій.

Багатогранність поняття ментальності, його полівимірність і всеосяжність визначає необхідність бодай узагальненого розгляду його фундаментальних ознак, виокремлених у філософському, психологічному, історичному та власне лінгвістичному аспектах і спроєктованих на вісь української ментальності.

1.1.1.Філософсько-етичні модуси поняття ментальності

Ще в 19 столітті американський філософ Р. У. Емерсон, впроваджуючи поняття ментальності, окреслив світоглядне значення душі у формуванні поглядів, інтересів, цінностей [366]. Та ще більшого розголосу це питання дістало у роботах французького мислителя Л. Леві-Брюля, який, досліджуючи форми мислення первісних племен, наголосив на містичному та дологічному характері первісної ментальності. Це уможливило встановлення того факту, що психічні функції у первісному суспільстві ілюструють здатність первісної ментальності уникати будь-яких суперечностей на шляху до природних потреб. Так, філософ зазначає: «Ті самі люди, які, майже позбавлені всього, здавалося б, перебувають внизу сходів, у виготовленні певного предмета досягнуть результатів дивовижної делікатності та точності. Австралієць знатиме, як вирізати бумеранг. Боснієць і папуас будуть майстрами художніх малюнків. Меланезієць знайде найгеніальніші

аранжування тощо» [382, p.152]. Представник Марбурзької школи неокантіанства, німецький учений Е. Кассирер запропонував власні наукові розвідки, присвячені проблемі вивчення первісної ментальності і довів, що вивчення світосприйняття людей відбувається також шляхом усвідомлення свого походження від тварин тощо [359]. Отже, «прямо, або опосередковано, через поняття колективної свідомості, національного характеру і національної ідеї, ментальність визнавалась константою людського мислення, своєрідним стрижнем історичного процесу» [8, с.21]. Це, у свою чергу, відбилось і в класичних працях українських мислителів, істориків, письменників, політичних і громадських діячів, таких, як П. Куліш і І. Франко, Б. Крупницький, М. Грушевський, М. Драгоманов, Ю. Липа тощо, думки яких виявилися фундаментальними у вивченні питання національної ментальності. Проте, на нашу думку, осягнути поняття української ментальності у філософському аспекті неможливо без ґрунтовних філософських позицій українського мислителя Г. Сковороди [253], який, аналізуючи сенс людського життя, започаткував декілька філософсько-етичних теорій, що полягають у таких судженнях: **самопізнання** як усвідомлення важливості свого буття: «у філософській системі Г. Сковороди головне місце посідає теорія самопізнання, з якою мислитель пов'язує уявлення про душевну рівновагу, щастя, усвідомлення людиною сенсу її життя, її призначення і місця у Всесвіті» [311, с. 9]; ідея **«сродної праці»,** яка полягає у любові до справи свого життя: «Твердження про зрідненість людини з улюбленим ділом підкреслює неповторність, унікальність, її несхожість з іншими і її право на власний у житті моральний шлях і особисту свободу, що постає основою її індивідуальної ідентичности» [254, с.232]; **тема гармонії людини і природи**, любов до довкілля, поважливе ставлення до світу, частиною якого і є людина; основоположна **«філософія серця»**, яка підкреслила

кордоцентричність українського суспільства і нашу сентиментальність, емоційність, уміння любити і співчувати, у зв'язку з чим Н. Сидоренко зазначає: «серце є тим, завдяки чому божественна повнота буття виявляється в сущому (невидимій натурі, за Сковородою) й несущому (видимій натурі)» [249, с. 51]; **ідея свободи**, яка, на наш погляд, ілюструє життєвий орієнтир вільнолюбства і нескореності великого українського народу, відображає жагу до незалежності та прагнення побудувати вільне суспільство. Відповідно до цього, Т. Чумак підкреслює: «Постать Григорія Сковороди та його погляди на феномен свободи привертають до себе увагу тому, що перебуваючи в умовах кріпаччини, будучи очевидцем соціального гніту, Сковорода постав проводирем українського народу та спонукав до духовного відродження нації, пробуджуючи її до боротьби за волю» [311, с. 10]. Отже, концепції Г. Сковороди дали поштовх для подальших досліджень питання ментальності у філософському контексті. Більшість учених-філософів підтримує виокремлення знакових рис українського світогляду, що було здійснено на основі геніальних теорії мислителя, та це питання все ж залишається актуальним і відкритим для подальшої перспективи його розвитку і вдосконалення. Впевнені, що ця проблематика завжди є і буде актуальною, проте саме сьогодні, під час війни, вона набуває максимального значення і потребує якомога детальнішого вивчення для усвідомлення всіх тих джерел – філософських, психологічних, історичних, мовних тощо, які єднають і роблять нескореною нашу націю.

Український діаспорний філософ Б. Цимбалістий, розглядаючи питання долі української нації, вивчаючи причини формування і становлення її політичної культури, виокремив основну хибу українського менталітету, «а саме **непошану до авторитету своєї інституції і своєї влади**» [300, с. 7], що, на думку вченого, є «важливою

громадянською чеснотою, без якої жодна демократична система не може існувати» [300, С.11-12]. Водночас дослідник обґрунтував передумови зародження цієї риси національного характеру, оскільки «багатовікові поневолення українців не мали нагоди виплекати в себе таку чесноту. Бо як могли вони навчитися шанувати закони, коли ті закони були чужі, накинені і несправедливі для них» [300, с. 12]. Неможливо оминути погляди Б. Цимбалістого щодо **родинного виховання**, результатом якого є базове формування особистості і національного характеру. Учений виділяє основоположну **роль жінки-матері,** акцентує на її вагомій причетності до утворення сімейних цінностей і родинних інституцій, що передаються з покоління в покоління крізь віки, а це, на думку Б. Цимбалістого, вже стало своєрідним «типом нашої суспільності і нашої культури» [299, с. 37], що дає підстави називати українське суспільство матріархальним. Також учений виокремлює таку особливість українського менталітету як **параноїдальний характер**, називаючи цю рису негативною, оскільки, «свідомість "параноїда" завжди хитка і догматична. У нього забагато страху перед несподіваним, його "Я" почувається заслабким, щоб дати собі раду з тимчасовим станом непевности і дезорієнтаціїї, що їх приносить кожна несподіванка» [298, с. 18], а такий тип поведінки створює певний бар’єр для згуртованості та єдності українців.

У свою чергу, науковець Д. Чижевський зазначив головні риси українського світогляду, а саме: **емоціоналізм,** що «виявляється у високій оцінці життя, почуття» [307], **духовне усамітнення**, яке, на думку філософа, «веде українців до визнання великої цінності за окремою особою, визнання для кожної людини права на власний, індивідуальний етичний8 шлях» [307], **релігійність**. Крім цього, вчений здійснив фундаментальні дослідження у площині української фольклористики, на основі чого було виокремлено **чутливість, ліризм,**

сентиментальність, волелюбність ключовими рисами української ментальності, а також підкреслив український **гумор**, що, на думку філософа, віддзеркалено у творчості нашого народу і є поясненням українського «**артистизму**» [306].

Мислитель О. Кульчицький виокремив основні чинники формування національного світогляду: расові, (геопсихічні), історичні, соціопсихічні, культуроморфічні, глибинно-психічні [158], які вплинули на породження таких рис українського менталітету: **пошана до речей**, «що з них найменша здається не менш значною, ніж найбільша» [158], **витончений смак до дрібного**, що відбилось на українській вишивці, **почуттєвість, психологія селянськости (єдність із землею, побратимство, співпереживання, взаємодопомога: «**Найчастіші в селянському побуті взаємодії і співдії мають форму суспільної взаємодопомоги, наприклад, «толоки», при чому в'яжуться з товариськими, особистими контактами») [158], **гуртковість, дружність**. Передумовою цих ментальних ознак, на думку філософа, слугували «психологічне розуміння» чужого душевного життя та поєднане з ним комплементарне явище — здібність інтроспекції, звертання до власного нутра, як і їх наслідки — більше споглядальну, ніж активну настанову» [158], **європоцентричність** українців: «У своїй світосприймальній настанові українська культура як сила, що формує національну психіку, здійснює таким чином «орієнтацію на Європу» [там само]. Водночас мислитель також підкреслив і негативний вплив такої національної особливості на формування культурної цілісності України, зауваживши, що «синтетичному в своїй суті ідеалові української культури і психіки не давали до останнього часу змоги гармонійно вивершитися зовнішні, головне політичні обставини, і собі зумовлені периферійним положенням України» [158]. Далі О. Кульчицький зафіксував низку рис українського менталітету, що були сформовані як результат багатовікових спроб поневолення нашого народу. Так, дослідник виокремив **комплекс меншовартості,** зазначаючи, що «особливого

забарвлення набирає комплекс меншовартости в наслідок розходження між здебільша цілком виправданою сприятливою самооцінкою власного внутрішнього світу та внутрішнього життя … і традицією даремности збірних національних зусиль у менш ціненому й для українця менш цінному «зовнішньому світі» [там само], який спровокував виникнення **комплексу кривди, реактивної агресії,** хоча «для характерології українського народу має важливе значення те, що архетипова констеляція його «колективного несвідомого» свідчить про добру первісність і первісну доброту найглибшої сфери української психічности» [там само]. Отже, ментальність віддзеркалює усталені патерни поведінки і способу мислення людей, яких об'єднує історичний розвиток, мова, територія, культурні звичаї, мистецтво, кухня, ритуали, обряди тощо. У дисертації спираємося на визначення поняття ментальності, запропоноване Н. Яковенко, де «ментальність – це своєрідна скарбниця генетичного коду народу, який уможливлює осмислення закономірності розвитку культури, суспільної моралі. На основі зазначеного осмислення ментальності формується і проявляється відчуття національної ідентичності» [335, с. 211.].

Водночас сучасні вчені-філософи вказують на суттєвий чинник деформування національної ментальності українців – історичні віхи XX ст.: війни, голодомори, тотальна диктатура, що поділило основі ментальні риси українців на конструктивні і деструктивні [57]. За О. Гордійчуком, до конструктивних ментальних рис українців належать (деякі з них можуть бути вже вищезгаданими іншими ученими): **емоційність і підвищена чутливість**; **індивідуалізм, зосередженість на собі; колективізм; спорідненість із землею**; **працьовитість і хазяйновитість; волелюбність; відкритість** до сприйняття інших культур і їх визнання; **почуття естетичного; миролюбність.** До деструктивних учений уналежнює **нестабільність; відсутність колективної згоди; слабку здатність до засвоєння нових ідей на масовому рівні; «комплекс жертви» і комплекс меншовартості;**

схильність до патерналізму; інфантильність; неповагу законів і ухилянство; анархічну домінанту українського менталітету, де остання може ілюструвати як конструктивні риси (нескореність), так і деструктивні (невміння проявляти довготривалі зусилля задля спільної мети) [57, с. 57]. Виокремлюючи психологічні ознаки української ментальності, Ю. Юшкевич наголошує на індивідуалізмі, що межує з інтровертністю [331, с.141], на емоційно-чуттєвому складнику національного характеру українців, проте підкреслює, що емоційність нашого народу має внутрішню спрямованість і постає «підґрунтям сентиментального та шанобливого ставлення українців до навколишньої природи (антеїзм)» [331, с.142]. Філософиня В. Храмова, підкреслюючи вкотре українську емоційність, наголосила на її здатності виявлятися «в естетизмі українського народного життя і обрядовості, в артистизмі вдачі, у прославленій пісенності, у своєрідному м'якому гуморі тощо – це дар Божий, що визначає людяність і є основою творчості» [297, с.10], водночас зазначивши, що «сила емоційного мрійництва зменшує роль раціонально-вольової компоненти психіки, а тому перетворюється часом на кару Божу» [297, с.10]. Також учені підкреслюютьі, що фундаментом формування особливостей українського етносу виступає і безпосереднє географічне розташування, кліматичні умови, в яких живуть українці: «Сприйняття статичних форм лісостепового українського рельєфу, далеких обріїв, наповнених м'якими рівними хвилями родючих земель породжує мрійливість, чуттєвість, пасивність, безтурботність і водночас – схильність до свободи й анархії» [383].

Такі спостереження дають підставити говорити про українців як про народ, що вміє боротися за свою свободу, тяжко і плідно працювати, створювати своє, а не красти чуже. Нашій нації властиві емоційні переживання і почуття справедливості, від початку зародження своєї історії українці не здатні на спровокування війни, скоєння воєнних злочинів. Та все ж національному світогляду українців притаманні і деякі суперечливі, неоднозначні риси, які

також впливають на загальну еволюцію нашої нації, її психоментальні й аксіосистемні пріоритети. Так, В. Петрушенко, виокремлюючи емоційність, естетизм, сентиментальність, психічну рухливість та волелюбність, вважає, що остання здатна здатна породжувати руйнівні ментальні риси: «Шанування індивідуальної свободи, як відомо, історично проявлялося у небажанні українців коритися насильству, іноземному пануванню, проте саме ця риса проявляє себе і негативно – у вигляді **розбрату, неузгодженості дій, невміння об'єднувати сили** для вирішення складних проблем» [207, с. 211]. Проте, узагальнюючи філофсько-етичні аспекти ментальності, можемо виділити такі позитивні національні пріоритети: артистизм, почуттєвість, побратимство, співпереживання, емоційність, естетизм, сентиментальність, шанування індивідуальної свободи, релігійність, європоцентричність, шана культу землі, духовність, почуття гумору, єдність з землею, працьовитість, хазяйновитість, культ жінки-матері тощо. Наведені риси свідчать про українців як про талановитих і працьовитих людей, нескорену і самодостатню націю, яка вміє жити в гармонії зі своєю рідною землею, здатна помічати красу і віддзеркалювати це у своїй творчості. До основних же негативних рис учені уналежнюють: **непошану до авторитету своєї інституції і своєї влади, комплекс меншовартості, схильність до анархії та розбрату, пасивність, параноїдальний характер, неузгодженість дій, невміння об'єднувати сили**, **неповага законів, довірливість, патерналізм** та деякі інші. Вивчення поняття ментальності не може обмежуватися лише філософськими поглядами на цю проблематику, а вимагає й долучення соціально-психологічних вимірів цього феномену.

1.1.2. **Соціально-психологічні інтерпретації поняття ментальності**

Дослідження поняття ментальності в системі соціально-психологічних координат було закладено такими класиками, як К. Юнг, що запропонував поняття «колективного несвідомого», як основи розвитку показників характеру кожної окремої особистості: «Усі основні форми і основні стимули

мислення колективні. Все, що люди одностайно розцінюють як всезагальне, є колективним, так само як і те, що всім зрозуміле, всім притаманне, про яке всі кажуть і яке всі роблять» [375, p.136]; Ж. Дюран, дослідник феномену людської уяви, який запропонував власний погляд на глибинну організацію підсвідомості особистості і її поведінки в колективі [363]; Ш. Шварц, який вважав головними показниками культури народу цінності, сформовані в суспільстві [392]; С. Рубінштейн, який, розмірковуючи над ментальними ознаками, говорив про характер індивідуальності, що є сукупністю внутрішніх особливостей людини, але вважав, що «це не означає, що вони у своїй генезисі та сутності визначаються зсередини, системою внутрішніх органічних або внутрішньоособистісних відносин. Навпаки, ці внутрішні властивості особистості, що становлять її характер, виражаючись у ставленні до того, що є значущим для людини у світі, через ставлення до світу і визначаються» [388]; Е. Дюркгейм, який, використовуючи поняття менталітету в освіті і педагогіці, вважав його двобічним, оскільки менталітет, з одного боку містить коди минулого, певний людський досвід, а з іншого – може зазнавати змін: «… незважаючи на ілюзії… неможливо, щоб ідеал завтрашнього дня був повністю оригінальним, в ньому, безперечно, буде вміщено багато чого з нашого вчорашнього ідеалу, тому й важливо його знати» [364]. Так, учені дійшли висновку, що світогляд індивідуальності є пазлом загального ментального світобачення народу, і саме в суспільстві, в колективній взаємодії найбільш ефективно виявляються особливості кожної особистості.

У царині вітчизняного соціо-психологічного вчення про сутність поняття ментальності фундаментальними виявилися наукові розвідки таких учених: І. Білявського як засновника історичної психології, що спромігся здійснити реконструкцію картини світу особистості і суспільства крізь призму психолого-історичних досліджень проблеми ментальності [12]; М. Чепи, який розглядав проблему ментальності на рівні особистості та суспільства й також установив, що колектив найбільш глибоко експлікує особливості характеру та

духовний світ індивідуальності [304]; В. Куєвди, який спромігся описати психологічну природу етнокодів української культури та формування національної свідомості, а також довів, що показові ментальні ознаки виявляються насамперед в архаїчних артефактах культури народу, в його мові, обрядах, віруваннях і традиційних символах: «Традиційні чинники поведінки людини несуть у собі відбитки найдавніших архаїчних та міфологічних зразків уявлень і тлумачень довкілля. Як система неперервно успадкованих етносоціальних уявлень традиційні чинники найповнішою мірою зберігаються й виявляються у фольклорних зразках, календарних святах і родинно-побутових обрядах» [155, с. 7]; В. Яніва, який на основі своїх етнопсихологічних розвідок виокремив духовність, релігійність українців, їх особливий культ родини, батьків (на прикладі вивчення творів Т. Шевченка), а також наголосив на європоцентричності України: «Україна психологічно є складовою частиною Заходу, але рівночасно в нашій психіці виразно відбивається... межовість, яку відчуваємо з факту беззаперечної європейської туги за гармонією і з одночасної переваги почувань, характеристичної для Сходу» [339, с. 1048]. Отже, ментальність народу у психологічному фокусі здатна відображати елементи національної спадщини народу: мовні артефакти, особливості релігії, унікальні традиції і символьну систему культури тощо, а також виявляти поведінкові характеристики індивіда, що розкриваються в суспільстві.

Дослідження поняття менталітету привертає активну увагу і сучасних українських учених-психологів та соціологів. На думку українського психолога А. Фурмана, визначення показових ознак української ментальності можливе за умови розуміння психологічного портрету українця, що уможливлює ідентифікацію основних рис українського суспільства, оскільки «психологічний портрет українця, мов вишитий рушник, відображає незвичайну гаму кольорів і відтінків, почасти суперечливих і взаємонеприйнятних» [291, с. 34]. Разом із тим, науковець акцентує на

становленні української цивілізації та її спорідненості з західним типом: «Ми, безперечно, народ західної культури, хоч при цьому великою мірою транслювали східний досвід у практику власного життя. Звідси – величність і водночас трагічність історичної долі українського народу і його менталітету як квінтесенції буття, про що наочно свідчать визнані світом упродовж століть досягнення наших співвітчизників у військовій справі, науці, культурі, техніці, спорті на тлі тривалої неспроможності побудувати суверенну державу» [291, с. 34]. Виокремлюючи базові коди української ментальності, науковець вважає, що інтровертованість нашого суспільства пов'язана з бажанням господаря мати власний простір для життя та праці, раціональність зумовлена здатністю нашого народу створювати безпечний простір для себе та своїх близьких, аналізувати вчинки; емоційність породжена морально-етичними нормами, які здавна були основою духовної організації нашого народу; інтернальність зумовленна вмінням брати на себе відповідальність за свої вчинки; екзекутивність викликана помітною роллю жінки в українському суспільстві, «в центрі якого перебуває жінка мати; персоніфікація рідної землі (образи Неньки-України, матері-природи)» [291, с. 40]; сенсорність базується на волелюбності і прагненні захисту Батьківщини, любові до рідної домівки: «Сенсорність психокультури українського суспільства обумовлюють: здатність українського народу захищати свою землю (ідеал – "вільна Україна") і традиційні вартості("дух народу", його самобутність і культура); самопіднесеність, свобода і рівність (звідси, наприклад, козацтво як захисник духовно-емоційних цінностей)…» [291, с. 39]**.** Думку про ключову роль свободи в українському суспільстві підкреслює і ще один відомий український психолог М. Слюсаревський, який указав і на інші не менш важливі ознаки української ментальності, як-от: «**працьовитість**, **хазяйновитість**, глибокий емоційний **зв'язок із краєм**, **миролюбна вдача**, **гостинність, турбота про родину, рішучість, хоробрість** у справі захисту Батьківщини, **індивідуалізм, інтроверсивність**, спрямованість на **самовдосконалення, демократизм, толерантність,** гіпертрофоване **волелюбство**, що межує з анархічністю,

глибинна **емоційність, стриманість**, поєднання елегійних настроїв з нездоланним **оптимізмом**, **розвинута уява**, яка знайшла свій вияв у народному мистецтві» [255, с. 209-211]. В. Купчишина та Н. Макогончук, вивчаючи національний характер у психологічному контексті, доводять важливість національно-психологічних ознак суспільства і вказують на їх «безпосередній зв'язок із загально-психологічною проблематикою розвитку психіки людини, адже характер являє собою психологічне явище, яке є своєрідним "зліпком" з культури, що формує певні зразки стилю життя» [159, с. 178]. Також дослідниці підтверджують, що найтиповішими рисами українського менталітету можна вважати: «**демократичність, любов до свободи, відчуття власної гідності, незалежності, індивідуалізм, емоційність**» [159, с. 187].

Інші психологи, наприклад, В. Гаврилюк, укотре підкреслюють: «багате природнє середовище сприяло взаємодії з природою, що завжди була щедрою до українців, породило **оптимістичний психологічний настрій**, а специфіка землеробства породжує **індивідуалізм** як одну з найтиповіших рис українського характеру. Українець прагне підтримувати свій мікросвіт та відмежовуватися від іншого ворожого суспільства» [44]. Так, природа залишила особливий слід на світогляді українці, викарбувавши **психологічний оптимізм, волелюбність, нестримність, непідкореність і гармонійне світовідчуття** [44]. Враховуючи подібний вплив навколишнього середовища і усіх процесів, що відбуваються в ньому, на зародження особливостей ментальних установок українського суспільства, неможливо оминути і міграційні процеси, що породили такі деструктивні риси, як-от: «**неусталеність, постійне відчуття «переїжджої свахи» – маргінальність**» [44]. Виокремлені ментальні характеристики, безумовно, позначились на нашій колективній нерішучості і відсутності певної системності у поведінці людей. У зв'язку з цим, у психологічному фокусі маргінальність українського суспільства викристалізувалась «як психокультурна риса, яка відіграє важливу

роль, центруючи навколо себе майже всі негативи національного підсвідомого» [44]. Проте, наголошуючи на беззаперечних позитивних рисах українського менталітету, а саме на **звільненості від стандартів і шаблонів**, учений зазначає, що це допоможе українцям розбудувати нову розвинену країну.

Психолог, лікар-психіатр О. Стражний, вивчаючи історію формування і укорінення рис української ментальності, характеризує український менталітет як цілісне явище всупереч історичним трансформаціям суспільства в різних регіонах України: «У той час, коли аристократія Правобережжя «ополячилась», а мешканці міст Лівобережжя «обрусіли», селяни по обидва боки Дніпра, а це як-не-як 78% населення, залишилися «міцним горішком», «не похитнулися» ні вправо, ні вліво, зберегли своє коріння, від якого живляться і понині. А тому…український менталітет залишився досить цільною неподільною структурою» [262, с.283]. У зв'язку з цим науковець додає до раніше зазначених іншими ученими ментальних рис українства й **осілість,** яка підкреслює глибоку прив'язаність українців до свого дому, рідної землі, цю ж ментальну особливість ми можемо спостерігати і сьогодні, оскільки більшість українців, попри загрозу російського тероризму, не покидає своїх домівок, а ті, хто виїхали за кордон, прагнуть скоріше повернутися додому: «Схоже, в українця розвинений архетип кота: він гуляє, де хоче, але завжди повертається на своє подвір'я» [262, с.284]; **універсальність,** що свідчить про вміння українців братися за будь-яку роботу і виконувати її якісно: «Здатність полагодити і автомобіль, і комп'ютер, самому зробити будь-який ремонт або самотужки впоратися з якоюсь недугою європейцям, наприклад, не властива» [262, с.286]; **обдарованість** та **образність сприйняття,** що віддзеркалено на українській літературі і творчості загалом; **містицизм,** що унаочнює сакральне ставлення до сил природи в українській культурі, яке породило цілу низку різних магічних обрядів, вірувань: «Пращури українців завжди обожнювали сили саме дикої

природи: священним вважалося все, що з нею пов’язане і що в ній «живе» – мавки, лісовики, упирі, русалки, духи, вовкулаки, потерчата та інші містичні створіння, з усіма їхніми законами й примхами» [262, с.294];**барокове мислення,** що відбилось не тільки на прикладі мистецтва української культури, а також і в системі поведінки українців, породивши «жвавість, заплутаність, орієнтацію на ламану лінію, нестандартні ходи, несиметричні відповіді, непрогнозовані рішення – все це простежується і в економіці, і в геополітиці українців» [262, с.298]; **самовілля,** що межує з почуттям волелюбства й нескореності українського народу та підкреслює вміння українців самостійно приймати рішення, ілюструє відданість власній позиції та думці, непохитність у своїх діях та вчинках: «Самовілля українців – річ непохитна. Чи можна уявити, як запорозький козак глибокодумно вимовляє: «барин приедет – нас рассудит»? Плювати він хотів і на пана, і на царя, і на султана, і на самого диявола!» [262, с.299]; **еротичність** як свідчення багатогранності українського суспільства, для якого тема сексу не була табуйована (як це стало пізніше, в радянський період, коли було зроблено все аби знищити відголоски української автентичності), а люди не соромилися своїх почуттів та вподобань: «Українська жінка, з її владністю, відвертістю, багатими палітрами кохання, еротики, сексу, – явище для українців архетипічне» [262, с.305].

Вивчаючи регіональні аспекти національної ментальності, психолог С. Шиковець встановив, що представникам Центрального регіону притаманні такі риси: **везучість, успішність, задоволеність життям, самодостатність**; особам же Західного і Південного регіонів властиві **розвинена духовність, вимогливість, інтровертність**; у людей же Східних регіонів, крім вищенаведених характеристик дослідник виявив майстерність у своїй справі та високий рівень самовдосконалення [320]. Зауважимо, що висновки вченого, звісно, можуть підлягати істотним сумнівам.

Отже, до основних психологічних рис української ментальності вчені уналежнюють інтровертованість, раціональність, емоційність, задоволеність життям, везучість, успішність, самодостатність, сенсорність, інтернальність, екзекутивність (жіночність), працьовитість, майстерність і самовдосконалення, хазяйновитість, зв'язок із рідним краєм, миролюбність, гостинність, відчуття власної гідності, незалежності, осілість, універсальність, обдарованість і образність сприйняття, містицизм, барокове мислення, самовілля, еротичність (деякі з них згадувались у попередньому підрозділі). Такі ментальні маркери засвідчують як позитивні, так і негативні особливості українців, і кожен окремо ілюструють єдиний образ сильного, нескореного і дуже талановитого народу, що має свою глибоку унікальну історію і автентичну культуру.

Дослідження питання ментальності українського народу в соціологічному вимірі відбилось у працях багатьох науковців. Так, Ю. Візниця, спираючись на дослідження попередників, також підкреслив межовість, інтровертивність, сентиментальність, анархічний індивідуалізм, маргінальність українців, яка «позначилась, у тому числі, на розумінні змісту назви власної країни як «окраїни чогось», тоді як У-країна, В-країна – це вказівка на корінний, центровий характер території» [37, с. 17], а також відбилася на розрізненні українського суспільства відповідно до східної і західної регіональної характеристики. Так, учений зазначив: «З використанням цивілізаційного підходу до пояснення відмінностей ментальності східних та західних українців, враховуючи наявність у перших елементів російської, євразійської, а в інших – західної, європейської культур, можна розглядати кожну з цих спільнот як такі, що мають ментальності маргінального типу відносно євразійського (російського) та європейського (західного) менталітетів» [37, с.18]. Проте серед позитивних рис учений помітив і «пошук, динамізм, викликана необхідністю здатність до мобілізації власних адаптаційних потенцій, соціально ефективна поведінка» [37, с.18].

Учений-соціолог Н. Гордієнко, досліджуючи систему соціальної архетипіки в українській культурі, декодувала ментальні риси українців, вміщені в архетипічних символах: «зокрема, архетипу “філософії серця” (**кордоцентризму**), архетипу “Богині-Матері” (детермінує **шанобливе ставлення до жінки,** досить **виразну емоційність** українців), архетипу “доброї, родючої, ласкавої Землі”, архетипу “селянськості” (орієнтації представників усіх верств населення на **селянські ідеали**, що конкретизуються у таких якостях, як **завзятість, ощадливість, працелюбність, практичність**), архетипу “волелюбного козацького братерства, особистої **свободи** і суспільної **демократичності**”» [56, с. 34]. Отже, система архетипів української культури вміщує базові коди української ментальності, які неможливо розпізнати без вивчення цих же автентичних образів, закладених в культурних традиціях нашого народу. Важливо зазначити, що учені-соціологи підкреслюють також виявлення ментальних установок в тих чи інших сферах соціальної життєдіяльності людей, так, наприклад, В. Крячко зазначив: «**Інтровертивність**, **кордоцентричність, анархічний індивідуалізм, перевага емоційного, чуттєвого над моральністю, волею та інтелектом** можуть перебувати ближче до полюсу соціальної норми, а можуть виявлятися в соціопатичному континуумі» [153, с. 98]. Водночас науковець наголошує на граничному та дисфункційному характері вияву цих же ментальних рис, наприклад, **«**Інтровертивність виявляється у таких зовнішніх проявах, як замкненість, мовчазність, самозаглибленість, звуження кола спілкування і домінування родинних цінностей над суспільними» [153, с.100], а от у «дисфункціональному (гіпофункціональному) та соціопатичному вимірах дана ментальна риса може виявлятись як «програмне забезпечення» соціального корпоративізму, атомізації, (у вигляді, зокрема, регіоналізації), соціальній ізоляції» [153, с.100]. Дослідниця В. Дем’яненко для обґрунтування поняття ментальності у соціо-політичному дискурсі підкреслює зв'язок ментальності зі способом мислення суспільства, а радше з колективною свідомістю і зазначає: «Ментальність

відбиває сутність колективної свідомості. Ідея на рівні ментальності – це не продукт індивідуального світобачення, а радше емоційний ґрунт, на якому виникають ідеї та символи" [73, с. 93]. У свою чергу, вчені-соціологи О. Донченко та Ю. Романенко переконують, що базовою у декодуванні питання ментальності постає парадигма архетипів української культури, оскільки архетип, на думку науковиць, є «першоджерело, першооснова культури, менталітету, в цілому становлення і розвитку культурних та соціальних моделей, що оформлюють людське буття» [80, с. 27].

Отже, до основних соціологічних рис української ментальності вчені уналежнюють інтровертивність, сентиментальність, анархічний індивідуалізм, маргінальність, динамізм, здатність до мобілізації власних адаптаційних потенцій, шанобливе ставлення до жінки, емоційність, орієнтація на селянські ідеали, завзятість, ощадливість, працелюбність, практичність, прагнення до свободи, демократичність (деякі з них згадувались у попередньому підрозділі). Так, дослідження поняття ментальності на соціально-психологічному підґрунті експлікує національне світосприйняття, визначає вектор мислення як індивідуума, так і колективу, узагальнює ступінь освіченості та культурного надбання народу, виявляє його культурні орієнтири та цінності. Це, у свою чергу, є результатом історичного розвитку нації, її культурних основ, що розглянемо в наступному підрозділі.

1.1.3. Історико-культурологічні виміри поняття ментальності

Історичний аспект є невідривним від розуміння і тлумачення поняття ментальності, оскільки фундаментальні її складники і є результатом історичного розвитку, еволюції будь-якої нації й охоплюють низку визначальних концептів, які і формують різноаспектний комплекс зазначеного поняття. Так, П. Дінцельбахер, досліджуючи історію європейської ментальності в цілому, виокремив такі основні концепти в структурі феномену ментальності, як сексуальність і кохання (розділення сексу, кохання та шлюбу), тіло і душа (тіло як в’язниця для душі; ідеал

психосоматичної цілісности), вік (ґеронтократія, культ молодости) [107, с. 10]; індивід, сім’я, суспільство (структурована в групі індивідуальність, індивідуалістичний культ ґенія), релігійність страх і любов в образі Божому; елімінація "пояснювальної гіпотези - Бог", хвороби (хвороба як послана Богом кара; хвороба як дефект біологічної машини), смерть (смерть як проміжний щабель життя; витіснення смерти з повсякденного життя), страхи і надії (уявлення про потойбічний світ та утопії), радість, смуток і щастя (душевна рівновага; намагання позбутися печалі за допомогою фармацевтичних засобів), праця і свято (свято як релігійний чинник), комунікація (переважання усної чи письмової комунікації; мова жестів), влада(сакральна леґітимація влади; антиавторитарний рух), право (етика як Боже правило; застосування права залежно від станової належности), природа і довкілля (анімістичне сприйняття природи; захист довкілля), простір, територія (священний простір; зразки руху в просторі), час, історія (циклічний образ історії, природний або штучний поділ часу) [107, с.11]; чуже і своє (усвідомлення різних ступенів чужого або ж, навпаки, різних ступенів своєї належности та пов'язаносте з більшими чи меншими групами - мати/ дитина, сім’я, рід, плем’я, держава, стан, мовна та релігійна належність) [107, с.449]. Всі ці концепти, радше, їхня аксіосистемна оцінка, формуються впродовж століть, визначаються історичним поступом нації, піддаються суттєвому впливу суспільно-політичної системи того чи іншого народу. Його історичні віхи будуть істотно позначатися на характері національних упереджень та устоїв, а разом із тим і на морально-етичних принципах людей. Так, розмірковуючи над історичними факторами формування української ментальності й описуючи здобутки трипільської культури у праці «Призначення України», Ю. Липа наголосив на ролі культу хлібороба в культурі українського народу і зазначив, що українцям властиві відвага, єдність з рідною землею, почуття гідності і справедливості [170]. В. Базилевський у роботі «Холодний душ історії» так само підкреслює дві сторони національного характеру українців на прикладі козацтва: «Козаччину, зважаючи на її виняткову роль, ще належить прочитати і

осмислити заново. При цьому маємо зауважити для себе один дуже суттєвий момент: там, де її буйна енергія спрямовувалась розумом не вузькоклановим, як це бачимо у випадку з Сагайдачним, і особливо з Хмельницьким, – там це давало позитивні, інколи – вражаючі результати. І навпаки – коли ця **енергія вибивалася з-під контролю**, породжувала халіфів на годину, то неодмінно несла в собі **потужний заряд самознищення.** Це стосується і нашого лицарського ордена – запорозької вольниці, без якої практично не відбувалася жодна значна подія» [7, с. 498].

Учений-історик Д. Яворницький [333] на основі зібраного матеріалу про життя і звичаї козаків наголосив на унікальності нашого історичного розвитку, що формувалася врозріз із російським народом, а, отже, свідчить про беззаперечну національну ідентичність українців та автентичність їхньої культури: «Це були два крайніх полюси: південний і північний, що ніколи не сходилися і ніколи не могли зійтись» [332, с. 382]. Також знавець історії підкреслив, що козакам та їхнім нащадкам властиві волелюбність (особливо яскраво відображено на виборі старшини), сміливість у прийнятті самостійних рішень, запальний темперамент, дух захисників-оборонців, уміння господарювати (городництво, хліборобство, рибальство тощо)**,** релігійність [332]**.** Отже, на думку істориків, доба козацтва залишила помітний відбиток на характері українців, та попри намагання радянської тоталітарної системи знищити з пам’яті українців цей особливий період для нашої культури та історії українцям таки вдалось зберегти цей генетичний зв'язок, у зв’язку з чим О. Будугай підкреслює: «Козацькі риси вдачі, спосіб мислення, зразки поведінки січовиків так міцно тримаються в генах українців, що згадку про запорожців важко вилучити з підсвідомості народу міцну родову пам’ять, саме той ненависний неосталіністам «голос крові» [21]. Так, можемо узагальнити, що українці успадкували від козаків такі показові риси національної вдачі, як волелюбність (особливо яскраво відображено на виборі старшини), сміливість у прийнятті самостійних рішень, дух захисників-оборонців, уміння

господарювати (городництво, хліборобство, рибальство тощо), релігійність, а от серед негативних ознак наведено запальний темперамент, що межує із самознищенням.

Сучасні історики також активно працюють над вивченням ментальних кодів українства і відзначають вплив історичних епох на формування домінантних складників національної ментальності, її концептуальної матриці. Зокрема Е. Піщевська наголошує, що «кожній історичній епосі відповідає особливий спосіб виробництва матеріальних благ, в кожній діє основний соціологічний закон: спосіб виробництва визначає кінець кінцем здоров'я населення. У кожній складаються особливі уявлення про світ і про своє місце у світі, визначаються вчинки і поведінка людей. І, зрештою, в кожній формується своя психологічна матриця» [211, С.19 – 20]. Історики неодноразово підкреслювали, що «на становлення національної ментальності українців визначальний вплив мали суспільно політичні, соціальні та культурні чинники, зміст і спрямування яких у різні історичні періоди були неоднаковими» [245, с.162]. Крім того, вчені відзначають і вплив геополітичних чинників, наголошуючи на тому, що «становлення української ментальності відбувалось під впливом складних культурно-історичних, геополітичних та природно-кліматичних чинників, серед яких не останню роль відігравало саме геополітичне розташування України» [331, с. 141], а це свідчить про такі риси українців, як **уміння пристосовуватись до різних кліматичних умов** і **розвивати ведення сільського господарства.** Проте всі ці чинники відбилися на формуванні пріоритетів колективної ментальності, або ж так званої **колективної пам'яті**, що засновано на народному досвіді, який накопичується впродовж віків: «Історики і соціопсихологи стверджують, що найважливішим чинником у процесі формування ментальності є **історична пам'ять**. Колективна ментальність народу формується під впливом історичних знань, які завжди дають можливість зрозуміти місце індивідуума як в системі еволюційних процесів нації, так і в цивілізаційному розвитку

світової цивілізації» [309, с. 174]. Історичні умови виступають своєрідним трігером формування культурологічної неповторності національної ментальності. В цьому аспекті вчені зазначають, що «… ментальність, з одного боку, є результатом культури і традицій, а, з іншого – сама є глибинним витоком розвитку культури» [331, с. 141].

Отже, на основі опрацьованого матеріалу дослідження ознак української ментальності в історичному аспекті науковці виокремили низку ментальних особливостей українців: збереження історичної пам'яті, відвага, єдність з рідною землею, культ хлібороба, почуття гідності і справедливості, волелюбність, сміливість у прийнятті самостійних рішень, запальний темперамент, дух захисників-оборонців, релігійність, уміння пристосовуватись до різних кліматичних умов і господарювати.

Узагальнюючи вивчення питання феномену української ментальності в гуманітарній науковій парадигмі, беззаперечним виявився той факт, що філософські, психологічні, соціальні, історичні та культурологічні основи української ментальності відбилося на ознаках українського світогляду. Адже у філософському аспекті вивчення ментальності сфокусовано на з'ясуванні сутності власної самосвідомості і своєї внутрішньої природи, наприклад: емоційності, почуттєвості тощо; в соціально-психологічному аспекті – на розумінні поведінки суспільства і його взаємодії, наприклад: гуртковість, єдність, співпереживання тощо; в історико-культурному аспекті – на вивченні особливостей етапів розвитку і становлення нації з її боротьбою за рідну землю, звідси і гіпертрофоване волелюбство, непідкореність, відчуття власної свободи і незалежності, дух захисників-оборонців тощо, з народними звичками, патернами, традиціями, наприклад: гостинність, щедрість, хлібосольність та ін. Узагальнюючи отримані характеристики, відзначимо такі позитивні ментальні маркери українців: артистизм, почуттєвість, побратимство, співпереживання, взаємодопомога, гуртковість, емоційність, естетизм, сентиментальність, кордоцентризм, психічна рухливість, шанування

індивідуальної свободи, європоцентричність, шана культу землі, єдність з рідною землею, відчуття близькості з природою, щирість, мрійливість, духовність, почуття гумору, єдність з землею, хазяйновитість, культ жінки-матері і шанобливе ставлення до жінки, миролюбність, інтровертованість, раціональність, задоволеність життям, везучість, успішність, самодостатність, сенсорність, інтернальність, екзекутивність (жіночність), майстерність і самовдосконалення, гостинність, турбота про родину, рішучість, хоробрість, індивідуалізм, демократичність, толерантність, гіпертрофоване волелюбство, оптимізм, розвинуту уяву, відчуття власної гідності, незалежності, непідкореність, гармонійне світовідчуття, маргінальність, звільненість від шаблонності і стандартизації, осілість, універсальність, обдарованість і образність сприйняття, містицизм, барокове мислення, самовілля, еротичність, динамізм, здатність до мобілізації власних адаптаційних потенцій, соціально ефективна поведінка, орієнтація на селянські ідеали, завзятість, ощадливість, працелюбність, практичність, прагнення до свободи, демократичність, збереження історичної пам'яті, відвага, культ хлібороба, почуття гідності і справедливості, сміливість у прийнятті самостійних рішень, запальний темперамент, дух захисників-оборонців, релігійність, уміння пристосовуватись до різних кліматичних умов і господарювати. До певних негативних ознак уналежнюємо: непошану до авторитету своєї інституції і своєї влади, комплекс меншовартості, схильність до анархії та розбрату, самознищення, пасивність, параноїдальний характер, неузгодженість дій, невміння об'єднувати сили, неповага законів, довірливість, патерналізм**.** Так, маємо узагальнену картину ментальних кодів українського народу, що викристалізувалася на основі спостережень за історичними передумовами розвитку української нації; психологічними, філософськими та соціальними платформами народного мислення, культурними цінностями. Проте з'ясування питання ментальних маркерів українців не може обмежуватися лише розвідками вчених-філософів, психологів, соціологів, істориків, бо фіксуємо фундаментальні дослідження цієї проблематики і в системі

мовознавчих концепцій, які вважаємо надважливими з огляду на те що практично всі ментальні пріоритети певної спільноти максимально виявляються на рівні мови.

1.2. Лінгвоментальність у системі мовознавчих концепцій

У підрозділі розглядаємо здобутки зарубіжних і вітчизняних мовознавців у підходах до поняття лінгвоментальності.

1.2.1. Поняття лінгвоментальності в зарубіжній лінгвістиці

Зазначені у попередньому підрозділі аспекти багаторівневого поняття ментальності охоплюють коло надважливих сучасних напрямів, які у своїй єдності і створюють цей полівимірний феномен філософсько-етичної, соціально-психологічної й історико-культурологічної природи. Проте найчастіше презентація його особливостей, неповторностей, самобутностей відбувається на рівні мовних експлікацій, саме тому «самостійним об'єктом аналізу при вивчені менталітету виступає мова, як універсальний засіб зберігання, формування та подання знання…» [8, с. 25], а отже, виникає потреба розгляду поняття ментальності у її вербальних виявах, що й термінологізувалось у поняття лінгвоментальності. Проблема лінгвоментальності відбилась у фундаментальних праць європейської і світової спільноти. Так, свої міркування щодо мови як важливої складовою культури народу обґрунтували такі видатні зарубіжні науковці: В. фон Гумбольдт, П. Лацарус, Е. Сепір, Б. Ворф, Г. Штейнталь. Основоположником антропологічного підходу до вивчення мови виявився видатний німецький мовознавець Вільгельм фон Гумбольдт, який уперше наголосив на важливості дослідження мови у зв'язку з мисленням та свідомістю людини, на тому, що мова віддзеркалює дух народу: «Мова – це, так би мовити, прояв духу народу. Мова – це дух, а дух – це мова; ці два поняття ніколи не можна вважати достатньо тотожними» [373, P. 253 – 254]. Ідеї, висунуті В. фон Гумбольдтом, набули свого подальшого розвитку в працях американських лінгвістів Б.Ворфа

[400] та Е. Сепіра [390], які також підкреслили вплив мови на спосіб мислення людей та особливості їхньої культури. Останній зауважив, що мова віддзеркалює людський досвід, набутий протягом життя, і ці дві категорії – МОВА і ДОСВІД знаходяться у постійній взаємодії: «Саме постійна взаємодія між мовою та досвідом виводить мову з холодного статусу таких чистих і простих символічних систем, як математичний символізм або сигналізація прапорів» [390, с. 11]. У сучасній зарубіжній науковій спільноті вивчення поняття лінгвоментальності також є актуальним для авторів із різних країн, а саме: **турецький** дослідник Ш. Юналан, вивчаючи мову і культуру турецького народу, теж підкреслює, що «кожна мова відображає спосіб життя, культуру, бачення світу, етапи історичного розвитку того народу, який нею говорить» [397, с. 4], тобто, вивчення мови неможливе без розуміння колективного характеру її носіїв, оскільки саме в них закодовані найглибші мовні артефакти, що з покоління в покоління передають інформацію про національні риси кожного окремого народу; водночас **німецькі** мовознавці Б. Аренд та Я. Кізендаль, вивчаючи взаємодію мови і ментальності, доводять, що ментальність відображається на всіх лінгвістичних рівнях і комунікативних формах [346], а отже, неминуче пов’язана з мовою як універсальною світоглядною платформою народу; ще одна **німецька** дослідниця Л. Васмер підкреслює цей беззаперечний синтез мови та ментальності народу і виявляє трибічний зв'язок між мовою, менталітетом і суспільством, тому досконале вивчення іншої мови ще не гарантує того, що ви розмовлятимете як носій, оскільки його світоглядна картина складатиметься з низки набутих ментальних звичок, установок, сформованих із народження і протягом життя [398]; **болгарські** науковці С. Дімітрова, М. Стаменов та ін. у колективній роботі «Мова і менталітет» [361] пропонують свій погляд на відображення ментальних рис у мовній комунікації людей, а саме подають стратегії виявлення ментальних орієнтацій шляхом дослідження емоцій, використання іншомовних слів у сучасній мові, уявлень про кольори в оригінальному тексті і в перекладі, залучаючи мовну асиметрію [361]; на противагу цим

міркуванням, **польський** учений П. Пшивара, вивчаючи актуальні питання зв’язку мови та мислення людей, стверджує, що «ментальні процеси, які ми зазвичай визнаємо вербалізованими, насправді є операціями над специфічними інтенційними формами, які взагалі не є мовними одиницями, а являють собою наші уявлення про висловлювання (усні, письмові тощо)» [387].

Отже, проблема національної ментальності та її вербальної конденсації привертала увагу багатьох іноземних науковців, які помітили важливий зв'язок мови і духу народу, а також з’ясували, що мова здатна віддзеркалювати багатовіковий досвід людей, етапи їхнього історичного розвитку, а отже, довели, що мова перебуває у безперервній взаємодії з людським досвідом. Зарубіжними вченими підкреслено той факт, що існує трибічний зв'язок між мовою, менталітетом і суспільством, що свідчить про унікальний базис світоглядних установок кожного окремого народу.

1.2.2. Аспекти дослідження лінгвоментальності в українському мовознавстві

В українському мовознавстві поняття лінгвоментальності є надактуальним і витлумачується так: «лінгвоментальність – це вияв у категоріях етнічної (національної) мови національної ментальності. Сприяння певній національній лінгвокультурній спільноті світу, яке її оточує, між категоріями рідної **мови**» [401]. Проте першим у трактуванні поняття лінгвоментальності виявився видатний український учений, мовознавець, етнограф, літературознавець О. Потебня, який, вивчаючи універсум ментальності, наголошував на необхідності розуміння кореляції між духовним та фізичним світобаченням людини як індивідуальності, оскільки надважливо усвідомлювати те, як сприймає й обробляє інформацію кожна особистість як представник певної лінгвокультурної спільноти, бо ж «Слово виражає не весь зміст поняття, а одну з ознак, саме ту, яка уявляється народному баченню важливішою» [221, с. 34]. Але ж, наголошує вчений, неможливо пізнати

лінгвоментальні риси народу без вивчення психології окремої людини, з чого і формуються колективні ментальні ознаки, які й вирізняють певну націю з-поміж багатьох інших: «Так, підкреслюється, що особливості народу, нації визначаються через психолого-мисленнєву діяльність окремого носія мови» [123, с.6]. Подальші дослідження цієї проблематики відбились у працях таких видатних класиків українського мовознавства, як Г. Ващенко, який наголошував на важливості національного виховання для збереження культурно-просвітницьких ідеалів нації, а разом із тим формування у нащадків етнічної пам'яті та поваги до своєї культури: «Головна мета національного виховання – набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молоді, незалежно від національної приналежності, особистісних рис громадян Української держави, розвиненої духовності, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, економічної культури» [24]; Ю. Карпенко запропонував палеолінгвістичний аналіз мовних фактів, що містять прадавні символи світогляду предків українського народу, а також підкреслив неосяжний простір української лінгвоментальності: «Та риса української ментальності, яка ще з часів І. С. Нечуя-Левицького іменується **кордоцентричністю**, відклалася в мові, серед іншого, великою кількістю зменшувальних, пестливих форм особових імен. П. П. Чучка лише на Закарпатті зафіксував більше сотні демінутивів до імені Іван, більше 70 — до імені Ганна. У цьому онімічному плані слов'янська і зокрема українська «картина світу» просто неспівмірна з германською і зокрема англійською, де Джон та Енн не мають і 10-20 пестливих форм» [113, с.75]. Ю. Карпенко, вивчаючи українську ментальність, здійснив ґрунтовне декодування етимології слова БОГ у системі культури язичництва, на основі чого вченому вдалося встановити етапи слов'янського язичництва, які залишили свій відбиток у системі української лінгвоментальності, оскільки культура часів язичництва досить помітно вкраплена у мові українців і має свій символічний сенс. Відповідно до цього,

Ю. Карпенко довів, що найпершим етапом язичництва був **воднорослинний**, який породив в українському менталітеті особливе ставлення до навколишнього світу, уміння жити в гармонії з природою і з дячністю використовувати її дари: «Люди поклонялись воді (переважно джерелам) та рослинам (переважно дубові), називаючи кожен такий об'єкт поклоніння богом. Такий бог розумівся як "податель", первісно податель суто матеріальних благ – вода втамовує спрагу, рослина дає їжу, а міцна деревина дуба ще й знаряддя праці» [113, с. 163]. Другим не менш важливим учений виокремлює етап **вогнепоклонницький**, що започаткував в українській культурі сакральне значення вогню: «Українська мова зберегла й пряму назву вогню з коренем бог-: багаття (кореневе а тут скоріше древня апофонія ŏ>ō, а не пізнє уподібнення до а наступного складу, як у слові багатий)… Сам прикметник багатий, від якого безпосередньо утворено іменник багаття (шляхом апофонії та долучення суфікса –ьје) теж указує на вогонь, а не на якісь інші речі (дослідники уклали чималий їх список). Антонім убогий "той, хто не має вогню"» [113, с. 166]. Наступним мовознавець наводить **скотарський** період і підкреслює його вплив на систему лінгвоментальних особливостей українського народу, а точніше, виокремлює декілька аргументів, які засвідчують той факт, що українська мова зберегла ті мовні артефакти, що були втрачені іншими слов'янськими мовами [113, с. 168]. Третім етапом названо **хліборобський**, який ознаменував започаткування в культурі українців сакральне ставлення до хліборобської праці, до хліба як символа добробуту і святості: «З розвитком хліборобського етапу це слово (бог) перейшло на новий об'єкт поклоніння, і його корінь бог- набув уже значення не "худоба", а "зерно". Подібну динаміку здійснила лексема коровай: сакральний коровай став не м'ясним, а борошняним» [113, с.168]. Такі давні культурні трансформації відображено і на прикладі наших досліджень, де також окреслено культове значення хліба в історії української культури (дивитись розділ ІІ і ІІІ). І останнім етапом учений визначає **абстрагування**, коли велика кількість лексем набуває сучасних значень, зазнаючи

трансформацій цього періоду: «тільки на цьому етапі прикметники багатий і убогий набули сучасного значення. Сенс "майно" подекуди з'явився і в слові збіжжя. Але слова, що утворилися саме на цьому етапі язичництва, однозначно вказують на зміст кореня бог- "доля". пор. небіж "племінник; сіромаха", небога "племінниця; бідолаха; мила", небіжчик "покійник: бідолаха", небіжчиця "покійниця", небіжка "покійниця; бідолаха", неборак, неборака "людина, що викликає співчуття" (умисна, табуїстична заміна з небожак). Зіставлення небоги та інших наведених тут слів з прикметником убогий, що мають тотожний за змістом, але формально зовсім відмінний префікс, засвідчує дуже значний, більш як тисячолітній розрив у появі цих слів» [113, с. 169]. Непересічний український мовознавець В. Русанівський обстоював думку про те, що такі категорії як мова, культура, народ перебувають у тісному взаємозв'язку, оскільки «мова — важлива сполучна ланка в ланцюгу національної єдності, разом із спільністю історичної долі вона сприяє усвідомленню належності до єдиного національного організму [237, с. 12]. Усвідомлюючи вагому силу слова, науковець наголошував на його дидактичній функції, згадуючи про художню літературу для дітей, яка, на переконання науковця, мала обов'язково вміщувати таку лінгвоментальну особливість українців, як **гумор,** адже саме «український гумор — цілком оригінальне явище, в якому злилися дві абсолютно протилежні стихії — добродушність і злість» [238, с. 3]. Тому так важливо зберегти у свідомості нащадків цей унікальний ментальний код української нації, який так особливо рятує українців і в складні часи сьогодення, коли Україна бореться проти загарбницької політики країни-терористки (власні спостереження щодо веселої вдачі українців та особливостей нашого гумору як унікального лінгвоментального коду подано нами у подальших дослідженнях української густаторної лексики у розділі ІІ). Фундаментальними у вивченні феномену української лінгвоментальності вважаємо також і роботи В. Жайворонка [91], де автор подає аналіз української лексики, яка відбиває історичну вдачу та ментальні маркери українців. Так, науковець розглядає фразеологію,

діалектологію, народні вірування, замовляння, казки, легенди, традиційні паремії, українську пісню тощо, у межах яких закодовано світогляд українців, та підкреслює той факт, що «мова виступає основним способом самовираження етносу, одним із провідних індикаторів культурного поступу» [91, с. 44]. Водночас В. Жайворонок доводить, що уявлення про народ формує не тільки сукупність знань про нього, а і його мова, «бо в ній постає сама дійсність, сприйнята й позначена її творцем з огляду на його культурно-національний світогляд» [91, с. 44].

Отже, узагальнюючи погляди українських мовознавців на феномен лінгвоментальності, можна дійти висновку, що мова народу є маркером його національного характеру, поведінки, що позначилось на всіх рівнях мовної системи.

Відповідно до цього сформувалися такі напрями дослідження національної лінгвоментальності:

- дослідження лінгвоментальних маркерів української культури на основі аналізу творів української художньої літератури: Т. Мішеніна [188], У. Галів [46], Т. Вільчинська [38], М. Стецик [261], О. Черненко [305] та ін.. Ґрунтовні наукові розвідки згаданих учених довели, що окреме вивчення конкретного художнього стилю митця на прикладі його творів дає потужний матеріал для розуміння не тільки його світосприйняття, а й усієї нації, представником якої він є: «Індивідуальний стиль кожного письменника є виразником не тільки його психічних рис, а й особливостей, які зумовлені суспільною свідомістю – національною, релігійною, політичною, етичною» [46, с. 59]. Це пояснюється тим, що такий індивідуальний стиль автора вміщує риси національного характеру, маркери його вдачі: «Специфіку художніх концептів визначає те, що вони обов’язково включають індивідуально-авторські смисли, репрезентуючи водночас етнокультурні уявлення та світобачення письменника – творця

художнього тексту» [38, с. 13], а отже, і етнокультурні уявлення усього народу;

- здійснення когнітивно-семантичного аналізу одиниці концептуальної картини світу як важливого складника української лінгвоментальності: Е. Боєва [15], Н. Венжинович [26], М. Даньків [70], Т. Вільчинська [38], О. Малярчук [178], І. Гончарова [54], О. Мороз [192], О. Прищепа [223], О. Павлушенко [206], І. Хоменська [295], С. Шепітько [318] та ін.. Учені дійшли висновку, що мова інтегрує стереотипне уявлення про світ, історичний досвід, звичаї, традиції, емоційну картину конкретного етносу. Вивчаючи національні концепти у лінгвоментальному аспекті, науковці розшифровують невичерпне джерело мовної картини українців, оскільки: «Кожна окрема мова певним чином насичена етнічними, національними та історичними компонентами, які формують етнічну картину світу як усього народу, так і його окремих індивідів. Під етнічною картиною світу українців зазвичай розуміють позначену національною специфікою картину, що виражає засобами мови світогляд українського народу й конкретного індивіда» [38, с. 13]. Відповідно до цього, здійснення когнітивно-семантичного аналізу одиниці концептуальної картини світу постає важливим складником ідентифікації української лінгвоментальності;
- в цьому аспекті прислужилось навіть студіювання лінгвоментальних особливостей інвектив в українській мові як специфічних показників української ментальності: А. Давиденко [66], Г. Маслова [180], Л. Топчий [270], І. Романюк [233], С. Форманова [289]. Учені стверджують, що для більш глибокого розуміння національної ментальності недостатньо вивчення лише нормативних форм мови, оскільки нецензурна лексика також вміщує особливості національного характеру, темпераменту, способів мислення. Так, С. Форманова підкреслює: «В інвективі чітко відбивається ментальний код нації. Експресивність,

образність і багатозначність матюків свідчать про якість мови та її розвиненість» [289, с. 257];

- дослідження лінгвоментальності в контексті обрядового дискурсу: Н. Бабенко [5], У. Жирик, О. Пікуш [93], Щербинін С. [328], О. Яковлєва [338], [337], [336]. У зв’язку з тим, що обрядовий дискурс став об’єктом активних студіювань українських мовознавців у лінгвоментальному аспекті, науковцям удалося дійти висновку, що феномен обряду в українській культурі екстеріоризує духовність, систему цінностей народу, його ментальні установки. Зважаючи на те, що обрядовість передають із покоління в покоління, вона вміщує не тільки прадавні культурні елементи і ментальні маркери, а й демонструє зв'язок поколінь, що свідчить про безперервність української традиції. Так, О. Яковлєва підкреслює: «Обрядовий дискурс – це джерело очікуваних дій, конвенційно закріплених у національному культурному коді кожного народу» [338, с. 107];
- вивчення категорії мовної особистості як лінгвоментального феномену в лінгвокультурологічному аспекті: І. Голубовська [52], А. Романченко [232], [235], Г. Сньозик [257], Л. Мацько [184], Л. Струганець [264], А. Шаповал [312], Щепанська [327]. Зважаючи на зв'язок мови і культури, ми погоджуємося з думкою Г. Сньозик, що «мова, культура й етнос нерозривно пов’язані між собою й утворюють точку перетину фізичного, духовного і соціального «Я» особистості. Мовна особистість і концепт – базові категорії лінгвокультурології, які відбивають ментальність і менталітет узагальненого носія природної мови» [257, с. 183]. На основі цього науковці помітили закономірність, яка полягає в тому, що «коди культури є ментальними прообразами, семіотичною реалізацією архетипів свідомості» [231, с. 224], а враховуючи, що «етнокультурне наповнюється особистісним сенсом, котре відбиває авторське світосприймання, спостереження за суспільними явищами» [231, с. 228], студіювання мовної особистості постає надважливим

чинником для ідентифікації етнокультурних рис мовця, його особливостей мовлення, а відтак і ментальних кодів у цілому;

- визначення нейролінгвістичних особливостей сприйняття українців: Т. Ковалевська, А. Ковалевська, О. Гогоренко, І. Лакомська та ін., бо «активне використання слів-предикатів кінестетичної системи в конструюванні сугестогенних текстів не лише уможливить значне підвищення їхнього впливового ефекту, а й дозволить оптимізувати побудову дискурсів, орієнтованих на сприйняття представниками української лінгвоментальності» [121, С. 553 – 554].

Отже, сучасне вивчення питання лінгвоментальності виявляє надважливий зв'язок мови та історії, культури, психології, особливостей побуту та всіх інших аспектів життя народу, що водночас віддзеркалює багатовікові етнічні риси: традиції, обряди, вірування, оскільки мова є експлікатором ментальних відмінностей певної нації, бо саме вона ідентифікує її унікальність, своєрідність та неповторність. Розвідки українських учених, присвячені висвітленню поняття лінгвоментальності в різних аспектах, дають потужний матеріал для вивчення глибинних структур української мови, культури, збагачують дослідження та окреслюють динаміку живого мовного матеріалу.

1.2.3. **Базові складники (коди) української ментальності і лінгвоментальності**

Глибокі дослідження питання ментальності і лінгвоментальності, наведені вище, уможливили декодування репрезентативних особливостей національного характеру українського народу з усіма його позитивними і негативними відтінками, висвітлили різні сторони життя і побуту українців, а також віддзеркалили етапи їхнього культурно-історичного розвитку. Так, на основі узагальнення відповідних праць учених та наших власних спостережень удалося виокремити низку базових кодів української ментальності, до яких уналежнюємо такі: емоційно-психологічний складник (емоційність, сентиментальність, щирість, кордоцентризм, почуттєвість,

співпереживання, психічна рухливість, інтровертованість, сенсорність, інтернальність, здатність до мобілізації власних адаптаційних потенцій); життя в гармонії з навколишнім середовищем/рідною землею (шана культу землі, єдність з рідною землею, органічна єдність з природою, патріотизм, містицизм, гармонійне світовідчуття, орієнтація на селянські ідеали, уміння пристосовуватись до різних кліматичних умов і господарювати, осілість); працьовитість (культ хлібороба, працелюбність, ощадливість, практичність, завзятість, хазяйновитість, майстерність і самовдосконалення); відчуття прекрасного/талановитість (витончений смак, увага до дрібного (національна вишивка), естетизм, розвинута уява, мрійливість, еротичність, обдарованість і образність сприйняття, барокове мислення, артистизм); культ роду/родинних зв'язків (культ жінки-матері і шанобливе ставлення до жінки, екзекутивність, турбота про родину, родинне виховання); сила єдності (побратимство, взаємодопомога, гуртковість, дружність, уміння співпереживати); любов до волі, прагнення до свободи (шанування індивідуальної свободи, гіпертрофоване волелюбство, самовілля, відчуття власної гідності, незалежності, відвага, почуття гідності і справедливості, непідкореність, самодостатність, демократичність, європоцентричність, звільненість від шаблонності і стандартизації, сміливість у прийнятті самостійних рішень, рішучість, хоробрість, дух захисників-оборонців); духовно-культурні цінності (духовність, релігійність, збереження історичної пам'яті, гостинність, толерантність, миролюбність); весела вдача (почуття гумору, задоволеність життям, оптимізм, уміння попри все вірити в краще). Проте, нашому народу властиві і певні деструктивні риси, а саме: непошана до авторитету своєї інституції і своєї влади, межовість, комплекс меншовартості, комплекс кривди, схильність до анархії та розбрату, неузгодженість дій, неповага законів, довірливість, запальний темперамент, патерналізм, маргінальність, параноїдальний характер, що межує із самознищенням, реактивна агресія, байдужість – «моя хата скраю» [426]. Зважаючи на цю картину базових кодів української ментальності, ми пропонуємо уналежнити до всіх вищенаведених

лінгвоментальних рис українців і **смакову константу ментальності** (далі СКМ)**,** що позначає сукупність етнічних рис багатовікового кулінарного досвіду українського народу, свідчить про унікальність традицій харчосмакових установок української кулінарії, віддзеркалює важливість їжі в житті українців, без якої не обходяться народні обряди, ритуали тощо, бо саме їжа як базовий складник національної культури віддзеркалює не лише його смакові пріоритети, а й автентичні риси менталітету і культури в цілому: «Народна кухня – це така ж культурна спадщина українського народу, як мова, література, мистецтво; це неоціненний здобуток, яким можна пишатися, який не слід забувати» [10]. Такий підхід до розуміння густативів якнайяскравіше відбився у творах української художньої літератури 18 – 21 ст., детальний аналіз яких здійснено у наступному розділі нашої праці.

Висновки до розділу І

У розділі І нами було розмежовано поняття ментальність і менталітет, де *ментальність* – це експлікатор народних морально-етичних засад і цінностей окремої етнічної спільноти, відображення системи мисленнєвих установок нації та в процесі історичного розвитку зазнає змін та оновлень, а *менталітет* – своєрідна закономірність, константа, яку визначено радше ідентифікатором способу життя народу з притаманними саме йому традиціями, обрядами, звичаями, ритуалами – всіма культурними маркерами його унікальності й винятковості серед інших народів.

Також окреслено базові ознаки феномену ментальності у філософських, психологічних, історичних та лінгвістичних вимірах, визначено фундаментальні коди української ментальності, обґрунтовано поняття лінгвоментальності. На основі отриманих характеристик вивчення поняття ментальності у філософському аспекті доведено, що ментальність віддзеркалює усталені патерни поведінки і способу мислення людей, яких

об’єднує історичний розвиток, мова, територія, культурні звичаї, мистецтво, кухня, ритуали, обряди, тощо. Встановлено, що дослідження ментальності на соціально-психологічному підґрунті експлікує національне світосприйняття, визначає вектор мислення як індивідуума так і колективу, узагальнює ступінь освіченості та культурного надбання народу, виявляє його духовні орієнтири та цінності. З’ясовано важливість впливу історичних епох на формування домінантних складників національної ментальності, її концептуальної матриці. Зазначено, що аспекти багаторівневого поняття ментальності охоплюють коло надважливих сучасних напрямів, які у своїй єдності і створюють цей полівимірний феномен філософсько-етичної, соціально-психологічної й історико-культурологічної природи, і насамперед – на рівні мовних експлікацій. Це унеобхіднилорозгляд поняття лінгвоментальності, у межах якої засвідчено важливий зв’язок мови і духу народу. У цьому аспекті здійснено огляд праць сучасних українських учених, присвячених висвітленню поняття лінгвоментальності у різних аспектах, що, у свою чергу, кможливило вокремлення базових кодів національного світобачення українського народу, до яких уналежнено емоційно-психологічний складник (емоційність, сентиментальність, щирість, кордоцентризм та ін.); життя в гармонії з навколишнім середовищем/рідною землею (шана культу землі, єдність з рідною землею та природою, патріотизм, гармонійне світовідчуття, орієнтація на селянські ідеали, вміння пристосовуватися до різних кліматичних умов і господарювати та ін.); працьовитість (культ хлібороба, універсальність, ощадливість, практичність, завзятість, хазяйновитість, майстерність та ін.); відчуття прекрасного/талановитість (витончений смак, естетизм, розвинута уява, мрійливість, еротичність, артистизм та ін); культ роду/родинних зв’язків (культ жінки-матері, екзекутивність, турбота про родину, родинне виховання та ін.); сила єдності (побратимство, взаємодопомога, дружність, уміння співпереживати та ін.); любов до волі (шанування індивідуальної свободи, гіпертрофоване волелюбство, самовілля, відчуття власної гідності, непідкореність, європоцентричність, хоробрість, дух

захисників-оборонців та ін.); духовно-культурні цінності (духовність, релігійність, збереження історичної пам’яті, гостинність, толерантність, миролюбність); весела вдача (почуття гумору, оптимізм, віра в краще та ін.). Також виокремлено і деякі негативні риси української вдачі, зокрема непошана до авторитету своєї інституції і своєї влади, комплекс меншовартості, схильність до анархії, довірливість, запальний темперамент та ін. У цих межах нами вперше запропоновано додання до всіх вищеназваних лінгвоментальних рис українців і смакову константу ментальності, яка віддзеркалює самобутність національного кулінарного мистецтва та постає невід’ємним складником комплексу унікальних рис українського суспільства.

Розділ ІІ

Лінгвокультурологічний аспект густаторних кодів української ментальності

У розділі висвітлено міждисциплінарний характер густаторних досліджень в лінгвокультурологічному аспекті. Опрацьовано твори української художньої літератури 18 – 21 ст., у межах яких виявлено густаторні маркери, класифіковані на лексико-семантичні групи. Також виокремлено фразеологічні одиниці з компонентами на позначення їжі та питва з метою ідентифікації найпопулярніших страв і напоїв національної кухні як автентичного кулінарного мистецтва українського народу. У межах означеного матеріалу проаналізовано номени національних страв і напоїв у лінгвокультурологічному аспекті, що уможливило рекострyювання давніх традиційних харчосмакових рис кулінарного мистецтва українського народу.

2.1. Лінгвокультурологія в системі сучасних мовознавчих напрямів

Вивчення густаторних кодів українців у лінгвокультурологічному аспекті – це спроба ідентифікувати визначальні риси нашого менталітету, які демонструють унікальність нашого духовного джерела: мови, культури, кухні, звичаїв і традицій, які, безсумнівно, симбіозують між собою впродовж усього історичного національного розвитку. Ці взаємозв’язки мови і культури, що стали об’єктом лінгвокультурології як науки, здатні відображати світогляд людей, упорядкувувати їхню когнітивну діяльність, формувати їхню аксіологічну картину світу, ідентифікувати суспільну поведінку [17, с. 7]. Дослідниця А. Бондаренко, підкреслюючи цей потужний мовнокультурний зв'язок, зазначає, що «мова відображає, нагромаджує, зберігає й передає наступним поколінням не тільки знання про культурну спадщину, історичну пам’ять, а й специфіку почуттів, переживань, які урізноманітнюють словесно-художню творчість етносу. Усе реалізоване в мовних формах закорінено в культурних досягненнях спільноти» [17, с. 7]. Для декодування таких

культурних закорінень у мовних формах лексику на позначення їжі та питва як безпосередній предмет нашого дослідження аналізуємо в лінгвокультурологічному аспекті, оскільки лінгвокультурологія, оперуючи такими категоріями, як культурні настанови, культурні цінності та культурні норми, до останніх уналежнює «традиції (стереотипізовані форми поведінки в певних ситуаціях); звичаї, або узвичаєні дії, що визначають правила поводження, ритуали й обряди; закони, чи обов'язкові норми поведінки, які перебувають під соціальним контролем; моральні норми, що регулюють повсякденні дії та вчинки людей» [17, С. 22 – 23], що в цілому і визначає ментальну базу національної свідомості.

2.1.1. Загальна історія та теорія лінгвокультурології.

В українському мовознавстві в царині лінгвокультурології активно опрацьовують загальнотеоретичні питання цієї науки такі вчені: Л. Даниленко [68], В. Кононенко В. [142], О. Левченко [167], [168], К. Мізін [186], Ю. Нідзельська [198], О. Потапенко [217], [218], В. Пустовалова [225], К. Чубенко [310]. На основі розвідок цих науковців удалось зафіскувати те, що базою таких дослідів є фундаментальні вчення В. фон Гумбольдта про зв'язок мови і мислення народу (див. розділ І), де і було закладено початки лінгвокультурології як науки. Так, дослідники дійшли висновку, що мова є своєрідним віддзеркаленням усталених звичаїв і основ поведінки людей, а отже, унаочненням їхнього світобачення. Так, услід за В. фон Гумбольдтом, подальше вивчення щодо відбиття культурних і духовних цінностей нації у мові було здійснено Я. Коменським, М. Хайдеггером та О. Потебнею. Останній, як нами вже було згадано у розділі І, більш глибоко дослідив значення ролі слова в житті народу та запропонував власну теорію внутрішньої форми слова, за що його було названо «предтечею сучасної когнітивної лінгвістики» [137, с. 13]. Подальшому розвитку вчення про лінгвокультурологію посприяв Л. Вайсгербер, який увів поняття «мовна картина світу» [399] і довів беззаперечність ваги слова в житті людей: «Ідея

влади слова змушує нас замислитися над тим, чого люди можуть досягти за допомогою цієї влади. Ми маємо всі підстави припускати, що ця можливість мови, яка обмежена людською істотою, має певне завдання, вирішення якого є фундаментальним для організації людського життя» [399]. Наступними ж у вивченні мовно-культурних зв'язків народу виявилися дослідники Е. Сепір [390] і Л. Ворф [400], які підкреслили відмінності між культурами народів, базовані на відмінностях самих же мов цих етносів. Під час активного студіювання проблеми мовно-культурних процесів у житті людей важливою виявилася наукова праця видатного українського мовознавця В. Жайворонка «Українська етнолінгвістика. Нариси» [89], яка, на думку Л. Даниленко, постала «першою узагальненою теоретичною працею про українську етнолінгвістику, її міждисциплінарні зв'язки, історію формування» [68, с. 6]. Так, за В. Жайворонком, «етнолінгвістика – це галузь мовознавчої науки, що вивчає мову як творчий продукт її носія, тобто етносоціуму, що породив мовний феномен як ключовий елемент і водночас рушій національної культури» [89, с. 8]. Отже, з огляду на ці спостереження, беззаперечним є той факт, що мова кожного народу – це результат його культурно-історичних і духовних надбань, у якому відбилися репрезентативні характеристики нації. Надалі вивченням етнолінгвістики і «лінгвокультурології» [29, с. 36], що максимально корелюють, займалися Є. Верещагін, М. Костомаров, В. Телія. На думку дослідниці В. Телії, лінгвокультурологія експлікує етнолінгвістичні погляди щодо взаємозв'язку мови та культури, водночас мовознавиця вважає, що зазначена наука – «це частина етнолінгвістики, яка присвячена вивченню й опису кореспонденції мови і культури в їх синхронній взаємодії» [268, с. 217]. Вагомий поштовх для розвитку лінгвокультурології здійснила відома українська вчена О. Селіванова, яка у своїй фундаментальній роботі «Сучасна лінгвістика: напрямки та проблеми» у розділі V подала розгалужений погляд на витоки і становлення лінгвокультурології як науки. Так, науковиця розмежувала поняття етнопсихолінгвістика, яка «орієнтована на відбитки в мові й мовній діяльності ознак психічного складу, характеру, ментальності

етносу» [243, с. 254] і лінгвокультурологія, яка на думку мовознавиці «вивчає фіксацію в мові, етнотекстах і дискурсивній практиці духовної й матеріальної культури народу, тобто культурно значимої інформації - збережених у колективній пам'яті народу символьних способів матеріального й духовного усвідомлення світу певним етносом, відтворених у його ідеях, схемах мислення й поведінки, системі етичних й естетичних цінностей, нормах, звичаях, обрядах, міфах, віруваннях, забобонах, побуті тощо» [243, с.254]. Також необхідно зазначити думку О. Селіванової щодо взаємодії лінгвокультурології з близькими науками, оскільки «лінгвокультурологія виокремлюється як галузь мовознавства другого рівня маргінальності, адже вона мусить бути суміжною з іншими проміжними лінгвістичними дисциплінами – етнолінгвістикою й соціолінгвістикою» [243, с. 260], зазначивши такі її відмінності як «орієнтація на сучасний стан та функціонування мови й культури» [243, с.260]; мета, якої полягає в демонстрації живого розмовного матеріалу та «поширеність дослідницьких інтересів лінгвокультурології не лише на етнічну культуру і її відбитки в мові й мовленні, а на відображення в мові й текстах надбань світової культури, інших культур різних епох, а також субкультур різних угруповань людей у межах етносу та поза його межами» [243, с. 261]. Визначення поняття лінгвокультурології як науки в подальшому набуло розголосу в багатьох інших наукових розвідках, де вчені потрактовували цей феноменальний взаємозв'язок мови і культури. Так, за О. Потапенко лінгвокультурологія – це наука, що «вивчає мову саме як феномен культури. Адже ж мова є виразником особливої ментальності кожного етносу, світогляд людей значною мірою формується через призму національної мови» [217, с. 41]. На думку А. Бондаренко, лінгвокультурологія – «це дисципліна, яка виникла в межах функціонально-прагматичної парадигми й вивчає засоби та способи реалізації культурологічної функції мови в процесі дискурсивної практики» [17, с. 7]. Прикметно, що В. Кононенко, розмірковуючи над лінгвокультурологічними особливостями мовця, акцентував на таких поняттях, як мовна картина світу і

мовна особистість. Так, науковець підкреслив: «Усвідомлення мовною особистістю картини світу є його інтерпретацією з опорою на психолінгвістичні чинники, що, з одного боку, мають у зародку колективне підсвідоме, архетипне, з другого, накладаються на систему опрацьованих у спільноті на ґрунті рідної мови уявлень і образів» [141, с.7]. Отже, лінгвокультурологія як наука увібрала в себе тісне переплетіння мовних і культурних ознак народностей, чим ознаменувала унікальність кожної окремої нації з її мовно-культурними надбаннями, а мовна особистість позначилася як носій культурного коду, національної духовної спадщини народу: «Мова – це носій культури, засіб передачі її з покоління в покоління, що формує особистість носія мови через закладені у мові світобачення, менталітет, ставлення до людей тощо» [143, с. 52]. Усвідомлюючи ж важливість з'ясування значення мовної особистості в лінгвокультурологічному просторі, до цього питання нерідко зверталися науковці у різноаспектному дослідженні цієї проблематики.

2.1.2. **Персонологічні аспекти лінгвокультурології**

Як ми зазначали, вивчення мовної особистості (далі МО) у фокусі лінгвокультурологічних розвідок уможливила глибше пізнання мовної картини світу носіїв мови. Традиція вивчення МО сягає фундаментальних праць М. Бахтіна, В. Виноградова, а також А. Бондаренко [17], І. Голубовської [52], С. Єрмоленко, В. Кононенко, Т. Космеди [147], Т. Креч, Л. Мацько, І. Мілєвої, А. Романченко [232], Н. Сологуб, М. Ходаківської [151] та ін.Так, у Л. Мацько знаходимо: «*мовна особистість* – узагальнений образ носія мовної свідомості, національної мовної картини світу, мовних знань, умінь і навичок, мовних здатностей і здібностей, мовної культури і смаку, мовних традицій і мовної моди» [183, с. 27]. Вивчення поняття МО знайшло відображення у подальших дослідженнях таких учених: І. Голубовська [52], Т. Космеда [147], Т. Креч, І. Мілєва, М. Ходаківська [151], А. Бондаренко [17], А. Романченко [232] та ін. Відповідно до цього, А. Бондаренко доводить: «Вивчити людину

як неповторного суб'єкта можна лише на основі її мовлення (художнього мовомислення), уміщеного в дискурсивний семіотичний простір» [17, с.109]. Водночас науковиця потрактовує своє бачення МО як феномену лінгвокультурології: «Мовлянин, який позиціонує себе в лінгвокультурі, відроджує її, спрямовує зусилля на збереження національних традицій, а також творчо збагачує естетичну цінність рідної мови, – ось перелік тих рис, до яких можна застосувати поняття *мовна особистість*» [17, с.109]. Л. Голубовська, аналізуючи МО, згадує про інтелектуальні характеристики мовця, які, на думку ученої, не так активно ідентифікуються, оскільки «при спілкуванні, у конкретних комунікативних актах, мовець у першу чергу виявляє свої вольові та емоційні властивості, інтелектуальні ж, як правило, відступають дещо на задній план. І певна вербаліка "покриття" тих або інших мовленнєвих стратегій і тактик може дати вірогідні свідчення щодо "психосоціологічного" портрету мовця – мовленнєвої особистості» [53, с.30]. Унаслідок цього, дослідниця вважає необхідним розмежувати поняття *мовна особистість* і *мовленнєва особистість,* принагідно зазначаючи домінування раціонального й емоційного в мовленні, адже «внутрішній світ кожної людської особистості характеризується різним співвідношенням розуму (ratio), з одного боку, і властивостей серця і душі (emotio) – з другого. Висловлюючись мовою семантичних примітивів, особистість – це хтось, хто бажає, відчуває, думає, знає, говорить і діє» [53, с. 93]. Та, досліджуючи МО як носія етнокультурних кодів, ми дійшли висновку, що МО здатна віддзеркалювати характер фукнціювання мови певної історичної епохи, у зв'язу з чим, слідуємо за Т. Космедою, яка обстоює думку, що «Проекція лінгвістики на вивчення комунікативно-дискурсивних мовних процесів сприяє її налаштуванню на дослідження людського, тобто суб'єктивного чинника в мові, зокрема й виявлення того, як кожний конкретний суб'єкт мовлення поводиться в дискурсивному просторі своєї сучасності залежно від власних комунікативних інтенцій, чинника адресата, з урахуванням спільних фонових знань соціуму, знань про реальне довкілля, мовну картину світу [147,

с. 140]. А дослідження ж Т. Креч, І. Мілєвої, М. Ходаківської лише підтверджують ці спостереження: «Мовна система кожного етносу в системі значень своїх лексичних одиниць відбиває екстралінгвістичну дійсність, що є основою життя й діяльності конкретного народу та формує національну мовну картину світу» [151, с.18]. Зі свого боку, професор А. Романченко підкреслює важливість поняття МО в українській гуманітаристиці, оскільки саме «завдяки мовній особистості функціонують різновиди мови, соціальні й територіальні варіанти. Це мотивовано тим, що людина, мовна особистість володіє індивідуальним когнітивним простором, певною системою знань та уявлень, притаманних їй» [232, с. 193 – 194]. На основі отриманих характеристик вважаємо МО надважливим сегментом вивчення лінгвокультурології, адже має здатність унаочнювати систему національних знань, уявлень, особливості функціювання мови та віддзеркалювати генетичні етнокуди культури.

2.1.3. Лінгвокультурологічні аспекти національної концептосфери

Під час дослідження мовлення в лінгвокультурологічному фокусі вченими було виділено поняття лінгвокультурологічного *концепту*, адже «наприкінці XX століття у складі когнітивної лінгвістики виокремилася нова галузь лінгвоконцептологія. Головним поняттям лінгвоконцептології є концептуалізація – один із процесів пізнавальної діяльності людини [276, с. 155]. Відповідно до цього, зазначена проблема набула широкої популярності в розвідках таких науковців: Н. Вдовиченко [25], Н. Дороговіч [81], Н. Єсипенко [87], В. Жайворонка [90], І. Заремської [98], І. Ковалика [127], В. Козловського [133], В. Маслової [179], Н. Матушевської [182], Л. Овсієнко [200], Л. Підкамінної [210], Е. Розвод [228], О. Селіванової [243] та ін. На слушну думку О. Селіванової, *концепт* постає як «зміст слова – і денотативний, і конотативний, який відображає уявлення носіїв певної культури про характер явища, що стоїть за словом у різноманітності його асоціативних зв'язків» [243, с. 552]. Та варто зазначити, що погляди науковців щодо визначення *концепту* дещо різняться, так, напротивагу твердженню О.

Селіванової, в І. Ковалика знаходимо дефініцію між стійкими і нестійкими концептами, значення яких полягає в тому, що стійкі мають постійні мовні засоби вербалізації, а нестійкі характерні тим, що у них такі засоби відсутні, вони рідко або практично не вербалізуються [127, с. 96]. Отже, поняття *концепт* у фокусі мовознавчих досліджень набуває різновекторності потрактувань, оскільки, наприклад, за В. Жайворонком, *концепт* потрактований як «водночас і форма поняття, і його ідея, втілена в словесних образах буття» [90, с. 53]. Науковець доводить той факт, що мова народу є найбільш яскравим виразником його культурної спадщини: «Етносимволіка слова, тісно переплітаючись з етносимволікою позначуваної ним реалії, стає основною підвалиною становлення особливих концептуальних мовних продуктів — етнокультурних концептів, або знаків етнокультури» [89, с.3]. Так, мовознавцю вдалось здійснити дослідження етнокультурних кодів українського народу і зафіксувати низку унікальних концептів української ментальності: «Вони пов’язані передусім із народними звичаями, переказами, традиціями – батько-мати, берегиня, весілля, вечорниці, віще слово, гайдамака, Дніпро-Славута, доля, душа, жива вода, живий вогонь, калина, соловей, рута-мята, тополя, хата, хліб, хліб-сіль, запорожці, щастя – доля та ін.» [276, с. 160]. Отже, з огляду на вищезазначені характеристики, концептуальну мовну картину українського народу складають ті елементи, що уже були зазначені нами у розділі І: культ родинного виховання, шанобливе ставлення до жінки-матері, зв'язок з силами природи/землею, культ вогню/води, волелюбність, нескореність, духовність, хазяйновитість, гостинність, працьовитість, культ хлібороба. Фундаментальною працею, де подано ґрунтовний аналіз поняття лінгвокультурного концепту, також виявилась і «Когнітивна лінгвістика» В. Маслової, де авторка унаочнює суть національної концептосфери: «Концептами стають тільки ті явища дійсності, які актуальні та цінні для культури…, є темою прислів’їв та приказок, поетичних та прозових текстів. Вони є своєрідними символами, емблемами. Вони є носіями культурної пам’яті народу» [179, с.28]. Згідно з цими

судженнями ми дійшли висновку, що мова для людини постає засобом пізнання і сприйняття всього, що її оточує, концептом узагальнення всієї інформації ззовні крізь призму її власного досвіду, духовних цінностей тощо. У мові експліковано етнокультурні концепти нації, що увиразнює її унікальність серед інших народів світу.

2.1.4. Лінгвокультурологічні аспекти художнього дискурсу

Досліджуючи лінгвокультурологічний аспект мовопростору митців художньої літератури такі вчені, як Н. Бондар [16], Н. Касьяненко [115], В. Кононенко [141], Н. Малюга [177], О. Мацько [185] та ін., спромоглися довести, що у межах українського художнього дискурсу закодовано знакову систему українських етнокультурних кодів, адже «колективний досвід етносу, його свідомість і позасвідоме, репрезентоване в етнічній культурі, фіксується мовою» [177, с. 93]. У цьому плані науковцями було здійснено спробу вивчення особливостей мовної картини творів відомих українських письменників, поетів з метою ідентифікації показових ментальних рис автора і народу. Так, наприклад, на матеріалі творів Т. Шевченка, О. Довженка, Л. Костенко, Григора і Григорія Тютюнників учені виокремили національні концепти, що віддзеркалюють ментальну свідомість українців: в О. Довженка – це *хата*: «Українська хата в інтерпретації Олександра Довженка втілює образ української ідеї, доля її – це доля жінки-страдниці. Ставлення до хати ґрунтується на генетичному мисленні, що бере початок від культу предків» [177, с. 94], *піч*: «Якщо хата – це схованка добра і в матеріальному, і в моральному сенсі, то піч – джерело життя, серце хати» [177, с. 95]. Зафіксовано, що: «І *хата,* і *піч* в О.Довженка є невід'ємною складовою природи (ширше – Всесвіту), вони „виростають із землі", вони зазнали багато суму, за соціальним статусом - „удови", до того ж бідні. Піч - це хата, так би мовити, вищої концентрації, це ідея хати, символ її існування, обжитості» [177, с. 96]; у Т. Шевченка *орел* – «для звеличення героїчних особистостей українського національно-визвольного руху, для уславлення високих

духовних устремлінь, мужності та незборимої сили» [185, с. 240]; у братів Тютюнників – *хліб, хліб-сіль* «для українського народу притаманне уявлення про хліб як про щось сакральне, святе» [16, с. 94], а також *птах*, «що символізує волелюбність» [16, с. 159]; у Л. Костенко – концепт *слово*, вербальні реалізації якого «набувають символічного значення і втілюють ядерні смисли ‘освіченість, розвиток’, ‘двобічність’, ‘відтворюваність’, ‘писемність’; сприймаються як засіб пізнання навколишньої дійсності, як засіб створення поетичних образів» [115, с. 124]. Отже, мовопростір українського художнього слова вміщує етнокультурні коди ментальності, експлікує смислові модифікації мовної картини письменника і народу в цілому. З’ясовано, що на прикладі досліджуваної творчості митців ученими ідентифіковано і вкотре підкреслено такі унікальні характеристики народної вдачі, як культ предків, освіченість, волелюбність і нескореність, мужність, гостинність, шанобливе ставлення до хліба, хлібосольність, культ обрядового хліба тощо. Наведене унеобхіднює звернення до густаторної культури українців як вагомого складника їхнього ментального простору.

2.2. Міждисциплінарний характер густаторних досліджень в лінгвокультурологічному аспекті

Зважаючи на вищенаведені характеристики національної ментаьності, зокрема, на культове значення хліба, води, випічки та інших густативів в українській культурі, відзначимо, що харчосмакова культура українців нерідко ставала предметом дослідження багатьох науковців різних галузей. Цей факт пояснюємо тим, що пізнання кулінарного мистецтва, способу приготування і поглинання їжі, використання обрядових страв і напоїв під час традиційних ритуалів, а також, історичні та географічні умови, беззаперечно, що у свою чергу, вимагає деталізованішого огляду позицій учених щодо цього сегмента світогляду українців.

2.2.1. Історичні виміри

До питання вивчення національної кухні українського народу звертались такі вчені-історики: Л. Артюх, А. Зюбровський, С. Килимник, О. Пивоваренко, О. Ятищук та ін. Так, Л. Артюх здійснила ґрунтовний історико-етнографічний опис як повсякденної, так і святкової їжі українців, а також установила тенденції розвитку їжі й основні зміни в системі харчування [3]; А. Зюбровський [105] на прикладі вивчення особливостей техніки випікання хліба на території Південно-Західного регіону України довів, що приготування і споживання хліба серед населення описаної місцевості в жодному разі не спадало на механічний прийом їжі, навпаки: «Щоденний вжиток хлібного печива був найбільш знаковим етапом повсякденної трапези, переосмислювався як своєрідне жертвопринесення, заклик до опікунів роду схилити їх до активної допомоги у господарській діяльності» [105, с.13], отже, для українців їжа – це не просто джерело насичення організму енергією, а ще й сакральний ритуал. Професор-історик С. Килимник [117] згадав також про важливість обрядової каші (куті) в національній кухні України і вкотре підкреслив автентичність кулінарного мистецтва і релігійність народу. О. Ятищук, аналізуючи особливості традиційної народної їжі на матеріалі художньої творчості Г. Квітки-Основ'яненка, встановила, що такі критерії, як географічне положення, ведення домогосподарства, а також особливості сімейного побуту, беруть активну участь у формуванні феномену української народної кулінарії [341], і безпосередньо віддзеркалюються на особливостях національної кухні. Історикиня, дослідниця харчових уподобань козацької еліти XVIII ст. О. Пивоваренко довела, що їжа козацькій старшині служила не просто засобом щоденної потреби насичення організму, а й відігравала провідну роль у процесах комунікації: «Не відчуваючи дефіциту у харчових продуктах, козацькі еліти сприймали прийняття їжі не як акт задоволення фізіологічних потреб, а, в першу чергу, як **потужний фактор соціальної комунікації та ідентифікації.** Не останнє місце посідали і гастрономічні задоволення» [208, с. 31].

Отже, з огляду на зазначене можна дійти висновку, що їжа для наших предків була чимось більшим, аніж просто щоденний автоматичний ритуал. Адже згідно з історичними розвідками в давнину їжу активно використовували як атрибут жертвопринесення з метою задобрення вищих сил і заклику їх бути щедрими до людей, подібним же інструментом послуговувались і пізніше, під час різних зібрань козацької старшини, в результаті чого обговорювалися важливі питання держави і їжа відігравала не останню роль в їхній результативності.

Проте дослідження особливостей гастрономічного минулого і сьогодення українців не може бути обмежене лише історичними розвідками, це питання також постало предметом активних студій і серед учених-соціологів.

2.2.2. Соціологічні виміри

Питання соціального виміру густаторної культури народу поставало базовим у наукових студіях відомих учених-соціологів: А. Бердсворт і Т. Кейл [353], Б. Бернштайн [357], А. Меркотт [384], К. Фішер [370] та ін. Науковці помітили, що повсякденний акт поглинання їжі з часом інтегрувався у важливий складник комунікативного процесу між учасниками трапези. Крім того, було відзначено, що їжа та розвиток системи харчування взаємозалежні від прогресу суспільства, у зв’язку з чим відбулося становлення правил етикету за сталом, поява різних тенденцій харчування, викликаних запитами соціуму тощо. У соціологічному аспекті фундаментальними для осмислення проблеми їжі виявилися наукові розвідки відомого німецького вченого Г. Зіммеля, який у своїй роботі «Соціологія харчування» («Soziologie der Mahlzeit») [393], [102], як і вищезгадані історики, також підкреслив символічне значення їжі, а радше трапези, що виконує функцію єднання людей: «Спільна трапеза, яка навіть для араба перетворює щойно вороже налаштованого до смерті чужинця на друга, запускає величезну соціалізуючу силу, яка змушує нас не помічати того факту, що ми їмо і п'ємо не «одне й те саме», а абсолютно різні порції, і створює примітивне уявлення про те, що ми таким чином виробляємо спільну плоть і

кров» [393]. Водночас науковець наголосив на тому, що їжа об’єднує людей навіть із різними світоглядами та духовними цінностями, враховуючи, що спільна трапеза стає умовно ланкою для встановлення контактів комунікації, оскільки, на переконання Г. Зіммеля, «Люди, які не мають особливих інтересів, можуть знайти один одного за спільною трапезою – в цій можливості, пов'язаній із примітивністю і, отже, поширеністю матеріального інтересу, полягає незмірна соціологічна значущість трапези» [393], яка почасти наділена сакральним змістом. На підтвердження цього припущення вчений згадує про Таємну вечерю Ісуса Христа, «яка ототожнює хліб з тілом Христовим» [393], внаслідок чого «створила на основі цієї містики справжню ідентичність того, що споживається, а отже, і абсолютно унікальний тип зв'язку між учасниками» [393] процесу спільного поглинання їжі. Отже, можемо констатувати, що їжа – це надважливий соціокультурний складник людської взаємодії, один з найбільш ефективних способів комунікації й обміну енергією.

Учений-соціолог Т. Брік вкотре наголосив на актуальності теми їжі у межах соціологічних досліджень, скерованих на різноаспектне вивчення цієї проблеми: «Для когось їжа – це ознака (змінна), через яку можна непрямо виміряти показники соціального статусу. Для інших – це причина (наприклад, причина доброго чи поганого здоров’я). Для третіх – наслідок, наприклад, результат структурних чинників міжнародної торгівлі чи науково-технічного прогресу. Ну і для когось їжа, а точніше суспільні уявлення про неї, – це соціальний конструкт, який є продуктом символічних взаємодій» [20, с. 121]. В. Ніколенко, вивчаючи гастрономічну культуру суспільства як «поліаспектний феномен» [199, с. 47] укотре підкреслив, що їжа є вагомим складником суспільної взаємодії і зазначив: «гастрономічні алгоритми рефлексії та практики є похідною багатьох чинників впливу, як об’єктивних (природно-географічних, цивілізаційних, які були більш визначальними в архаїчних спільнотах), так і більш суб’єктивних (здебільшого на сучасному

етапі (економічних, релігійних, соціальних, статусних, медичних, фізіологічних тощо)» [199, с. 47]. Також науковець наголосив на тому, як їжа віддзеркалює різні аспекти людського буття, адже «культура харчування більшою мірою окреслює прийняту систему звичаїв і традицій харчування соціокультурної, економічної або політичної спільноти» [199, с. 46]. Відповідно до цього автор виокремив низку соціальних типів споживчої культури: «харчові традиції, преференції та звичаї багатих і бідних; гурманів, колекціонерів задоволень і аскетів; можновладців і пересічних громадян; чоловіків і жінок; етнічних спільнот; національних держав; респектабельних особистостей і самотніх людей; тоталітарного та демократичного суспільства; релігійного та світського життя; осіб, які сповідують здоровий образ життя, або є прихильниками модного тренду масової культури, різноманітних контр та субкультурних течій тощо» [199, с.46], що увиразнює знаковий вплив феномену їжі на різні сфери людського буття та віддзеркалює особливості її споживання в соціокультурній реальності.

2.2.3. Філософські виміри

Філософське осмислення поняття їжі бере свій початок ще з давнини. Адже перші потрактування харчової поведінки людей і особливостей впливу їжі на людську свідомість знаходимо ще в Сенеки, Платона, Сократа, а далі й у дослідженнях Ф. Рабле, Ф. Вольтера, Ф. Ніцше, Р. Барта та інших відомих учених. Науковці дійшли висновку, що «розвиток культури їжі ставав знаком нормування соціальних умов, наприклад, поява особистої тарілки та чашки у європейській цивілізації символізувала появу особистості та особистої свободи, індивідуалізації, внормування та обмеження» [22, с.323]. Їжа з розвитком людства перестала вважатися лише елементарною фізіологічною потребою, що відзначив і відомий філософ Р. Барт зазначив: «Що таке їжа? Це не лише низка продуктів, які підлягають статистичному та дієтичному вивченню. Це водночас комунікативна система, запас образів, звід правил вживання, реагування та поведінки. Будь-яка їжа функціює як знаки поміж

членами певної групи» [351, p.67]. У зв’язку з цим, американський учений Девід М. Каплан [376, p.313], розглядаючи поняття філософії їжі, доводить, що вона має безпосередній вплив на поведінку людей, а харчові звички віддзеркалюють їхній багатовіковий історичний розвиток. З огляду на вищезазначені судження, американська науковиця К. Корсмаєр [377] і англійська дослідниця Е. Телфер[395] також підкреслюють, що, крім фізичного задоволення, їжа та пиття мають естетичну і символічну цінність. Відповідно до цього, О. Варипаєв запропонував новий погляд на феномен їжі як особливий спосіб екстеріоризації людської тілесності та, потрактовуючи «філософію їжі», довів її зв'язок «з концепцією "суспільства споживання", оскільки харчовий достаток, що наступив у ряді розвинених країн до кінця XX сторіччя, переформатував саме ставлення до їжі як основного об’єкта споживання в людській цивілізації» [22, с. 321]. Філософ О.Чаплінська, зі свого боку, наголосила на тому, що на вибір споживання їжі людиною впливають не лише фізіологічні потреби, а й система цінностей, культура країни, також дослідниця описала проблему домінування девіантної харчової поведінки людей, що зумовлена ожирінням та анорексією [302].

Наведене дає підстави констатувати, що їжа у фокусі філософського осмислення екстеріоризує репрезентативні риси культури народу, допомагає глибше пізнати його світоглядні орієнтири і духовні цінності. Підтвердження нашої думки знаходимо у М. Кітова, який стверджує: «Філософія їжі в сучасному світі розглядається як один із способів пізнання ідентичності національної культури» [119, с. 131], водночас філософ потлумачує загальне значення їжі в житті людини: «Харчування є тим фактором, який спрямовує діяльність людини перш за все на творення, піддає його життєві позиції змінам, впливає на його свідомість і здатне наділяти особистість життєвими силами» [119, с. 133]. Отже, густаторні дослідження у філософському фокусі доводять значимість феномену їжі, що позначено на всіх рівнях людської діяльності. Встановлено, що з часом процес харчування з елементарної

фізіологічної потреби трансформувався у важливий спосіб експлікації національної ідентичності народу, його світогляду і культурних надбань. Філософія їжі породила низку актуальних рис харчової поведінки людей, що мають вагомий вплив на їхню свідомість і спосіб життя: популярні тенденції здорового харчування, інтервальне голодання, вегетеріанство, веганство, сироїдіння тощо – всі ці практики так чи інакше унаочнюють символічний зв'язок харчування людини з її світоглядом, указують на поєднання тілесної і духовної систем організму, що в результаті уможливлює розуміння ментальних установок суспільства. У зв’язку з вивченням феномену їжі крізь призму історичних, соціологічних та філософських студій постає необхідність розгляду цієї проблематики в дослідженнях літературознавців, оскільки саме і літературі закарбовується, увічнюється самобутність будь-якого народу та його світогляду.

2.2.4. Феномен української кухні в лінгвокультурологічному аспекті у дослідженнях літературознавців

Зважаючи на те, що українська кухня є безцінним скарбом нашої культури, інтерес до її вивчення в лінгвокультурологічному аспекті представлено у працях багатьох науковців. Так, лексика на позначення їжі та питва, продуктів харчування (т. зв. густаторна лесика) стала сегментом студіювань у сучасній гуманітаристиці й «національну гастрономічну культуру як різновид людської культури вчені різних галузей наук почали розглядати як суспільний феномен, відзначивши її потужний вплив на процеси соціальної взаємодії як на глобальному, так і локальному рівнях» [130, с. 11]. У зв’язку з цим, до різноаспектного вивчення густативів у своїх дослідженнях звертались такі літературознавці, на фундаментальні роботи яких ми спираємось: Г. Віват, якій вдалось на прикладі різних жанрів народної творчості дослідити найпоказовіші паремії з густативним компонентом й довести їхню можливість відзеркалювати «гастрономічний код» нації, оскільки у таких пареміях «відображено не лише процес споживання, а й культуру вибору, пошуки чи

придбання та приготування їжі, вказано на національну продуктову пріоритетність, смакові переваги, етнічні особливості кулінарії» [36, с. 16]; С. Ковпік, яка на матеріалі української художньої літератури 19 ст. здійснила ґрунтовне вивчення поетики густативів як комплексного уявлення людей про смаки, процеси приготування, споживання, пригощання стравами, а також літературознавиця окреслила методи подання опису системи густативностей страв письменниками досліджуваних творів [129]; А. Малиновський, вивчаючи гастрономічні образи новелістики М. Коцюбинського, встановив, що їжа здатна транслювати емоційно-психологічну природу персонажів твору, а також наголосив на семіотичній функції їжі, «яка слугує демаркаційною лінією між «своїм» і «чужим» світами» [176, с.21]; Т. Морева, беручи за основу творчість сербського митця М. Павича, вказала на безпосередній зв'язок між життям людини і її способом поглинання їжі не лише на фізіологічному, а й на духовному рівнях [191, С. 64 – 70.]; Т. Хом'як, яка окреслила образи їжі в літературному просторі творчості Н. Доляк, апелювала до важливої теми Голодомору в Україні, у зв'язку з чим, визначила їжу як особливий вид художнього моделювання голодомору в аналізованому романі: «Авторка називає нейнеобхідніші продукти, які в роки голодомору допомагали людині вижити: хліб, молоко, крупа, картопля. Перелічуючи назви продуктів, вона надає їм соціального змісту як таким, що допомагають зберегти національний генофонд народу в роки жорстоких поневірянь» [294, с.32 – 33], О. Юрчук, студіюючи гастрономічний дискурс у межах роману Наталки Сняданко «Охайні прописи ерцгерцога Вільгельма», дійшла висновку, що їжа у контексті художньої літератури вміщує не лише інформаційне навантаження, а також є експлікатором «індивідуальної та національної ідентичностей» [330, с.19] та інші.

Отже, на матеріалі творів української художньої літератури відображено життя українців, де культура харчування є невід'ємною його частиною, яка чи ненайбільш показово унаочнює культуру України в цілому і демонструє

накопичений людський досвід, ідентифікує харчову поведінку людей і при цьому ж розкриває суть їхнього світогляду. У зв'язку з цим учені дійшли висновку, що лексика на позначення їжі та питва в контексті художньої літератури стає експлікатором унікальних рис, притаманних українській лінгвоспільноті, показником автентичних традицій української харчосмакової культури, виразником характерних особливостей національної кухні.

У цьому плані доречно підкреслити, що українська національна кухня – це дзеркало, де відображено найкращі риси гастрономічної культури великого українського народу. Початок її формування дослідники датують IX — X ст н.е. [256, с. 63], що, безсумнівно, ілюструє давність наших традицій і винятковість кулінарної майстерності. Автентичні обряди, традиційні способи приготування й поглинання їжі під час відповідних ритуалів, звичаї поєднання рецептур різних регіонів України, що вносять свою частку у виготовлення кулінарних шедеврів, – все це формує феномен української кухні і робить її особливою серед інших кухонь світу. Таке визнання наших кулінарних умінь на світовій арені підтверджено ще й тим, що традиційні українські страви та напої представлено у різних ресторанах світу: «Авторитетне видання Yonderbound, присвячене подорожам, долучило українську кухню до списку найкращих у світі. Так, у своєму блозі Yonderbound розміщує статтю під назвою **"20 країн світу із найсмачнішою їжею",** у якій, поруч із всесвітньо визнаними кухнями Італії, Греції, Франції, Китаю, Індії, Мексики та багатьох інших країн, згадує про особливості страв нашої країни» [42], що свідчить про вагомість української кухні у створенні авторитету держави і її культури: «Українська кухня, багата на традиції та унікальні смаки, поступово завойовує популярність за межами України. Сьогодні у багатьох країнах світу відкриваються ресторани, що пропонують страви української кухні. Це свідчить про зростання інтересу до гастрономічної спадщини України» [189]. Українську кухню стали активно популяризувати у світі також після повномасштабного вторгнення країни-агресорки на наші території, оскільки

інтерес до України, нашої культури, мови значно виріс. У зв'язку з цим, за кордоном відкрили велику кількість закладів української кухні, де стало можливим не тільки спробувати наші традиційні страви і напої, а також й ближче познайомитись з автентичною культурою українського народу. Так, наведемо низку закладів української кухні в різних країнах світу: «Smachnogo», «Babusya Rey» Японія, «Mriya» Велика Британія, «Piana vishnia», «Dobro&Dobro» Польща, «Stefania» Болгарія, «Fayna Ukraina» Німеччина, «Ukrainian hata», «Ruta» США, «YOY» ОАЕ, «Pan Varenik» Грузія [69]. У зв'язку з вищезазначеним, учені доводять: «Народна кухня — це така ж культурна спадщина українського народу, як мова, література, мистецтво. Це неоціненний здобуток, яким можна пишатися» [256, с. 63]. Наша національна кухня є такою різнобарвною внаслідок того, що Україна є багатонаціональною державою, яка інтегрує різноманітні гастрономічні риси в загальну картину українського кулінарного мистецтва. На підтвердження цієї думки І. Макуха зауважує: «Феномен української кухні в тому, що вона одночасно і цілісна, і має регіональне різноманіття. Через те, що наші землі довгий час були частинами різних держав і перебували під впливом різних народностей, культурні особливості регіонів формувалися окремо один від одного» [175]. Різноманіття української кухні, її неповторність і самобутність аналізують і представники мовознавчої царини, результати пошуків яких розглянемо в наступному підрозділі.

2.2.5. Феномен української кухні в лінгвокультурологічному аспекті у фокусі вчених-мовознавців

Питання кулінарної спадщини народу і сакрального сенсу їжі, яке відбивається у вербальній конденсації, знаходимо у розвідках відомих зарубіжних мовознавців: Р. Антілла [345], Е. Аресті [347], Е. Бекхауз [349], Г. Беккер [354], А. Лерер [381], Р. Якобсон [374]. Ці дослідження стали рушійним поштовхом активізації інтересу до цієї проблематики серед сучасних лінгвістів різних країн. Так, вивчення густаторної лексики відбилося в інтернаціональних

дослідженнях, наприклад, **польських** учених: Б. Батко-Токарц, С. Пшенчек-Кіселяк, Р. Пшибильська, Д. Охманн; **німецьких** науковців: С. Беркхаммер, Ф. Ешер та К. Буддеберг, К. Герхардт; **іспанських** вчених: П. Фабер, К. Відаль Кларамонте; **болгарських** дослідниць: С. Керемидчиева, А. Кочева, М. Котева тощо. Так, Батко-Токарц [352] указує на необхідність вивчення лексики із семантичним полем їжа, що дає можливість більш детально осягнути певні кулінарні традиції та звичаї, пов'язані з харчуванням народу, С. Пшенчек-Кіселяк, Р. Пшибильська [386], вивчаючи польську лексику на позначення їжі та питва, дійшли висновку, що густаторна лексика якнайкраще відображає мовні контакти з іншими культурами, мовами, оскільки така лексика часто піддається нетривалим тенденціям і спонтанному взаємообміну; Д. Охманн [385] зі свого боку, також підкреслює важливість фокусування наукових інтересів на вивченні кулінарної культури народу, що створює так звану моду на кулінарну їжу в культурному, лінгвістичному і комунікативному аспектах. Німецький науковці: С. Беркхаммер [355], аналізуючи вплив соціальних мереж на культуру харчування дітей та підлітків, підкреслює зміни у традиції споживання їжі і харчовій культурі в цілому у дітей, що піддаються потужному впливу реклами; Ф. Ешер та К. Буддеберг [367] доводять, що їжа та пиття виходять за межі суто фізіологічних потреб, кулінарна культура вміщує матеріали, які уможливлюють пізнання історичного розвитку харчової поведінки людей, віддзеркалення харчосмакових тендентцій у літературі, кіно й образотворчому мистецтві, описує релігійні установки тощо. Отже, густаторна складник уміщує в собі ознаки певної унікальності його культури, оскільки, на слушну думку К. Герхардт, яка вивчає унікальні маркери світогляду менталітету – їжу та мову, «Їсти та розмовляти – універсальні людські риси. Кожна здорова людина їсть і розмовляє; кожне суспільство чи група їсть і розмовляє. І мова, і їжа є залежні від культури і варіюються залежно від таких факторів, як стать, вік, ситуативний контекст, або навіть від способу життя» [371, p. 3]. Також науковиця підкреслює, що спільний процес поглинання їжі створює особливий зв'язок між його учасниками, що вкотре

свідчить про сакральний сенс харчосмакової культури народів: «Обідній стіл - це багатий майданчик для соціалізації та вивчення мови. Їжа та розмови використовуються для побудови соціальних ієрархій, класових, етнічних приналежностей, касти, різниці між багатими і бідними» [371, p.4.]. П. Фабер, К. Відаль Кларамонте в роботі «Харчова термінологія як система культурної комунікації: вираження чуттєвого досвіду кількома мовами» звернули увагу на міжкультурний концепт хліб і рис, у результаті вивчення особливостей функціювання яких у мікротекстах різних мов, науковиці виявили спільний культурний фрейм, бо ж «їжа є засобом передачі культури» [369, p. 175], оскільки «люди з різним культурним походженням їдять різну їжу. І географічний, і часовий контекст, у якому живуть сім'ї очевидно, впливають на харчові вподобання та антипатії. Ці харчові вподобання призводять до моделей вибору їжі в межах культурної чи регіональної групи» [369, p. 175].

Отже, їжа здатна унаочнювати репрезентативні риси ментальності і усталених звичок народів, адже вона «активізує культурно-специфічні гастрономічні дії, пов'язані з позитивними спогадами та емоціями… їжа та харчові звички відображають передачу культури та підтвердження культурної ідентичності» [369, p. 175]. Болгарська науковиця М. Котева, вивчаючи традиційні і діалектні назви страв та напоїв у болгарській мові, дійшла висновку, що кулінарна лексика, безсумнівно, відповідає культурному типу народу, адже вона «чітко пов'язана з різними зовнішніми чинниками – стереотипами і ставленням до їжі, етнічним і культурним типом, деякими географічними, історичними та релігійними факторами, світоглядом людей. Ці фактори впливають і на споживання, і на зберігання, і на визначення кулінарних технологій їх приготування, а потім і на поширення кулінарних назв» [379, с. 120]. Ця думка ще раз акцентує на тому, що описана лексика на позначення їжі та питва не просто ідентифікує кулінарні звички і традиції народу, вона також екстеріоризує ряд культурно-історичних, духовних та етнічних особливостей його менталітету.

Якщо дослідження густаторної культури українців у літературному аспекті дають потужний матеріал для декодування особливостей менталітету крізь призму художніх персонажів, що наділені світоглядними орієнтирами народу, то вивчення феномену української кухні у фокусі мовознавчих студій експікує культурно-історичні процеси становлення, формування нації, а також унаочнює відбиття цих трансформацій на рівні мовних артефактів, оскільки «лінгвокультурологія – розглядає мову в контексті нації як носія особливого типу культури і мислення; застосовується лінгвокогнітивний підхід до дослідження мовних явищ і культурних концептів; виникає лінгвістична антропологія; мова виступає як транслятор культурних цінностей; з точки зору лінгвокультурології вивчають як цілісні тексти, так і окремі шари лексичного складу мови (зокрема фразеологізми й термінологічні системи)» [171, с.4]. Так, Н. Венжинович наголошує на первинній моделювальній функції мови і, досліджуючи фразеологічну картину українців, зокрема і фразеологізми з густаторними компонентами, зауважує: «Національний менталітет може бути виявлений тоді, коли ми сприймаємо його як сутність, безпосередньо пов’язану з мовою, тому що саме вона дана нам як об’єктивне середовище його побутування» [26,с.105]. Т. Возняк, працюючи над дослідженням розвитку кухонь світу, акцентував на зовнішніх зв’язках української з кухнями інших народів та дійшов висновку, що галицька кухня заслуговує на звання національного культурного спадку України [40]. Х. Гаврилюк схарактеризувала іншомовні варіанти перекладу поеми «Енеїда» І. Котляревського, а разом із тим й інтерпритації українських традиційних напоїв та їжі у світі [45]. Е. Ґоца на матеріалі «Лінгвістичного атласу українських говорів Закарпатської області УРСР (України)» Й. Дзендзелівського здійснила лінгвокультурологічний аналіз назв їжі та кухонного начиння в межах закарпатських паремій і наголосила на домінувальному антропоцентричному характері цих висловів [65]. А. Гусейнову вдалося проаналізувати структурні елементи німецькомовного гастрономічного дискурсу й описати мікроконцепти концепту «їжа» [63]. Н.

Загнітко, описуючи особливості говірок Донеччини, запропонувала структурно-семантичний аналіз групи назв на позначення страв із вареного тіста і вкотре довела, що найпопулярнішим способом приготування страв в українській кухні здавна вважається процес варіння, тушкування [94]. І. Колегаєва довела, що густаторний код нашого сприйняття і його мовне означення співвідносяться з фізіологічними потребами людей (за Маслоу) [135], також професорка окреслила необхідність вивчення фразеологізмів із густаторними компонентами, оскільки саме такі мовні артефакти «є благодатним матеріалом для вивчення етноспецифічної наївної картини світу, оскільки проявляють світобачення того чи того етносу з давніх давен до теперішнього часу» [136, с. 47]. І. Лакомська описала фразеологізми та паремії з густаторним маркером на матеріалі заголовків української преси, виокремила їхні трансформовані варіанти й окреслила впливовий характер таких висловів [166]. О. Оскирко, досліджуючи назви обрядових страв у східноподільських говірках, спромігся виокремити базові деференційні ознаки таких номінувань і наголосив на важливості студіювання обрядової лексики як показника автентичності нашої культури [203]. О. Остроушко, вивчаючи структуру номінування страв кулінарної книги О. Франко, встановила, що однослівні назви мають типові способи творення слів, а саме: суфіксальний від назв продукту, суфіксальний від дієслівних основ, суфіксальний від основ на позначення ознаки страви, лексико-семантичний, запозичення, а також науковиці вдалося зафіксувати складні назви на позначення страв двоскладного типу словосполучень [204]. А. Романченко, досліджуючи питання мовної особистості, виокремила її лінгвокультурологічні класифікації і довела, що з позиції лінгвокультурології мовна особистість має тісний зв'язок із соціальним і етнокультурним середовищем [229]. С. Руденко подала аналіз мовних знаків глютонічного фрейму, які були притаманні мовленню українського суспільства у 20-90 рр. ХХст. [235]. Т. Семашко, характеризуючи мотиваційні процеси фразеологізмів із густаторними маркерами, дійшла висновку, що семантика таких ФО залежить від їх смакових складників, які і

унаочнюють загальне значення вислову [244]. В. Шелемех на матеріалах "Наддністрянського регіонального словника" Г. Шила та "Слівника" М. Пшеп'юрської вдалося здійснити порівняльний аналіз густативів і лексем на позначення кухонного начиння в надсянському та наддністрянському говорах, що уможливило виокремлення лексико-семантичних груп різних страв, напоїв, кухонного начиння і тим самим визначення спільності і варіантності вказаних лексем [317]. Ю. Швець, досліджуючи ФО з густаторними компонентами на матеріалі творів української художньої літератури, доводить, що у межах фразеологізмів відбито унікальні лінгвоментальні коди українців [314]. С. Яценко підкреслює, що «лексика на позначення їжі та питва тісно пов'язана з матеріальною культурою народу, це дає можливість ідентифікувати її як категорію історичну» [343, с.160]. Отже, наведені дослідження науковців ще раз підтверджують той факт, що густаторна лексика української мови вбирає в себе неповторні риси національної кухні народу з усіма її особливими традиціями і ритуалами, віддзеркалює автентичність гастрономічних установок і водночас фіксує переплетіння нашої кулінарної культури з іншими, що позначено на особливостях вирощування, обробці, приготуванні та поглинанні їжі і відбито у харчовій поведінці народу в цілому. Відповідно до цього, О. Юрчук принагідно зауважує: «Густаторна лексика – це лексика на позначення їжі та питва, яка у тексті стає маркером національної та соціальної ідентичностей. Вона може або відштовхувати носія іншої національної харчової культури, або викликати змішані почуття захоплення та гидливості від незвичності й екзотичності» [330, с.19]. Водночас така лексика унаочнює й вплив національної кухні на образ життя людини і цілого суспільства, що, безумовно, віддзеркалено на його світогляді: «…кожна кухня є не лише способом приготування їжі, але й елементом культури, який не можна звести тільки до технології приготування їжі. Кухня є способом життя людини, а це передбачає й те, що кухня неминуче повинна відображати світоглядні, релігійні, філософські, етичні, естетичні погляди людей тієї або іншої культури чи навіть цивілізації» [40]. Так, приготування їжі – це не лише

наші базові фізіологічні потреби, це виступає набагато глибшим відзеркаленням багатовікових ментальних установок, культурних процесів і навіть показником історичного розвитку суспільства, його світогляду, маркером національної ідентичності. Лексика на позначення їжі та питва синтезує різні етапи життя українців, наприклад: свята, буденність, що пов'язані з їх харчосмаковою культурою, репрезентує унікальні обрядові страви як атрибути свят і ритуалів: «Разом із розвитком загальних (інтернаціональних) рис харчування всього людства, з часом виокремлювалися й етнічні особливості кухні окремих народів, які залежали від природних умов, способу господарювання, релігійних та світоглядних переконань, права звичаєвого, традицій, смакових уподобань тощо» [406, с. 4].

На основі результатів наведених розвідок, присвячених темі української кухні, ми дійшли висновку, що все, що пов'язує народ із традиціями приготування, споживання їжі так чи інакше вкраплено в історію його становлення й розвитку, відбито в ментальних особливостях харчових інтересів, смакових уподобань народу, забезпечуючи його винятковість серед інших культур світу, а отже, й формуючи унікальність національного кулінарного мистецтва. Однією ж із найпоказовіших платформ для декодування густаторних кодів української лінгвоментальності є, як нами вже було зазначено попередньо, художня література, оскільки саме вона є «…духовною скарбницею людства, у якій містяться найцінніші здобутки естетики й моральності» [292, с.32]. Намагаючись виявити найхарактерніші для українського народу густативи, ми залучили до аналізу бурлескно-травестійну поему **«Енеїда»** І. Котляревського (18ст.), соціально-побутову повість **«Кайдашева сім'я»** І. Нечуя-Левицького (19ст.), сентиментально-реалістичну, соціально-побутову повість **«Маруся»** Г. Квітки-Основ'яненка (19 ст.), трагікомедію «**Мартин Боруля**» І. Карпенка-Карого (19ст.), роман-хроніку **«Марія»** У. Самчука (20ст.), усмішку **«Сом»** О. Вишні (20ст.), роман **«Мати все»** Л. Дашвар (21 ст.), історичний роман **«Залишенець. Чорний Ворон»** В.

Шкляра (21ст.). Звернення до вищезазначених джерел пояснемо таким чином: «Енеїда» І. Котляревського демонструє зразок синтезу багатьох сфер життя українців, їх побут, а також у контексті бурлескно-травестійної поеми згадано традиційні українські страви як символ давньої й неповторної гастрономічної культури нашого великого народу: «"Енеїда“ – це справжня енциклопедія життя українського народу, його мови» [64]. Якщо І. Котляревський виявився першим митцем, хто спромігся написати «Енеїду» народнорозмовною мовою і відродити її популярність, то І. Нечуй-Левицький створив не просто соціально-побутову повість «Кайдашева сім’я», де також віддзеркалено звичаї, традиції, обряди українців у приготуванні й споживаннїі їжі як у буденності, так і на свята, водночас автор уписав у вічність й життя, поведінку героїв твору, які притаманні нашому менталітету і є актуальними досьогодні. Професорка Н. Венжинович зазначає: «І. Нечуй-Левицький підніс українську літературну мову на вищий ступінь розвитку. У своїй творчості він прагнув відобразити українське суспільство з етнографічною точністю, відобразити усі події з життя звичайного селянина за допомогою мовних засобів, зокрема рясним використанням ФО» [27]. Також дослідниця акцентує на унікальній майстерності письменника відображати внутрішню організацію героїв своїх творів з усіма позитивними і негативними рисами, які і є, власне, маркерами ментальної поведінки українського народу: «Більше ніж століття відділяє нас від часу написання повісті «Кайдашева сім’я», але життя героїв, їхні вчинки і поведінка залишаються актуальними й нині» [27]. Та, безсумнівно, таке відображення письменником життя і побуту українського народу не обходилося без демонстрації сцен, пов’язаних із процесом приготування й споживання їжі, напоїв, що також є показником культури українців: «Дивуєшся тій кількості їжі, яку селяни споживають за столом! Це справжні гедоністично-їстівні оргії. Письменник ніби милується цим здоровим поглинанням їжі» [99, с. 60]. Г. Квітка-Основ’яненко як «творець людової повісті», що так влучно було зазначено українським титаном мистецтва слова і думки І. Франком, у творі «Маруся» ілюстрував традиції української

старовини на прикладі календарно-обрядової творчості нашого великого народу: сватання, заручини, весілля, поховання тощо і способи приготування їжі та напоїв як сакральні ритуали, що супроводжували всі вищеописані культурні події в житті українців: «Властиво, Квітчина українськість є традиціоналістською з роду. Її батьківщина – світ української старовини, себто Україна доби бароко» [285, с.73]. Також варто підкреслити дидактичний характер художніх творів автора, де як зауважує О. Ятищук, «подано чимало описів самобутніх явищ, пов'язаних з народною кулінарією, що становлять цінне виховне, творче й формуюче ядро національної культури, ґрунтуються на загальнолюдських морально-етичних засадах, сприяють всебічному розширенню світогляду, духовному збагаченню й культурному вихованню нації» [341]. Роман-хроніка «Марія» У. Самчука – це твір, де читач проживає біль голодних років України і ще раз усвідомлює цінність хлібу, оскільки саме цей густатив найчастіше фігурує на сторінках твору (72 слововживання) як символ святості, якого так бракувало людям, що пережили Голодомор 1932-1933 р.: *"Що могла їсти Марія? Їла шматок чорного сухого* ***хліба****, їла недоспілу овоч, їла бараболі, ті самі черстві, водяні, як варилися для веприка і курей"* [241, с. 1]; *"Земля ласкаво приймає його і вже готує соки й пахощі будучого* ***хліба****"* [241, с.2]; *"Бери, людино, святий* ***хліб****, переломлюй і їж. М'який, пахучий, смаковитий"* [241, с.13]; *"Щоб я, що цілий вік лив піт, що витворив стільки* ***хліба****, яким можна прокормити цілу державу, йшов до отої комунії і там щовечора наставляв старечу руку, щоб мені який-небудь Янкель давав кусень глевкого, з посліду* ***хліба****? О ні! Ото вже ні!.."* [241, с. 114]; *"Літо минало Країна нічого не думала, нічого не знала, крім думі про* ***хліб. Хліб****,* ***хліб*** *і* ***хліб****"* [241, с.129]. Важливо підкреслити той факт, що у романі «Марія» автор описує нерозривну єдність людини із землею, а в результаті такої копіткої, плідної праці народжується безцінний дар – хліб: «Українці здавна шанували землю не тільки душею чи словом, а й працею, конкретним трудовим і морально-естетичним ставленням до неї. Спілкування з землею робить людину матеріально забезпеченою, морально чистою й естетично зрілою.

Спілкування із землею дає розуміння: лише в праці на землі здобувається хліб щоденний і хліб насущний…Як бачимо, земля для представника українського етносу є найбільшою цінністю. Таку закономірність ми спостерігаємо у творі Уласа Самчука "Марія"» [140]. Під час дослідження ментальної картини українців, народного типу поведінки, наших традицій, звичаїв, обрядів і відповідних кулінарних атрибутів, неможливо оминути драми І. Карпенка-Карого, про митецький талант якого теж висловився І. Франко: «Обняти такий широкий горизонт, заселити його таким множеством живих людських типів міг тільки першорядний поетичний талант і великий обсерватор людського життя» [39]. Сцени застілля, де ілюстровано приготування та споживання їжі в українських творах нерідко супроводжуються неповторною та особливою рисою українців – гумором, а найкращою платформою відображення такого вишуканого поєднання наших кулінарних умінь і народної вдачі є усмішки О. Вишні, «без чиєї постаті й творчості неможливо скласти цілісне уявлення про українську культуру першої половини XX ст., тобто великого й суперечливого періоду її розвитку, від Української національної революції — до хрущовської «відлиги» [62, с. 136]. Зважаючи на художнє слово майстрів класичної української літератури, яка увібрала в себе неповторні ментальні риси нашого народу, стала уособленням столітніх духовних надбань українців як сильної, величної нації, ми не могли оминути увагою глибинне джерело творчості сучасних українських митців, наприклад, Л. Дашвар «Мати все», яка познайомила зі світом нової української літератури неймовірну кількість читачів, чим розбудила прихильність сучасної аудиторії до української культури, мови, звичаїв, традицій, адже її «твори належать до масової літератури, для якої характерні впізнаваність, візуалізація образів, що не спрямовує реципієнта до медитації. Вивчення творчості українських письменниць кінця XX – початку XXI століть дає можливість зрозуміти сучасний літературний процес [118, с. 176]. Також залучаємо і твори В. Шкляра, який за допомогою історичного роману «Залишенець. Чорний Ворон» занурив читачів у прадавні часи славного минулого великого

українського народу, оскільки «твори на історичну тему мають специфічне завдання – формувати національну свідомість, розкривати і примножувати історичний і духовний досвід людства, давати моральні уроки майбутнім поколінням» [260, с. 308]. Автор установив духовний зв'язок між пращурами та нащадками, що, беззаперечно, уможливило пробудження національної пам'яті у свідомості українців: «Роман «Чорний Ворон» – це спроба автора підняти питання національної свідомості крізь призму патріотичних почуттів, прагнення до національно-державної спільності [286, с. 373].

Отже, зазначені твори стали потужним матеріалом для дослідження української харчосмакової культури, а це уможливило більш поглиблене вивчення густаторної картини української ментальності, оскільки давні традиції приготування і споживання їжі віддзеркалюють унікальні традиції та особливість способу життя українців, їхні харчові вподобання, поведінку. Так, К. Наконечна, вивчаючи традиційні ритуальні страви Слобожанщини, зауважує: «Народна їжа є одним з найголовніших та найнеобхідніших елементів для життя і діяльності людини. У побутовій сфері життя вона вказує на глибоку етнічну специфіку матеріальної культури, що виражається у найбільш стійкій і архаїчній традиції харчування» [194, с. 133]. Також науковиця доводить той беззаперечний факт, що народне харчування відіграє основну роль у викарбовуванні матеріальної культури України: «Харчування українців, як і будь-якого іншого етносу, є важливою складовою матеріальної культури» [194, с. 134]. Відповідно до цього, студіюючи питання походження потойбічної їжі, О. Кухаренко також відмічає вагомість впливу їжі на всі етапи життя людей: «Український традиційний поховальний цикл обрядів містить ритуал поминального обіду, що проводиться в день поховання, після повернення учасників обряду з кладовища до садиби померлого» [162, с. 444]. У зв’язку з цим, автор статті принагідно наголошує, що «обов’язковими для українського поховального обряду були борщ чи капусняк, смажені на сковороді чи печені в печі пироги [162, с. 444]. Отже, необхідно визнати беззаперечність вкраплення смакової константи ментальності (СКМ) в

культуру українців завдяки використанню густаторної лексики у художніх творах української літератури, де авторами описано сцени приготування і поглинання їжі як особливої гастрономічної традиції, яка притаманна саме нашому народу: *"Переломи і їж. Їж **хліб, капусту, вареники**, їж **голубці і смажену рибу**. їж **кутю** зернисту і поливай її **соками овочів** саду твого. Запий все **медом**, зібраним з квітів краю твого"* [241, с. 13]. *"І зараз попросив до столу Латин Енеєвих бояр, Пили **горілку** до ізволу І їли **бублики, кав'яр;** Був **борщ до шпундрів з буряками**, А в **юшці потрух з галушками,** Потім до соку **каплуни**..."* [149, с.90].*"Марисю! Пошли за матір'ю до Сидоровички, а сама вари **вареники,** печи курчат, нехай дівчата печериць назбирають, у **сметані** насмажиш, та **яєць** звари уснятку і **молока** спар!.. Нехай Омелько порося заколить… Та **квас, квас** щоб був, бо він раз у раз з похмілля…"* [114, с. 16]. *"Підсікши – витягайте. Витягли – зразу ж беріть ножа і розчиняйте сома, бо були випадки, коли в сома в череві знаходили різні цікаві речі: **копчену ковбасу**, вареного **рака** й пару цілісіньких **шпротів**. Отже іноді сом вам принесе не тільки самого себе, як свіжу й дуже смачну рибу (якщо її засмажити), а ще й неабияку холодну **закуску**"* [32]. *"**Сало** шипіло, як змія, булькотало, кувікало, як свиня в тину, ґеґотало, як гуска, гавкало, як собака, пищало, скреготало, а далі ніби завило: ґвалт, ґвалт, ґвалт! Ринка, вся промочена **салом,** зайнялась. **Сало** загуло й підняло здоровий огняний язик, лизнуло челюсті і загуло вітром в комині"* [197, с.23]. *"Чого тут тільки не було! Смажені **кури, гуси, карасі в сметані, пироги, холодець, ковбаси, кров'янка, кисіль**, яка хоч **квашенина…** не було тільки **рису** та ластів'ячих гнізд[*], але Ходя того добра не бачив і вдома"* [321, с. 341]**.** *"Іветта замовила справжній обід: **томатний суп-пюре**, **телячий стейк** і якийсь дрібняк із **брюссельської капусти.** Стас обмежився шматком **сьомги-гриль**"* [72, с. 54].

Додамо, що СКМ позначено також і на традиції формування колоритних українських прізвищ, які «є неначе національним реєстром наших

традиційних страв, а також виразним ідентифікатором українського громадянства» [246], наприклад, **«Галушка, Вареник, Маслянка, Кисіль, Книш, Шулик, Солодуха, Калита, Мамалига, Пиво** (або ж **Непийпиво)** тощо. …**Андрут, Баланда** (юшка), **Беца** (великий запечений дерун), **Фасоля, Біб, Бриндза, Борщ, Буряк** , **Гриб, Груша, Дзяма** (підбивана ситна зупа з шовдаря)**, Капустяник, Каша, Кишка, Книш, Ковбаса, Колач, Крем, Крихта, Малинка, Мігдала** (мигдаль), **Налисник, Ощипко** (паляничка)**, Пастернак, Петрушка, Пиріг, Поливочка, Риж, Селедец** (оселедець), **Сирник, Слива, і Сливка, Сметана, Солонинка, Цибуля та Часник»** [246]. У зв'язку з цим, дослідниця І. Корнієнко, вивчаючи прізвища жителів Дніпровського Припоріжжя, і виокремлює лексико-семантичну групу прізвищ, що вміщують густативний маркер: назви, що походять від назв видів їжі та продуктів харчування: Блино́ва, Бу́блик, Бри́нза, Галу́шкіна, Колбасю́к, Пу́тря, Пирогóв, Масле́нко, Кале́ник [144]. Також виокремлено і групу прізвищ на позначення напоїв: Бра́га, Кисе́ль, Квас, Кави́цький, де найактивніша семема – "масло": Масли́й, Масло́, Масле́нко, Ма́слов(а) [144].

Отже, спирючися на розробки високоповажних науковців, а також долучаючи результати наших пошуків у царині густаторики, представленої на сторінках творів українського красного письменства, пропонуємо систематизований перелік зафіксованих нами лексико-семантичних маркерів густаторної лексики.

2.3. Лексико-семантичні маркери

Враховуючи вищенаведені судження про важливість вивчення феномену густаторного коду української лінгвоментальності, в аналізованих текстах української літератури нами було зафіксовано **164** лексем на позначення їжі та питва: ***аніс (ганус), баба, бараболя, борщ, брага, бублик, буханець, вареник, варенуха, вино, вишкварки, вишнівка, вода, галушка, голубці, горілка, горіх,***

горох, грис, грінка, груша, деренівка, дулівка, житнівка, жито, закуска, запіканка, зубці, кав'яр, кава, кавун, калач, калганка, капама, каплун, капуста, карасі, кардамон, картопля, каша, квас, квасоля, кваша, квашена капуста, квашений огірок, квашенина, кебаб, кисіль, кислиця, книш, ковбаса, коливо, коровай, коржик, крашанка, кров'янка, куліш, курячі тельбушки, кутя, лагомини, лемішка, локшина, макарони, маківник, макуха, маслина, масло, мед, медяник, млинець, молоко, морква, м'ясо, наливка, овес, олія, оселедець, осетрина, отрібка, паляниця, паска, патока, первак, перцівка, перчиця, печеня, печиво, пиво, пиріжки ,пироги, писанка, підлива, підпалок, повидло, полуниця, помідори, потапці, потрух, просілне, проскура, пряник, пундик, пунш, путря, пшениця, пшоно, ранет, рис, ріпа, рябко, ряжанка, саламаха, салат, сало, свиняча голова, свіжина, сивуха, сикизка, сир, сирівець, сироватка, ситро, сік, сіль, сластьон, слив'янка, смаженина, смалець, сметана, смородинівка, софорок, стовпець, суниця, суп, сухар, сьомга-гриль, тараня, телячий стейк, тетеря, тирольки, узвар, фарширована щука, хліб, хляки, холодець, цибуля, цукерка, цукор, чай, часник, чикилдиха, шампанське, шарпанина, шафран, шашлик, шинка, шпроти, шпундра, шулик, юшка, яблуко, яєчня, ячмінь у **1823** загальних слововживаннях. Конкретні показники словоживань кожного густатива в кожному аналізованому творі та загалом наведено в Додатку А.

Густаторні показники потлумачено й систематизовано за семантичними ознаками, наведено відповідні цитати з контекстів для унаочнення загальної картини функціювання зазначених страв та напоїв у системі української художньої літератури, а також подано кількість слововживань відповідної лексеми на позначення їжі та питва з метою виявлення спільних густативів у всіх творах і тих, що фіксуємо лише в сучасному художньому дискурсі. У зв'язку з цим, нами було сформовано класифікаційні групи густаторних кодів (категорії подано за кількісними показниками: від найчисельнішої групи до найменшої): **ХЛІБОБУЛОЧНІ ВИРОБИ (ВИПІЧКА), АЛКОГОЛЬНІ НАПОЇ, М'ЯСНІ СТРАВИ, ЗЛАКОВІ КУЛЬТУРИ (СТРАВИ НА**

ОСНОВІ ЗЛАКОВИХ), СТРАВИ З ТІСТА (НА ОСНОВІ БОРОШНА), ОВОЧІ, БЕЗАЛКОГОЛЬНІ НАПОЇ, РИБНІ СТРАВИ, СТРАВИ НА ОСНОВІ МОЛОКА (МОЛОКОВМІСНА ПРОДУКЦІЯ), СОЛОДКЕ, СПЕЦІЇ, ПРЯНОЩІ, ПРИПРАВИ, СУПИ, ФРУКТИ, ЖИРИ, КВАШЕНИНА, БОБОВІ, ВЕЛИКОДНІ ДЕКОРОВАНЯ ЯЙЦЯ, ХОЛОДНІ СТРАВИ, ЯГОДИ, БАШТАННІ КУЛЬТУРИ, ГОРІХИ, МАСЛИНОВІ, СОУСИ, СТРАВА З ЯЄЦЬ.Так, фіксуємо:

2.3.1. 1. ХЛІБОБУЛОЧНІ ВИРОБИ (ВИПІЧКА) – 25 лексем (загальна кількість слововживань 356)**: хліб** (найчастотніша за вжитком лексема цієї ЛСГ – 197 слововживань) **–** «харчовий продукт, що випікається з борошна» [402]. *"Поштовий урядник не міг вияснити Марії, чому вона не сміє, скільки хоче, вислати синові **хліба**. Війна. Дві держави б'ються. Не можна висилати туди **хліба**, не сміємо їх піддержувати..."* [241, с. 18]. **Паска (28) –** «солодкий здобний високий білий хліб циліндричної форми, що за православним звичаєм випікається до великодня» [402]. *"При кінці служби Марія вийшла з церкви: навколо на цвинтарі люди з **пасками**, горять свічі"* [240, с. 27]. **Проскура (18)** – «білий хлібець особливої форми, що використовується у богослужінні» [402]. *"Мелашка вийшла з церкви й сіла між довгими рядками бабів на церковних східнях, під стовпами. Скраю недалечко від неї сиділа старенька проскурниця й продавала **проскури**"* [196, с.18]. **Паляниця (15) –** «хлібина з пшеничного борошна, певним чином замішаного» [402]. *"Кайдашиха поклала на стіл **паляницю.** Довбишка взяла **паляницю** в руки, поцілувала й знов поклала на стіл..."* [197, с.9]. **Коржик (13) –** «плоский круглої форми виріб із прісного тіста» [402]. *"Після того Марія напекла сухих **коржиків** на маслі, вложила у скриньку, дала туди ковбасу і відвезла на пошту"* [241, с. 18]. **Сухар (12) –** «висушений шматок хліба, булки» [402]. *"Як же то мусить бути, коли вже люди навіть житніх **сухарів** не мають"* [241, с. 18]. **Бублик (10) –** «круглий крендель із заварного тіста, що має форму кільця» [402]. *"І тут Бень, мов штукар, діставав із-за спини, з-під свого горба в'язочку **бубликів**, таких твердих, що не вкусиш, їх доводилося смоктати, як і ті "кумхвети", подавав*

малому, а в другій руці корчмаря вже невідь-звідки з'являлася низочка чехоні для батька" [321, с. 8]**. Печиво (10)** – «здобне тісто, вирізане та спечене» [402]. "*Ліда запросила Стаса додому, нянька Ангеліна напекла веселого* ***печива*** *з помаранчевими усмішками, Платонові дали снодійного і замкнули його кімнату…*" [72, с. 5]. **Медяник (7)** – «медовий коржик» [402]. *"Діти вкрили хустку, як мухи мед, а в тій хустині було всякого добра: і горіхи з насінням, і груші, й яблука, ще й* ***медяники****"* [197,с.35]. **Маківник (6) – «**коржик із маком та медом. Довгий листковий пиріг із маком; струдель. Цукерка з маку» [402]. *"Ще змалечку їздив сюди з батьком на олійню, до млина, на базар, де батько завжди купував йому* ***маківники,*** *золотисті медяники –коники й довгі мятні «кумхвети» в позлітках по два за копійку, від яких язик прилипав до піднебіння"* [323, с. 39]. **Пиріжки (6)** – «зменшено-пестливе до пиріг. Маленький пиріг, звичайно овальної форми» [402]. *"Одного разу, замість Марії, заїхав до Гната Михайло. Привіз* ***пиріжків*** *з сиром"* [241, с. 10]. **Буханець (5) –** «пшенична або гречана хлібина; взагалі одна хлібина» [402]. *"І ласощі все тілько їли, Сластьони, коржики, стовпці, Варенички пшеничні, білі, Пухкі з кав'яром* ***буханці****"* [149, с. 10]. **Книш (5) – «**вид білого хліба з загорнутими всередину краями та змазаного салом або олією» [402]**.** *"І зараз миттю всі пустились Горілку, м'ясо куповать, Хліб, бублики,* ***книші*** *вродились, Пійшли посуди добувать"* [149, с. 3]**. Калач (4) –** «білий хліб особливої форми, випечений із крученого й переплетеного тіста» [402]. *" — А коли, дочко, думаєш іти, то спечи собі святу пасочку та* ***калач,*** *та вкинь в торбу крашанок, та кільце ковбаски, та шматочок сала, щоб розговітись свяченим у Лаврі, то тебе Господь простить і помилує, — навчала Палажка"* [197, с.37]. **Пироги (4)** – «печений виріб з тіста» [402]. *"На столі "черствіла" недоїдена вечеря — шмат житньої хлібини, порізане сало, квашена капуста і три* ***пироги****"* [321, с.75]**. Коровай (3) – «**великий круглий пухкий хліб із прикрасами з тіста, який печуть на весілля» [402]**.** *" Латин по царському звичаю Енею дари одрядив: Лубенського шмат* ***короваю****, Корито Опішнянських слив"* [148, с.88]. **Потапці (3)** –

«підсушений невеличкими шматочками хліб, який їдять з гарячою рибною ю шкою, молоком, водою тощо.

Змащені жиром і підсмажені скибочки хліба; грінки» [402]. *"Оп'ять війна і різанина, Оп'ять біда гне в сук Латина, Сердешний каявсь од душі, Що тестем не зробивсь Енею, І послі б з мирною душею Лигав* ***потапці*** *і книші"* [149, с. 26]. **Грінка (2)** – «змащена жиром і підсмажена скибка хліба» [402]. *"Дидону мав він мов за жінку, Убивши добру в неї* ***грінку****, Мутив, як на селі москаль!"* [149, с.2]. **Підпалок (2)** – «перепічка» [402]. *"... приготував вечерю, як і годиться, з дванадцяти пісних страв — були на столі свіжі* ***підпалки****, узвар, пшоняна каша, цибуля…"* [322, с. 52]**. Баба (1)** – «рід печива з пшеничного борошна» [402]*."Був борщ до шпундрів з буряками, А в ющі потрух з галушками, Потім до соку каплуни; З отрібки* ***баба****, шарпанина, Печена з часником свинина, Крохналь, який їдять пани"* [149, с.90] **Капама (1)** – «вид печива» [402]*."Везли з собою лагомини, Оливу, мило, риж, маслини, І* ***капама****, кебаб калос"* [149, с. 16]. **Пряник (праник) (1) –** «солодке печиво у вигляді товстого коржика, приготовлене на меду, патоці або цукровому сиропі з доданням прянощів» [402]. *"— Сватай Олену Головківну. Олена кругла, як цибулька, повновида, як повний місяць; в неї щоки, мов яблука, зуби, як біла ріпа, коса, як* ***праник****, сама дівка здорова, як тур: як іде, то під нею аж земля стугонить"* [197, с.3]. **Пундик (1)** – «рід печива або пиріжків. Смачна їжа, ласощі» [402]*."Латин по царському звичаю Енею дари одрядив: Лубенського шмат короваю, Корито опішнянських слив, Горіхів київських смажених, Полтавських* ***пундиків*** *пряжених І гусячих п'ять кіп яєць"* [149, с.13]. **Стовпець (1)** – «печиво циліндричної форми з гречаного борошна» [402]. *"І ласощі все тілько їли, Сластьони ,коржики,* ***стовпці,*** *Варенички пшеничні,білі, Пухкі з кав'яром буханці"* [148, с. 68]. **Шулик (1)** – «коржі, политі медом з розтертим маком» [402]. *"... На закуску куліш і кашу, Лемішку, зубці, путрю, квашу І з маком медовий* ***шулик****"* [149, с. 2].

2.3.2. 2. АЛКОГОЛЬНІ НАПОЇ – 21 лексема (178)**: горілка (89) – «**міцний алкогольний напій, що є сумішшю винного спирту і води у певній пропорції» [402]. *"Турн по воєнному звичаю, З* ***горілкою*** *напившись чаю, Сказать попросту п'яний спав"* [148, с. 91]. **Сивуха (18) – «**недостатньо очищена хлібна горілка» [402]. *"Зевес тоді кружав* ***сивуху****"* [148, с. 6]. **Брага (10)** – «спиртний напій різної міцності, рід пива» [402]. *"Тут з салом галушки глитали, Лемішку і куліш глитали, І* ***брагу*** *кухликом тягли"* [148, с.6]. **Пиво (10) – «**малоалкогольний напій, що виготовляється звичайно з ячмінного солоду і хмелю» [402]. *"Накупив горілки і* ***пива****, бо «розписувати пульку» на тверезу голову його відучили ще в інституті"* [72, с.13]. **Шампанське (10)** – «ігристе виноградне вино» [402]**.** *"Він заплатив за номер у пафосному столичному готелі.* ***Шампанське****, ананас і несподіваний секс"* [72, с. 35]. **Вино (8) – «**напій з виноградного або з деяких інших ягідних та плодових соків, що перебродили, набувши певної алкогольної міцності й аромату» [402]. *"...— називаючи всіляке коштовне каміння, дорогоцінну зброю, клейноди, старовинні книги, королівські й царські грамоти, дійшло навіть до* ***вин*** *та цілющих медів, що їх пили козаки-характерники"* [321, с.145]**. Наливка (5) – «**солодкий спиртний напій, настояний на ягодах або фруктах**»** [402]. *"Поганяй-бо швидше! Може, забіжу на часок до попаді, та хоч пополудную гаразд, та досхочу нап'юся* ***наливки****"* [197, с.32]. **Первак (5)** – «наливка, квас першого настою; горілка з самого початку відгону» [402]. *"Така дівча — кусочок ласий, Заслинишся, як глянеш раз; Що ваші гречеські ковбаси! Що ваш* ***первак*** *грушевий квас!"* [149, с. 12]. **Вишнівка (4)** – «вишнева наливка» [402]. *"Марія подбала про* ***вишнівки****, слив'янки. У льоху на полиці бокаті лавою бутлі"* [241, с. 12]. **Слив'янка (4) –** «сливова наливка або настойка на спирті, горілці і т. ін.» [402]. *"І кубками пили* ***слив'янку,*** *Мед,пиво, брагу, сирівець"* [148, с.10]. **Варенуха (2) – «**горілка, зварена з медом і сухими фруктами та ягодами» [402]**.** *"А послі танців* ***варенухи*** *по филижанці піднесли"* [148, с.11]. **Калганка (калганівка) (2) – «**горілка, настояна на калгані» [402]. *"І кубками пили слив'янку, Мед, пиво, брагу, сирівець, Горілку просту і* ***калганку****, Курився для*

духу яловець" [148, с. 10]. **Пунш (пуншт) (2)** – «міцний спиртний напій з рому, коньяку, вина тощо з цукром, водою, лимонним соком і т. ін., який подають до столу підігрітим» [402]. *"Венера молодиця сміла, Бо все з воєнними жила, І бите з ними м'ясо їла, І по трахтирах* ***пуншт*** *пила"* [149, с. 22]. **Смородинівка (2)** – «наливка з ягід смородини» [402]. *"Поки ми підвечеряли в його хаті, поки випили по чарочці-другій* ***смородинівки,*** *то про все й домовилися згідно з моїм попереднім планом — далі їхати підводою воєнкому Івану Сємьонову було небезпечно"* [321, с. 133]**. Деренівка (1) – «**настояна на дерені (кущ або дерево родини кизилових з їстівними кислувато-солодкими ягодами; кизил)» [402]. *"Пили сикизку,* ***деренівку****, І кримську вкусную дулівку, Що то айвовкою зовуть"* [148, с. 88]. **Дулівка (1) – «**наливка з груш дуль» [402]**.** *"Пили сикизку, деренівку, І кримську вкусную* ***дулівку****, Що то айвовкою зовуть"* [148, с. 88]. **Житнівка (1)** – «горілка, приготовлена з хліба, зерна, (переважно жита)» [402]**.** *"...Штабс-капітан Чорновус (уже Чорновус) замовив для панн шампанське "Абрау", для панів офіцерів — карафу* ***житнівки****, попросив принести кав'яру, доброї смаженини і ще всякої всячини"* [321, с. 85]**. Запіканка (1) – «**горілка, заправлена прянощами і витримана певний час у гарячій печі» [402]. *"Погана в вас в Бієвцях горілка, неначе сироватка з перцем, — сказав Кайдаш, згадуючи ту чудову* ***запіканку*** *з червоним перцем, що він пив на розглядинах в Довбиша"* **[**197, с.31]. **Перцівка (1) – «**горілка, настояна на перці» [402]. *"Мотря почала поратись коло печі. Хазяїн налив чарку* ***перцівки****. В Кайдаша натекло повний рот слини. Він насилу здержався"* [197, с. 10]. **Сикизка (1) – «**настоянка червоних ягід (вишень, терну, кизилу) на міцній горілці. Назва походить від церковного слова "сіккер", що означає "хмільний, п'янкий, збродженій напій" (крім вина)» [96, С. 171 – 172]. *"Пили* ***сикизку****, деренівку, І кримську вкусную дулівку"* [148, с. 88]. **Чикилдиха (1) –** «горілка низької якості» [402]**.** *"В сей день його отець опрягся, Як* ***чикилдихи*** *обіжрався"* [148, с.22].

2.3.3. 3. М'ЯСНІ СТРАВИ – 20 лексем (77): **ковбаса (24) – «**продукт харчування, приготовлений з м'ясного фаршу, круп і т. ін., якими начиняють кишку або оболонку зі штучної плівки» [402]. *" — А коли, дочко, думаєш іти, то спечи собі святу пасочку та калач, та вкинь в торбу крашанок, та кільце **ковбаски**, та шматочок сала, щоб розговітись свяченим у Лаврі, то тебе Господь простить і помилує, — навчала Палажка"* [197, с.37]. **М'ясо (19) – «**туша, частина туші забитих тварин, а також їжа, приготовлена з цих частин» [402]. *"Ну, Паньку, – пан мене питає, – а чим ми того гака наживляти будемо?" – "Не інакше, – кажу, – паночку, як гусаком. Сом, – кажу, – вже поласував гусячим **м'ясом**, І на гусака він піде обов'язково!"* [32]. **Печеня (5)** – «м'ясна страва — запечене або смажене м'ясо» [402]. *"Ягни і до софорку кури, **Печені** разної три гури, Багацько ласих тож потрав"* [149, с. 17]. **Потрух (5)** – «частина нутрощів тварини, придатна для їди» [402]. *"Був борщ до шпундрів з буряками, А в юшці **потрух** з галушками"* [149, с. 13]. **Холодець (4)** – драглиста страва, яку одержують при охолодженні м'ясного або рибного відвару з подрібненими шматочками м'яса чи риби [402]. *"Глитав він усе підряд і разом – **холодець** із киселем, карасі з квашеною капустою, курячу ногу вмочав у сетану й трубив її разом із кісткою"* [323, с. 125]. **Шинка (3)** – «копчене м'ясо (перев. свинячий окіст), попередньо просолене й приправлене прянощами» [402]. *"Сіли коло стола, Гнат замовив **шинки**, хліба і гірчицю. Марія їсть, їсть жадібно, швидко кусає хліб з **шинкою**"* [241, с. 11]. **Голубці (2)** – «страва з м'ясного або іншого фаршу, тушкованого в капустяних листках» [402]. *"Переломи і їж. Їж хліб, капусту, вареники, їж **голубці** і смажену рибу"* [241, с. 13]. **Телячий стейк (2)** – «це крупний відруб **м'яса** певних частин туші, спеціально підготований та смажений» [284]. *"Іветта замовила справжній обід: томатний суп-пюре, **телячий стейк** і якийсь дрібняк із брюссельськоі капусти. Стас обмежився шматком сьомги-гриль"* [72, с. 54]. **Хляки (2) –** найбільша частина шлунка жуйних тварин. Страва, приготовлена з цієї частини шлунка [402]. *"Готова страва вся стояла, Спішили всі за стіл*

сідать; Хоть деяка позастивала, Що мусили підогрівать. Просілне з ушками,з грінками І юшка з ***хляками,*** *з кишками"* [149, с. 17]. **Каплун (1)** – «1. Кастрований півень, якого відгодовують на м'ясо. 2. Їжа з м'яса такого півня» [402]. *"Був борщ до шпундрів з буряками, А в юшці потрух з галушками, Потім до соку* ***каплуни****..."* [149, с.13]. **Кебаб (1)** – «страва, що протягом багатьох століть не зазнає жодних змін – різновид шалику; соковите рублене м'ясо на шампурах перед тим, як відправитися на розпечений мангал, занурюється в цибульний маринад; подається з перцем та зеленню» [416]. *"Везли з собою лагомини, Оливу, мило, риж, маслини, І капама,* ***кебаб*** *калос"* [149, с.16]. **Кров'янка (1)** – «кров'яна ковбаса» [402].*"Чого тут тільки не було! Смажені кури, гуси, карасі в сметані, пироги, холодець, ковбаси,* ***кров'янка****, кисіль, яка хоч квашенина… не було тільки рису та ластів'ячих гнізд[*], але Ходя того добра не бачив і вдома"* [321, с. 104]**.** **Курячі тельбушки (1) – «**внутрішні органи вбитої тварини (шлунок, кишки тощо)» [402].*"... до столу підтюпцем дріботіла заклопотана Бениха, по-чудернацькому закутана в чорну хустину так, що стирчали рожеві вуха, й ставила на стіл* ***курячі тельбушки,*** *смажені на гусячому смальці, – страву для дорогих гостей"* [323, с. 39]. **Отрібка (1)** – «страва з подрібненої печінки» [402].*" З* ***отрібки*** *баба, шарпанина, Печена з часником свинина, Крохналь, який їдять пани"* [149, с.13]. **Свиняча голова (1)** – «ритуальна страва, яку було могли собі дозволити заможні родини під час свят та обрядових ритуалів, її варили зі спеціями, а подавали з підливою» [215].*"****Свинячу голову*** *до хріну І локшину на переміну"* [149, с. 2]. **Свіжина (1)** – «м'ясо з нещодавно зарізаної тварини [402]. *"А Демко ріс, грубшав. На Різдво готовилося* ***свіжину****"* [241, с. 12]. **Смаженина (1)** – м'ясна страва – смажене або запечене м'ясо, печеня [402].*"...Штабс-капітан Чорновус (уже Чорновус) замовив для панн шампанське "Абрау", для панів офіцерів — карафу житнівки, попросив принести кав'яру, доброї* ***смаженини*** *і ще всякої всячини"* [321, с. 85]**.** **Шарпанина (1)** – страва з борошна, масла, яєць та порізаного тонкими смужками замороженого чи солоного м'яса або риби [402]**.***" З отрібки баба,*

шарпанина*, Печена з часником свинина, Крохналь, який їдять пани"* [149, с. 13]. **Шашлик (1) – «**страва з шматочків баранини (рідше яловичини, свинини і т. ін.), нанизаних на рожен і засмажених разом з кільцями цибулі» [402]. *"Якусь особу мацапуру Там шкварили на* ***шашлику****, Гарячу мідь лили за шкуру І розпинали на бику"* [149, с. 9]. **Шпундра (1)** – «піджарена з цибулею свинина та буряки, що відварюються в буряковому квасі» [402].*"Був борщ до* ***шпундрів*** *з буряками, А в ющці потрух з галушками, Потім до соку каплуни…"* [149, с.13].

2.3.4. 4. ЗЛАКОВІ КУЛЬТУРИ (СТРАВИ НА ОСНОВІ ЗЛАКОВИХ) – 14 лексем (148)**: каша (34) – «**страва з крупів, пшона, рису тощо, зварена на воді або молоці» [402]**.** *"Другого дня Мотря встала дуже рано, сіла собі прясти, потім затопила в печі, знайшла два невеличкі горщечки й приставила в одному борщ, а в другому* ***кашу****"*. [197, с.21]. **Жито (29) – «**злакова рослина, зерна якої використовуються для виготовлення хліба» [402]. *"На полях хвилюються тверді тяжкі колоски золотої пшениці і срібного* ***жита****"* [241, с.18]. **Пшениця (26)** – «рослина родини злакових, з зерна якої виробляють біле борошно, крупу та інші продукти» [402].*"Марія жне жито,* ***пшеницю****. У снопах кувіче Демко. Відірветься хвилинку від праці, накормить, втихомирить і жне далі.* ***Пшениця*** *— як ліс. Тяжке, золоте колосся гнеться уклоном сходові"* [241, с. 12]. **Ячмінь (18)** – «злакова рослина, зерна якої використовують для виготовлення круп, борошна» [402]**.***"Он доспіває* ***ячмінь****, ростуть бараболі"* [241, с. 12]. **Овес (14)** –

«яра злакова культура з суцвіттям волоть і вкритим лускою (рідше голим) зерном» [402]. *"****Овес****-зеленяк,* ***овес****-скорода, ячмінь-гранчак, ячмінь-плескач — усе нараз. Сіяли. Щось-таки виросте. І щось виросло"* [241, с.25]. **Кутя (8) – «**обрядова каша з ячмінних або пшеничних зерен, уживана з солодкою підливою напередодні різдва чи водохреща» [402]. *"…який же Святвечір без риби, стояла тут ще мисочка олії, в яку вони вмочали хліб і картоплю, а*

*також — ну, звісно, — **кутя**, щоправда, без маку, зате з товченого в ступі ячменю, присмаченого узваром та медом"* [322, с. 52]**. Грис** (4) – «висівки» [402] *"— Гнате! Коли б я не прийшла надвечір, занесеш веприкові. Розтовчеш у цеброві бараболі і замішаєш з **грисом**"* [241, с. 9]. **Пшоно (4)** – «крупа, виготовлена з проса» [402]. *"Бояри вмиг скомпонували На аркуш маніхвест кругом, По всіх повітах розіслали… Щоб сала і **пшона** набрали, Щоб сухарів понапікали, Щоб ложку, казанок всяк мав"* [149, с. 15]. **Рис (4)** – «білі продовгуваті зерна цієї рослини, що використовуються в їжі» [402]*." Куди не кинь — порожньо. Минулися макарони, **рис**, порції. А їсти треба"* [241, с. 11]. Зустрічаємо також і діалектний варіант лексеми **рис – риж** у контексті «Енеїди» І. П. Котляревського: *"Везли з собою лагомини, Оливу, мило, **риж**, маслини, І капама, кебаб калос"* [149, с.16]. **Макуха (3) – «**залишки після вичавлення олії з насіння олійних культур, вичавки» [402]. *"Пили на радощах сивуху І їли сім'яну **макуху**, Покіль кликнули їх за стіл"* [149, с.1]. **Зубці (1) – «**страва з очищених зерен ячменю, зварених або підсмажених» [402]. *"На закуску куліш і кашу, Лемішку, **зубці**, путрю, квашу І з маком медовий шулик"* [149, с. 2]. **Коливо (1)** – «поминальна кутя чи каша з пшениці, рису і т. ін. із солодкою підливою» [402] *"І **коливо** з куті зробили, Сити із меду наситили, Договорили і попа"* [149, с. 3]. **Путря (1) –** «страва з ячної крупи й солодкого квасу» [402]. *"На закуску куліш і кашу, Лемішку, зубці, **путрю**, квашу І з маком медовий шулик"* [149, с. 2]. **Рябко (1)** – «каша з пшона і розтертого в дрібні кульки борошна» [402]*."**Рябка**, тетерю, саламаху — Як не було — поїли з маху І всі строщили сухарі"* [149, с.12].

2.3.5. 5. СТРАВИ З ТІСТА (НА ОСНОВІ БОРОШНА) – 10 лексем (58)**: вареник (19)** – «невеликий варений виріб, зліплений з прісного тіста і начинений сиром, ягодами, капустою і т.ін.» [402]. *"Переломи і їж. Їж хліб, капусту, **вареники**, їж голубці і смажену рибу"* [241, с. 13]. **Галушка (12) – «**різаний або рваний шматочок прісного тіста, зварений на воді або на молоці» [402]. *"Мотря кинулась насипать **галушки** в миску"* [197, с.14]. **Лемішка (8) –**

«страва з густо запареного борошна, звичайно гречаного» [402]. *"На закуску куліш і кашу, **Лемішку**, зубці, путрю, квашу І з маком медовий шулик"* [149, с. 2]. **Млинець (6) –** «тонкий коржик з рідкого тіста, спечений на сковороді» [402]. *"До півночі за столом товклися, **млинці** наминали, словами кидалися, все розходитися не хотіли"* [71, с. 45]. **Локшина (4) –** «виріб з прісного пшеничного тіста у вигляді тонких висушених смужок» [402]. *"А він собі й дарма: потряс патлами та за ложку і став **локшину** доїдати, буцім тільки копійку дав"* [116, с. 2]**. Макарони (3) –** «харчовий продукт із прісного пшеничного тіста, виготовлений у вигляді с ухих довгих трубочок» [402]*."Минулися **макарони**, рис, порції. А їсти треба"* [241, с. 11]. **Кваша (2)** – «страва з гречаного або житнього борошна з солодом, подібна до густого киселю» [402]*."На закуску куліш і кашу, Лемішку, зубці, путрю, **квашу** І з маком медовий шулик"* [149, с. 2]. **Тетеря (2)** – «страва з борошна та пшона. Страва із сухарів або хліба з водою, сіллю, цибулею та олією» [402]. *"Хрін з квасом, редьку, буряки; Рябка, **тетерю,** саламаху — Як не було — поїли з маху І всі строщили сухарі"* [149, с. 12]. **Саламаха (1) –** «рідка страва, приготована із завареного на воді борошна (перев. гречаного)» [402]. *"Хоть це було в час мясопусту, – хрін з квасом, редьку, буряки, Рябка, тетерю, **саламаху** – як не було, поїли з маху І всі строщили сухарі"* [148, с. 81]. **Сластьон (1) –** «пампушка з пшеничного борошна, смажена в олії, обсипана цукром або полита медом» [402]. *"І ласощі все тільки їли, **Сластьони** ,коржики, стовпці, Варенички пшеничні, білі, Пухкі з кав'яром буханці"* [148, с. 68].

2.3.6. 6. ОВОЧІ – 9 лексем (79)**: картопля (27)** – «однорічна трав'яниста рослина з їстівними бульбами, багатими на крохмаль » [402]. *"Люта Мотря вхопила з столу миску з борщем і кинула її під ноги свекрусі. Миска розлетілась на черепки, **картопля** покотилась аж під припічок"* [196, с. 10]. **Капуста (15) –** «городня рослина родини хрестоцвітих, листя якої використовують для

виготовлення різних страв» [402]. *"А тим часом перед очима пройшли вареники, смажена* ***капуста,*** *печеня, млинці, голубці... "* [241, с. 5]. **Цибуля (12) – «**овочева городня рослина з їстівною цибулиною і їстівним трубчастим листям» [402]. *"Сватай Олену Головківну. Олена кругла, як цибулька, повновида, як повний місяць; в неї щоки, мов яблука, зуби, як біла ріпа, коса, як праник, сама дівка здорова, як тур: як іде, то під нею аж земля стугонить "* [197, с. 3]. **Бараболя (11) –** «діал. картопля» [402]. *«Прийде ввечері натомлений додому, скине мокре взуття, сяде коло столу і жує кусень хліба або* ***бараболю*** *"з мундирами".* [241, с. 1]. **Ріпа (5) – «**овочева коренеплідна дворічна рослина родини хрестоцвітих. Їстівні солодкуваті на смак корені цієї рослини, що мають біле, жовте, часом червоне або фіолетове забарвлення» [402]. *"— Сватай Олену Головківну. Олена кругла, як цибулька, повновида, як повний місяць; в неї щоки, мов яблука, зуби, як біла ріпа, коса, як праник, сама дівка здорова, як тур: як іде, то під нею аж земля стугонить"* [197, с.3]. **Часник (4)** – «овочева городня рослина з різким смаком і запахом, що належить до цибулинних культур родини лілійних; вживається як страва, приправа, а також у медицині» [402]. *"Часник, рогіз, паслін, кислиці, Козельці, терн, глід, полуниці, Крутиї яйця з сирівцем; І дуже вкусную яєшню, Якусь німецьку, не тутешню, А запивали все пивцем"* [149, с.10]. **Морква (3)** – «овочева городня рослина» [402]. *"... приносив йому то сир, то масло, то сирі яйця, а це припер ворок* ***моркви****..."* [321, с. 35]**. Перчиця (1) – «**стручковий перець» [402]. *"В горілці плавав червоний стручок* ***перчиці****, неначе тільки що вирваний на городі"* [197, с. 10]. **Помідори (1)** – «однорічна овочева рослина родини пасльонових з переважно червоними або жовтими їстівними плодами. Соковитий плід цієї рослини» [402]*."...— були на столі свіжі підпалки, узвар, пшоняна каша, цибуля, мед (на зиму завжди запасалися кадібцем меду), печена картопля, квашені огірки,* ***помідори****..."* [321, с. 52]**.**

2.3.7. 7. БЕЗАЛКОГОЛЬНІ НАПОЇ – 8 лексем (328): **вода (247)** – «прозора, безбарвна рідина, що становить собою найпростішу хімічну сполуку водню з киснем» [402]. *"Кайдашиха наносила повнісіньку діжку **води. Вода** через верх полилась додолу"* [196, с.2]. **Чай (31) – «**висушене і спеціально оброблене листя цієї рослини, яке вживається для приготування ароматного напою» [402]. *"Козаки після дичини смачно сьорбали **чай**, настояний на ожинових дубчиках, і хвалили мисливця Ходю"* [321, с. 142]. **Кава** (**25**) – «поживний напій (з цукром, часто також з молоком чи вершками) із кавового порошку» [402]. *"*Зоряна Шошак, витончена західнячка з дипломом Львівського медуніверситету, вже третій рік із завзяттям практикувалася в столичній клініці, після прийому пацієнтів іноді варила для колег неперевершену каву*"* [71, с. 10]. **Сік (11)** – «напій з рідини, виготовленої з ягід, фруктів, овочів» [402]. *"Земля ласкаво приймає його і вже готує **соки** й пахощі будучого хліба"* [241, с.2]. **Квас (5) –** «кислуватий напій, який готують із житнього хліба або житнього борошна з солодом» [402]. *"Така дівча — кусочок ласий, Заслинишся, як глянеш раз; Що ваші грецеські ковбаси! Що ваш первак грушевий **квас**!"* [149, с.12]. **Сирівець (5) – «**напій, приготований із залитих кип'ятком і настояних протягом певного часу житніх сухарів; хлібний квас» [402]. *"Дидона рано ісхопилась, Пила з похмілля **сирівець**"* [148, с.11]. **Узвар (3)** – «солодка рідка страва із сушених фруктів і ягід, зварених у воді; компот» [402]. У контексті твору «Марія» У. Самчука подано різновид узвару, а саме овочевий: *"На покуті жменя сіна; у сіні горщик куті, горщик овочевого **узвару**, покриті житніми книшами"* [241, с. 12]. **Ситро (1)** – «фруктовий безалкогольний газований напій» [402]. *"Бениха теж не забувала про «мальчика», наливала йому смачнющого вишневого **ситра,** яке шпигало в ніс і поколювало в роті"* [323, с. 39].

2.3.8. 8. РИБНІ СТРАВИ – 8 лексем (34): **оселедець (16) – «**невелика морська промислова риба, яку вживають у засоленому або копченому вигляді» [402]. *"— От вам ще відро горілки! Суро! А винеси гостям **оселедців** та паляниць! "*

[197, с.57]. **Карасі (4) – «**страва з підсмажених карасів» [156]. *"Смажені кури, гуси, **карасі** в сметані, пироги, холодець, ковбаси, кров'янка, кисіль, яка хоч квашенина… не було тільки рису та ластів'ячих гнізд[*], але Ходя того добра не бачив і вдома"* [321, с. 104]**. Фаршированa щука (4) – «**риба, приготовлена способом фарширування» [402].*"Ліда з'явилась у вітальні з великим порцеляновим тарелем, на якому розляглася **фарширована щука**"* [72, с. 7]. **Кав'яр (3) – «**ікра» [402]. *"І зараз попросив до столу Латин Енеєвих бояр, Пили горілку до ізволу І їли бублики, **кав'яр**"* [148, с. 87]. **Тараня (3) – «**невелика промислова риба родини коропових» [402]. *"...— були на столі свіжі підпалки, узвар, пшоняна каша, цибуля, мед (на зиму завжди запасалися кадібцем меду), печена картопля, квашені огірки, помідори, капуста, була сушена **тараня**, заощаджена спеціально до цього дня, бо який же Святвечір без риби…"* [322, с. 52]**. Сьомга-гриль (2)** – «м'ясо риби родини лососевих» [402]. *"Стас обмежився шматком **сьомги-гриль**"* [72, с. 54]. **Осетрина (1)** – «осетрове м'ясо» [402]. *"І мушу дари одрядити, Диковинки коли б достать: Павидла, сала, **осятрини**, Шалевий пояс і люстрини, Щоб к празнику пошив каптан"* [149, с. 26]. **Шпроти (1)** – «консерви з риби (салаки, кільки і т. ін.) в олії» [402]. *"Витягли – зразу ж беріть ножа і розчиняйте сома, бо були випадки, коли в сома в череві знаходили різні цікаві речі: копчену ковбасу, вареного рака й пару цілісіньких **шпротів**"* [32].

2.3.9. 9. СТРАВИ НА ОСНОВІ МОЛОКА (МОЛОКОВМІСНА ПРОДУКЦІЯ) – 7 лексем (81): **молоко (44) – «**рідина, одержувана від деяких сільськогосподарських тварин, як продукт харчування» [402]. *"... Чиї то корови он ідуть? Корнієві. Шість їх, розкішних, повільних тварин, ідуть і несуть тобі, Корнію, пахуче **молоко**"* [241, с. 17]. **Масло (11) – «**харчовий продукт, який виробляють збиванням вершків або сметани» [402]. *"Ангеліна радо метушилася біля столу: чай на травах, хлібець свіжий, сир домашній, **масельце**..."* [71, с. 44]. **Сметана (11) – «**верхній жирний шар кислого незбираного молока; сквашені вершки» [402]. *"Так рибку засмажила, фосфор!*

*А тут ще сир домашній, **сметанка**"* [71, с. 37]. **Сир (7)** – «харчовий продукт, який одержують із молока при його сквашуванні й відокремленні сироватки» [402]. *"Тебе собою заплачу: Пайок, одежу і кватиру, Пшона, муки, яєць і **сиру** По смерть в довольстві назначу"* [149, с. 19]. **Ряжанка (5)** – «топлене незбиране молоко, заквашене сметаною» [402]. *"Чикирда подав йому глечика з **ряжанкою**"* [323, с. 127]. **Сироватка (2) – «**рідина, яка виділяється при згортанні молока та при утворенні з нього кислого молока й сиру» [402]. *"Погана в вас в Бієвцях горілка, неначе **сироватка** з перцем, — сказав Кайдаш, згадуючи ту чудову запіканку з червоним перцем, що він пив на розглядинах в Довбиша"* [197, с.31]. **Софорок (1)** – «сметанна підлива до курки» [416]. *"Просілне з ушками,з грінками І юшка з хляками, з кишками Телячий лизень тут лежав; Ягни і до **софорку** кури, Печені разної три гури, Багацько ласих тож потрав"* [149, с. 17].

2.3.10. 10. СОЛОДКЕ – 6 лексем (63)**: мед (42) – «**густа солодка маса, яку бджоли виробляють з нектару квітів» [402]. *"— Та обійдемось, моє серденько, і без **меду.** Чи це житні, чи пшеничні вареники? — спитала Кайдашиха"* [196, с.14]. **Цукерка (11)** – «солодкий кондитерський виріб, виготовлений з різних продуктів, зварених з цукром, що має вигляд невеличкого шматочка, кульки, плиточки і т. ін.» [402]. *"Марія сумна, їла мало, не пила зовсім. Гнат як міг припрошував, підкладав їй, що видавалося йому смачнішим, годував **цукерками**, як дитину"* [241, с.6]. **Кисіль (5) – «**драглиста страва з ягідного або фруктового сиропу, молока тощо з домішкою крохмалю» [402]. *"Тут зараз підняли банькети замурмотали, як коти,І в кахлях понесли пашкети,І **киселю** їм до сити"* [149, с.3]. **Патока (3) – «**густа, тягуча солодка речовина — продукт неповного оцукрювання крохмалю» [402]. *"— Спасибі тобі, моє серце кохане, що ти нас вітаєш, — промовила Кайдашиха до Мотрі, і знову на її уста прилинув осміх, а з словами неначе полилась **патока** з уст"* [196, с. 5]. **Лагомини (1)** – «те саме, що й солодощі» [402]. *"Везли з собою **лагомини**, Оливу, мило, риж, маслини, І капама, кебаб калос"* [149, с. 53]. **Повидло (1)** –

«солодка густа маса з протертих плодів, зварених із цукром або патокою» [402]. *"І мушу дари одрядити, Диковинки коли б достать:* ***Павидла****, сала, осятрини, Шалевий пояс і люстрини, Щоб к празнику пошив каптан"* [149, с. 26].

2.3.11. 11. СПЕЦІЇ, ПРЯНОЩІ, ПРИПРАВИ – 6 лексем (66): **сіль (41)** – «біла речовина з гострим характерним смаком, що являє собою кристали хло ристого натрію і вживається як приправа до страв, для консервування і т. ін.» [402]. *"1920-й і 21-й роки. Роки* ***солі*** *й хліба. Валки босих людей з мішками на плечах, сотні верстов йдуть пішки по* ***сіль****"* [241, с. 21]. **Цукор (13)** – «продукт харчування, солодка на смак біла кристалічна речовина, що вигот овляється з цукрових буряків, цукрової тростини та ін.» [402]. *"...— прихопили борошна, крупів,* ***цукру****, сірників, махорки, а Захарко намацав у темряві справжнісінького грамофона і, не довго думаючи, відірвав од нього розтруб"* [321, с. 65]**.** **Хрін (7)** – «корінь цієї рослини, що вживається як гостра, пряна приправа до їжі, а також як лікувальний засіб» [402].*"Вбирали січену капусту, Шатковану, і огірки (Хоть се було в час м'ясопусту),* ***Хрін*** *з квасом, редьку, буряки"* [149, с. 12]. **Аніс(ганус) (2) –** «однорічна трав'яниста ефіроносна рослина; ганус. Насіння (плоди) цієї рослини, що використовуються в медицині, а також як прянощі» [402]. *"Під челюстями запікану, І з* ***ганусом****, і до калгану, В ній був і перець, і шапран"* [149, с. 10]. **Шафран (2)** – «багаторічна трав'яниста рослина родини півникових перев. з оранжево-жовтими квітами. Висушені приймочки квітів цієї рослини, які використовуються для виготовлення оранжево-жовтих фарб, прянощів, ліків і т. ін.» [402]. *"... Під челюстями запікану, І з ганусом, і до калгану, В ній був і перець, і* ***шапран****"* [149, с. 10]. **Кардамон (1) – «**трав'яниста тропічна рослина родини імбирних. Зерна цієї рослини, що вживаються як прянощі» [402]. *"Вродилось реньске з* ***курдимоном*** *І пиво чорнеє з лимоном , Сивушки же трохи не з спуст"* [149, с. 13].

2.3.12. 12. СУПИ – 5 лексем (68): **борщ (51) – «**це рідка страва, що вариться з посічених буряків, капусти з додатком картоплі та різних приправ» [402]. *"...Як приставиш до вогню **борщ** та кашу, то вимети хату та накришиш сала на вишкварки до каші"* [196, с. 5]. **Юшка (8)** – «суп м'ясний, картопляний, рибний і т. ін.» [402]. *"Був борщ до шпундрів з буряками, А в **юшці** потрух з галушками, Потім до соку каплуни..."* [149, с. 13]. **Куліш (6) – «**густий суп (звичайно з пшона)» [402]. *"Тут з салом галушки глитали, Лемішку і **куліш** глитали, І брагу кухликом тягли"* [148, с.6]. **Суп (2)** – «рідка страва, м'ясний, рибний або грибний відвар з овочами, крупами і т. ін.» [402]*." — І за що нині платять десять штук на місяць? Іветта не відповіла. Спокійно доїла **суп**"* [72, с. 30]. **Просілне (1)** – «вид пісного борщу» [402]. *"Готова страва вся стояла, Спішили всі за стіл сідать; Хоть деяка позастивала, Що мусили підогрівать. **Просілне** з ушками,з грінками І юшка з хляками, з кишками"* [149, с. 17].

2.3.13. 13. ФРУКТИ – 5 лексем (113): **груша (85)** – «садове і лісове фруктове дерево з темно-
зеленим цупким листям та плодами, що перев. мають форму заокругленого к онуса. Плід цього дерева» [402]. *" — То йдіть собі та, про мене, вдавіться тими **грушами** разом з своїми жінками, — сказав священик, пішов у кімнату та й зачинив двері"* [196, с. 29]. **Яблуко (16)** – «плід яблуні» [402]*."Діти вкрили хустку, як мухи мед, а в тій хустині було всякого добра: і горіхи з насінням, і груші, й **яблука**, ще й медяники"* [196, с. 16]. **Кислиця (9) – «**дика яблуня з дрібними, дуже кислими плодами» [402]. *"Ходім же тепер укупі додому та в перекупки купим **кисличок**"* [116, с.4]. **Тирольки (2)** – «сорт яблуні, а також її плід довгасто-
конічної форми з гладенькою тонкою шкуринкою та соковитою духмяною м'якоттю» [402]. *"По сторонах засіки, а в них "золоті ранети", пахучі червонобокі "**тирольки**", "зорі", "виноградки". Хай полежать, набираються запахів і ціни. Половину продав з осені, а другу лишив на зиму"* [241, с. 12]. **Ранет, ренет (1)** – «південний високоцінний сорт яблунь» [402]. *"По сторонах*

засіки, а в них "золоті ***ранети****", пахучі червонобокі "тирольки", "зорі", "виноградки". Хай полежать, набираються запахів і ціни. Половину продав з осені, а другу лишив на зиму"* [241, с. 12].

2.3.14. 14. ЖИРИ – 4 лексеми (71)**: сало (51) – «**відокремлений від м'яса підшкірний свинячий жир, що зберігається солоним і вживається сирим, смаженим чи вареним» [402]. *"Ворон добре знав його господаря, заможного удівця Онисима Ляща, який завжди приймав хлопців із лісу, не шкодував для них ні курей, ні яєць, ні* ***сала,*** *а мед зі своєї пасіки давав цілими цебрами"* [321, с. 108]**. Олія (10) –** «рідка жирова речовина, яку добувають з деяких рослин (переважно з їх насіння або плодів)» [402]. *".. стояла тут ще мисочка* ***олії,*** *в яку вони вмочали хліб і картоплю, а також — ну, звісно, — кутя, щоправда, без маку, зате з товченого в ступі ячменю, присмаченого узваром та медом"* [321, с. 139]**. Смалець (7)** – «жир, витоплений із свинячого здору» [402]*."... ставила на стіл курячі тельбушки, смажені на гусячому* ***смальці,*** *– страву для дорогих гостей"* [323, с. 39]. **Вишкварки (3) – «**добре просмажені шматочки сала і залишки від сала після витоплення з нього жиру» [402]. *"Як приставиш до вогню борщ та кашу, то вимети хату та накришиш сала на* ***вишкварки*** *до каші"* **[**197, с.12].

2.3.15. 15. КВАШЕНИНА – 3 лексеми (8): **квашенина (3)** – «квашена городина і садовина» [402]. *"Позаглядав навіть у діжки з* ***квашениною****, в кадоби, глечики, помацав картоплю в лозовому кошелі, наче там замість бульби могла виявитися розривна «кукурудза» чи «мільси»* [323, с. 89]. **Квашений огірок (3)** – «від квасити (піддавати бродінню, окислювати що-небудь поживне)» [402]. *"Птіцин випив, узяв* ***квашеного огірка****, але не їв його, тільки розглядав з усіх боків, наче вперше побачив такого цікавого овоча"* [323, с. 74]. **Квашена капуста (2) – «**від квасити (піддавати бродінню, окислювати що-небудь поживне)» [402]*."Глитав він усе підряд і разом — холодець із киселем, карасі з* ***квашеною капустою****, курячу ногу вмочав у сметану й трубив її разом із кісткою"* [321, с. 25]**.**

2.3.16. 16. БОБОВІ – 2 лексеми (11): **горох (10) –** «польова і городня тран'яниста рослина родини бобових з круглим насінням (горошинами). Насіння цієї рослини, що використовується для харчування» [402]**.** *"Хотина як вигляне в вікно, то на вікно три дні собаки брешуть, а на виду в неї неначе чорт сім кіп* ***гороху*** *змолотив"* [197, с.3]. **Квасоля (1)** – «городня трав'яниста рослина родини бобових» [402].*"Лаврін присів і жартівливо плюнув на самісіньку копичку буряків та* ***квасолі*** *та й собі пішов з хати"* [196, с. 10].

2.3.17. 17. ВЕЛИКОДНІ ДЕКОРОВАНІ ЯЙЦЯ – 2 лексеми (10): **крашанка (8) –** пофарбоване куряче яйце, призначене для великодніх свят» [402]. *"— Христос воскрес, Маріє! Не плач, голубко. Ось тут принесла дітям. Це* ***крашанки****, паска, а тут скоромне*" [241, с.15]. **Писанка (2) – «**розмальоване великоднє куряче або декоративне, звичайно дерев'яне, яйце» [402]. *" – Карпе?-промовив Лаврін. – А кого ти оце будеш сватать…То сватай Хіврю.Хівря доладна, мов* ***писанка***" [197, с.2].

2.3.18. 18. ХОЛОДНІ СТРАВИ – 2 лексеми (15): **салат (8)** – «холодна страва з дрібно нарізаних сирих або варених овочів, зелені, яєць, іноді з м'ясом або рибою, приправлена олією, оцтом, сметаною, майонезом» [402]. *"Цікаво: якби вони зустрілися знову, вона б так само аскетично жувала* ***салат*** *чи обрубала б найменшу надію одним ковтком бордоського гранкрю «Мутон Ротшильд» урожаю 1945 року вартістю понад двадцять тисяч євро за пляшку?"* [72, с. 34]. **Закуска (7) – «**легкі страви, звичайно холодні, що їх їдять перед обідом для збудження апетиту» [402]. *"Отже іноді сом вам принесе не тільки самого себе, як свіжу й дуже смачну рибу (якщо її засмажити), а ще й неабияку холодну* ***закуску****"* [32].

2.3.19. 19. ЯГОДИ – 2 лексеми (8): **суниця (6)** – «трав'яниста багаторічна рослина, яка цвіте білими квіточками й дає їстівні с оковиті ягоди червоного або рожевого кольору. Ягоди цієї рослини» [402].*"Та хочу, аби Ви знали, що в найчорнішу годину я згадую, як Ви мене, ще зовсім*

малого, привели на лісову галявину, всіяну ***суницями****, і не торкнулися жодної ягідки, поки я не визбирав їх усіх до одної"* [321, с. 64]**. Полуниця (2) – «**багаторічна рослина, яка цвіте білими квіточками і дає їстівні соковиті ягод и.Рожево-червона кисло-солодка ягода цієї рослини» [402]. *"— Адже ж, мамо, я принесла з лісу глечик суниць, — вихопилася Мелашка. — Зварім на полудень вареники з суниць та з* ***полуниць****"* [196, с. 14].

2.3.20. 20. БАШТАННІ КУЛЬТУРИ – 1 лексема (10): **кавун (10)** – «баштанна сланка рослина з великими їстівними плодами» [402]. *"Вони як стояли колом, то так і сіли на землю, а в Гупалових руках уже вродився зелений чотиригранний штоф, і на середину трав'яної скатерки покотилися зеленошкурі ранні* ***кавунчики,*** *помідори, печена картопля…"* [321, с. 114]**.**

2.3.21. 21. ГОРІХИ – 1 лексема (29)**: горіх (29)** – «плід дерева або ліщини з їстівним ядром і досить міцною шкаралупою» [402]. *"Сходить великий місяць, по землі стеляться густі тіні від каштанів, яблунь і волоських* ***горіхів****"* [241, с. 18].

2.3.22. 22. МАСЛИНОВІ – 1 лексема (1): **маслина (1) – «**кісточковий овальний плід дерева, з якого добувають олію; використовується також як приправа» [402]. *"Везли з собою лагомини, Оливу, мило, риж,* ***маслини,*** *І капама, кебаб калос"* [149, с.16].

2.3.23. 23. СОУСИ – 1 лексема (1): **підлива (1) – «**рідка приправа до страви, соус**»** [402]*."Свинячу голову до хріну І локшину на переміну, Потім з* ***підлевою*** *індик"* [149, с.2].

2.3.24. 24. **СТРАВА З ЯЄЦЬ –** 1 лексема (10): **яєчня (10) – «**страва з підсмажених яєць» [402]. *"Часник,рогіз,паслін,кислиці, Козельці, терн,глід,полуниці, Крутії яйця з сирівцем, І дуже вкусную* ***яєчню****, Якусь німецьку,не тутешню, А запивали все пивцем"* [148, с.68].

Як підсумок, аналізуючи характер функціювання густативів на прикладі української літератури, нам вдалось зафіксувати дві лексеми, які було згадано в кожному з опрацьованих творів, а це такі: **вода, хліб**. Так, під час нашого дослідження найчастотнішою лексемою ідентифіковано **воду** (загалом 247 слововживань), що підкреслює її символічне значення в житті українців як на побутовому рівні, так і атрибутивне в ритуальній обрядовості. Це єдиний густатив, який згадано в кожному з опрацьованих нами творів художньої літератури 18 – 21 ст., а це свідчить про те, що **вода** як першооснова всього живого як в контекстах давньої класичної літератури, так і в межах сучасного літературного дискурсу функціонує як явище природи, необхідна речовина для життєдіяльності людей і господарської діяльності, образ очищення і зцілення, символ переходу з одного в інший світи тощо, наприклад (далі подано цитати з опрацьованих нами творів художньої літератури з відповідними густаторними маркерами, згідно з частотністю їх вжитку в кожному з контекстів): «Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького – 73 слововживання; «Залишенець. Чорний ворон» В. Шкляра – 38; «Мати все» Л. Дашвар – 37; «Енеїда» І. Котляревського – 33; «Марія» У. Самчука – 28; «Сом» О. Вишні – 17; «Маруся» Г. Квітки-Основ'яненка – 16; «Мартин Боруля» І. Карпенка-Карого – 5. Наші спостереження доводять, що такі густаторні маркери як **вода, хліб** найчастіше фігурують у межах досліджуваних нами творів: як в класичних, так і в контексті сучасного художнього дискурсу, а це віддзеркалює сакральне значення хліба і води в системі української обрядовості і культури в цілому, адже так чи інакше «навколишня природа впливає на соціальну психологію народу, формує національний характер, його культуру і детермінує спрямованість його практичної діяльності» [157], у зв'язку з цим, Стрікаленко Т. доводить: «В історії людства, зокрема, в історії українського фольклору, української літератури є дуже багато пісень, які пов'язані з водою – це говорить про те, що наш народ у своїй ментальності, у своїй підсвідомості завжди пов'язував свій добробут і взагалі виживання саме з водою» [263, с. 32]. Повторюваність лексеми вода в контекстах художньої

літератури 18 – 21 ст. також підкреслює давнє коріння релігійності українців, їхніх вірувань, що містили шанобливе ставлення до таких сил як вода, вогонь: «Вода і вогонь були для наших предків святими» [263, с. 32]. Так, беззеперечним є той факт, що на прикладі функціювання густативу **вода** у творах класичної і сучасної української літератури, відображено її сакральне значення в культурі українців, мові, обрядах, народній творчості, що свідчить про нашу особливу ментальну організацію і принцип світобачення народу з високоморальними цінностями та ідеалами, а також наголошує на нашій глибокій духовності. Лексема **хліб** (197 загальних слововживань) згадана в кожному з опрацьованих нами творів художньої літератури, окрім «Сом» О. Вишні і функціонує у межах цих контекстів як найцінніший продукт харчування, що, перш за все, висвітлено у творі «Марія» У. Самчука, де тема Голодомору вкотре нагадує важливість вказаного наїдку, постає символом української гостинності, показником працьовитості українців, атрибутом традицій і обрядів, наприклад: «Марія» У. Самчука – 72 слововживання: «*Літо минало Країна нічого не думала, нічого не знала, крім думі про* ***хліб. Хліб, хліб і хліб***» [241, с.129]; «Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького – 39: «*Перед самим Семеном Карпо заслав до Мотрі старостів. Старости заміняли* ***хліб****; Мотря не цуралася Карпа*» [196, с. 4]; «Залишенець. Чорний ворон» В. Шкляра – 35: «*Ще зовсім недавно село зустрічало нас, як своїх боронителів, мішками несло* ***хліб****, сало, курей, давало кращих своїх синів, а тепер — відвернулося*» [321, с. 92]; «Маруся» Г. Квітки-Основ'яненка – 19: «*І що є у нас, хоч скотинка, хоч* ***хлібець*** *на току, худобинка у скриньці, так сьому так усе без порчі й бути*?» [241, с. 1]; «Енеїда» І. Котляревського – 16: «*І зараз миттю всі пустились Горілку, м'ясо куповать,* ***Хліб,*** *бублики, книші вродились*» [149, с.3]; «Мартин Боруля» І. Карпенка-Карого – 9: «*Хазяйство ледве живе, а дворянство без розуму і без науки* ***хліба*** *не дасть*» [114, с. 9]; «Мати все» Л. Дашвар – 7: «*— Зараз вип'єш, язик розв'яжеться. — Уже наливав із пляшки, різав* ***хліб***» [71, с. 53]. Можна дійти висновку, що такі спостереження свідчать про хліборобське начало нашого народу, культ

святості хлібу в культурі українців, що оскладає основу більшості традиційних обрядів з хлібною атрибутикою, унаочнює нерозривну єдність із землею, працьовитість, сумлінне ставлення до всього, що вирощено власноруч. Такі ментальні установки відображено не тільки на прикладі високої відтвореності густативу хліб на основі матеріалів української художньої літератури, а ще й низкою прислів'їв, приказок, пісень, фразеологізмів тощо, що вміщують цей густаторний показник і водночас постають ментальними маркерами унікальності українців, оскільки «хліб є одним з головних символів життя, зустрічається в щоденних обрядах (під час сватання, заручин, весілля, новосілля, похорону), є головною поживною їжею та представляє харчову культуру суспільства» [293, с. 293].

Отже, ми дійшли висновку, що у світоглядній картині українців ключову роль відіграють ментальні ознаки, що насамперед виявляються в шанобливому ставленні до хліба, хліборобської праці**.** Крім цього**,** згідно з теорією Ю. Карпенка про палеолінгвістичний аналіз мовних артефактів (див. розділ І), що експлікують різні етапи історичного розвитку українців (хліборобський, воднорослинний), маємо також ще таку лінгвоментальну особливість, як-от сакралізація води і єдність з природою, з довкіллям. Формалізовано вжиток кожного густатива з конкретною кількістю слововживань в контекстах творів української художньої літератури продемонстровано більш детально на прикладі таблиці 1. (див. Додатки).

Отже, здійснений аналіз найчастотніших густативів у творах української літератури проілюстрував густаторну картину української лінгвоментальності. Так, основу густаторної фонду творів 18 – 21 століття складають такі лексеми: вода (247 слововживань), хліб (197), горілка (89), груша (85), борщ (51), сало (51), молоко (44), мед (42), сіль (41), каша (34), чай (31), горіх (29), жито (29), паска (28), картопля (27), пшениця (26), кава (25),

ковбаса (24), вареник (19), проскура (18), сивуха (18), ячмінь (18). Ці лексеми є найбільш представленими як у класичних так і в сучасних творах української художньої літератури, оскільки саме такі продукти і страви, що приготовані на їх основі, складають щоденний раціон харчування українців (наприклад: **вода, хліб, борщ, сало, чай**, **кава, молоко, сіль** тощо), віддзеркалюють повсякденне життя нашого народу або ж унаочнюють його обрядову культуру (наприклад: **хліб, паска, проскура, мед, сіль**). Ці густативи також ілюструють багатство української кухні, адже тут згадано і страви з борошна, і м'ясні вироби, і популярні алкогольні та безалкогольні напої тощо, а це свідчить про різнобарвність національної кухні й автентичність кулінарного мистецтва українського народу. Проте зафіксовано і маловживані густативи виключно на прикладі «Енеїди» І. Котляревського, наприклад: аніс, баба, деренівка, дулівка, житнівка, запіканка, зубці, калганка, капама, каплун, кваша, коливо, лагомини, отрібка, потрух, просілне, софорок, стовпець, тетеря, чикилдиха, шарпанина, пундик, пунш, путря, рябко, саламаха, свиняча голова, сикизка, сирівець, сластьон, шпундра, шулик тощо, що свідчить про архаїчність зазначених лексем і те, що вони лише віддзеркалюють описану автором епоху та давно вийшли з ужитку в сучасній мові, або ж мають іншомовне походження, а тому і не є актуальними для українських контекстів, наприклад: **кардамон – «**через посередництво західнослов'янських і німецької (нвн. Kardamóm «тс.») мов запозичено з латинської» [407]**, кебаб –** «від арабської kebeb – смажене м'ясо» [407]**, маслина – «** гр. ἐλαία «маслина» (при ἐλαίον «оливкова олія»)» [407]**, шашлик – «**з тюркських мов; пор. аз. шишлик «те, що смажиться на рожні», крим.-тат. šašlik «тс.» [407]**, шпроти** – «запозичення з німецької мови_Sprotte (Sprott) «шпрот» [407]**.** Поодинокими також фіксуємо і лексеми квасоля, перцівка, перчиця, полуниця, пряник у контексті твору «Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького; квашений огірок, квашенина, кров'янка, курячі тельбушки, підпалок, помідори, ряжанка, смаженина, смородинівка – «Залишенець. Чорний ворон» В. Шкляра; грис, тирольки, ранет, свіжина – «Марія» У. Самчука, що свідчить про їхнє локальне

фукнціювання у деяких сценах сюжету твору, де змальовано побутову атмосферу життя героїв і показано приготування та споживання їжі, що радше демонструє наявність в українській кухні різних видів, сортів продукції, а також універсальність способів переробки овочів, підготування наїдків, напоїв до довготривалого зберігання (наприклад, квашення, вироблення алкоголю з ягід або настоянок з фруктів чи овочів, обробка м'яса тощо); а от у контексті роману «Мати все» Л. Дашвар густаторні коди: суп, сьомга-гриль, телячий стейк, фарширована щука, салат, ситро демонструють сучасну рецептуру української кухні і вказують на різнобарвність кулінарного мистецтва українців, яке постійно розвивається та вдосконалюється, а також відображають особливості застовування різних технік приготування страв сучасної української кухні. Так, з огляду на цей перелік густативів, можна зазначити, що основу української густаторної культури складають вироби з тіста, хлібобулочна випічка, крупи, страви на їх основі, алкогольні і безалкогольні напої, городина, молочна продукція, приправи, м'ясні вироби тощо. Вказані вище лексеми на позначення їжі та питва ілюструють переважно давню українську харчосмакову культуру, оскільки найбільше цих густативів нам удалось зафіксувати на прикладі творів класичної літератури, де авторами було описано традиційні сцени приготування і споживання зазначених страв і напоїв, які складають основу класичної рецептури української кухні і передають її харчосмакову цінність, поживність та унікальність. Проте в сучасному художньому дискурсі така густаторна лексика також нерідко згадувана, а це демонструє зв'язок поколінь, наслідування кулінарної традиції крізь віки. Опрацьовані нами контексти художніх творів української літератури, окрім лексико-семантичних кодів, ілюструють також наявність широкого кола фразеологічних маркерів із густативним компонентом, що акцентує на необхідності детального аналізу відповідних моделей для ідентифікації особливих лінгвоментальних показників українців.

2.4. Фразеологічні маркери

Фразеологічні одиниці (далі ФО) є невичерпним джерелом народного світогляду, що вміщує лінгвоментальні риси українців, традиції, вірування, обряди і культуру кулінарного мистецтва, а також «на відміну від лексичних, ФО відтворюють не картину світу, а її фрагменти, особливо актуальні для носіїв мови» [169, с.28]. Дослідницький інтерес до вивчення фразеологізмів у художніх творах митців слова свідчить, що фразеологія як культурний феномен зберігає кращі зразки індивідуально-авторської письменницької майстерності, і саме тому цей розділ мовознавства привертає таку активну увагу науковців світу. Так, зарубіжні учені теж дуже активно займаються різноаспектним вивченням цієї проблематики, наприклад: С. Баба (Польща, 2009) [348], А. Дуганджич (Хорватія, 2011) [84], М. Дрегер (Німеччина, 2011) [362], Г. Дзямська-Ленарт (Польща, 2015) [365], М. Сулковська (Польща, 2016) [394], І. Косек та С. Пшибишевський (Польща, 2018) [378] та ін.. Варто зазначити, що біля витоків вивчення фразеології стояли такі класики мовознавства, як швейцарець Ш. Баллі [350] та українець О. Потебня [220, с. 2]. Останній зробив вагомий внесок у розвиток українського мовознавства, зокрема, і фразеології, запропонувавши фразеотвірну концепцію походження стійких словосполучень, і подав таку схему їх еволюції: «образний вислів (що є «згущенням думки» чи узагальненням спостережень) -> інакомовність (завдяки виникненню асоціацій) -> знак (паремія, фразеологізм)» [78, с. 53.]. Вивчаючи природу ФО, вчений апелював до національних духовних цінностей, що століттями вбирали в себе ментальні риси народу , а саме до звичаїв, обрядів, повір'їв тощо. Мовознавець визначив шлях становлення багатьох приповідок, розглянув численні семантичні розряди слів як компонентів ФО (наприклад, символів), проаналізував окремі групи культурологічних вербалізмів, які започаткували ФО. У зв'язку з цим, більшість українських науковців спирається на фундаментальні праці О. Потебні у фразеологічних студіях. Так, подібні роботи знаходимо в сучасних учених: Р. Зорівчак [104], Л. Коломієць [138], В. Ужченко В. [275] тощо. Проте сучасними українськими дослідниками

також здійснено масштабний внесок у розвиток різноаспектного вивчення науки про ФО, наприклад: Л. Авксентьєв [1] подав концепцію дослідження синтаксичної структури і функцій ФО на матеріалі творів художньої літератури, Н. Бабич [6] заклала основи вивчення української фразеології; В. Білоноженко розглянула питання семантики ФО і особливості їх тлумачення, а також разом із І. Гнатюк, В. Дятчук, В. Винником та ін. уклала фразеологічний словник української мови [420], де ілюстровано найповніший матеріал загальновживаної фразеології сучасної української мови; О.Бодик та Т. Рудакова [14, 416 с.] уклали навчальний посібник із питань фразеології, лексикології для студентів ВНЗ; І. Глуховцева [48] потлумачила різноманіття значеннєвих відтінків ФО у творчості С. Жадана і виокремила й проаналізувала в межах творів автора найбільш уживану групу цих словосполучень на позначення психологічного і фізичного стану людини; Т. Здіховська [100] опікувалася проблемою вивчення функційних і стилістичних властивостей ФО та питанням аналізу групи стійких словосполучень на позначення оцінно-експресивного ставлення до інших на прикладі творчості українських письменників; М. Ковальчук [128] студіював використання стійких словосполучень у межах газетних заголовків; Ж. Краснобаєва-Чорна [150] визначила кваліфікаційні ознаки фраземи, запропонувала характеристику фраземографічних праць ХХ ст. – поч. ХХІ ст., І. Лакомська [164] виокремила субституційну властивість (заміну одного поняття іншим) ФО як найпродуктивніший спосіб трансформації цих словосполучень з метою досягнення впливу на читача ЗМІ; О. Левченко [169] дослідила символіку української фразеологічної системи в лінгвокультурологічному аспекті; О. Лозинська [172] обґрунтувала значення контамінованих (поєднання декількох фразеологізмів) кінематичних фразеологізмів у польських текстах. Крім цього, Т. Полиця [214] здійснила систематизацію й класифікацію словників фразеологізмів та проаналізувала словник ФО нового типу; А. Романченко [230] запропонувала аналіз проблеми використання фразеологізмів у засобах масової інформації, а також окреслила характер впливу ФО на формування

лінгвокогнітивного рівня мовної особистості; О. Селіванова [242] запропонувала модерну концепцію мотиваційних ФО, що базуються на поєднанні ономасіологічних структур досліджуваних висловів і національно-культурних складників; Г. Ситар [251] працювала над дослідженням фразеологізованих речень на прикладі корпусу текстів прози Б. Лепкого; мовознавці В. Ужченко та Д. Ужченко [274, с. 224] висвітлили базові питання походження та формування ФО, а насамперед здійснили вагоме дослідження культурно-національного складника в структурі фразеологізмів й зазначили той факт, що «великим культурно-національним потенціалом відзначаються фразеологізми із соціолінгвістичними, етнографічними й країнознавчими характеристиками… Фразеологізми історично змінні, літературні й локальні – формувались як віддзеркалення повсякденних побутових турбот, соціальних взаємовідносин людей, їх вірувань звичаїв, обрядів, закликань, формул ворожіння, побажань-клятв», що є черговим підтвердженням необхідності дослідження ФО на позначення густативів, які ілюструють етнокультурний вимір народу і його духовних ознак Л. Устенко [283] приділила увагу вивченню питання фразеологізмів як виражально-зображувальних засобів мови, функціювання ФО у стилістичній картині української мови; Т. Файчук та Б. Фіголь [287] описали особливості використання фразеологізмів у мас-медійному просторі на матеріалі заголовків до статей українських електронних видань.

Враховуючи наведені вище розвідки учених, підкреслимо, що фразеологія є актуальною площиною для вивчення мовного світогляду кожного народу. Відповідно до цього, в українській гуманітаристиці для більш глибокого розуміння культури народу приділяють увагу дослідженню ФО саме з компонентом на позначення їжі та питва, оскільки, як зазначає І. Колегаєва, «У фразеології надзвичайно яскраво і образно відбиваються різні аспекти життя людини, передусім людини соціальної. Культурні практики функціонування людської спільноти дуже часто пов'язані із

ритуалом прийому їжі, годуванням, частуванням. Це потрапляє у фокус ословлення людського життя саме крізь призму фразеологізмів, ідіом, прислів'їв тощо» [135, с. 65]. У зв'язку з цим дослідженню мовної картини українців крізь призму ФО з густаторним компонентом присвячено роботи таких українських мовознавців: Н. Венжинович, беручи за основу дослідження фразеологічної картини світу українців, слушно підкреслює, що, «будучи інструментом осягнення розумом світу і його сприйняття, мова бере активну участь у формуванні культури ще з давніх часів» [26, с.20], а це яскраво «засвідчує фразеологія як автономна лінгвістична дисципліна, яка подолала наслідки недоліків структурно-таксономічної парадигми і сьогодні стала на шлях виявлення того, як використовується мова суб'єктом мовлення залежно від його комунікативних інтенцій, від фактора адресата, від тла спільних для них знань про світ і т. ін.» [26, с.20]; Г. Віват [34, с. 18], яка вивчала феномен харчосмакової культури українців у межах паремій, і, досліджуючи ФО на матеріалі творчості Л. Костенко, довела, що «паремії, у всіх їхніх різновидах (прислів'я, приказки, фразеологічні одиниці, ідіоматичні словосполучення, афоризми тощо) дають можливість стисло і яскраво висловлювати думку, виявляючи при цьому таку образність та смислову глибину, якої складно, а подекуди й неможливо досягти іншими способами» [34, с. 18]; О. Залужна, Д. Новожилова [97] обґрунтували семантичні особливості функціювання ФО з компонентом «хлібобулочні вироби» в англійській та українській мовах; І. Колегаєва [135] проаналізувала ФО, що вміщують густаторні показники та подала лінгвокультурологічний опис досліджуваних фразеологізмів у площині англійської та української мов; О. Левченко [169, с.32] здійснила фундаментальне дослідження символів української фразеологічної системи, серед яких активну увагу було приділено вивченню символіки символіки у межах ФО на позначення продуктів харчування, що дало поштовх для окреслення специфіки фразеологічної картини світу в українській культурі. З огляду на ґрунтовні праці вищезгаданих науковців, стає беззаперечним той факт, що опрацювання ФО, в межах яких вміщено густаторні коди української

харчосмакової культури, уможливлює пізнання мовної картини українського народу з його харчосмаковими традиціями, віруваннями, обрядами, ритуалами та звичаями, оскільки всі елементи культурного спадку нашого народу висвітлено в цих стійких словосполученнях. У зв'язку з цим О. Левченко зазначає: «Фразеологія – це національно-культурна інформація пов'язана з архаїчними міфологічними уявленнями, звичаями, ритуалами, традиціями господарювання, християнством та філософськими концепціями, що переважають у певній лінгвоспільноті» [169, с.32]. Зауважимо, що поглиблене вивчення ФО, які фігурують у мовній картині українців, уможливить визначення унікальності лінгвоментальних ознак нашої культури. Відповідно до цього, ми повністю поділяємо думку Н. Венжинович, яка переконує: «Лінгвокультурологічна цінність фразеологічних одиниць полягає в тому, що вони відображають своєрідність світобачення мовної спільноти і є найбільш прозорими для концептів культури, втілюваних мовними засобами. Саме у фразеології накопичений досвід багатьох поколінь зі своїми, тільки їм властивими особливостями, що складають самобутність кожного народу» [28, с. 150]. Зважаючи на вищезазначену думку мовознавиці, неможливо не підкреслити і той факт, що ФО є ідентифікатором усталених звичаїв, обрядів, культурних традицій і манери поведінки народу, оскільки «саме у фразеології органічно поєднується як досвід окремої особистості, так і багатьох поколінь певної нації зі своїми, тільки їй властивими рисами. Це значить, що фразеологія, яка створюється певним соціумом і характеризується його неповторними особливостями, зосереджує у формі власних культурних стереотипів весь комплекс набутого життєвого досвіду та психологічних рис окремого народу» [28, с.161].

Так, спираючись на ґрунтовні дослідження ФО Н. Венжинович, І. Колегаєвої, І. Лакомської, А. Романчено у лінгвокультурологічному аспекті, ми виокремили з контекстів творів української художньої літератури 18 – 21 ст. **74** ФО в **131** слововжитку. З них 18 ФО – 24% з густаторним компонентом

ХЛІБ, 5 ФО **– 7 % СІЛЬ,** 9 ФО – 12 % **ВОДА**, 7 ФО – 9 % **МЕД**, 5 ФО – 7 % **ПЕРЕЦЬ, ,** 4 ФО – 5 % **ГОРОХ**, 4 ФО **– 5 % МАК** , 3 ФО – 4 % **МОЛОКО,** 2 ФО **– 3 % КИСІЛЬ,** 2 ФО **– 3 % МАСЛО,** 2 ФО **– 3 % СОКИ,** ФО з одиничними густативами **ГРЕЧКА, ГРІНКА, ГРУША, ДУТЕЛЬ, КАБАК, КАЛАЧ, КИСЛИЦІ, ОЛІЯ, ПИСАНКА, САЛО, СМЕТАНА, ЦИБУЛЯ, ЯЄШНЯ** по 1 % відповідно.

ФО було об'єднано у групи з однаковими густаторними складниками із відповідним посиланням на словникові визначення з метою ідентифікації найпопулярніших ознак українського менталітету, які закодовано в описаних нами ФО. Надалі наводимо групи фразеологізмів за принципом їхнього слововживання від найбільш повторюваних густативів до найменш частотних. Кількісні показники словживання опрацьованих ФО унаочнено на прикладі діаграми 2. Додаток Г.

2.4.1. ФО з густаторним компонентом **ХЛІБ –** 18 ФО (загальний ужиток 51 випадок)**: хліб святий** (9) – «усталена форма поважного ставлення до хліба, який є поживою як для тіла, так і для душі» [430, С. 578 – 579]: «*За Наумовим словом ввійшли в хату двоє старостів, люди хороші, міщани, у синіх жупанах аглицької каламайки, поясами попідперізувані, з паличками, і у старшого старости* ***хліб святий*** *у руках*» [241, с. 8], «— ***Хліб святий*** *приймаємо, а вас послухаємо. Сідайте, добрі люди!*» [241, с. 8], «*А що ми люди чеснії і без худої науки, то от вам* ***хліб святий*** *у руки*» [241, с. 8], «*Прийди, Василю, завтра, та сам, — без людей; отут я тобі усе розкажу. Більш нічого і говорити; прощавайте! От вам ваш і* ***хліб святий***» [241, с. 9], «*А інші свинячою стежкою, попід плотами, мовчки собі ідуть, і під плечем, замість* ***хліба святого****, несуть... гарбуз!*» [241, с. 10], «*Так ось що ми зробимо:* ***хліб святий*** *приньмаємо, доброго слова не цураємося, а щоб ви нас не порочили, що ми передержуєм куниці та красні дівиці, так ми вас пов'яжемо і тогді усе добре вам скажемо*» [241, с. 12], «*Пішла Маруся у кімнату і винесла на дерев'яній тарілочці два рушники довгих та мудро вишитих, хрест-навхрест покладених,*

і положила на ***хлібові святому,*** *а сама стала перед образом та й вдарила три поклони*» [241, с. 12], «*— Коли хочеш сердитись, то сердься, а не кидай на* ***святий хліб*** *ложкою, — обізвався вперше сердито на свою жінку Карпо*» [196, с.10], «*Бери, людино,* ***святий хліб****, переломлюй і їж. М'який, пахучий, смаковитий*» [241, с.13]; **хліб і/ сіль, хліб з сіллю (8)** – «уживається як традиційне привітання до гостей з побажанням їм смачного апетиту, на позначення гостинності, щедрості» [426]**: «***Взяла спідницю і шнурівку,* ***І хліба з сіллю*** *на тарілку, К Еолу мчалась, як оса*» [149, с.1], **«***Еней прислав поклон оддать І з* ***хлібом, з сіллю*** *і з другими Подарками предорогими*» [149, с. 12], «*Латину тілько що сказали, Що од Енея єсть посли,****І з хлібом, з сіллю*** *причвалали*» [149, с. 13], «*– Просимо милості на* ***хліб, на сіль*** *і на сватання, Після сього посватаних і посадили, звичайно, на покуть, на посад*» [116, с. 12], *«— Спасибі! Просимо* ***на хліб, на сіль*** *і на сватання. — Та й усадила їх по чину*» [116, с. 12], «*— Я вашого сина не силувала мене брати; я до вас з* ***хлібом з сіллю*** *не ходила, порогів ваших не оббивала*» [196, с. 7], «*А від шлюбу вже їхали разом на Гнатовій підводі. Кілька разів дорогою перепиняли їх снопом жита*, ***хлібом та сіллю***» [241, с.6], «*У кожному наступному селі на неї вже чекали. Ледь не всі мешканці збігалися з* ***хлібом-сіллю***» [72, с. 24]; **їсти хліб (8)** – «мати все необхідне для життя» [426]: *«Всякому чоловікові назначено, що робить, з чого* ***хліб їсти*** *і що йому мать!»* [114, с.6], «*Наш* ***хліб їси****, нам і роби, а як ні, то ми тебе й попросимо слухати*» [196, с. 7], «*— Хіба ж я дурно* ***їм*** *ваш* ***хліб****? Од ранку до вечора й рук не покладаю…*» [196, с. 7], «*—* ***Хліб їсти*** *добре тямить, — сказала Кайдашиха. — Я думала, що ті багатирі вміють добре спекти, зварить. Але мені довелось всьому вчити невістку*» [196, с. 7], «*— Коли ви викидаєте страву в помийницю, то я не буду* ***їсти*** *вашого* ***хліба****. Ваш хліб давить мене отут в горлі, як важкий камінь*» [196, с. 10], «*Раділося лишень з того, що це, чоловіче, твоє і ти, чоловіче, можеш свобідно виконати Боже приказания: "В поті лиця твого будеш ти* ***їсти хліб*** *твій!..*» [241, с. 22], «*Всякому чоловікові назначено, що робить, з* ***чого хліб їсти*** *і що йому мать*» [114, с.6], «*Його фурман дав мені на цигарку легкого тютюну і розказував, що,*

каже, його пан якісь бумаги пише і продає людям, що кому потрібно, з того і ***хліб їсть****, і будинок має у городі*» [114, с.6]; **подякувати за хліб і сіль (6)** – «висловити подяку за пригощання, гостинність» [415]: *«****Спасибі вам за хліб, за сіль*** *та за вашу ласкавість! — прощалась Кайдашиха, гукаючи за ворітьми»* [196, с. 5], «*К Ацесту зараз сам махнувши, За* ***хліб подяковав, за сіль***» [149, с.6], «*— Прощайте, зоставайтесь здорові!* ***Спасибі вам за хліб, за сіль*** *та за вашу ласкавість! — прощалась Кайдашиха, гукаючи за ворітьми*» [196, с.5], «*— Зварила обід для свиней; хто вже хто, а свині тобі сьогодні* ***подякують за хліб, за сіль****, — сказала Кайдашиха*» [196, с. 11], «***Подякувавши*** *мірошникові* ***за хліб-сіль****, вони звільна поїхали до середохрестя містечка*» [321, с. 122], *«І ось отаман Туз, ніби відігрівшись, раптом почав прощатися: мовляв, дякуємо, товариство, за порятівлю,* ***спасибі за хліб-сіль*** *і добуту зброю, але нам тепер в інший бік; не будемо вам завдавати клопоту, самі вже доберемося "додому", де нас жде робота і, можливо, виглядає ще не один вільний козак, який не закопав свого самопала в землю»* [321, с. 60]; **їсти черствий/сухий хліб (4) –** «жити у нестатках, у бідності, нужді» [426**]:** *«Ох, діти-діти! Якби ви знали, як-то хочеться бачить вас хорошими людьми, щоб ви* ***не черствий хліб їли****...*» [114, с.6], «*Що могла їсти Марія? Їла шматок чорного* ***сухого хліба****, їла недоспілу овоч, їла бараболі, ті самі черстві, водяні, як варилися для веприка і курей*» [241, с. 1], «*Вставала рано з сонцем, брала у пелену шматок* ***сухого хліба*** *і гнала зграю на річку*» [241, с. 2], «*Поїхав і забарився. Коли вернувся, не застав дома Марії. Сів і їсть кусень* ***сухого хліба***» [241, с. 11]; **хліба цуратися/поцуратися (3) – «**не виявляти поваги до господарів, відмовлятися від частування»**:** [426**]:** «*Впусти! я* ***хліба не цураюсь*** *І з добрими людьми братаюсь. От на ловця звір наскакав!*» [149, с. 13], «*Прошу Енею покланятись І* ***хліба-солі не цуратись****, Кусок остатній розділю*» [149, с. 13]; «*— Серце, голубчику, білий лебедику! — говорив п'яний Грицько, тикнувши колючою бородою Карпові в ніс. — Та не* ***цурайся-бо*** *нашого* ***хліба-солі***» [196, с.27]; **дурно/даремно хліб їсти (2)** – «не давати жодної користі» [426**]: «***Наш хліб їси, нам і роби, а як ні, то ми тебе й*

попросимо слухати. — Хіба ж я ***дурно їм*** *ваш* ***хліб****? Од ранку до вечора й рук не покладаю*» [196, с. 7], «*По рокові мусила Марія вже щось робити. Не буде ж вона* ***даремно їсти хліб***» [241, с.1]; **мати хліб і до хліба (2) –** « необхідні засоби для існування, достаток» [426]**: «*Мали хліб і до хліба*, *аж поки не спустилась "униз" орда і не забрала в Ладима не лише хліб, але й молоду дружину, з якою вони тільки-но побралися*»** [321, с. 61]**, «***– А що ж, дитино, більше?* ***Хліб, до хліба****, тепло, дітки. А що ще? Хіба ж краще у нас?*» [241, с. 4]; **без шматка хліба залишитись (1) –** «бути зовсім бідним, без засобів існування» **[**430, с. 578 – 579]**: «***Старий, згляньсяна нас, послухай Гервасія, нащо нам те дворянство, як ти помреш, а ми* ***без хліба останемся****…*» [114, с.9]; **важкий хліб (1) –** «заробітки, здобуті важкою працею, великими зусиллями» [426]**: «***Зробився я сам хазяїном: купив машину, одкрив фотографію…* ***Хліб не важкий****, і на первих порах копійчина гарна стала перепадать; коли ж і тут біда: усі патрети виходили без очей!*» [114, с. 1]; **ділити хліб-сіль (1)** – «жити спільними інтересами, турботами» [426]**:** «*Не привів мене бог — воля його свята! — заміж дочки віддати і з вами, приятелями,* ***хліба-солі розділити*** *і повеселитись, а сподобив мене, грішного, віддати йому одну-однісіньку дочечку, чисту і непорочну, як голуба білого*» [116, с. 17]; **жити на воді і хлібі (1)** – «бідувати, терпіти нестатки» [426]**: «***Терплять вони всі,* ***живуть*** *у тих дірах* ***на воді і сухому хлібі****»* [241, с. 23]; **заробити/їсти собі/свій хліб (1) – «**засоби для існування, здобуті власними зусиллями; власні заробітки» [426]**:** *«Карпо й Мотря, заробивши літом собі хліба, вже знали, що вони* ***їдять свій хліб****, а не батьківський»* [196, с. 8]; **і крихти хліба (1)** – «нічого» [426]: «І де-где інчого ти часу І крихти хліба не найдеш» [149, с. 7]; **легкий хліб (1) –** «неважка робота, заробіток без важкої праці, без докладання великих зусиль» [426]**:** «*Пересварилися, і Максим покинув дому. Пішов шукати* ***легкого хліба***» [241, с. 17]; **не хлібом єдиним (одним) (1) – «**людина не може обмежитися лише задоволенням матеріальних потреб, вона повинна жити духовним життям» [426]**:** «*Вонми, людино,—* ***не єдиним хлібом живою*** *будеш»* [241, с. 25]; **хліб обміняти/заміняти (1) –**

«дати або дістати згоду на шлюб; домовитися про одруження» [419]**:** «*Перед самим Семеном Карпо заслав до Мотрі старостів. Старости* ***заміняли хліб****; Мотря не цуралася Карпа*» [196, с. 4]. Отже, хліб як символ святості (найбільша кількість ФО у межах цієї групи – **святий хліб –** 9 ФО) в українській культурі постає основою духовних і морально-етичних цінностей нашого народу, віддзеркалює: релігійність, працьовитість, нерозривну єдність із землею, любов до рідного краю, хазяйновитість тощо, підкреслює автентичність культурних традицій. Активний ужиток виокремлених ФО в досліджуваних нами творах (загальний ужиток усіх ФО з густативом **ХЛІБ –** 51 випадок) вкотре свідчить про високе поціновування хліба українцями і його атрибутивне значення в ритуалах, обрядах і звичаях української культури, у зв'язку з чим українців здавна називають народом хліборобів, «відтак і традиційна українська культура ґрунтується на цінностях хліборобської праці та шануванні хліба» [278]. Відповідно до цього, на думку Г. Демиденко, «хліб можна вважати визначальною ознакою історії українців, їх національної культури, ментальним кодом» [74, с. 65], оскільки саме цей продукт наділений такою сакральністю в українській свідомості. Недарма з дитинства в українців виховують шанобливе ставлення до хліба, хліб як традиційний атрибут народних обрядів благословляє немовля, яке щойно народилося чи охрестилось, а також хлібом проводжають в останню путь. Українці з давніх-давен усвідомлюють генетичний код культу хліба, що беззаперечно позначено на мовних артефактах, зокрема на досліджуваних нами ФО з компонентом **ХЛІБ**. На думку Ю. Хожаєнко, «найдавніші звичаї та вірування, особливості бачення й сприйняття довкілля представлені у фразеології, яка є золотим фондом української мови» [293, с. 290–293]. Щодо цього І. Лакомська також зазначає: «Національна специфіка мови, ментальність народу, його внутрішній духовний світ найяскравіше виявляються у фразеології, бо саме фразеологізми є чи не найпотужнішим потенціалом художньообразної системи мови, найвиразніше передають дух і культуру, яку творив народ протягом віків для потреб спілкування в усній і писемній формах» [165, с. 53].

Найбільш же продуктивними серед таких ФО є фразеологізми з компонентом **ХЛІБ**. Також активно вживають фраземи, що позначають гостинність **ХЛІБ-СІЛЬ**, що увійшли в культуру української мови, за доречним висловом Г. Віват, як «своєрідна гастрономічна пара, що існує і як ознака великої поваги до гостя та щедрості господарів, і як оберіг, адже зустрічати хлібом-сіллю є теж не що інше, як своєрідний очисний обряд, оскільки той, хто до вас завітав, не завжди має чисті наміри, а **хліб у парі з сіллю** вибудовують подвійний захист від злого ока чи недобрих побажань» [36, с. 92 – 93]. Саме тому цей густаторний маркер досліджуваних ФО постає ідентифікатором унікальної **лінгвоментальної риси** українців – **гостинність і хлібосольність**, що, безумовно, дає право називати українців щедрою і гостелюбною нацією.

2.4.2. Так, маємо і ФО з густаторним компонентом **СІЛЬ – 5 ФО** (всього 18 випадків): **хліб-сіль** (8 слововживань, див. ФО з густативом ХЛІБ); **подякувати за хліб і сіль** (6 випадків, див. ФО з густативом ХЛІБ); **хліба-солі цуратися/поцуратися (2 слововживання, див. ФО** з густативом ХЛІБ); ділити хліб-сіль (1 випадок, див. ФО з густативом ХЛІБ); **не до солі/соли (1) –** «кому-небудь скрутно» [426]**:** *«І ненечка моя рідненька У чорта десь тепер гуля; А може, спить уже п'яненька Або з хлоп'ятами ганя. Тепер їй, бачу,* ***не до соли****, Уже, підтикавши десь поли, Фурцює добре навісна»* [149, с.5]; **підкидати солі (1)** – «робити дотепнішим, гострішим, дошкульнішим, уїдливішим (про висловлювання)» [426]: *«****Підкидай солі*** *до перцю, бо вже давно їли з перцем. — Піди посип перцем своїй матері в носі та в роті, — верещала Мотря*» [196, с. 27]. Як нами було вже сказано попередньо, **сіль** в культурі українців також наділена символічним значенням, водночас нами було помічено також характер функціювання цього густатива у ФО у межах досліджуваних творів, відповідно до цього, ФО з густативом сіль використано і з негативною конотацією, наприклад, про скрутне становище та про розпалювання ворожнечі: не до **солі**, підкидати **солі** та з позитивною: **хліб-**

сіль, що увиразнює **гостинність, миролюбність, дружелюбність і щедрість** української нації.

2.4.3. ФО з густаторним компонентом **ВОДА –** 9 ФО (загальний вжиток 12 випадків): **і кінці у воду (3) – «**не залишати слідів злочину, негідного вчинку» [426**]:** «*Іветта сама все закрутила, сама й* ***кінці у воду****…*» [72, с. 118], «*Сяк-так, то чередою, то Оленою затерла, зам'яла діло* **— *і кінці у воду***» [241, с. 8], «*Боялася кари за зламану присягу бути вірною до смерті. Але де ж він? Пішов* ***і ніби у воду канув****. Де він*?» [241, с. 6]; **як у воду опущений (2)** – «незадоволений, засмучений, зажурений, злий» [426**]:** *«— Чого ти, доню, така невесела,* ***мов у воду опущена****? Чи не занедужала, нехай бог боронить?»* [116, с. 4], «*Чи давно наша Маруся була веселенька, як весіння зоренька, говорлива, як горобчик, проворна і жартовлива, як ластівочка, а тепер точнісінько* ***як у воду опущена***» [116, с. 13]; **в огонь і в воду (1) –** «зазнавати всіляких випробувань, виявитися дуже спритним, мужнім» [426]: «*З тобою рад* ***в огонь і в воду****, на сто смертей піду з тобой*» [149, с.19]; **жити на воді і хлібі (1)** – «бідувати, терпіти нестатки» [426**]:** «*Терплять вони всі,* ***живуть*** *у тих дірах* ***на воді і сухому хлібі***» [241, с. 23]; **лізти у воду, не знаючи броду (1) –** «робити щось без попереднього обмірковування, зважування, бути необачним» [426**]:** «***Не розгледівши****,кажуть,* ***броду, не лізь*** *прожогом перший* ***в воду****»* [148, с. 75]; **не братись і за холодну воду (1) –** «нічого не робити, нічим, не займатися**»** [426**]:** *«Вона стояла над душею в Мотрі, наче осавула на панщині, а сама* ***не бралась і за холодну воду****»* [196, с. 5]; **хоч у воду (1) –** «вживається для підкреслення безвихідного становища кого-небудь» [426**]:** «*Хоть в небо лізь, ниряй* ***хоть в воду****, Я витягну тебе спідсподу І розмізчу погану дрянь*» [149, с.28]; **хоч води напийся (1) –** «дуже гарний, вродливий» [426**]:** *«З маленького личка* ***хоч води напийся****, а сама пишна, як у саду вишня, а тиха неначе вода в криниці»* [196, с. 1]; **як у воду впасти (1) –** «безслідно зникнути, пропасти, безповоротно відійти у минуле, залишатися в минулому» [426**]:** *«Бо об Василеві ні чутки, ні вісточки,* ***як у воду впав****»* [116, с. 11]. Ці спостереження

вкотре підтверджують важливе значення образу води в культурі українців, яка є не лише символом життя й основою ведення сільського господарства, а й віддзеркаленням такої **лінгвоментальної риси** українців, як **сакралізація води в системі ритуалів, вірувань, світогляду українського народу**, що перегукується з нашими спостереженнями на лексико-семантичному рівні густаторних маркерів культури українців, де ми також виокремили подібну ментальну характеристику нашого народу. На цьому акцентує і Л. Горошко, характеризуючи воду «природною стихією чи фізичною субстанцією, яка в широкому міфоритуальному контексті постає важливим обрядовим символом, ритуальним знаком, сакральним елементом світобудови і магічним оберегом» [59], а В. Гончарук підкреслює той факт, що «образ-символ Води несе астральну силу й енергію, розкриває свою святість, формуючи українську етнокультурну традицію» [55, с. 10]. Так, вода набула в традиціях українців атрибутивного значення, що позначилося на родинно-побутовій обрядовості (наприклад: купіль новонароджених, купання молодих після весілля, омивання померлих, у площині календарно-обрядової творчості наших пращурів, наприклад: купання в річці під час свят: на Різдво, Водохреща, на Івана Купала, у Чистий четвер тощо [58]) і відбилося в кількісних показниках нашого наукового дослідження. Проте слід згадати про воду і як природне явище, бо «усе, що пов’язано з водою (море, річка, озеро, океан, дощ) належить до числа важливих загальнолюдських понять, які формують та визначають світосприйняття будь-якої етноспільноти» [288, с. 134]. Відповідно до цього фіксуємо такі фраземи: **і кінці у воду** (найбільш повторюваний фразеологізм у межах досліджуваної групи – 3 слововживання), **в огонь, і в воду, мов у воду опущений** тощо, оскільки українці здавна відрізнялися особливою увагою до природи, її стихій, а вода постає одним із найбільш наближених до людського життя явищ, що й породило «шанобливе, майже побожне ставлення українців до води» [288, с. 134], шанування її стихійної могутності.

2.4.4. ФО з густаторним компонентом **МЕД – 7 ФО** (всього 10 слововживань): **лити медові речі (3) –** «говорити облесливо, нещиро і т.ін., підлещуватися до когось» [426]**:** *«Сказала: "О, очей всіх світе, Старий олимпський єзуїте! З* ***медовими речми*** *сховайсь. Уже мене давно не любиш, А тілько п'яний і голубиш, Одсунься геть — не підсипайсь»* [149, с.24], «*Ото, моє серце, гарну невісточку матиму, коли дасть господь милосердний довести діло до ладу, — заговорила Кайдашиха, неначе в розмові* ***мед розлила*** *по хаті*» [196, с.4], «*— Я аналізую… Аналізую… — заговорила так старанно-спокійно, що і* ***мед так не ллється***» [72, с.6]; **як бджоли/мухи на мед (2) – «**охоче виявляти свою приязнь до когось або великий інтерес до кого-, чого-небудь; намагатися бути біля об'єкта своєї уваги» [426]**:** *«Ще груші не достояли, а Лаврінові діти кинулись на їх,* ***як бджоли на мед****»* [196, с. 29], *«Діти вкрили хустку,* ***як мухи мед****, а в тій хустині було всякого добра: і горіхи з насінням, і груші, й яблука, ще й медяники»* [196, с.16]; **вашими устами та мед (1) –** «було б добре, якби сталося, так як ви говорите» [427]**:** *«Латине світлий, знаменитий,* ***Твоїми мед устами пити****! Всяк тягне в серці за тебе»* [149, с.26]; **мазати медом (1**) – «говорити комусь що-небудь приємне (переважно з корисливою метою). Викликати в кого-небудь почуття задоволення, радості, втіхи (переважно похвалою, лестощами) [426]**: «***В неї губи осміхались, неначе хто їх* ***помазав*** *свіжим* ***медом***» [196,с. 19]**; обливати солодким медом (1) –** «говорити щось дуже приємне, улещувати» [426]**:** «*Мелашка прийшла додому, і свекруха справдила своє слово; од того часу вона знов* ***облила*** *Мелашку* ***солодким медом****, а полин неначе сховала десь у комору для Мотрі*» [196, с. 21]; **розпускати мед язиком (1)** – «говорити щось дуже приємне» [422] або «говорити» [421]: «*Кайдашиха взяла чарку в руки, і хоч була сердита, але таки не вдержалась і* **розпустила** *на всю хату* ***мед*** *своїм* ***язиком***» [196, с. 14]; **солодкий як мед (1)** – «про щось, що приносить задоволення та радість» [422]: «*Груші були здорові, як кулаки, та* ***солодкі, як мед***» [196, с. 29]. Отримані характеристики дають підстави вкотре підкреслити шанобливе ставлення українців до такого цінного

продукту в українській кулінарії як мед. **Мед** наділений особливим значенням, оскільки велика кількість обрядів та ритуалів містить цей наїдок, а найчастіше його використовували під час релігійних свят різних циклів, наприклад, «різдвяних (кутя з медом на Святий і Щедрий вечір, обходи господарства з медом, дівочі ворожіння), великодніх (приворожування парубків медом, посвячування меду у церквах) та ін. (освячення меду на Маковія, Спаса, андріївська калита з медом, зажинкові «учти з медом»)» [412, с. 331] чи у родинно-побутовій системі звичаїв, а саме: «народинах (у першій купелі немовляти, на хрестинах), весільному дійстві під час заручин, заводин, вінкоплетин, вінчання (зустрічі молодих хлібом-медом, або самим медом), весільного бенкету тощо, де він символізував солодкість подружнього життя й ідею родючості, здоров'я та багатства» [412, с. 331]. Враховующи ці факти і те, що мед – це «густа солодка маса, яку бджоли виробляють з нектару квітів» [402], українці ототожнюють харчосмакові властивості цього продукту з відповідними особливостями мовлення, наприклад: апелювання приємними або навпаки улесливими словами до когось, зосередження уваги на предметі, який викликає симпатію або приносить задоволення, оскільки «з усіх смакових відчуттів найбільш яскравим і послідовним у мовній картині світу є уявлення про солодкий смак як найприємніший для людини [265,с. 40]. Відповідно до цього, М. Канюк підкреслює: «В українській мові апелятив **мед** вживається у структурі численних фразеологічних зворотів, які відбивають різні аспекти людського життя, побудовані на народних спостереженнях і виражають національну специфіку, через яку постає менталітет народу» [111, с. 181]. У зв'язку з цим оглядовий аналіз ФО з густативом **МЕД** уможливив виокремлення такої лінгвоментальної особливості українців, як **домінування смакової системи світосприйняття,** в результаті якої провідну роль відіграє смакове враження людини, яке в процесі набуває оціночного фокусу. Щодо цього І. Колегаєва зазначає: «Смакове відчуття (те, як людина сприймає їжу та питво смаковими рецепторами) відіграє надзвичайно важливу роль у процесі людського пізнання світу і виживання у світі» [134, с. 126]. Так, випливає той

факт, що густаторне світосприйняття українців так чи інакше «корелює з базовими, фізіологічними потребами людини (за Маслоу)» [134, с. 127], а отже, українці мають особливість **яскраво відчувати світ** навколо завдяки системі органів чуття, які так чи інакше впливають на оцінний характер сприйняття всього, що їх оточує.

2.4.5. ФО з густаторним компонентом **ПЕРЕЦЬ – 5 ФО** (всього 6 випадків): **серце з перцем (2) –** «бути запальним, дотепним, дошкульним і т.ін.» [426**]:** «*Я люблю, щоб дівчина була трохи бриклива, щоб мала* ***серце з перцем****, — сказав Карпо*» [196, с.1], «*— То бери Мотрю, Довбишеву старшу дочку. Мотря й гарна, й трохи бриклива, і в неї* ***серце з перцем****. — сказав Лаврін*» [196, с. 1]; **гірше гіркого перцю** тощо **(1)** – «надзвичайно набриднути, докучити» [429]: *«Здавався* ***гірчіший їй від перцю****, Ні в чім Юнони не просив»* [196, с. 1]; **дати перцю (1) –** «гостро критикувати, сварити, провчати, шмагати, бити кого-небудь» [429]: *«Ого! Провчу я висікаку І* ***перцю дам*** *йому і маку»* [148, с.89]; **підсипати перцю (1)** – «сприяти посиленню неприємних почуттів, настроїв і т. ін, говорячи про кого-, що-небудь з іронією, з глумом або ускладнювати стосунки з кимсь» [426]: «*— Підсипай,* ***підсипай перцю****, — насмішкувато сказав Карпо. — Біжи! Нехай Лаврін заплатить за півня! — крикнула Мотря під самим вухом у Карпа.*» [196, с. 27]; **посипати/натирати перцем в носі (1)** – «карати кого-небудь, досадити комусь» [426]: «*Підкидай солі до перцю, бо вже давно їли з перцем. —* ***Піди посип перцем*** *своїй матері* ***в носі*** *та в роті, — верещала Мотря*» [196, с. 27]. Досліджувана група ФО з густативом **ПЕРЕЦЬ** так само підкреслює домінантне значення смакової системи українців як базового індикатора світосприйняття. Саме таку харчосмакову особливість указаного густатива вкраплено в семантику виокремлених нами ФО, де їхнє значення безпосередньо пов’язане зі смаком, а саме гіркотою зазначеного продукту, який «…асоціюється з такими емоційними оцінками деяких сутностей, котрі не підлягають смаковій кваліфікації і є неприємними для експірієнцера: гіркий досвід, гіркі слова і

т.п.» [134, с. 126]: **гірчіший від перцю** – неприємний, **серце з перцем** – запальний, вогняний характер: *«Я люблю, щоб дівчина була трохи бриклива, щоб мала* ***серце з перцем****, — сказав Карпо»* [196, с.1], **давати, підсипати перцю** або **натирати перцем** ужито у значенні зробити людині неприємно, оскільки перець за своїми властивостями гіркий і часто неприємний на смак. Отже, виокремлені нами раніше (див. ФО з густаторним компонентом **МЕД**) особливості світосприйняття українців, що співвідносяться з основними фізіологічними потребами людини також увиразнено і на основі характеристик досліджуваних нами ФО з густаторним компонентом **ПЕРЕЦЬ.**

2.4.6. ФО з густаторним компонентом **ГОРОХ – 4 ФО** (всього 6 слововживань): **сипати дрібним горохом (3) –** «говорити не зупиняючись, дуже швидко і багато» [426]: «*Маруся пишала губи, осміхалась,* ***сипала*** *облесливими словами, наче* ***дрібним горохом****»* [196, с. 2], «*Він так здавався і нікчемний, Та був розумний, як письменний,* ***Слова так сипав, як горох***» [149, с. 5], «*Ангеліна дрібно-дрібно закивала, наче* ***горох розсипала.*** *— Побіжу… Платосик сам… Ти ж їдь, Стасику! Поспішай! Бог дасть, усе добре буде*» [71, с. 8]; **ніби горохом стріляти (1) –** «говорити дуже швидко, безперервно, не зупиняючись» [426]**:** «*Говорила, накладала, накладала, говорила . Безперервний потік Іветтиних слів для Раї —* ***ніби*** *Едька* ***горохом стріляється***» [72, с. 73]; **як горох при дорозі/шляху (1) – «**нещасний, обездолений, без батьків» [426]**: «***От я, так чисто сиротина,* ***Росту, як при шляху горох****; Без нені, без отця дитина*» [149, с. 19]; **як чорт сім кіп гороху змолотив (1) –** «про кого-небудь, хто має віспини або шрами» [426]**:** «*Хотина як вигляне в вікно, то на вікно три дні собаки брешуть, а на виду в неї неначе* ***чорт сім кіп гороху змолотив***» [197, с.3]. Наведені ФО увиразнюють корелювання особливостей мовлення з харчосмаковими ознаками, формами продуктів української кулінарії, наприклад, із густативом **горох.**

2.4.7. ФО з густаторним компонентом **МАК – 4 ФО** (всього 4 слововживання): **як мак цвіте, процвітає (1)** – «гарний, вродливий, здоровий про людину» [426]: «*Так славниї полки козацькі Лубенський, Гадяцький, Полтавський В шапках було, **як мак цвітуть»*** [149, с. 15]; **вискочити як козак з маку (1) –** «недоречно невчасно щось сказати що-небудь або виступити з чимсь» [426**]:** *«Мотря стояла за вуглом і тільки того й ждала. Вона вискочила з-за вугла **як козак з маку»*** [196, с. 27]; **давати, втерти маку (1) –** «побити, суворо покарати кого-небудь» [426**]:** *«Ого! Провчу я висікаку І перцю **дам** йому і **маку»*** [148, с.89]; **маком сіяти (1)** – «дуже багато» [426]: «*Чого нам скучать? У нас є біліярд, бульвар чудесний, панночок скілько хочеш: у неділю бульвар ними цвіте, мов **маком всіяний***» [114, с. 2]. Мак також наділено сакральним значенням в українській культурі, зерна маку нерідко додають в обрядові страви української кухні (див. розділ ІІІ). У межах досліджуваних нами ФО **з** густативом **мак** зафіксовано їхнє позитивне і негативне функціювання в контексті на позначення недоречності сказаного/зробленого, покарання когось**.**

2.4.8. ФО з густаторним компонентом **МОЛОКО – 3 ФО** (всього 4 випадки): **кров з молоком (2) – «**здоровий, рожевовидий, рум'яний (про людину та її обличчя)» [426**]: «***Відслужив свою службу і повернувся додому, живий і здоровий, матрос Корній Перепутька. Дужий, **кров з молоком***» [241, с. 10], **«***Венера білолика, красна, Курносенька, очима ясна І вся, як **з кров'ю молоко»*** [149, с.18]; **від погляду молоко кисне (1) –** «стає неприємно, моторошно від погляду» [426**]:** *«На словах, як на цимбалах грає, а де ступить, то під нею лід мерзне, а як гляне, то **од її очей молоко кисне»*** [196, с.11]; **молоко на губах не обсохло** (1) – «хтось дуже молодий, недосвідчений» [426**]:** *«В тебе, Лавріне, **молоко на губах не обсохло**, з ти брехню завдаєш преподобним жонам»* [196, с. 19]. Густатив **молоко** на прикладі виокремлених фразем несе як позитивну конотацію в контексті опису зовнішніх характеристик людини

(про гарну здорову людину), так і негативну семантику, що свідчить про амбівалентність сприйняття цього густативу.

2.4.9. ФО з густаторним компонентом **КИСІЛЬ – 2 ФО** (всього 2 випадки): **дати киселю (1)** – «ударити кого-небудь по заду коліном» [427]: *«Спусти їм — то таке закають, І власть твою собі присвоють, І всім* ***дадуть*** *нам* ***киселя****»* [149, с.19]; **наварити киселю (1) –** «зробити що-небудь небажане, неприємне і т. ін.; наробити лиха, завдати клопоту» [424]: *«Проллю Троянську кров – Латинську, вмішаю Турна скурвасинську, Я* ***наварю*** *їм* ***киселя****»* [148, с. 89]. Аналіз ФО з густаторним маркером **кисіль** виявив, що цей десертний напій/страва сягає корінням в глибоку давнину української історії і символізує автентичні традиції нашої культури, що безпосередньо позначилося на мовних артефактах: «Кисіль є однією з найдавніших страв. Згадується про нього ще в Літописі часів Київської Русі» [202]. Н. Олійник також вказує на особливу номінацію цього наїдка, що сформовано в результаті традиціїї подання його в певний період застілля: «У давнину їх відносили до десерту і на весіллях чи інших заходах, які супроводжуються застіллями ставили наприкінці. Він слугував показником того, що час виходити з-за столу, нерідко його називали «виганяйло» [202]. Так, отримані характеристики унаочнюють, що найчастіше цей густатив має негативну семантику.

2.4.10. ФО з густаторним компонентом **МАСЛО –** 2 ФО (всього 3 слововживання)**: як по маслу (2) –** «легко, успішно, чітко, без перешкод, дуже добре удаватися, виходити» [426]**:** «*Скасував я свою фотографію і взявся за повіренничество — пішло* ***як по маслу***» [114, с. 1], «*Іветта Андріївна раптом так упевнено кивнула, що слова зайві. І —* ***як по маслу***» [72, с. 3]; **підливати масла у вогонь (1) – «**підсилювати, розпалювати, збуджувати чимсь певне почуття, переживання, суперечку і т.ін., посварити кого-небудь» [426]**.** *«Авжеж, що правда, то не гріх, — притакнула Довбишка й неначе* ***підлила масла в вогонь****»* [196, с. 5]. А от у межах цієї групи ФО з густаторним елементом **масло** нам удалось зафіксувати протилежну семантику стійких

словосполучень на позначення умисного створювання перешкод та дії з вдалим, безпроблемним перебігом подій, що вкотре підкреслює багатство української мови в її лексико-семантичній та фразеологічній системі.

2.4.11. ФО з густаторним компонентом **СОКИ – 2 ФО** (всього 2 слововживання): **висмоктати соки (1) –** «нещадно експлуатувати, визискувати кого-небудь, дуже знесилювати, виснажувати кого-небудь важкою роботою» **[**426**]:** *«**Висмоктав** з нього перші найсолодші **соки**»* [241, с. 9]; **наливатися соками (1) –** «міцнішати, досягати розквіту (про людей)» **[**417, с. 216.]: *«Марія швидко **наливалася соками** і округлювалася»* [241, с. 9]. На основі спостережень установлено, що функціювання зазначених ФО з густативом **соки** має як позитивний так і негативний характер.

Далі подано одиничні ФО з густаторними маркерами **гречка, грінка, груша, дутель, кабак, калач, кислиці, олія, писанка, сало, сметана, цибуля, яєшня** в контекстах опрацьованого художнього дискурсу.

2.4.12. ФО з густаторним компонентом **ГРЕЧКА** – 1 ФО**: скакати в гречку (1) –** «зраджувати дружині (чоловіку), мати нешлюбні зв'язки» [426]**.** *«І до півночі там гуляли, і **в гречку** деколи **скакали**»* [148, с. 57]. Маємо функціювання вказаного ФО з екстравагантним, навіть дещо пікантним значенням. Виявлено, що ця ФО має цікаву історію і сягає ще козацьких часів та віддзеркалює подробиці приватного життя козаків. Так, у Т. Трихліб знаходимо: «Козаки зі своїми дружинами й дітьми жили навколо Січі. Аби прогодувати сім'ю, засівали лани гречкою. Неодружені зневажливо називали осілих «гречкосіями». На Запорізьку Січ допускали парубків та одружених, але під страхом смерті забороняли водити жінок. Проте саме в гречку хлопці водили на побачення вільних від шлюбу дівчат» [272]. А ці спостереження вкотре підкреслюють щирість і непідробність почуттів українців, їх запальний темперамент, бурхливу уяву і любов до всього прекрасного, а також те, що наші предки проживали кожну мить свого життя наповну: пристрасно кохалися, піддавалися спокусі, навіть зраджували, але жили по-справжньому,

без прикрас, що також підтверджує виокремлену раніше (див. розділ І) лінгвоментальну рису українців – **еротичність.**

2.4.13. ФО з густаторним компонентом **ГРІНКА – 1 ФО**: **грінку вбити (1) –** «мати вигоду, користь, виграти що-небудь» [426]**:** *«Дидону мав він мов за жінку,* ***Убивши*** *добру в неї* ***грінку,*** *Мутив, як на селі москаль!»* [149, с. 2]. У ФО з компонентом **грінка** також помічено вкраплення культового значення хліба в українській культурі, як нами було підкреслено раніше, адже вислів **убити грінку** етимологічно пов'язують із «підсмаженою скибкою хліба» [407], а отже, хто її отримає – матиме перевагу, вигоду.

2.4.14. ФО з густаторним компонентом **ГРУША – 1 ФО: наговорити на вербі груші, а на осиці кислиці (1) –** «наговорити нісенітниці, брехні» [426]**:** *«На нашому городі та виросла ваша груша! Це, мабуть, свекрушище тобі наговорила* ***на вербі груші, а на осиці кислиці,*** *— говорила Мотря»* [196, с. 29]. Цей ФО віддзеркалює веселу вдачу українців і їхнє уміння в іронічній формі підкреслювати якісь вади суспільства. Зокрема, вказана ФО на позначення якоїсь брехні, нісетниці унаочнює гумористичу ознаку українців у вербальній конденсації.

2.4.15. ФО з густаторним компонентом **ДУТЕЛЬ – 1 ФО** («дутель – порожній горіх» [426]**: з'їсти дутеля (1) –** «зазнати невдачі, все втратити, вмерти» [426]**:** *«Паллант Евандрович наскоком Якраз Гібсона і насів, Шпигнув в висок над правим оком, Гібсон і* ***дутеля із'їв****»* [149, с. 23]. Зважаючи на словникове визначення лексеми **дутель** – це пустий горіх, вважаємо функціювання ФО із цим густативом комічним, іронічним характером, що вкотре підкреслює ментальну характеристику веселої вдачі українців та їхнє вміння посміятися над собою, а це риса лише сильних і незламних людей.

2.4.16. ФО з густатотрним компонентом **КАБАК – 1 ФО : хукнути в кабак (1) –** «вкласти думку в голову» [424]**:** *«Як ось і сердобольна мати Енею* ***хукнула в кабак****, Велів, щоб штурмом город брати, Рутульських перебить*

собак» [149, с.27]. На прикладі цієї ФО ілюстровано унікальну властивість українців, що полягає в образному мисленні, оскільки кабак у зазначеному вислові асоційовано з людською головою. Цей ФО теж зберігає комічний відтінок у значенні: «Голова – жартівливо макітра, кумпол, кабак, казанок, довбешка, калган» [423], а отже, вкотре підкреслює вміння посміятися над собою, сміхову натуру, що є константою народного характеру.

2.4.17. ФО з густаторним компонентом **КАЛАЧ – 1 ФО: калачем не заманити (1) – «**не можна вмовити, спонукати кого-небудь до чогось принадами, обіцянками і т.ін.» [426]**:** *«Буду пам'ятати, коли їздила на ці Западинці.* ***Не заманите мене*** *сюди* ***й калачем****»* [196, с.14]. У лінгвоментальному фокусі згаданої ФО експліковано толерування автентичних традицій українців та особливого значення обрядового хліба в гастрономічній культурі нашого народу. Відповідно до цього в О. Яковлевої знаходимо: «Випікання всіх різновидів обрядового хліба – одна з найважливіших символічних обрядових дій. Але перше місце за значенням мав і досі має коровай» [338, с. 266]. Проте науковиця також підкреслює актуальність символічного значення короваю і в наш час, а також акцентує на важливості дослідження його сакральності в українській культурі, оскільки «детальне вивчення ритуалів, які були зафіксовані в українських обрядах у різних регіонах нашої країни, дають можливість лінгвістам реконструювати систему синкретичних символічних значень найважливіших обрядових предметів з урахуванням акціональної та вербальної символіки [338, с. 282]. На трансформаціях семантики лексеми коровай також наголошував Ю. Карпенко, згадуючи про переплетіння ознак скотарського і хліборобського періоду історичного розвитку українців (див. розділ І). Більш детальні розвідки, присвячені вивченню питання обрядового хліба в українських звичаях і традиціях, подано в розділі ІІІ (див. розділ ІІІ).

2.4.18. ФО з густаторним копмонентом **КИСЛИЦІ – 1 ФО**: **наговорити на вербі груші, а на осиці кислиці (1) –** «наговорити нісенітниці, брехні» [426]**:**

«На нашому городі та виросла ваша груша! Це, мабуть, свекрушище тобі наговорила ***на вербі груші, а на осиці кислиці,*** *— говорила Мотря»* [196, с. 29].

2.4.19. ФО з густаторним компонентом **ОЛІЯ – 1 ФО: видавити олію** ()**–** «добре побити кого-небудь» **[**426**]:** *«Получиш добру халазію, Він* ***видавить*** *з тебе* ***олію****, От тілько йще тут побарись»* [149, с.2]. Ця ФО, як і більшість фразеологізмів із синонімічною семантикою на позначення побити, завдати шкоди, наділена іронією і комізмом. У таких сталих висловах відображена сміхова культура українського народу.

2.4. 20. ФО з густаторним компонентом **ПИСАНКА – 1 ФО: доладна, як писанка (1) –** «гарна на вроду; дуже вродлива (про жінку, дівчину)» [426**]:** *«— То сватай Хіврю. Хівря доладна,* ***як писанка****»* [196, с. 1]. Особливості писанкарства як символу **естетизму українців**, їхньої **уваги до деталей** та вміння бачити красу унаочнено в цьому ФО, оскільки в культурі українців усе гарне та привабливе порівнюють з писанкою: «В Україні писанка є мірилом краси. Коли люди хочуть підкреслити принадність чогось, то кажуть: «Гарне, **мов писанка**». Пізнавши духовну красу рідного краю, Тарас Шевченко на увесь світ мовив: «Село на нашій Україні, неначе писанка село» [277]. Вживання густатива писанка у ФО вкотре підкреслює самобутність української нації та її унікальної культури.

2.4.21. ФО з густаторним компонентом **САЛО – 1 ФО: залити за шкуру сала (1) –** «завдати кому-небудь великого горя, страждань, дуже дошкулити комусь» [426**]:** *«Уже* ***заллє за шкуру сала****, Ні неня в бразі не скупала, Як він Даресові задасть»* [149, с. 4]. Густатив **сало** у мовопросторі І. Котляревського «Енеїда» виступає концептуальним елементом ФО **залити за шкуру сала**, де увиразнює харктеристику людської негативної поведінки, а радше форми катування, водночас указує на зв’язки мови з певними історичними етапами формування людства, які і експлікуються на прикладі мовних артефактів, оскільки, за В. Жайворонком, розтоплене сало «колись уживали як знаряддя

тортур» [409, с. 522], відповідно до цього, маємо стійкий вислів з густативом **сало** на позначення завдавання болю**.**

2.4.22. ФО з густаторним компонентом **СМЕТАНА – 1 ФО: запливати сметаною і т.ін. (1) –** «ставати гладким, жирним» **[**418, с. 263]: *«Очища в лоб позападали, **сметаною позапливали**»* [149, с. 8]. Зважаючи на той факт, що сметана – це один із найпопулярніших молоковмічних продуктів української кухні з високим вмістом жиру, у мовопросторі І. Котляревського ФО з цим густативом наділена саркастичною оцінкою зовнішніх ознак людини, де акцентовано на її зайвій вазі.

2.4.23. ФО з густаторним компонентом **ЦИБУЛЯ – 1 ФО: дати цибульки під ніс (1) –** «побити когось» **[**409, с. 631**]:** *«Дарес од страху оправлявся І до Ентелла підбирався, **Цибульки б дать йому під ніс**»* [149, с. 4]. Зважаючи на те, що цибуля достатньо гіркий та пекучий овоч, функціювання цієї ФО відтіняє комічний характер і також, як і попередній фразеологізм, унаочнює сміхову культуру українців.

2.4.24. ФО з густаторним компонентом **ЯЄШНЯ – 1 ФО**: **побити в яєшню (1) –** «сильно побити когось» [416]: *«Но хто лиш в город показався, Того **в яєшню і поб'ють**»* [149, с. 21]. Функціювання цього ФО також актуалізує комізм вислову і вкотре підкреслює провідну лінгвоментальну рису українців – **гумор.**

В результаті опрацювання наведених фразеологізмів з густаторним компонентом, нами було зафіксовано таке: більшість фразем (10 ФО) має синонімічну семантику на позначення дії **«бити, завдавати шкоди»: (видавити олію, висмоктати соки, дати киселю**, **давати/втерти маку, дати цибульки під ніс, залити за шкуру сала, наварити киселю, підсипати перц**ю, **побити в яєшню**, **посипати/натирати перцем в носі**). Це свідчить про те, що і в контекстах творів української художньої літератури, і в мові в цілому яскраво відтворено дії та вчинки людей із негативною конотацією в

саркастичній формі, що детермінує таку лінгвоментальну рису українського народу як іронічне ставлення до себе та оточення, гумор, про що нами було згадано в розділі І (див. розділ І): «Для українців, які протягом століть відчували на собі соціальний та національний гніт, при цьому перебуваючи в стані бездержавності та духовного пригнічення, **сміх** виконував водночас як визвольну, так і терапевтичну функції» [9, с. 204]. У зв'язку з цим, погоджуємося з думкою Л. Сикало: «Серед мовних засобів створення комічного ефекту в художньому тексті слід виділити фразеологізми, які є одним із активних емоційно-експресивних способів впливу на читача. ФО гумористично забарвлюють текст, додаючи йому виразності, образності» [250, с. 673]. Додамо, що О. Рум'янцева теж підкреслює гумористичний складник ФО: «Для спричинення сміху сучасні письменники широко використовують фразеологізми. Переважна більшість цих стійких поєднань вживається в переносному значенні, але разом з тим вони зберігають і пряме значення, яке в одних випадках дорівнює значенню слова, в інших – виражає ситуацію, її певний зміст» [236, с. 47] і доводить, що навіть, якщо ФО не є гумористично забарвленим, його сприйматимуть у гумористичному контексті, де ФО сприйматимуть у комічному фокусі [236, с. 47]. Відповідно до цього, виокремлені нами ФО із синонімічною семантикою **бити, завдавати шкоди** віддзеркалюють цю самобутню особливість українського народного гумору, що вкраплено в побут і життя українців та відбито в мовопросторі українського художнього дискурсу 18 – 21 ст.

Висновки до розділу ІІ

У розділі з'ясовано, що гастрономічна картина української культури має неповторну різнобарвну палітру страв та напоїв, яка підтверджує автентичність української харчосмакової традиції. Встановлено, що з часом процес харчування з елементарної фізіологічної потреби трансформувався у важливий спосіб експлікації національної ідентичності народу, його світогляду і культурних надбань. Доведено, що лексика на позначення їжі та

питва не просто віддзеркалює кулінарні звички і традиції народу, вона також екстеріоризує низку культурно-історичних, духовних й етнічних особливостей його менталітету. З огляду на це із творів української художньої літератури виокремлено 164 лексеми на позначення їжі та питва у **1823** загальних слововживаннях. На основі отриманих характеристик, з'ясовано, що основу густаторної картини творів 18 – 21 століття складають густативи: **вода (247 слововживань), хліб (197), горілка (89), груша (85), борщ (51), сало (51), молоко (44), мед (42), сіль (41), каша (34), чай (31), горіх (29), жито (29), паска (28), картопля (27), пшениця (26), кава (25), ковбаса (24), вареник (19), проскура (18), сивуха (18), ячмінь (18).** Саме ці продукти і страви, приготовані на їх основі, складають щоденний раціон харчування українців (наприклад: **вода, хліб, борщ, сало, чай**, **кава, молоко, сіль** тощо), віддзеркалюють повсякденне життя нашого народу або ж унаочнюють його обрядову культуру (наприклад: **хліб, паска, проскура, мед, сіль**). Виявлено і маловживані густативи, зафіксовані виключно в «Енеїді» І. Котляревського, наприклад: **аніс, баба, деренівка, дулівка, житнівка, запіканка, зубці, калганка, капама, каплун, кваша, коливо, лагомини, отрібка, потрух, просілне, софорок, стовпець, тетеря, чикилдиха, шарпанина, пундик, пунш, путря, рябко, саламаха, свиняча голова, сикизка, сирівець, сластьон, шпундра, шулик,** які засвідчують архаїчність зазначених лексем і те, що вони лише віддзеркалюють описану автором епоху, або ж деякі зазначають культурні зв'язки українців з іншими народами, наприклад: **кардамон, кебаб, маслина, шашлик, шпроти**. Поодинокими також виявилися й лексеми: **квасоля, перцівка, перчиця, полуниця, пряник** у «Кайдашевій сім'ї» І. Нечуя-Левицького; **квашений огірок, квашенина, кров'янка, курячі тельбушки, підпалок, помідори, ряжанка, смаженина, смородинівка** – «Залишенець. Чорний ворон» В. Шкляра; **грис, тирольки, ранет, свіжина** – «Марія» У. Самчука, що свідчить про їхнє локальне фукнціювання в деяких сценах сюжету твору, що радше демонструє наявність в українській кухні різних видів, сортів продукції, а також універсальність

способів переробки овочів, підготування наїдків, напоїв до довготривалого зберігання (наприклад, квашення, вироблення алкоголю з ягід або настоянок з фруктів чи овочів, обробка м'яса тощо), а це так само підкреслює розвиток сільського господарства в Україні. Проте в контексті роману «Мати все» Л. Дашвар густаторні коди: **суп, сьомга-гриль, телячий стейк, фарширована щука, салат, ситро** демонструють сучасну рецептуру української кухні і вказують на різнобарвність кулінарного мистецтва українців, яке постійно розвивається та вдосконалюється, а також відображають особливості застосування різних технік приготування страв сучасної української кухні. На прикладі досліджуваної густаторної лексики української художньої літератури 18 – 21 ст. встановлено, що найчисельнішою ЛСГ проаналізованих лексем є **ХЛІБОБУЛОЧНІ ВИРОБИ (ВИПІЧКА) –** 25 одиниць, де найбільш уживаною лексемою виявився **хліб** – 197 загальних слововживань, найчастотніше повторюваний у романі-хроніці «Марія» У. Самчука – 72 слововживання. Така тенденція обумовлена сакральним значенням хліба у лінгвокультурі українського народу. Культ хліба з давніх віків і зараз свято шанують в українському суспільстві, що є черговим підтвердженням працьовитості, шани до хліборобства, символом генетичної пам'яті своїх народних традицій, звичаїв, обрядів, ритуалів під час яких хліб відіграє атрибутивну роль. Встановлено, що ЛСГ **ГОРОДИНА (ОВОЧІ, ФРУКТИ, ЯГОДИ, БОБОВІ, ГОРІХИ тощо), СТРАВИ НА ОСНОВІ ГОРОДИНИ** налічує 23 лексеми, серед них найповторюваніша **груша** – 85(така кількість слововживань пов'язана з сюжетом соціально-побутової повісті «Кайдашева сімя» І. Нечуя-Левицького, де саме цей фрукт виступає символічним художнім засобом, певним яблуком розбрату родини, а тому є таким повторюваним у контексті твору), **картопля –** 27 слововживань, яка найчастіше фіксується у творі «Залишенець. Чорний ворон» В. Шкляра, оскільки саме цей продукт складає основу багатьох страв української кухні і вважається за популярністю тотожним хлібу.

У межах ЛСГ **АЛКОГОЛЬНІ НАПОЇ** нами зафіксовано 21 лексему на позначення питва, серед яких найуживаніша **горілка –** 89 загальних слововживань. Найбільш популярним цей напій було виявлено на сторінках соціально-побутової повісті «Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького – 41 слововжиння, де зображено буденне і святкове життя українців, а це свідчить про культуру споживання алкогольних напоїв в українському суспільстві, про вміння українців виготовляти різноманітні горілчані напої, які набули широкої популярності не лише в Україні, а й за її межами. Зазначено, що ЛСГ на позначення алкоголю вміщує ексклюзивні назви горілки, які властиві лише українській культурі виготовлення алкогольного питва, наприклад: **варенуха, вишнівка, деренівка, дулівка, житнівка, запіканка, калганка, наливка, перцівка, сивуха, сикизка, слив'янка, смородинівка,** що свідчить про унікальність горілчаного виробництва в Україні та культуру споживання алкоголю. В категорії ЛСГ **М'ЯСНІ СТРАВИ** зафіксовано 20 густативів, найчастотнішими виявлено лексеми: **ковбаса** – 24 (серед них 7 у межах твору «Марія» У. Самчука), **м'ясо** – 19 (серед них 6 у творі «Мати все» Л. Дашвар»). Це пов'язано з тим, що м'ясні страви становлять основу харчування нашого народу, оскільки саме такі страви сприяли поновленню сил після нелегкої фізичної роботи. Різноманіття таких страв свідчить про популярність практики скотарства, птахівництва в українській сільськогосподарській промисловості. З'ясовано, що ЛСГ **ЗЛАКОВІ КУЛЬТУРИ (КАШІ, СТРАВИ НА ОСНОВІ ЗЛАКОВИХ)** налічує 14 лексем на позначення їжі: **каша** – найчастотніша – 34 загальних слововживань, найповторюваніша на основі твору «Кайдашева сімя» І. Нечуя-Левицького – 21 слововжиток. Серед злакових культур популярною виокремлено лексему **пшениця –** 26, найбільш згадувана у межах твору «Марія» У. Самчука – 18 випадків**.** Популярність цих густативів виправдана тим, що, наприклад, у соціально-побутову повість «Кайдашева сімя» вміщено традиційні щоденні і святкові способи приготування та споживання їжі, і тому каша як звичайний, так і ритуальний наїдок під час різних обрядовостей є неоднаразово згадуваною. Популярність **пшениці** у

творі «Марія» У. Самчука дає підстави наголосити на символічному значенні зерна в культурному просторі українців, яке традиційно використовували під час обрядових дійств, наприклад: Різдво, щедрування, колядування, засівки, обжинки, весілля, поховання тощо, що відображено на матеріалі опрацьованої нами художньої літератури, відповідні цитати у розділі ІІ підтверджують наведене. Частотна повторюваність цих продуктів також віддзеркалює історичний шлях українців у боротьбі за свою землю, свій хліб, про що промовисто свідчить трагічна сторінка часів Голодомору в Україні 1932 – 33 рр., яка ніколи не повинна втратити своєї актуальності для передачі майбутнім поколінням справжньої історії української культури, мови, незалежності. Проаналізовано ЛСГ **СТРАВИ З ТІСТА (НА ОСНОВІ БОРОШНА**), яка вміщує 10 густативів, найчастотнішим є **вареник** – 19 слововживань (серед них 8 випадків у творі «Енеїда» І. Котляревського). Підтверджено той факт, що вареники є символом української харчосмакової культури і разом із борщем, галушками, салом та іншими традиційними стравами нашої кухні цей наїдок формує вже багато років гастрономічну візитівку України, а частотність його вжитку у поемі «Енеїда» І. Котляревського виправдана тим, що автор намагався якнайяскравіше відтворити картину народного життя і культури українців, тим самим підсвітивши їхні найбільш знакові культурні надбання, серед яких скрипку першості грає кухня. У межах категорії **БЕЗАЛКОГОЛЬНІ НАПОЇ** налічено 8 одиниць, найчисельнішою за кількістю слововживань у досліджуваних контекстах є **вода –** 247 (серед них 73 у творі «Кайдашева сімя» І. Нечуя-Левицького). Встановлено, що це єдиний густатив, який виявлено у всіх досліджуваних нами творах української літератури 18 – 21 ст. (73 у творі «Кайдашева сімя» І. Нечуя-Левицького, 38 – «Залишенець. Чорний ворон» В. Шкляра, 37 – «Мати все Л. Дашвар, 33 – «Енеїда» І. Котляревського, 28 – «Марія» У. Самчука, 17 – «Сом» О. Вишні, 16 – «Маруся Г. Квітки-Основ'яненка, 5 – «Мартин Боруля» І. Карпенка-Карого). Доведено, що український народ використовував її для приготування їжі, питва, під час ритуалів і в повсякденному житті, оскільки вода – джерело

життя всього на Землі. З іншого боку релігійність українців теж віддзеркалює шанобливе ставлення до таких сил як вода, вогонь, тобто **вода** у творах класичної і сучасної української літератури має сакральне значення в культурі українців, мові, обрядах, народній творчості, що свідчить про глибоку духовність нашого народу. ЛСГ **СПЕЦІЇ, ПРЯНОЩІ, ПРИПРАВИ (СОУСИ)** містить 8 одиниць, серед яких найчастотніша лексема **сіль – 41** слововживання (серед них найбільше у творі «Залишенець. Чорний ворон» В. Шкляра – 13), оскільки цей продукт наділено атрибутивним значенням в гастрономічній культурі українців, що позначено на низці обрядів і звичаїв: традиція хліба-солі на українському вишитому рушнику, використання солі під час обрядових дійств та ритуалів, і визначає її частотність повторень у контекстах творів і класичних, і сучасних письменників. У категорії **РИБНІ СТРАВИ** нами зафіксовано 8 густативів і встановлено, що найуживанішою є лексема **оселедець** – 16 (серед них найповторюванішою виявлено лексему на основі творів «Кайдашева сімя» І. Нечуя-Левицького – 6 повторень, «Залишенець. Чорний ворон» В. Шкляра – 6). Помічено, що рибна продукція в національній кухні українців є основою великої кількості автентичних страв, які виготовляли переважно в піст як замінник поживного наїдка – м'яса, що підкреслює християнські звички українців. Встановлено, що в межах ЛСГ **ХАРЧОВІ СТРАВИ НА ОСНОВІ МОЛОКА (МОЛОКОВМІСНА ПРОДУКЦІЯ)** вміщено 7 густативів, серед яких найчастотнішим визначено лексему **молоко** – 44 слововживання (найбільш активно повторювані у творах сучасних митців: «Мати все» Л. Дашвар – 13 слововживань, «Залишенець. Чорний ворон» В. Шкляра – 13), що підкреслило популярність молоковмісних страв українців. З'ясовано, що ЛСГ **СОЛОДКЕ** налічує 6 густативів, найбільш повторюваним з яких визначено **мед** – 42 слововживання (серед яких найбільше випадків у повісті «Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького – 13), що свідчить про символічне значення меду в українській культурі, що створює шанобливе ставлення до цього унікального продукту і до людей, які займаються бджолярством. З медом пов'язані християнські традиції

освячування цього продукту і надання йому священної сили, як воді. Мед додавали у різдвяні страви, як символ добробуту, багатства, благополуччя. Виявлено, що ЛСГ **СУПИ** вміщує 5 одиниць, серед яких найуживанішою є автентична українська страва, що давно стала брендом національного кулінарного мистецтва українського народу – **борщ** – 51 слововживання (серед яких найбільше випадків у повісті «Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького – 33).

Зазначено, що ЛСГ **ЖИРИ** налічує 4 густатива**.** Так, найбільш повторюваним наїдком визначено **сало** – 51 слововживань (серед яких більшість у творі «Залишенець. Чорний ворон» В. Шкляра – 22). Підтверджено, що українська кухня вміщує немалу кількість жирів, що робить національну їжу наваристою, насиченою і поживною, а це свідчить про особливу харчову поведінку і смакові вподобання нашого народу.

Досліджено, що ЛСГ група **КВАШЕНИНА** вміщує 3 густаторні маркери. Повторюваним зафіксовано густатив **квашений огірок** – 3, **квашенина** – 3 (у творі «Залишенець. Чорний ворон» В. Шкляра). Встановлено, що така техніка довготривалого зберігання продукції є показником кулінарних умінь українців, водночас ці спостереження свідчать про особливості народного світогляду, а саме: турбота про майбутнє, погляд у завтрашній день, запасливість. Зафіксовано 2 лексеми в **ЛСГ ВЕЛИКОДНІ ДЕКОРОВАНІ ЯЙЦЯ крашанка –** 8 загальних слововживань (серед них найбільшу частотність виявлено у творі «Маруся» Г. Квітки-Основ'яненка), **писанка (**2 слововживання). На основі характеру функціювання вказаних густативів у контекстах творів української літератури, де згадано автентичну техніку унікального розпису яєць на Великдень, з'ясовано, що українці наділені неповторною мистецькою особливістю, умінням декорувати крашанки, писанки, що прославило українських майстрів на весь світ. У межах ЛСГ **ЯЙЦЯ** виявлено 1 лексему **яєчня** – 10 слововживань (частотність помічено на

прикладі твору «Енеїда» І. Котляревського – 4, «Кадашева сім’я» І. Нечуя-Левицького – 4).

Отже, ми дійшли висновку, що основу української густаторної культури складають вироби з тіста, хлібобулочна випічка, що також підкреслено і повторюваністю слововживань на позначення круп, а також страв на їх основі, алкогольні і безалкогольні напої, городина, що дбайливо вирощена українськими господарями, молочна продукція, приправи, м’ясні вироби тощо. Підкреслено, що вказані вище лексеми на позначення їжі та питва ілюструють переважно давню українську харчосмакову культуру, оскільки найбільше цих густативів нами зафіксувано на прикладі творів класичної літератури, де авторами було описано традиційні сцени приготування і споживання зазначених страв і напоїв, які складають основу класичної рецептури української кухні і передають її харчосмакову цінність, поживність та унікальність. Проте, виявлено, що в сучасному художньому дискурсі така густаторна лексика також нерідко згадувана, а це демонструє зв'язок поколінь, наслідування кулінарної традиції крізь віки. Доведено той факт, що українці були неперевершеними майстрами горілчаних виробів, істинними віртуозами у приготуванні страв із круп, які традиційно мали ритуальне значення. Це збережено і в наші часи гідними нащадками своєї культурної спадщини, продовжувачами унікальної традиції крашанкарства й писанкарства, що ідентифікує творчу складову менталітету українців, естетизм і любов до деталей, а також професіоналами у царині м’ясних виробів, рецепти яких донині мають широку популярність не лише в Україні, а й далеко за її межами.

Відзначено, що крім лексико-семантичних кодів, зафіксованих в аналізованих творах, густативи преставлені і в моделях ФО. Так, було виокремлено з контекстів творів української художньої літератури 18 – 21 ст. **74** ФО в **131** слововжитку, з них **18** ФО з густаторним компонентом **ХЛІБ**, 9 ФО – **ВОДА**, 7 ФО – **МЕД**, 5 ФО – **ПЕРЕЦЬ,** 5 ФО **– СІЛЬ,** 4 ФО – **ГОРОХ**, 4 ФО **– МАК** , 3 ФО – **МОЛОКО,** 2 ФО **– КИСІЛЬ,** 2 ФО **– МАСЛО,** 2 ФО **– СОКИ,** ФО з

одиничними густативами **ГРЕЧКА, ГРІНКА, ГРУША, ДУТЕЛЬ, КАБАК, КАЛАЧ, КИСЛИЦІ, ОЛІЯ, ПИСАНКА, САЛО, СМЕТАНА, ЦИБУЛЯ, ЯЄШНЯ**.

На основі аналізу виокремлених ФО нам удалося декодувати лінгвоментальні етнокультурні коди українців у межах мовних експлікацій. Так, встановлено, що **хліб** як символ святості в українській культурі постає основою духовних і морально-етичних цінностей нашого народу і віддзеркалює релігійність, працьовитість, нерозривну єдність з землею, любов до рідного краю, хазяйновитість, хлібосольність, гостинність, миролюбність, дружелюбність і щедрість тощо. На основі характеристик лексеми **вода** у межах відповідних ФО виокремлено таку лінгвоментальну рису як сакралізація води в системі ритуалів, вірувань, світогляду українського народу, що перегукується з нашими спостереженнями на лексико-семантичному рівні густаторних маркерів культури українців, де ми також виокремили подібну ментальну характеристику нашого народу. Оглядовий аналіз ФО з густативом **МЕД** уможливив виокремлення такої лінгвоментальної особливості українців як домінування смакової системи світосприйняття, в результаті якої провідну роль відіграє смакове враження людини, яке в процесі набуває оцінного фокусу. Отже, доведено, що українці мають унікальну особливість яскраво відчувати світ навколо завдяки системі органів чуття, які так чи інакше впливають на характер сприйняття усього, що їх оточує. Подібне судження підкреслено також і на прикладі групи ФО з густативом **перець**, що так само підкреслює домінантне значення смакової системи українців як базового індикатора світосприйняття. Саме таку харчосмакову особливість зазначеного густатива вкраплено в семантику виокремлених нами ФО, де їхнє значення безпосередньо пов’язане зі смаком, а саме з гіркотою продукту. З’ясовано, що ФО з компонентом **горох** увиразнюють корелювання особливостей мовлення з харчосмаковими ознаками, формами продуктів української кулінарії та функціюють у межах контекстів досліджуваних творів з негативною

конотацією на позначення непривабливості зовнішності людей. Підкреслено, що в межах досліджуваних нами фразеологізмів **з** густативом **мак** детерміновано їхнє позитивне і негативне функціювання в контексті на позначення недоречності сказаного/зробленого, покарання когось.

Помічено, що густатив молоко має як позитивну (про гарну здорову людину), так і негативну семантику на позначення вдачі, характеру людини, її манери поведінки тощо. Доведено, що ФО з густаторним маркером кисіль сягає корінням у глибоку давнину і символізує автентичні традиції нашої культури, що безпосередньо позначилося на мовних артефактах, оскільки цю страву було прийнято подавати наприкінці застілля, що символізувало завершення трапези.

У межах групи ФО з густаторним елементом **масло зафіксовано** протилежну семантику стійких словосполучень на позначення умисного створювання перешкод та дії з вдалим, безпроблемним перебігом подій. Таку ж тенденцію прослідкували і в межах ФО з компонентом **соки,** функціювання яких має як позитивний характер, так і негативний. Під час нашого дослідження було виділено також й одиничні ФО з густаторними маркерами: гречка, грінка, груша, дутель, кабак, калач, кислиці, олія, писанка, сало, сметана, цибуля, яєшня в контекстах опрацьованого художнього дискурсу.

Результатом опрацювання лінгвокультурологічного аспекту густаторних виявів у дискурсі української художньої літератури стало встановлення відповідних лексико-семантичних маркерів і фразеологічних моделей, потрактованих як актуальні етнокультурні коди національного менталітету, до яких уналежнено щирість і непідробність почуттів, запальний темперамент, бурхливу уяву і любов до всього прекрасного, еротичність, естетизм, увагу до деталей, веселу вдачу,а радше уміння посміятися над собою, що свідчить про українців, як про людей сильних духом людей. Інтегративним уособленням цих характеристик стала смакова константа українського менталітету, презентована вищенаведеними маркерами і моделями.

З огляду на вагомість густативів в ідентифікації лінгвоментальних пріоритетів українців, вважаємо доцільним і необхідним подальше дослідження густаторних маркерів у їхній психолінгвістичній інтерпретації, що унаочнить специфіку сприйняття зафіксованих густативів сучасними респондентами, а отже, дасть змогу встановити актуальні і периферійні складники харчових знань і вподобань наших співвітчизників.

РОЗДІЛ ІІІ

Психолінгвістичний аспект густаторних кодів української ментальності.

У розділі проаналізовано густаторні маркери української лінгвоментальності в психолінгвістичному аспекті із залученням методу вільного асоціативного експерименту. Запропоновані стимули систематизовано за їх семантикою, що уможливило формування таких лексико-семантичних полів (ЛСП): алкогольні напої, страви з борошна, молоковмісна продукція, кашоподібні страви, безалкогольні напої, великодні декоровані яйця, страва з яєць, солодке, м'ясні страви, рибні страви, жири, перша страва, десертний напій. Отримані реакції дали змогу виокремити ядрові та периферійні ознаки, на основі яких здійснено спробу ідентифікації репрезентативних рис української лінгвоментальності в сегменті асоціювання густаторної лексики.

3.1. Асоціативний експеримент як провідний метод психолінгвістики: витоки і перспективи

Дослідження густаторної лексики української мови демонструє національну культуру харчосмакування як вагомий складник національної мовної та й концептуальної картини світу в цілому, що, у свою чергу, акцентує на важливості вивчення цього сегмента лінгвоментального комплексу сприйняттєвих пріоритетів нашого народу, адже «так само, як наші розмова, вираз обличчя та дії за спільним столом здатні відобразити настрій, наміри і стосунки з людьми, їжа транслює смаки, уподобання, переконання й ідентичності. Їжа — це також мова, яка розповідає про нас…Наша кухня є нашим голосом, гордістю й виразником культури і цінностей» [19, с. 7]. Використання ж методу вільного асоціативного експерименту (далі ВАЕ) дає можливість виявити усталену архітектуру внутрішнього лексикону українців у густаторному фокусі, оскільки «ВАЕ виявляється досить простим і водночас ефективним засобом досліджень у психолінгвістиці. Він дає "живий" матеріал для побудови асоціативних полів певних понять, реконструкції фрагментів

мовної та концептуальної картин світу» [76, с.334]. Необхідно зазначити, що ВАЕ – це традиційний метод психолінгвістики, який поглиблює знання дослідників про породження у свідомості людини певних символів, знаків на пропонований стимул: «ВАЕ – це процедура, у якій респондентові пропонується відповісти на перелік т. зв. стимулів першим словом, яке спало йому на думку. Така відповідь респондента на стимул в термінології використовується під терміном реакція» [92, с.72]. У зв'язку з цим асоціації , продуковані опитуваними респондентами, варто вважати маркерами світогляду особистості, її бачень, міркувань, почуттів, уявлень щодо пропонованого слова-стимула. Т. Ковалевська зазначає: «Асоціації виникають на підставі рефлексу реагування на відповідні стимули, виступаючи "спонтанною" експлікацією глибинних мисленнєвих структур, що свідчить про максимально складну психолінгвістичну й нейрофізіологічну природу феномену асоціювання, його імплікований, латентний характер» [124, с.140]. Дослідники нерідко наголошують на перевагах залучення методу ВАЕ у своїх розвідках, акцентуючи на його зручності й одночасно ефективності. Так, Л. Спиридонова наголошує: «Безперечним плюсом цього методу є також те, що випробуваним не нав'язуються значення, смисли і категорії дослідника, що неминуче виникає у разі пред'явлення певних формулювань. Випробувані працюють зі значенням у «режимі вживання», що дозволяє виявити і деякі неусвідомлювані компоненти значення» [259, с. 153]. Окрім цього, варто сказати і про функційність цього методу, завдяки чому експериментатор має можливість якнайближче дістатися лексикону респондентів і потлумачити їхню ментальну винятковість. Це підкреслює і О. Шевченко, оскільки науковиця вкотре доводить важливість використання ВАЕ для вивчення особливостей світогляду його учасників: «Цей метод дослідження дає змогу максимально наблизитися до ментального лексикону, вербальної пам'яті, культурних стереотипів певного народу. Він сприяє виявленню змісту концепта в когнітивній свідомості носіїв мови, ранжуванню ознак концепта за яскравістю

та значимістю» [315, с. 556], де концепти «репрезентують культурні цінності і є ключовими компонентами національної культури, оскільки вони відображають характерні культурні реалії, специфіку світосприйняття певної нації, найважливіші категорії і установки життєвої філософії» [296, с.163]. Наведене ще раз підкреслює переваги ВАЕ як способу унаочнення ментальних рис опитуваних, формування комплексної картини їх лексикону, а також віддзеркалення асоціацій респондентів, пов'язаних із їхнім досвідом. Дослідниця О. Яцина також акцентує на ефективності ВАЕ, який ілюструє «уявлення, пов'язані із власним досвідом, що слугують матеріалом для побудови асоціативних полів певних понять, реконструкції фрагментів соціальної реальності» [344, с. 356]. О.Денисевич, досліджуючи мовну картину світу методом ВАЕ, теж підкреслює ефективність ВАЕ, завдяки якому стає можливим «виявлення обох напрямів впливу: вплив мови на формування картини світу, вплив професійної підготовки на особливості картини світу» [77]. У той же час, на популярності методу ВАЕ в сучасному мовознавстві наголошує і К. Близнюк, проте дослідниця акцентує на необхідності дотримання правил його проведення та опису отриманих реакцій для максимальної точності результатів: «Для досягнення валідності результатів під час підготовки та проведення експерименту дослідникові потрібно брати до уваги велику кількість факторів: тип слова-стимулу (загальновживаність, частина мови, граматичні ознаки), психоемоційний стан респондентів, їхні соціометричні дані (вік, стать, освіта, місце проживання, походження тощо), умови проведення дослідження» [13, с. 37]. У свою чергу, Т. Недашківська дослідила використання експерименту в сучасних лінгвістичних студіях та, наголошуючи на його багатоаспектній функційності, відзначила: «На зламі XX–XXI століть сфера практичного застосування вільного асоціативного експерименту значно розширилася, оскільки епоха глобалізації світового суспільства, його політичного, соціального, економічного розвитку, катаклізмів і соціальних потрясінь потребують систематичного вивчення можливостей людської свідомості забезпечити взаєморозуміння між

представниками різних культур. ..» [195, с, с.29]. Підкреслюючи глибинний характер результатів асоціювання, авторка наголосила, що асоціативний експеримент – потужний спосіб пізнання психолінгвістичної структури людського організму, прослідкування процесів свідомості індивідуума: «Асоціативний експеримент, на відміну від решти методів, дає можливість «зазирнути» у свідомість і здійснити спробу визначити значимість тих чи інших подій, уявлень, нових понять тощо» [195, с.30]. Отже, залучення ВАЕ, як зазначено вищезгаданими науковцями, дає потужний матеріал для вивчення глибинних організацій свідомості суспільства.

Асоціації як психічний феномен почали вивчати ще в античні часи (Аристотель, Платон), надалі це вчення було розвинено такими відомими вченими: Р. Декартом [360] (вивчення власних почуттів та мислетворення за допомогою асоціацій); Дж. Локком [227] (з'ясування значення асоціювання внаслідок якого стає можливим породженння певних страхів і стереотипів); Д. Берклі [356]; Т. Брауном [358] (закладення основ для розвитку асоціативної психології); В. Гумбольдтом [378] (обґрунтування взаємозв'язку між мовою і свідомістю народу, його способом мислення); Ф. де Сосюром [391] (вивчення питання синтагматичного характеру породження асоціацій). Вагомий внесок у дослідження феномену асоціювання було здійснено і відомим українським ученим О. О. Потебнею, який у праці «Думка та мова», розмірковуючи над етапами породження людської думки, уявлення та сприйняття, запропонував з'ясування характеру природи асоціативного мислення, наголосивши на тому, що на продукування слів-реакцій впливають органи чуття людини, наприклад: зір, смак, нюх, дотик і назвав це «чуттєвим образом» [219, с. 140]. Проте, на думку науковця, «до одночасності сприйняття, як до основи асоціації, приєднується безпосередня послідовність, так, наприклад, спочатку одночасно виникають уявлення точок, що складають ту поверхню тіла, яку можна осягнути зором, після того тіло можливо сприйняти дотиком, відчути його на смак, нюх, почути звук його падіння» [219, с. 140 – 141]. Але мовознавець водночас підкреслює й цілісність такого чуттєвого образу,

оскільки «єдність чуттєвого образу залежить не лише від тотожності складових його ознак, але і від легкості, з якою одна ознака відтворюється за іншою» [219, с. 141]. Матеріали здійсненого аналізу асоціацій у межах наукових розвідок сучасних учених унаочнюють різні аспекти їх застосування. Так, вивчення асоціацій у межах рекламного дискурсу висвітлено у працях Т. Ковалевської [125], Н. Кутузи [160]; експериментальне дослідження римових асоціацій здійснено Л. Мовчун [190]; аналіз особливостей концептів мовних картин на матеріалі асоціацій представлено у розвідках Г. Єфимчук [88], О. Гошовської – концепт ВІРА [61]; Д. Полгородник – концепт ІРЛАНДЕЦЬ [213]; залучення ВАЕ з метою вивчення проблеми мовної свідомості людини [60]; Швець Ю., яка описала коди української густаторної лексики на матеріалі мовопростору І. Нечуя-Левицького, І. Котляревського [313], а також встановила важливі складники кулінарного мистецтва українців в їхній психолінгвістичній інтепритації [126]; Рибалки В., який вивчив особливості розвитку професіоналізму і майстерності особистості цим же методом [226]; дослідження онімних асоціатів здійснили Т. Ковалевська [122], О. Карпенко [112], Н. Трофимова [273]; Форманова С. [290] застосувала асоціативний експеримент як спосіб виявлення мікросистеми оцінних назв в українській, російській та англійській мовах; І. Мілєва та М.Ходаківська [187] схарактеризували евфемістичні вислови як способи передачі інформації, використовуючи метод ВАЕ, що дало змогу диференціювати евфемізми і дисфемізми; Є. Васянович Є., Н. Дубовик проаналізували методики проведення ВАЕ в умовах пандемії із залученням різних онлайн-платформ, а також схарактеризували різницю між очною та заочною формами опитування респондентів [23]. Усвідомлюючи різноаспектний характер дослідження асоціацій, вважаємо необхідним окремо виділити фундаментальні праці науковців, якими було сформовано українські асоціативні словники: Н. Бутенко [404], [405], С. Мартінек [413], Т. Ковалевська та Н. Кутуза [411], Т. Ковалевська, Г. Сологуб, О. Ставченко [410].

Отже, можемо зробити висновок про високий ступінь актуальності ВАЕ у

межах сучасного українського мовознавства. Водночас зауважимо, що продуктивними виявилися і здобутки зарубіжних. Так, науковцями різних країн було доведено продуктивність залучення ВАЕ для вивчення людини як складної системи, а саме: пізнання людської свідомості, визначення уявлення людей про себе та навколишнє середовище, виокремлення ментальних установок суспільства, встановлення особливостей мовної картини людей внаслідок опитування респондентів, дослідження мовлення дітей тощо. Згідно з цим, німецькі дослідники С. Еверт, Г.Лапеса зазначили, що вільні асоціації містять ментальну інформацію, а отже, є прекрасним майданчиком для вивчення семантичних репрезентацій [368]; німецька науковиця Т. ван Уффелен провела порівняння застосування ВАЕ і окремих стандартних клінічних методів у межах вивчення аналітичної психології і терапії, в результаті чого вченій вдалося дійти висновку, що асоціативний експеримент (АЕ) дає можливість зрозуміти суб'єктивний досвід, несвідомі конфлікти та мотивації кожної людини [396]; словацька дослідниця Ж. Жарноцайова [92] описала найважливіші етапи формування ВАЕ та спрогнозувала ризики експериментаторів під час проведення опитування респондентів, унаслідок чого науковицею була розроблена низка рекомендацій щодо систематизації результатів експерименту, їхньої обробки й обґрунтування; О. Сандгрен, Є.-К. Саламе й У. Неттельбладт та інші [389] дослідили мовлення шведських дітей із порушеннями мовного розвитку методом асоціативного експерименту, при цьому розмежували синтагматичні та парадигматичні асоціації таких респондентів; чеські науковці М. Кушка і Р. Трнка застосували у своєму дослідженні метод ВАЕ для отримання ідентифікації уявлення людей про СВІТ та СЕБЕ тощо [380]. Так, важливість застосування у межах мовознавства методу ВАЕ відзначило багато науковців, оскільки «утворюючи асоціації, людина виявляє своє бачення дійсності крізь призму індивідуальної асоціативної картини світу, що формується в період її становлення в певному соціальному, культурному, ментальному та лінгвістичному просторі, що закарбовується у її підсвідомості» [266].

3.2. Асоціативний фон густаторних кодів української ментальності

Зважаючи на те, що ВАЕ є одним із найефективніших методів психолінгвістики, який спроможний відображати внутрішню мисленнєву організацію особистості, віддзеркалювати процес породження у свідомості людей слів, понять, емоцій нами теж було прийнято рішення провести ВАЕ, мета якого полягала у виявленні особливосте сприйняття густаторної лексики, що уможливлює ідентифікацію одного з найпоказовіших сегментів українського менталітету. ВАЕ було проведено в три етапи. Етап перший – формування переліку актуальних слів-стимулів анкетування та збір асоціацій учасників ВАЕ.

Так, результати проведеного нами ВАЕ дали змогу зібрати 4108 загальних реакцій у тому числі 22 емоджі, які надали 95 учасників ВАЕ на 59 стимулів: борщ, брага, бублик, варенуха, вино, вишкварки, галушка, горілка, горох, деренівка, дулівка, запіканка, кав'яр, калач, калганка (калганівка), каша, квас, кисіль, кислиця, книш, ковбаса, коржик, коровай, крашанка, кутя, лемішка, локшина, маківник, масло, мед, медяник, млинець, молоко, наливка, оселедець, паляниця, паска, патока, перцівка, перчиця, пиво, писанка, пряник, ріпа, саламаха, сало, сивуха, сикизка, сирівець, сироватка, слив'янка, сметана, сухар, хліб, цибуля, чай, чикилдиха, шашлик, яєчня. Слова-стимули було відібрано з контекстів творів української літератури 18 – 21 століття (див. розділ ІІ). Більшість густативів зі стимульного списку ВАЕ була відібрана за прнципом їх популярності, частотності вживання в кожному з аналізованих творів та їхньої належності до 3000 найчастотніших слів розмовно-побутового стилю сучасної української мови [403]. Попри це, обрано й рідковживані лексеми (наприклад: брага, варенуха, деренівка та ін.), які вже вийшли з ужитку, покликані ілюструвати історичну пам'ять кулінарної спадщини народу.

Так, 95 учасникам ВАЕ було запропоновано анонімно заповнити анкети у гугл-формі (за посиланням https://docs.google.com/forms/d/1ossPxh_t4F6gjhpbXqRxhYQDhp2ekT0QEtSb0

hCmAsc/edit) й подати найперші асоціації на густативні стимули.

В анкеті ВАЕ було зазначено такі обов'язкові для заповнення пункти, як *вік* (з метою встановлення домінувальної вікової категорії учасників ВАЕ); *рідна мова* (для ідентифікації їхнього лексикону і рис ментальності); *стать* (для встановлення ґендерних особливостей учасників); *фах* (для з'ясування специфіки професійного сприйняття).

Загалом в експерименті взяли участь 95 респондентів *віком* від 17 до 60 років, а саме: 17 років – 3 учасників, 18 – 18, 19 – 2, 20 – 3, 21 – 3, 22 – 2, 23 – 1, 24 – 3, 25 – 4, 26 – 3, 27 – 7, 28 – 4, 29 – 1, 30 – 2, 31 – 5, 32 – 3, 34 – 3, 35 – 4, 37 – 5, 38 – 1, 39 – 2, 40 – 3, 43 – 3, 46 – 2, 47 – 2, 48 – 2, 51 – 1, 52 – 1, 53 – 1, 54 – 1, 58 – 1, 60 – 2. Отже, найбільша кількість учасників ВАЕ має вік 18 років – 18 людей (17, 9+ 1,1% = 19 % від загальної кількості учасників), що свідчить про зацікавленість молодої аудиторії в участі у науковому експерименті. Такі респонденти презентують сучасний погляд на життя, вони швидше адаптуються до незвичних, нових обставин, є більш умотивованими, спроможними виходити із зони комфорту і піддаватися трансформаціям тощо. Проаналізовані дані вікової категорії учасників продемонстрована на прикладі діаграми 3 Додаток Д (див. Додатки).

Вікову категорію нами не було обмежено, оскільки ми прагнули опитати людей із різним досвідом та життєвими переконаннями для отримання розгалуженої інформації щодо породження асоціацій на представлені густаторні маркери адже «від вибору респондентів залежить адекватність отриманих реакцій, а внаслідок і адекватність висновків, що можна зробити після їх аналізу» [23, с.123]. Згідно з цим, у ВАЕ взяли участь респонденти (всього отримано 95 відповідей), *рідна мова* яких українська – 65 учасників експерименту, українська/російська (в анкеті було зазначено «у побуті») – 4, російська – 20, болгарська – 2, болгарська/українська (в анкеті вказано: болгарська за походженням, а так українська) – 2, чеська – 1. Лише одним респондентом не було вказано рідну мову в анкеті. Так, можна узагальнити, що переважна більшість, а саме 65 учасників ВАЕ (10,5% + 1,1% + 1,1% +1,1,%

+ 1, 1% + 53,7% = 68,6 %) є носіями української мови, що уможливлює дослідження унікального світогляду українців і дає підстави ідентифікувати лінгвоментальні риси української харчосмакової культури. Згідно з цим, Г. Ткаченко наголошує: «Метод асоціативного тестування відображає когнітивні структури в ментальному лексиконі носія мови і дає можливість вивчити, як оточуюче середовище впливає на світогляд і світосприйняття індивіда» [269, с. 456], а отже проведений нами ВАЕ є своєрідним лакмусовим папірцем для унаочнення показових ознак саме української ментальності й особливостей мовної картини українського суспільства. Дані рідної мови учасників ВАЕ зображено у вигляді діаграми 4 (див. Додатки). Відповідно до пункту на позначення *статі* опитуваних, нами було зафіксовано 95 відповідей, а конкретніше: 15 осіб чоловічої статі – 15, 8% від загальної кількості респондентів та 80 жіночої статі – 84,2 %, що свідчить про перевагу жіночої аудиторії ВАЕ. Додамо, що ці результати не дають підстави казати про рівноправний ґендерний розподіл учасників, проте дають можливість відслідкувати особливості фемінативних реакцій на породження асоціацій. Серед учасників ВАЕ 71 респондент ідентифікував свій фах, а 24 учасники не відповіли на це питання в анкеті, 11 – не дали чіткої відповіді на позначення свого фаху. Серед отриманих відповідей такі: викладач (21 учасник), філолог (10), економіст (4), біолог (2), бухгалтер (2), інженер (2), лікар (2), перекладач (2), правознавець (2), аудитор (1), військовий (1), домогосподарка (1), історик (1), ІТ-тестувальник (1), математик (1), медична сестра (1), менеджер (1), моряк (1), психолог (1), соціальний працівник (1), стоматолог (1), фізична культура і спорт (1). Відповідно до цих спостережень, встановлено, що серед учасників експерименту найчастотнішими виявились такі професії: викладачі (21), філологи (10), економісти (4), отже, переважна більшість респондентів має гуманітарну освіту, що відповідно позначилось на породженні асоціацій. Так, учасниками подано в анкеті асоціації метафоричного характеру на запропоновані густативи, наприклад: *борщ – Батьківщина*, *бублик – дитинство, вино – гнів,*

вишкварки – літо у бабусі, галушка – Котляревський, що безпосередньо свідчить про їх креативність та схильність до творчого мислення, оскільки «креативність як творчі можливості людини можуть виявлятися в мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності, характеризувати особистість загалом або її окремі сторони. Це здатність породжувати незвичні ідеї, відходити від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації. Креативність розглядається як найважливіший і відносно незалежний чинник обдарованості» [205, с.128]. Також необхідно зазначити і той факт, що анкетування було проведено онлайн, а це відповідно позначилося на кількості отриманих реакцій: «…при особистому контакті експериментатора і респондентів мотивація до участі в експерименті через «людський фактор» буде вища і буде менша кількість відмов. Залучити людей до участі в експерименті онлайн може бути складніше» [23, с.123].

Етап другий – аналіз отриманого асоціативного матеріалу.

Нами було розподілено 59 стимулів за 14 лексико-семантичними полями (далі ЛСП): **алкогольні напої**: брага, варенуха, вино, горілка, деренівка, дулівка, запіканка, калганка, наливка, перцівка, пиво, сивуха, сикизка, слив'янка, чикилдиха – всього 15; **страви з борошна:** бублик, галушка, калач, книш, коржик, коровай, локшина, маківник, медяник, млинець, паляниця, паска, пряник, сухар, хліб –15; **городина:** горох, кислиця, перчиця, ріпа, цибуля – 5; **молоковмісна продукція:** масло, молоко, сироватка, сметана – 4; **кашоподібні страви**: каша, кутя, лемішка, саламаха – 4; **безалкогольні напої:** квас, сирівець, чай – 3; **великодні декоровані яйця:** крашанка, писанка – 2; **страва з яєць:** яєчня – 1; **солодке:** мед, патока – 2; **м'ясні страви**: ковбаса, шашлик – 2; **рибні страви**: кав'яр, оселедець – 2; **жири:** вишкварки, сало – 2; **перша страва:** борщ – 1; **десертний напій:** кисіль – 1. Далі подаємо отримані асоціативні реакції відповідно до кожного стимульного ЛСП, розподілені за їх ядровими асоціаціями (ЯА) – найуживанішими, їх оформлено курсивом у рядок через крапку з комою), на основі яких нами було здійснено спробу

ідентифікації репрезентативних рис української лінгвоментальності в густаторному фокусі опитуваних. Всі отримані ядрові та периферійні реакції подано в Додатку Е. Асоціативні реакції респондентів систематизовано за базовими та додатковими критеріями, де до базових уналежнюємо усталений у психолінгвістичній практиці розподіл на ядрові та периферійні ознаки і за структурним критерієм - на одно-, дво-, трислівні та реченнєві (більше ніж три компоненти). Структурний поділ асоціацій винесено в додатки, згідно з вимогами дотримання нормативного обсягу дисертації. До додаткових критеріїв розподілу асоціативних реакцій, виокремлених з урахуванням специфіки стимульних номенів, уналежнюємо

емоційно-оцінні асоціації;
означальні асоціації;
графічні асоціації (емоджі та ін.).
римові асоціації;
фразеологічні асоціації;
онімні асоціації.

Такий аналіз уможливлює ідентифікацію характеру породження асоціацій; виявлення емоційного й оцінного вектору опитуваних; усталених чи ж індивідуальних означень до стимулів; притаманних молоді графічних реакцій; відслідкування динаміки онімного асоціювання, що пояснює історію походження, виробництва страв та напоїв. Означальні, графічні, онімні та фазеологічні асоціації унаочнюють не лише імлікований зв’язок з визначальними особистостями, закарбованими у свідомості сучасних респондентів, а й з усталеними сприйняттєвими пріоритетами та специфікою сучасних інтерактивів, які, безсумнівно, впливають на процеси асоціювання. Виокремлення римових асоціацій ілюструє особливості внутрішнього лексикону респондентів, оскільки, на думку Л. Мовчун, «Дослідження римових асоціацій — важливий аспект вивчення організації внутрішнього лексикону мовців, а також інтелектуально-творчого процесу створення

поетичних текстів» [189, с. 44]. Цей різновид асоціацій увиразнює і природну для українсько мови милозвучність, адже «українська мова має норми римосполучуваності, об'єктивно зумовлені її фонологічними рисами та відомі носіям мови; еталон римосполучуваності вструктурований у ментальний лексикон індивіда й підтверджений мовною практикою» [189,с. 44].

Етап третій – виокремлення показових ознак української лінгвоментальності на основі асоціативних реакцій учасників експерименту.

Далі подано детальний аналіз ЛСП отриманого асоціативного матеріалу.

3.2.1. ЛСП алкогольні напої.

Брага (73): ЯА (21): *дріжджі* (4)*; самогонка* (4)*; кисла* (4); *алкоголь* (3); *пиво* (3); *Прага* (3);

емоційно-оцінні – 7: *фу* (2), *краще не вживати*, *лихо, недобра, прокислий компот, улюблений напій батька;*

означальні – 11: *кисла* (4), *будь-яка, жовта, зелена, коричнева, недобра, п'янка, солодка;*

графічні – 1: *?;*

римові – 3: *Прага* (3).

онімні – 4 (топоніми): *Прага* (3), *Русь*;

фразеологічних реакцій не зафіксовано.

Оглядовий аналіз асоціативного поля (далі АП) слова-стимула **брага** уможливлює отримання таких попередніх результатів:

ядрові реакції дають підстави стверджувати, що учасниками ВАЕ продемонстровано знання рецепту приготування ***браги*,** де ключову роль відіграє такий інгредієнт, як *дріжджі,* оскільки цей напій отримували внаслідок процесу бродіння, на чому доречно наголошує Козаченко О.: «у якомусь значенні це могла бути „закваска" для традиційного самогону. „Брага» від „бродити, бродіння"» [132, с.118]. Відповідно до цього ж маємо реакції *кисла,* оскільки цей напій під час бродіння набуває характерного кислого смаку. А от асоціації *самогонка*, *алкоголь* віддзеркалюють давність

існування рецептури приготування подібного легкодоступного алкоголю на теренах України, оскільки, «щоб отримати *самогон*, потрібна брага. Це *алкогольне* сусло буває різної міцності, робиться з різних продуктів. Брага для самогону з цукру — найбільш простий і доступний спосіб приготувати початковий спиртової напій для подальшої дистиляції» [2]. Слова-реакції *пиво* унаочнюють традиційний спосіб приготування алкоголю в Україні – процес бродіння, який набув широкої популярності у виготовленні хмільних напоїв українцями: «Лише спільність у технології приготування *браги і пива* (процес бродіння) могла поєднувати ці два напої» [131], що фіксуємо і в «Енеїді»: *"І кубками пили слив'янку, Мед, пиво,* ***брагу,*** *сирівець"* [148, с.10];

структурні: однокомпонентні слова-реакції становлять переважну більшість, а саме 78 % від загальної кількості асоціацій, решта яких представлена у вигляді словосполучень, речень. Це свідчить про оперативність реагування респондентів на слова-стимули і зручність однокомпонентних реакцій.

Також фіксуємо емоційно-оцінні й означальні реакції, що виявляють переважно візуальні сприйняття та позитивні й негативні спогади, навіяні стимулом; онімні асоціації, що ілюструють римувальні реакції та та назву території, де цей напій відзначався високою популярністю: «У Київській Русі пили брагу. Вона називалася "зелене вино"» [280]. Мінімально представлені графічні реакції (незнання значення стимула) за відсутності ФО-реакцій.

Варенуха (74): ЯА (24): *варення* (4), *вареник* (2), *вареники* (2), *варити* (2), *щось варене* (2) (загалом 17 однокореневих реакцій від *варити*); *алкоголь* (3); *горілка* (3); *герой роману «Майстер і Маргарита»* (3); *напій* (3);

емоційно-оцінні – *6*: *міцна* (2), *ароматна, лихо, наркотик, фу;*

означальні – 11: *міцна* (2), *ароматна, варена, варене, гірка, жовта, п'янка, українське національне щось, щось варене, щось солодке;*

римові – 3: *коренуха, медовуха, хреновуха;*

онімні – 7: *Булгаков, герой роману «Майстер і Маргарита»* (3)*, «Енеїда», Закарпаття, Західна Україна*;

фразеологічних і графічних реакцій не зафіксовано.

ЯА на слово-стимул варенуха пов'язані з процесом термічної обробки алкоголю – варінням як одним із найпопулярніших способів приготування страв і напоїв української кухні: «Як відомо, основний спосіб термічної обробки харчових продуктів залежить від конструкції домашнього вогнища. В Україні це було вогнище закритого типу — вариста піч. Тому в Україні переважно готували варену, тушковану і печену їжу» [256, с. 63]. Такий метод переробки продукції в кулінарному мистецтві українців ідентифікує сакральне ставлення до вогню, печі в українській хаті, а загалом і в культурі нашого народу. Решта ядрових асоціацій унаочнює обізнаність респондентів у царині культурного споживання традиційних алкогольних напоїв української кухні: «Дехто з заможних господарів додавав до варенухи трохи **горілки**. У XIX ст. горілки на урочистостях вживали мало і варенуха успішно її заміняла. Цей напій був у великій пошані і в запорозьких козаків» [132, с.118];

структурні: однокомпонентні асоціації знову переважають за кількістю – 81%;

серед **емоційно-оцінних реакцій** (6) фіксуємо позитивне (*ароматна, щось солодке*) і негативне (*гірка, лихо, наркотик, фу*) сприйняття густатива; **означальні** (11) переважно ілюструють особливості смакового сприйняття стимула;

онімні асоціації здебільшого пов'язані з творчістю М. Булгакова та І. Котляревського, проте решта онімних реакцій породжено внаслідок встановлення зв'язку між словом-стимулом і регіонами України, де цей напій традиційно подають до столу, і, хоча варенуха набула свого поширення у XVII–XVIII століттях на території Гетьманщини та Слобідської України, існують також відомості про активне побутування зазначеного алкоголю також і на Правобережжі та західних областях України [258];

графічні, римові і **фразеологічні реакції** – на периферії.

Вино (73): **ЯА** (21)**:** *червоне* (8); *виноград* (4); *алкоголь* (3)*; ігристе* (3); *келих* (3)*;*

емоційно-оцінні – 19: *витонченість, відпочинок, гнів, грайливе, елегантність, істина, кисле, п'ятниця, родина, свічки, свято, смачно, холодне і з родиною;*

означальні – 21: *червоне* (8), *ігристе* (3), *біле* (2), *сухе* (2), *грайливе, грузинське, кисле, оранжеве, рожеве, холодне і з родиною;*

онімні – 6: *Іспанія* (2), *Крим, Шабо, «Шардоне», «Шато Марго»*;

графічних, римових і фразеологічних реакцій не зафіксовано.

На основі **ЯА** продемонстровано знання процесу виноробства з різних сортів винограду, з якого виготовлено вказаний алкогольний напій: «Грона винограду знімалися з піснями і кидались у точила (чани), або тиски для вижимання соку, які знаходилися в кожному виноградникy. Хоча топтання винограду в точилі було важкою і нечистою працею, оскільки виноградним соком (здебільшого червоним) забруднювалась весь одяг, але, незважаючи на це, євреї вважали його найбільш веселим заняттям – співалися пісні, грала музика, а ті, що топтали, радісно вигукували» [101]. У зв'язку з цим важливо виокремити таку лінгвоментальну рису українців, як культура виноробства**,** що є символом титанічних копітких умінь, які передавалися з давніх часів із покоління в покоління та ще одним підтвердженням того, що українці від початку формування своєї державності були глибоко культурним народом: «Так ми не грузини, історія виноробства яких налічує близько 8 тисяч років. Але ми можемо стверджувати, що коли предки сучасних німців чи французів бігали всім селом з палицями щоб упіймати кабана на вечерю, наші предки вже пили вино в побілених хатах. Що дуже важливо. Бо де є виноградник там є культура, там нема місця для варварства» [247]. Проблема зловживання горілчаними напоями завжди гостро поставала в житті українців, бо алкоголь був невід'ємним атрибутом переважної кількості традиційних обрядів, свят українського народу, слугував так званим засобом забуття після тяжких бойових походів козаків, адже «випивати серед козаків було цілком нормально, звично, а подекуди навіть трохи по-філософськи та по-європейськи. Та це у звичний час. На воєнні часи таке правило не

поширювалось» [174]. Сьогодні фіксуємо позитивну динаміку в питанні культури споживання українцями алкогольних напоїв, про що свідчать отримані слова-реакції респондентів ВАЕ.

Зафіксовано значну перевагу **однокомпонентних** реакцій – 96 %, двослівні – 3 %, реченнєві склали найменшу частку у межах АП вино – 1 %;

за **емоційно-оцінними** й **означальними** реакціями встановлено характер породження асоціацій, більшість із яких має позитивну конотацію;

онімні асоціації віддзеркалюють імовірні зв'язки породження реакцій із популярними місцями виноробства та відповідними брендами вина, що свідчить про високу культуру вживання елітного алкоголю в українському суспільстві, а також про розвиток виноробної справи в Україні;

г**рафічних, римових і фразеологічних реакцій** не зафіксовано.

Горілка (75): **ЯА (9):** *прозора* (3)*; самогон* (3); *фу* (3);

емоційно-оцінні –20: *фу* (3), *гірка* (2), *міцна* (2)*, біда, будьмо!, гидота, гірко!, гіркота, дебіли, краще б не вигадували, міцність, невдалий досвід, не моє)), не п'ю, ні!, огида до п'яних, самі біди від неї, холодна;*

означальні – 11: *прозора* (3), *міцна* (2), *біла, гірка, дідова, козацька, медова з перцем, холодна, щось невідоме, але люди полюбляють;*

графічні – 1: *не моє));*

онімні – 4: *Вірка Сердючка, "На березових бруньках", Різдво, «П'ять крапель».*

Графічні – на периферії**, римові** та **фразеологічні** реакції не зафіксовано.

ЯА дали можливість зафіксувати оцінне ставлення учасників ВАЕ до названого продукту пиття, що беззаперечно фіксує відразу респондентів до зловживання алкоголю (це ж підтверджено і периферійними асоціаціями) і підкреслює вже зазначену культуру споживання алкоголю, оскільки «споживання алкоголю нині поволі поступається поглинанню різноманітної інформації, зароблянню грошей та поліпшенню добробуту своєї родини. І це дає надію на відновлення в українців системи національних цінностей західного ґатунку, в якій міцні напої – то лише міцні напої» [30]. Інші ж

частотні реакції унаочнюють спосіб виготовлення й приклади сервірування горілчаних виробів під час застілля.

Встановлено переважну більшість **однослівних** реакцій – 73 %, двослівні і реченнєві відповідно – 18 % і 9 %.

Серед **емоційно-оцінних та означальних** асоціацій - реакції з негативним (більшість) чи позитивним ставленням до алкоголю.

Онімні асоціації вказують на культовий образ акторів, популярні пісні яких супроводжували застілля на різні свята, а також – на відомі українські горілчані бренди.

Деренівка (67): **ЯА** (20)**:** *не знаю*, *що це* (5); *алкоголь* (4); *дерен* (4); *село* (4); *дерево* (3);

емоційно-оцінні – 12: *бабуся*, *дере в горлі*, *дід, відпочинок, міцна, напитись, натуральна, пити, подране, смак, спиртна, старовинна;*

означальні – 7: *дерев'яна, міцна, натуральна, подране, спиртна, старовинна, чорна;*

римові – 1: *Розівка;*

онімні – 3: *Закарпаття, Розівка, Тернопіль.*

Графічні та **фразеологічні** реакції е зафіксовано.

ЯА: певна кількість реакцій свідчить про застарілість густатива-стимула і відсутність знань про нього в частини опитуваних. *Дерен* запропоновано у зв'язку зі словотвірним підходом під час породження асоціацій: *деренівка, дерен*, а от реакції *дерево* унаочнюють співзвучність морфем слово-стимула і слів-реакцій. Асоціацію *село* потрактовано як місце, де, на думку респондентів, традиційно виготовляли типові горілчані напої, оскільки в сільській місцевості є багато плодових дерев, ягід, на основі яких зазвичай робили різнотипні види алкоголю.

За **структурними** ознаками однослівні асоціації переважають – 75 %, реченнєві становлять 10 %, а двослівні, тристівні – по 7 %.

Внаслідок опрацювання **емоційно-оцінних** і означальних асоціацій встановлено, що переважна більшість реакцій респондентів пов'язана зі

спогадами про сільську місцевість та приємні емоції, що вона викликає в їх свідомості, наприклад: *село* (4), *бабуся*, *дід, добра, відпочинок* тощо, а також на позначення смакових відчуттів, що вкотре підтверджує унікальність СКМ як особливої лінгвоментальної риси народу.

Онімні асоціації віддзеркалюють зв'язок спогадів респондентів із місцевістю, де ймовірно виготовляють або ж вони куштували цей напій, **Римовані** асоціації – на периферії, **графічних** і **фразеологічних** не зафіксовано.

Дулівка (71): ЯА (21): *дулі/дульки (груші)/дуля* (7); *наливка* (5); *алкоголь* (3); *груша* (3); *?* (3);

емоційно-оцінні реакції – 10: *село* (2), *смачна* (2), *їстівне, кисла, не знаю такого слова, прикольна назва для дула пістолета, смаколик, щось незнайоме;*

означальні – 10: *смачна* (2), *жовта, їстівне, кисла, напій алкогольний, печена, прикольна назва для дула пістолета, фруктова, щось незнайоме;*

графічні – 3: *?* (3);

римові – 7: *наливка* (5), *голівка, ніби гвинтівка;*

оніми – 2: *Поділ, Полісся.*

Зафіксовані найчастотніші слова-реакції демонструють знання стародавньої традиції українців, а саме технологію первісної дистиляції: «Якщо зараз спирт розбавляють водою та смаковими добавками, технологія первісної дистиляції передбачала одразу отримання рідини потрібної міцності (від 25 до 45 градусів). Потім відбувалася подвійна перегонка такого дистиляту — і цей напій називався... ні, все ще не горілкою, а «водкою». Причому історичні документи чітко розрізняють ці поняття. «Водка» була міцнішою, і вже на її основі робили ароматичні лікери, додаючи прянощі, трави, фруктові сиропи та мед. Методом холодного настоювання на плодах отримували славнозвісні українські вишнівки, дулівки (з груш) і слив’янки» [174]. Це свідчить про винахідливість у вдосконаленні рецептури приготування алкоголю. Проте

деякі реакції (*не знаю* (2), *що це?, щось незнайоме* та ін) демонструють застаріість, а отже, невідомість густатива деяким інформантам.

За **структурою** встановлена перевага однослівних асоціацій 76 %;

Емоційно-оцінні та **означальні** асоціації віддзеркалюють як приємні смакові вподобання, так і неприємні.

Онімні реакції унаочнюють ймовірні асоціативні зв'язки з етноісторичними частинами міста *Поділ* та регіоном країни *Полісся*, які зберігають залишки матеріальної і нематеріальної спадщини української культури, наприклад: «Полісся вважається одним з найбільш архаїчних регіонів України, що й досі зберігає свій неповторний колорит. Поліський край на сьогодні є одним з важливих унікальних джерел вивчення етнічних процесів, де збереглись значні шари традиційної духовної та побутової культури» [173, с.314].

Запіканка (58): **ЯА** (21)**:** *сир* (7); *дитячий садок* (5); *з родзинками* (5); *сирна* (4);

емоційно-оцінні реакції – 20: *дитячий садок* (5), *бабуля, десерт, запорука гарного настрою, їдальня в школі, затишок, мама, мамина, мамин сніданок, несмачна, піч, садок, село, сніданок, чудовий сніданок;*

означальні – 16: *з родзинками* (5), *сирна* (4), *з макаронів* (2), *з сиром* (2), *з рибою, мамина, несмачна;*

графічні – 1: 🍰 емоджі на позначення тістечка [85].

Римових, фразеологічних та онімних реакцій не зафіковано.

ЯА унаочнюють найпоширеніший зв'язок слова-стимула з уявленнями про сирний десерт з родзинками, який приготовлено методом запікання, звідси і маємо асоціації *сир, сирна, з родзинками, молочний сир, сирна запіканка* та ін. Згідно ж із тлумачним словником, запіканка вживається не лише на позначення алкогольного напою, а також страви «що готується способом запікання» [416]. Такий наїдок досить популярний у дитячому меню, у зв'язку з цим і маємо асоціації *дитячий садок, садок.*

За **структурними ознаками** однослівних реакцій зафіксовано 57 %, двослівних – 33 %, трислівних – 5 %, реченнєвих – 3 %.

Спогади з дитинства також підтверджено й **емоційно-оцінними** та **означальними** асоціаціями, що свідчить про підсвідоме збереження у пам'яті опитуваних особливих дитячих спогадів, а це вчергове підтверджує культ родинного виховання в українському суспільстві, священний образ жінки-матері: *бабуля, мама, мамина, мамин сніданок.* У межах означальних реакцій також встановлено паралель з різноманіттям рецептури української кухні: *з родзинками* (5), *сирна* (4), *з макаронів* (2) тощо.

Римових, фразеологічних та онімних не зафіксовано, **графічні** – на периферії.

Калганка (калганівка) (53): ЯА (19): *алкоголь* (4); *горілка* (4); *село* (3), *?* (4);

емоційно-оцінні реакції – 13: *село* (3), *корисна, ліки, лікувальна, міцна, подарунок діду, сміх, терпка, що це?, що ...ще одне село?, янтарна;*

означальні – 7: *витримана, гірка, корисна, лікувальна, міцна, терпка, янтарна;*

графічні – 4: *?*(4);

римові – 1: *циганка;*

оніми – 1: *«Енеїда».*

Фразеологічних реакцій не зафіксовано.

Наші пращури славились умінням робити лікувальні настоянки, які були популярними і в стародавні часи, і сьогодні, адже в рецептах таких цілющих напоїв віддзеркалено мудрість і лікувальний досвід нашого народу: «з появою цукру значно розширився й асортимент напоїв: почали готуватись різні наливки, настоянки, горілки. … Не забутими є й традиційні калганівка та спотикач» [282], що відбилось і на деяких **емоційно-оцінних** і **означальних** асоціаціях (*корисна, лікувальна* та ін.);

За структурою встановлено 81 % однослівних реакцій.

У межах **емоційно-оцінних, означальних і графічних** знаходимо асоціації, які вказують на відсутність розуміння семантики густатива; інші реакції означальних ілюструють позитивні, веселі спогади;

онімна реакція унаочнює паралель з однойменним художнім твором І. Котляревського.

Фразеологічні реакції не зафіксовано.

Наливка (73): ЯА (10): *вишнева* (4); *вишня* (3); *«П'яна Вишня»* (3);

емоційно-оцінні реакції – 39: *вишнева* (4), *свято* (2), *бабуся, бар, весілля, вечірка, вишневий алкогольний досить міцний напій, ой голова бобо, перший раз, коли я напилася, прогулянки з друзями ввечері в центрі міста, добра, друзі, духмяна, запашна, застілля, літо, ням, п'янка, родичі, смачна, смачно, солодка, солодкий, спиртне, сусіди, тато, татова, тепло;*

означальні – 16: *вишнева, вишневий алкогольний досить міцний напій, запашна, кавказька, полунична, п'янка, сливова, смачна, смачно-фруктова, смачний напій, солодка, солодкий, спиртне, спиртний напій, татова, червоний;*

римові – 2: *вишнівка, запивка;*

оніми – 8: *«П'яна Вишня»* (3), *«П'яна Вишня» у Львові* (2), *Габрово Болгарія, Карпати, Львів.*

Фразеологічні реакції не зафіксовано.

Україна – країна родючих земель, де люди навчились обробляти їх і отримувати за це дари у вигляді врожаю, а в результаті уміло використовувати їх у приготуванні, наприклад, різних видів наливок, про що свідчать ядрові та й поодинокі слова-реакції, що засвідчує майстерність у виготовленні автентичних українських напоїв.

За **структурою** фіксуємо переважну більшість знову-таки однослівних реакцій: **68 %.**

Серед **емоційно-оцінних** та **означальних** реакцій переважну частину становлять ті, що викликані і позитивними спогадами та приємними (*свято*, *бабуся, бар, весілля, вечірка, прогулянки з друзями ввечері в центрі міста* та ін.), і неприємними (*ой голова бобо, перший раз, коли я напилася*) відчуттями.

Онімні асоціації свідчать про популярний у Львові заклад найкращих вишнівок, що виготовляють за давніми українськими рецептами, а також про

західні регіони України й інші країни, які славляться виготовленням автентичних алкогольних настоянок.

Перцівка (62): ЯА (6): *горілка* (3); *перець* (3);

емоційно-оцінні реакції – **31**: *гаряче* (2), *гірка* (2), *застуда* (2), *пекуча* (2), *пече* (2), *Львів* (2), *безпека, гірко, гіркота, голова бобо, горе, гостро, застілля, захист, захищенність, збочення, Криївка, міцна, на здоров'я, небезпека, палюча, проти застуди, спрей, щось гостре;*

означальні – 10: *гаряче* (2), *гірка* (2), *пекуча* (2), *міцна, палюча, червона, щось гостре;*

римові – 3: *кінцівка, Криївка, наливка;*

оніми – 3: *Львів* (2), *Криївка.*

ЯА підкреслюють знання респондентів щодо особливостей приготування давніх настоянок. За **структурою** також фіксуємо переагу однослівних - 79 %. Необхідно зазначити, що серед частини **емоційно-оцінних** і **означальних** реакцій фіксуємо асоціації на позначення лікувальних властивостей перцівки, відтінків її смаку тощо.

Римові й **онімні** асоціації віддзеркалюють популярний український заклад у Львові, де візитівкою є саме українські традиційні настоянки, що вкотре підкреслює високий рівень крафтового горілчаного виробництва в Україні.

Фразеологічних рекцій не зафіксовано.

Пиво (73): ЯА (13): *хміль* (4); *літо* (3); *«Львівське»* (3); *хмільне* (3);

емоційно-оцінні – 24: *літо* (3), *нефільтроване* (2), *хмільне* (3), *бар, батько, брат, гірко, дуже смачно, літо із друзями, люблю, м'яке, п'ятниця, світле, темне, теплий літній вечір з татом, терпіти не можу, футбол, чоловік, шашлики;*

означальні – 17: *хмільне* (3), *живе* (2), *нефільтроване* (2), *холодне* (2), *«Львівське», «Львівське різдвяне», «Львівське 1715», хмільне, жовте, м'яке, світле, темне;*

оніми – 11: *«Львівське»* (3), *Баварія* (2), *Львів, «Львівське різдвяне», «Львівське 1715», «Старопрамен», «Стелла», Чехія.*

Графічних, римованих і фразеологічних реакці не щафіксовано.

Пиво вважається одним із найдавніших традиційних алкогольних напоїв: «Пиво – особлива реалія, суспільно-історичний феномен, який упродовж століть через органи чуття, уявлення, порівняння виформовувався у словесний образ національної мовної картини світу» [67, с.113] і відповідні на нього найуживаніші реакції: *хміль, хмільне* позначають той факт, що в мовній картині українців цей напій ототожнюють з найголовнішим інгредієнтом, на основі якого і відбувається пивоваріння – хмелем, звідси маємо ще одну назву на позначення пива «хмільний напій», яка теж дуже популярна в культурі українців: «В українських пам'ятках XIV–XV і наступних століть лексема пиво — це назва хмільного напою» [342, с. 50]. Також наші спостереження дають підстави констатувати глибоке історичне минуле пивної культури на теренах України: «На території України перше згадування про виробництво пива у Львові відноситься до 1384 року» [201, с.8], відповідно до цього маємо частотні асоціації-оніми на слово-стимул пиво, що пов'язані з історичною Батьківщиною виготовлення цього хмільного напою в Україні – Львовом та майстерністю українських броварів.

За **структурою** фіксуємо 87 %, двослівних – 5 %, трислівних – 1 %, реченнєвих – 3 %.

Емоційно-оцінні реакції позначають позитивні спогади і вподобання (*літо*, *бар, дуже смачно, літо із друзями, теплий літній вечір з татом* та ін.) і негативні водночас (*гірко, терпіти не можу*). У межах **означальних** фіксуємо асоціації, що демонструють популярність пива в Україні і відповідно різноманіття його видів.

Онімні асоціації знов-таки підкреслюють той факт, що українці віддають перевагу вітчизняним виробникам, хоча маємо й реакції на позначення закордонних виробників пива (*Баварія*, *«Старопрамен», «Стелла», Чехія).*

Сивуха (60): ЯА (11): *горілка* (5); *алкоголь* (3); *напій* (3);**емоційно-оцінні** реакції – 18: *сива* (2), *біленька, бормотуха, братуха, гидота, дід, занадто,*

каламбур, козаки, міцний, мутна, сивий, отруєння, прощавай печінка, черговий алкоголь чи жінка, але худа, хз, шинок;

означальні – 9: *біла* (2), *сива* (2), *біленька, вечірня, міцна, мутна, сивий;*

графічні – 4: □, *?* (2), –;

римові –2: *бормотуха, братуха;*

оніми – 3: *ресторани Поплавського у Вінницькій області; "Вечори на хуторі...", «Енеїда».*

Фразеологічних реакцій не зафіксовано.

У межах ЯА відбито популярність вказаного напою в Україні, адже більшість респондентів має уявлення про сивуху і вказує на її належність до алкоголю, це ж відбито і на прикладі деяких поодиноких асоціацій. Асоціації демонструють усталені модифікації приготування й споживання горілки в українському суспільстві.

За **структурою** переважають вкотре однослівні асоціації - 76 %.

Емоційно-оцінні реакції свідчать про зв'язок слова-стимула з картинами застілля у негативній конотації (*гидота, отруєння, прощавай печінка* тощо) та з позитивними спогадами: *біленька, дід, козаки, шинок* тощо.

Відомо, що сивуха набула своєї популярності серед інших алкогольних напоїв як різновид горілки низької якості, про що свідчить непрозорий колір цього питва, що віддзеркалюють означальні асоціації.

Оніми свідчать про активне фігурування густатива сивуха в художніх контекстах та його актуальність в сучасних закладах харчування.

Сикизка (53): ЯА (9): *не знаю що це* (6), *ягоди* (3);

емоційно-оцінні реакції – 7: *кисла* (2), *гарна, кисленька, п'янка, щось загадкове, якесь бродіння;*

означальні – 6: *гарна, кисленька, п'янка, сизий, червона, щось загадкове;*

графічні – 4: 🤔, 👧; *?* (2)

римові – 5: *дереворізка, мармизка, миска, снізка, слизько.*

Онімних і **фразеологічних** реакцій не зафіксовано.

У межах частотних асоціацій знаходимо такі, які відображають відсутність уявлення учасників ВАЕ про цей давній напій, зокрема й, 🤔 **емоджі** на позначення обличчя, що задумалось, 🤷 емоджі на позначення людини, що знизує плечима [85], що свідчить про те, що сикизка користується низькою популярністю серед сучасних українців. Проте інші **ядрові** асоціації ілюструють розуміння рецептури виготовлення цього застарілого традиційного напою українців, оскільки сикизку отримують внаслідок настоювання на інжирі.

За **структурою** - перевага однослівних реакцій – 74 %. За **емоційно-оцінними** й **означальними** асоціаціями встановлено відображення смакових і візуальних уявлень про стимул.

Слив'янка (57): ЯА (13): *слива* (4); *наливка* (3); *напій* (3); *настоянка* (3); **емоційно-оцінні** реакції – 12: *село* (2), *аромат, домашня, застілля, кисленька, легкий алкоголь, напій алкогольний, смачно, солодка, тягучість, щось калорійне, як і наливка літо на дачі;*

означальні – 7: *домашня, кисленька, легкий алкоголь, напій алкогольний, панська, солодка, щось калорійне;*

графічні – 3: *?* (2), *–;*

римові – 6: *настоянка* (3), *кисленька, кров'янка, маковянка;*

оніми – 1: *«Сорочинський ярмарок».*

Серед традиційних алкогольних напоїв української кухні існує чимало видів і назв настоянок, бо, «залежно від продукту, наливки відповідно й називалися: вишнівка, смородинна, малинівка, слив'янка» [301, с. 277], що й ілюструють ЯА та деякі поодинокі асоціації (див. Додаток Г).

За **структурою** переважають знову-таки однослівні 71 %, а двослівних, трислівних, реченнєвих знаходимо відповідно – 9 %, 13 %, 4 %.

Емоційно-оцінні асоціації викликані у свідомості учасників експерименту спогадами про гарний відпочинок, а **означальні** виявляють смакові характеристики стимула, зафіксовано й асоціацію-алюзію: *панська* на

відомий твір М. Гоголя «Сорочинський ярмарок», де «засідатель – щоб йому не довелося обтирати губ після панської слив'янки – відвів для ярмарки прокляте місце» [51]. Решта асоціацій – на периферії.

Чикилдиха (66): ЯА (7): *не знаю такого слова* (4); *алкоголь* (3);

емоційно-оцінні реакції – 27: *погана* (2), *алкоголь знову???, бабка, бухло, випивка, дешева, дивний чай, дьорнути, найкрутіша тітка на селі, недобра, недогон, несмачно, пальонка, пчих, подавився, прикольний танець, сварлива баба, село, середньовіччя, смердить, смердюча, хвойда, чихарда, щось горюче, якась гидота, якийсь матюк;*

означальні – 11: *погана* (2), *грузинська страва типу чурчхела, дешева, дивний чай, може татарська кухня??, недобра, прикольний танець, сварлива баба, смердюча, щось горюче;*

графічні – 5: 😕 😕, *?* (2), *–;*

оніми – 3: *«Енеїда»* (2), *Грузія.*

Більшість **ЯА** та й деяких поодиноких асоціацій (див. Додаток Г) унаочнюють вихід вказаного слова-стимула з лексикону українців і низький рівень його вжитку. Проте інші отримані асоціації підтверджують розуміння значення історизму чикилдиха і засвідчують пам'ять поколінь про давні традиційні українські напої, їх виготовлення й уживання в нашій національній культурі.

За **структурою** виявлено 65% однослівних, 15 % двослівних, 2 % трислівних, 9 % реченнєвих асоціацій.

Ще в давнину наші предки призвичаїлися до методів спрощеного виготовлення алкогольних напоїв, які ставали більш доступними серед населення, у зв'язку з цим, маємо приклад «горілки гіршого ґатунку – чикилдихи» [132, с. 117], а **емоційно-оцінні** й **означальні** реакції та емоджі 😕 😕 емоджі на позначення обличчя зі скривленим ротом тощо лише є яскравим підтвердженням уявлення респондентів про рівень якості зазначеного виду горілки.

Отже, на основі отриманих характеристик асоціацій **ЛСП алкогольні напої** можна дійти висновку, що переважна більшість реакцій є однокомпонентними, засвідчуючи лаконізм і чіткість вираження думок учасників експерименту, доводить максимальну автоматизованість асоціативного процесу. Крім того, нами зафіксовано також рідкісні структури асоціацій – реченнєві, які, на відміну від однокомпонентних, здатні ідентифікувати унікальні емоційні риси учасників експерименту, унаочнити більш тісний зв'язок свідомості респондентів зі словом-стимулом та їхню комунікативну активність.

З’ясовано, що українці славляться великим різноманіттям автентичного алкоголю, майстерністю у виготовленні лікувальних настоянок, що свідчить про глибоку обізнаність і мудрість народу, його унікальні вміння переробки продукції, що позначилось на виноробстві, броварництві, горілчанстві тощо. Водночас нами встановлено, що українці викарбували у своєму світогляді такі лінгвоментальні маркери, як **сакральне ставлення до вогню, печі в українській хаті**, що вкотре підкреслює автентичність нашої культури, її давнє коріння та багатолітню історію; **високу культуру споживання алкоголю; виготовлення лікувального виду горілчаної продукції.**

3.2.2. ЛСП страви з борошна.

Бублик (72): ЯА (30): *дірка, дірочка, з дірочкою/ з діркою* (11); *круглий* (5); *мак/ з маком* (4); *чай* (4); *дитинство* (3); *хліб* (3);

Оніми – 2: *Одеса* (2);

емоційно-оцінні – 14: *дитинство* (3), *смачний* (2), *діти, колишній хлопець, люблю, маленький сухий такий, пустота, смак, смаколик, смачно, солодкий;*

означальні – 12: *круглий* (5), *смачний* (2), *твердий* (2), *маленький сухий такий, одеський, різдвяний;*

фразеологічні – 11: *дірка, дірочка, з дірочкою/ з діркою* «дірка з /від бублика – абсолютно нічого» [420, с. 206];

оніми – 2: *Одеса* (2).

Графічних і **римових** реакцій не зафіксовано.

ЯА *дірка, дірочка, з дірочкою/ з діркою* детермінують візуальне мислення**,** оскільки породжені реакції віддзеркалюють форму густатива («бублик – це круглий крендель із заварного тіста, що має **форму кільця» [**402**]**), звідси маємо також й такі реакції: *каблучка, кермо, коло, куля, нуль, обручка, сонце, тор* та асоціації у вигляді відповідних **ФО**: *дірка від бублика*. Асоціації *дитинство, мак/з маком, чай* віддзеркалюють дитячі спогади учасників ВАЕ, що пов'язані зі смаколиками: *"Матушка дала бабиним **унукам** коржиків та **бубликів**, печених з сахаром"* [197, с.53]. Частотна асоціація *хліб* унаочнює культ хлібороба в українській культурі: «Хліб постав наріжним каменем у матеріальній та духовній культурі українського етносу» [35, с. 199], а також підкреслює різноманітність страв з борошна української кухні, адже «в українській національній кухні відомо безліч інших хлібобулочних виробів: бабки, **бублики,** булки**,** вертути …тощо» [36, с. 19].

За **структурою** фіксуємо: однослівних – 85 %, двослівних – 13 %, трислівних – 2 %, реченнєвих – 2 %.

У межах **емоційно-оцінних** і **означальних** асоціацій більшість указує на смакові вподобання, форму й позитивні та негативні спогади (*дитинство; колишній хлопець, пустота),* віддзеркалюють хлібну атрибутику в народних обрядах (*різдвяний).*

Решта різновидів асоціацій – на периферії (**оніми**) або не зафіксовані.

Галушка (72): ЯА (25): *тісто* (6)*; суп* (6); *Полтава* (4); *вареник* (3); *пампушка* (3); *сметана* (3);

емоційно-оцінні реакції – 17: *пухка* (2), *бабушка, гадання, гидота, мачуха, м'якість, несмачно, посмішка, смакота, смачна їжа, смачно, смачно і жирно, смачнюча, тепла, теплі зимові вечері вдома, українська страва, українське застілля;*

означальні – 10: *пухка* (2), *гаряча, гуцульська, маленька, полтавська, смачнюча, тепла, українська страва, українське застілля;*

графічні – 1: *UA;*

римові – 4: *пампушка* (3), *посмішка;*

оніми – 9: *Галя, Котляревський, Оля, Полтава* (4), *«Вечори на хуторі», Карпати.*

Фразеологічні реакції не зафіксовано.

ЯА ілюструють таку лінгвоментальну рису українців, як уміле поводження з тістом, різноманіття страв із тіста: «Дуже характерна для української кухні велика кількість борошняних виробів. Причому українці готують з усіх видів тіста: прісне,пісочне; дріжджове усіх видів; заварне тісто тощо» [193]. Інші ж частотні реакції унаочнюють зв'язок з традицією приготування галушок, що родом з Полтави та подавати цю страву зазвичай саме зі сметаною: «Галушку іноді називають королевою української кухні. Цю страву з вареного тіста у вигляді окремого блюда або інгредієнту для супу готовули по всій території України, але найбільш популярною вона стала саме на **Полтавщині**, які подавалися окремо з шкварками, **сметаною** або смаженою цибулею у піст» [334].

У межах **структури** виокремлюємо 81 % однослівних, що вкотре демонструє перевагу однокомпонентної структури під час породження асоціацій.

На основі аналізу **емоційно-оцінних** і **означальних** асоціацій ми дійшли висновку, що більшість з них унаочнює смакові вподобання як приємні, вказують на автентичність української кухні і унікальність традиційних ритуалів (*гадання, українська страва, гуцульська, полтавська* тощо).

Онімні асоціації є як індивідуальними, так і пов’язаними з відомими творами, місцинами: *"Був борщ до шпундрів з буряками, А в юшці потрух з **галушками**"* [149, с. 13], цю ж тенденцію під час породження асоціацій фіксуємо і на прикладі оніма: *«Вечори на хуторі»: «Де-не-де починав блимати вогник, і запашна пара од варених **галушок** розносилася по стихаючих вулицях*» [50], а реакція *Карпати* вказує на популярність цього наїдка також і в західних регіонах України.

Калач (62): ЯА (22): *Різдво* (5); *весілля* (4); *вечеря* (4); *з маком* (3)*; різдвяний* (3); *хліб* (3); **емоційно-оцінні** реакції – 20: *різдвяний* (3), *бабуся* (2), *духмяний*

(2), *запах, крутий, кума, поминки, похорони, похресник, свати, свято, смачний, солодкий хліб, тертий, тісто, хрещена;*

означальні – 11: *різдвяний* (3), *духмяний* (2), *круглий* (2), *крутий, смачний, тертий, шоколадний;*

оніми – 11: *Різдво* (5), *Святий вечір* (2), *Великдень, на Різдво його носять до кумів, на Різдво!!, Песах.*

Графічні, римові та **фразеологічні** реакції не зафіксовано.

ЯА ідентифікують безперервний зв'язок культури українського народу з традицією **випікання обрядового хліба,** що постає наступною виокремленою нами лінгвоментальною особливістю й атрибутом давніх автентичних звичаїв наших пращурів: «Одним із наслідків землеробсько-скотарського типу господарювання є культ хліба, який суттєво вплинув на символіку родинної та календарної обрядовості українців. Його справедливо можна вважати феноменом народної культури і незамінним компонентом духовних цінностей» [18]. Також респондентами було продемонстровано знання прадавніх звичаїв, що пов’язані з процесом випікання калачів до свят календарно-обрядової творчості українців: «Калач належить до найпоширеніших обрядових хлібів українців. Він застосовується у календарних – різдвяних, новорічних йорданських (водохрещенських), великодних та родинних – хрестинних, весільних, похоронних обрядах» [47, с. 649], а це ілюструє ще одну лінгвоментальну особливість українців – релігійність.

За **структурою** фіксуємо перевагу однослівних реакцій – 81%.

У межах **емоційно-оцінних** асоціацій встанвлено такі, що, крім ілюстрування форми, смаку, запаху хлібобулочного виробу, вказують також і на обрядовість. Додамо, що онімні асоціації теж підкреслюють автентичність обрядового хліба в українській культурі.

Графічні, римові й **фразеологічні** реакції не зафіксовано.

Книш (74): ЯА (12): *хліб* (6); *камиш* (3); *що це?* (3);

емоційно-оцінні реакції – 12: *що це?* (3), *смачний* (2), *бєєє, дім, енергія, їстівний, кисла ягода, різдвяний, святковий;*

означальні – 10: *смачний* (2), *їстівний, козацька страва, круглий, невідомий, овальний, різдвяний, святковий, щось житнє, якась штука;*

римові – 5: *камиш* (3), *гашиш, куліш;*

оніми – 3: *Західна Україна, Карпати, Різдво.*

Графічні та **фразеологічні** реакції не зафіксовано.

Найбільш частотні реакції вкотре ілюструють різноманіття виробів із тіста в українській кухні, а отже, шану хліборобської праці.

За **структурою** маємо 77 % однослівних, 16 % двослівних, 1 % трислівних, 11 % реченнєвих асоціацій.

Емоційно-оцінні асоціації також іноді ілюструють відсутність уявлення про густатив, а також позначають смакові сприйняття. **Означальні** ж реакції (окрім вже вищеописаних) ще й відтіняють уявлення опитуваних про форму цього обрядового хліба, в результаті чого маємо: *круглий, овальний*.

Онімні асоціації також підкреслюють сакральне значення обрядового хліба в українській культурі, а одним із таких автентичних рецептів вважається **книш** або **пиріг з начинням**: «Книш був невід'ємною частиною Різдвяних свят. Такими пирогами пригощали колядників. Їх як гостинець приносили родичам на різдвяні свята. Книші також дарували діти своїм бабам-повитухам» [248].

Решта реакцій або периферійні (**римові**), або не фіксуються.

Коржик (91): ЯА (15): *торт* (5); *піца* (4); *печиво* (3); *хліб* (3);

емоційно-оцінні реакції – 25: *прісний* (2), *сухий* (2), *твердий* (2), *бабуся, день народження, десерт, дитина, дитинство, дитячий, маленький, мама, мама любить робити, мамин, медовий, нема грошей на хліб, пригорілий, ранок, смачний, смачно, солодкий, торт від мами, хрускіт;*

означальні – 16: *прісний* (2), *сухий* (2), *твердий* (2), *дитячий, запечений, маленький, мамин, медовий, печінковий, пригорілий, прісне запечене тісто, смачний, солодкий;*

римові – 2: *йоржик, моржик.*

Графічні та **фразеологічні** реакції не зафіксовано.

ЯА вкотре підтверджують, що українська кухня багата різноманіттям страв з борошна, а особливо цінними є кондитерські вироби, що доводить і кондитерську майстерність, яку високо поціновують як в Україні, так і в усьому світі. Також асоціації проілюстрували і вкраплення інтернаціональних рецептів (*піца*) у наше кулінарне мистецтво і неабияк полюбилась українцям, які вміють берегти секрети своїх автентичних страв, але при цьому не соромляться вчитися нового.

За **структурою** однослівних знову-таки більшість – 68 %.

Емоційно-оцінні асоціації стали показниками приємних дитячих спогадів респондентів, а **означальні** переважно демонструють різні смакові ознаки стимула.

Коровай (98): ЯА (69): *весілля* (46); *весільний* (11); *кого хочеш обирай* (5); *свято* (4); *хліб* (3);

емоційно-оцінні реакції – 74: *весілля* (46), *весільний* (11), *кого хочеш обирай* (5), *свято* (4), *сватання* (2), *гості, день народження, казка, красивий хліб, на весілля, пишний;*

означальні – 15: *весільний* (11), *красивий хліб, круглий, пишний, широкий;*

римові – 6: *кого хочеш обирай* (5), *хором заспівай;*

оніми – 2: *Великдень, Різдво.*

Графічних і **фразеологічних** реакці не зафіксовано.

ЯА ідентифікують давню автентичну традицію випікання короваю – обрядового хлібу як символу благословіння на щастя і долю молодят: «**Коровай** залишався основним традиційним **весільним символом**, без якого неможливо проводити головні обрядові дії. Весільний коровай використовувався при вчиненні таких важливих дій, як благословення молодої пари, покриття нареченої, з'єднання двох родів в один загальний рід» [145]. Фіксуємо також реакції: *кого хочеш обирай*, що ймовірно є цитованими з дитячої пісні, під час виконання якої водять хоровод та обирають одного з

учасників гри і так спочатку: «Коровай, коровай, кого хоч обирай» [279]. Отже, коровай є невід'ємним атрибутом української культури, бо «зерно, хліб і хлібні вироби в різноманітних варіантах були обов'язковими, перш за все, в родинних обрядах на всій території України» [338, с. 282], що уможливлює виокремлення сакрального значення зернових як особливої лінгвоментальної риси українського суспільства.

За **структурою** значну перевагу мають однослівні асоціації – 93 %.

У межах **емоційно**-оцінних реакцій також бачимо символічне значення коровайного ритуалу в обрядовості української культури, цю ж тенденцію помічаємо і на прикладі **онімних** асоціацій: *Весілля, Різдво,* а от на прикладі **означальних** знаходимо характеристики його різновидів та форм.

Графічних і **фразеологічних** реакці не зафіксовано.

Локшина (66): ЯА (14): «*Мівіна»* (4); *«Роллтон»* (4); *вермішель* (3); *домашня* (3);

емоційно-оцінні реакції – 8: *бабуся, брехня, вихідні, дешеві макарони, не дуже полюбляю, смачно, швидко, шкідливо;*

означальні – 13: *домашня* (3), *азіатська страва, дешеві макарони, домашній суп, італійська китайська, китайське кафе, курячий бульйон, макаронні вироби, рисова, яєчна;*

графічні – 1 : 😍*;*

фразеологічні – 2: *сікти на локшину* (2) – «сі́кти / посі́кти (порубáти) на капýсту (на локшúну, на сі́чку) кого. Нещадно винищувати, шматуючи і т. ін. кого-небудь» [428];

оніми – 13: *Мівіна»* (4); *«Роллтон»* (4), *Італія, Карпати, Китай, «Ля Паста», Японія.*

Римові реакції не зафіксовано.

ЯА часто ідентифікують різноманіття борошняних виробів української кухні, серед яких локшина як варіант кулінарії «ф'южн» (поєднання смаків) набула популярності в багатьох країнах світу: «Найбільш яскравим і відомим прикладом такої їжі є локшина – настільки всюдисуща, що вже й не зрозумієш,

де її почали їсти вперше: навряд чи б з'явилися спагетті, якби китайці спочатку не довели до досконалості метод приготування локшини» [103] (див. **означальні** асоціації *азіатська страва, італійська, китайська, китайське кафе* та й **онімні**: *Італія, Китай, «Ля Паста», Японія);*

За **структурою** зазначаємо 74 % однослівних, 16 % двослівних, 4 % трислівних, 1 % реченнєвих асоціацій.

Відповідно до **емоційно-оцінних** реакцій фіксуємо ті, що підкреслюють способи приготування і поглинання локшини як старовинної повсякденної, так й обрядової страви української національної кухні, оскільки: «Локшину готували і на щодень, і на різні урочистості — з молоком або куркою. З неї робили також бабку-запіканку: зварену локшину заливали розколоченими з молоком яйцями, іноді сиром, цукром і запікали в печі» [282].

Фразеологічні реакції мають периферійний характер.

Маківник (59): ЯА (7): *рулет* (4); *мак* (3);

емоційно-оцінні – 12: *солодкий* (2), *булочка, задоволення, мамин, поживний, свято, смаколик, смачний, смачно, улюблена страва, не дуже полюбляю;*

означальні – 5: *запечений, мамин, поживний, смачний, улюблена страва;*

графічні – 2: 😍 емоджі на позначення усміхненого обличчя з очима-серцями ❤❤ емоджі на позначення двох сердець [85];

оніми – 5: *Маковій, Різдво* (2), *Святвечір* (2).

Римові і **фразеологічні** реакції не зафіксовано.

ЯА ілюструють, що квітка маку здавна вважалася цінною рослиною в українській культурі. Насіння маку українці часто вживали в їжу і використовували як ритуальний священний оберіг: «Ще з дохристиянства мак в українців мав високий сакральний статус: ним обсипали оселі, домашніх тварин, обійстя. Вважається, що він оберігає від «вроків» (зурочення)» [36, с. 29]. Враховуючи божественну силу маку в народній культурі, його додавали до різних ритуальних страв «у тому числі до різдвяних і поминальних, а також він був головною приправою до пісної їжі,

наприклад на Івана Купала, на Маковея пекли коржі з маком» [308] (див. **онімні** реакції *Маковій, Різдво*, *Святвечір*). Отже, асоціації засвідчують ще одну лінгвоментальну особливість нашого народу – культ національних символів-оберегів, які крізь віки дійшли до нашої сучасності й підтверджують рівень української досконалості в її традиціях, віруваннях та світогляді.

За структурою однослівні складають 67%, двослівні – 11%, трислівні – 11%.

Емоційно-оцінні й **означальні** асоціації унаочнюють смакові вподобання опитуваних, інші ж указують на приємні чи неприємні спогади, відчуття, що викликало у них слово-стимул.

Фразеологічні реакції не зафіксовано.

Медяник (57): ЯА (10): *торт* (4); *мідь* (3); *монета* (3);

емоційно-оцінні – 12: *смачний* (2), *солодкий* (2), *ведмедик, діти, для дітей, золотий, пігулка від горла, прощавай талія, смачно, тортик;*

означальні – 11: *смачний* (2), *солодкий* (2), *золотий, коричневий, медовий пряник, твердий, пропитаний медом, українське печиво, яскравий;*

графічні – 3: 😊 емоджі на позначення усміхненого обличчя, що облизує губи [85], *?* (2).

Римові і **фразеологічні** реакції не зафіксовано.

ЯА вказують на багатозначність слова-стимула, одні респонденти сприймають його як смаколик, а інші на позначення мідної монети (*гроші, євро, мідь, монета.*

За **структурою** однослівних знову-таки більшість: 72 %.

Встановлено, що **емоційно-оцінні** й **означальні** реакції підкреслюють смакові відтінки густатива-стимула та спогади пов’язані з дитинством і мають переважно позитивний характер.

Млинець (79): ЯА (16): *Масниця* (6); *варення* (4); *Масляна* (3); *сир* (3);

емоційно-оцінні реакції – 23: *бабуся* (2), *весна*, *добрий ранок, жирний, затишок, зі сметанкою ням, капець-млинець, лінь, мама, ніжний, ранок, свято, свято в кінці лютого, смачний, смачно, солодкий, сонечко, сонце, сонячний, тоненький, шкідливо, щастя;*

означальні – 10: *круглий* (2), *гарячий, жирний, круглої форми, ніжний, смачний, солодкий, сонячний, тоненький*;

римові – 3: *нанівець* (2), *капець-млинець;*

фразеолоічні – 2: *нанівець* (2) «перший млинець нанівець – не все виходить з першого разу. Вживається, щоб описати першу спробу у чомусь, яка є невдалою» [425];

онімні – 11: *Поплавський, Масниця* (5), *Масляна* (3), *Колодій.*

Графічних реакцій не зафіксовано.

ЯА часто свідчать про весняний цикл календарно-обрядової творчості наших пращурів, а вкраплення язичницьких вірувань, традицій дотримання різних релігійних канонів і досі зберігаються в наших звичаях. Частотні реакції віддзеркалюють звичаї підготовки до Великоднього посту: «Вареники — головна страва Колодія (справжня назва свята, яке передує Великодньому посту)**.** Зазвичай їх готували з сиром і обов'язково щедро змащували вершковим маслом. Звичай приготування вареників існував ще за часів Трипільської культури, задовго нав'язаних у радянські часи млинців» [75].

За **структурою** виокремлюємо 83% однослівних, 12% двослівних, 5% трислівних, 3% реченнєвих асоціацій.

Емоційно-оцінні асоціації пов'язані переважно з позитивними спогадами і відчуттями. У межах **означальних** ілюстровано форму, текстуру і смак густатива-стимула**. Оніми** переважно позначають назви свят.

Паляниця (72): ЯА (13): *хліб* (4); *кодове слово українців* (3); *полуниця* (3); *Україна* (3);

емоційно-оцінні реакції – 38: *кодове слово українців* (3), *війна* (2), *добра з медом* (2), *Слава Україні* (2), *бабуся робила, добра, запах тіста, запашна, ЗСУ, кацап не може вимовити, люди, котрі не можуть вимовити це слово, москалі, москалі не вміють вимовляти, м'який хліб, наш пароль для москалів, несмачно, нові реалії, нумо кажи паляниця, пароль, перевірка, пишна, піч, повномасштабне вторгнення, сватання, село, сестриця, смачна, смачно,*

смердюча русня нездатна вимовити солов'їною, тренд, тяжко вимовити, українець, українська;

означальні – 9: *добра з медом* (2), *добра, запашна*, *м'який хліб, пишна, смачна, українська, хліб круглий;*

графічні – 1: *UA* емоджі на позначення абревіатури назви країни UKRAINE [85];

римові – 5: *полуниця* (3), *сестриця, суниця;*

оніми – 8: *Євген Клопотенко, Україна* (3), *Слава Україні* (2), *ЗСУ, Карпати.*

Фразеологічних реакцій не зафіксовано.

Етномовна картина будь-якого народу віддзеркалює всі історичні події, які відбуваються в його житті – і мирні, і страшні воєнні реалії, де особливо останні є особливо актуальними сьогодні, підкреслюючи волелюбність і нескореність незламного народу України. Цікаво, що переважна більшість реакцій – паляниця як своєрідний код українськості: «Із 24 лютого 2022 року кожен окупант, представник ідеології рашизму назавжди засвоїв українське слово «паляниця». Воно стало не лише мовним тестом для окупантів, а й одним із символів української нації, нашою лексичною ідентифікацією» [252, с. 91 – 92]. Наші пращури здавна надавали хлібу священного значення, у зв'язку з цим, паляниця у гастрокультурі українців втілює «традиційну ознаку достатку, багатства, хліборобського щастя, вважається оберегом від злих сил, бо за формою і кольором повторює Сонце, під промінням якого гине все зле та нечисте» [252, с. 92] (звідси ядрові асоціації *хліб*). Одне із частотних слів-реакцій *полуниця* виникло у респондентів на основі його фонетичної співзвучності зі словом-стимулом: *паляниця – полуниця*.

За **структурними** показниками фіксуємо: 64 % однослівних, 13 % двослівних, 9 % трислівних, 8 % реченнєвих асоціацій.

Серед **онімів** антропонім *Євген Клопотенко* – ім'я відомого сучасного кухаря і популяризатора автентичних українських страв, інші онімні реакції вкотре вказують на культ хліба в українській культурі і свідчать про згадану вже нами особливість мовної перевірки ворога.

У межах **емоційно-оцінних** асоціацій (окрім вже зазначених вище характеристик) переважна більшість на позначення обрядових традицій українців. **Означальні** унаочнюють смак, форму і зовнішній вигляд зазначеної випічки.

Паска (72): ЯА (19): *Великдень* (5); *свято* (4); *церква* (4); *родзинки* (3); *Христос воскрес* (3);

емоційно-оцінні реакції – 33: *свято* (4), *церква* (4), *бабуся* (2), *свята* (2), *Божа, вихідний, віра, дитина, дитинство, ароматна, в дитсадку в пісочниці робив, велике свято, лише бабусина з печі, ніч, погано, свічка, свічки, сім'я, смачна, сухо, смачна глазур, солодкий пиріг-хліб, таїнство, тільки домашня, улюблена мучна страва;*

означальні – 8: *ароматна, Божа, лише бабусина з печі, сирна, смачна, солодкий пиріг-хліб, тільки домашня, улюблена мучна страва;*

графічні – 1: *?;*

римові – 2: *казка, Пасха;*

оніми – 10: *Христос воскрес* (3), *Великдень* (5), *Пасха, Чистий четвер.*

Фразеологічних реакцій не зафіксовано.

ЯА переважно стосуються найважливішого свята християн – Пасхи або Великодня та звичаїв і й ритуалів, що пов'язані з Пасхою. Так, мистецтвознавиця О. Чебанюк наголошує: «Вважається, що все, освячене на Великдень, набуває надзвичайної сили, а рушник, яким накривають пасківник, має здатність розганяти градові хмари й лікувати немовлят від вроків (пристріту). Посвяченій же сім років підряд великодній свічці приписують здатність відвертати від хати грім і запобігати пожежі» [303]. Отримані результати дослідження асоціацій учасників експерименту на слово-стимул паска підкреслюють виокремлену нами раніше релігійність українців.

За структурою знаходимо 72% однослівних, 18% двослівних, 3% трислівних, 7 % реченнєвих асоціацій.

Емоційно-оцінні реакції демонструють релігійність українців, а також підкреслюють культ родини, важливість родинних зв'язків, спогадів з дитинства. У межах **означальних** переважають асоціації, що вказують на смакові відчуття.

Пряник (80): ЯА – 22: *імбирний* (4); *батіг* (3); *глазур* (3); *медовий* (3); *Різдво* (3); *твердий* (3); *чай* (3);

емоційно-оцінні реакції – 26: *новорічний* (2), *смаколик* (2), *смачний* (2), *смачно* (2), *солодкий* (2), *солодощі* (2), *бабуся, вечеря, дитинство, діти, зима, люблю, м'якість, носити вечерю, родина, розписаний, розповідь про хлопчика, який з'їв пряник, а бабусі сказав, що загубив (назву не пам'ятаю, але у школі вчать), свіжість, свято, сніг;*

означальні – 25: *імбирний* (4), *медовий* (3), *твердий* (3), *вівсяний* (2), *житній* (2), *новорічний* (2), *смачний* (2), *солодкий* (2), *північний, пухкий, розписаний, сухий, «Тульський»;*

римові – 1: *маник;*

оніми – 6: *Різдво* (3), *Карпати, Тула*, *«Тульський».*

Графічних і **фразеологічних** реакцій не зафіксовано.

ЯА переважно свідчать про пряничне виробництво харчосмакової культури українців, яке бере початки з глибини віків: «Пряник у традиційній кулінарії України – давній національний продукт, відомий з часів Київської Русі… Достатньо широке поширення пряника можна пов'язати з Великими географічними відкриттями, що забезпечували постійний притік прянощів – духмяного перцю, кориці, імбиру тощо» [154]. Також асоціації унаочнюють звичай випікання і декорування пряників, що стало народним кулінарним мистецтвом розпису обрядової випічки, як, наприклад, популярний путивльський пряник: «Особливість путивльських фігурних пряників – нанесення на основу яскраво-червоного візерунку цукровою **глазур'ю** (кола, крапки, горизонтальні та вертикальні лінії, що повторюються) з наклеєними згори смугами «сусального золота». Вірогідно, на виріб спершу наносилася біла глазур. Потім пензликом або губкою додавався червоний колір, а згодом

наставала черга «золота» … Дійсно, у розписці пряників угадуються деякі реалістичні елементи народного костюму» [154]. Таку унікальну манеру розпису пряників можна віднайти у різних регіонах України, оскільки подібний вид декорованої випічки часто готують до Великодня, Різдва тощо, і цей смаколик має різні назви: «У селищі Котельва, що на Полтавщині, до різдвяних свят з давніх-давен готувалися особливі смаколики – “панянки” – пряники у вигляді коників, півників та дівчаток. Ця традиція передається з покоління в покоління і є суто автентичним котелевським культурним явищем» [82]. На основі наших спостережень, виокремлюємо майстерність у виготовленні пряників-писанок як унікальних кулінарних атрибутів календарно-обрядової культури українців.

За **структурою** фіксуємо знову-таки перевагу однослівних асоціацій – 88%.

Емоційно-оцінні асоціації вкотре демонструють спогади опитуваних, що повязані з з дитинством, шкільними роками та смаками пряничної випічки, а більшість **означальних** реакцій ілюструє різноманіття її видів і смаків.

Онімні реакції віддзеркалюють християнську обрядову традицію випікання пряника та пригощання цим смаколиком дітей-колядників, членів родини та інших у всіх регіонах України: «Пряники займали помітне місце в повсякденній культурі. Ще після хрещення Київської Русі вони традиційно випікалися до Різдва – ними пригощали колядників та щедрувальників чи близьких людей, «аби в родині все було добре», і навіть підгодовували домашніх тварин з надією на те, що це забезпечить приплід у наступному році» [154]. Цю ж традицію підкреслюють і периферійні асоціації учасників ВАЕ: *вечеря, носити вечерю, новорічний, свято* тощо.

Сухар (65): ЯА (10): *хліб* (7), *черствий* (3);

емоційно-оцінні реакції – 22: *черствий* (3), *твердий* (2), *бідність, біла смерть, біль у зубах, дієта, замість серця, засушений хліб by бабуся, зима, піч, світленький маленький, смакота, солодкий, сухий хліб, сухий хлібчик люблю з часничком, сушений хліб, твердий хліб, хвороба, черствий хліб;*

означальні – 10: *черствий* (3), *твердий* (2), *засушений хліб by бабуся, пшеничний, світленький маленький, солодкий, чорний;*

графічні – 1: *?;*

оніми – 2: *«Цезар», «Flint».*

Графічні й **онімні** реакції мають периферійний характер, **фразеологічні** – не зафіксовані.

ЯА часто підкреслюють популярний метод засушування хлібобулочних виробів в українській кухні. Українці від початку свого існування завжди були зайняті тяжкою, виснажливою працею, у зв'язку з цим, народ призвичаївся до таких способів довготривалого зберігання продуктів і їхнього безпечного споживання, що свідчить про далекоглядність і запасливість українців як умілих господарів.

За **структурою**: однослівні – 72 %, двослівні – 22 %, трислівні – 3 %, реченнєві – 3 %.

Емоційно-оцінні асоціації мають як позитивну,так і негативну конотації, а в межах **означальних** реакцій знаходимо і ті, що зазначають сорти борошна, з якого виготовляють різні типи хліба, що свідчить про безліч варіацій українського хліба і народну любов до цього наїдка.

Онімні асоціації вказують на способи використання сухарів для приготування салатів та споживання їх у вигляді снеків.

Хліб (74): ЯА (19): *усьому голова* (5); *пшениця* (4); *сіль* (4); *борошно* (3); *паляниця* (3);

емоційно-оцінні реакції – 30: *усьому голова* (5), *голова* (2), *гостинність* (2), *свіжий* (2), *аромат, ароматний, дитинство, добро, домашній, запах, який живе вдома у бабусі, запашний, запашність, мир, м'який, м'якість, найдорожчий, обідній, печений, пшеничний, родина, свіжий - найсмачніше, що існує!, святий, то любов;*

означальні – 19: *білий* (2), *свіжий* (2), *ароматний*, *домашній, житній, запашний, круглий, м'який, найдорожчий, обідній, печений, пшеничний,*

свіжий - найсмачніше, що існує!, святий, хрусткий, цільнозерновий, янтарний колір;

фразеологічні – 4: *сіль* (4) «хліб і сіль – уживається як традиційне привітання до гостей з побажанням їм смачного апетиту» [426].

Графічні, **римові** й **онімні** реакції не зафіксовано.

На основі попереднього аналізу АП густативів калач, книш, коровай тощо нами вже було виокремлено таку важливу особливість українського менталітету, як сакральне значення хліба, шана хліборобської праці, що закладено на генетичному рівні українців: «Україна – держава з давньою і багатою культурою хліборобства. Зерно тут почали вирощувати ще з часів неоліту – VI – IV тисячоліття до н.е.» [267]. Найчастотніші реакції респондентів у вигляді паремій теж ідентифікують ключову роль хліба у формуванні української кулінарної історії з усіма її звичаями й обрядами: «Хліб постав наріжним каменем у матеріальній та духовній культурі українського етносу. З діда-прадіда в народі виховувалася повага до праці хлібороба та шана до Хліба-годувальника» [36, с. 18], й, у зв'язку з цим, «традиційна українська культура ґрунтується на цінностях хліборобської праці та шануванні хліба» [281]. Інші ж найуживаніші асоціації унаочнюють процеси вирощування і формування хліба: етап засіву злакових культур (звідси маємо реакції *пшениця*), обробки зібраного врожаю (*борошно*) та випікання виробів з тіста (*паляниця*), різноманіття яких в українському кулінарному мистецтві просто вражає. А от наступні частотні асоціації увиразнюють гостинність, щедрість і миролюбність: «створивши стійку фразеологічну одиницю, **хліб і сіль** поширилися в живій народній мові як своєрідна гастрономічна пара (хліб-сіль), що існує і як ознака **великої поваги до гостя та щедрості господарів**, і як **оберіг**, адже зустрічати хлібом-сіллю є теж не що інше, як своєрідний очисний обряд, оскільки той, хто до вас завітав, не завжди має чисті наміри, а хліб у парі з сіллю вибудовують подвійний захист від злого ока чи недобрих побажань» [33, с. 24].

За **структурними** показниками фіксуємо: 78 % однослівних, 14 % двослівних, 3 % трислівних, 3 % реченнєвих асоціацій.

Емоційно-оцінні й **означальні** реакції ілюструють бережливе ставлення нашого народу до хліба і визнання його цінності в житті українців: «Хліб українці і досить називають «святим», «божим даром», «батьком», «годувальником», «головою», «розпорядником» [267].

На основі аналізу асоціацій **ЛСП страви з борошна**, можемо констатувати домінування однослівних реакцій, що свідчить про лаконізм і чіткість вираження думок учасників експерименту. Отже, оглядовий аналіз асоціацій ЛСП страви з борошна окреслив безцінне значення хліба в мовній картині і світогляді українців, а також уможливив реконструювання таких лінгвоментальних маркерів: **сакральне значення хліба, обрядового хліба і зернових культур, культ хлібороба, кондитерська майстерність, релігійність, культ національних символів-оберегів, далекоглядність, запасливість, гостинність і щедрість, миролюбність, візуальне мислення, креативність** тощо**.**

3.2.3. **ЛСП городина.**

Горох (67): ЯА (17): *зелений* (8); *город* (3); *квасоля* (3); *пиріжки* (3); **емоційно-оцінні** реакції – 16: *вздуття живота, дитинство, зайвий у страві, користь, ненавиджу, несмачний, об стіну, покарання, пучить, смачно, смачно в пиріжках, солодкий, таке собі, тепло буде спати, терпкий смак;*

означальні – 23: *зелений* (8), *гороховий суп* (2), *жовтий* (2), *консервований* (2), *молодий* (2), *гороховий крем-суп, дрібний, зайвий у страві, молодий зелений горошок, несмачний, солодкий, терпкий смак;*

фразеологічні: *об стіну, стіна, стінка* «як (мов, ніби *і т.ін.*) об стіну (об стінку) горохом – ніщо не діє, не впливає на когось, не реагує хтось на що-небудь; безрезультатно» [426];

оніми – 5: *«Олів'є»* (2), *«Бондюель», Котигорошко* (2).

Графічних і **римових** реакцій не зафіксовано.

ЯА переважно вказують на вподобання українців вживати в їжу боби молодого (зеленого) горошку, що відомі своїми корисними властивостями. Асоціації *город* (3) свідчать про працьовитість українців і їхній тісний **зв'язок із землею**: «Земля отримує в традиційній українській свідомості подвійне тлумачення: як оброблене селянське поле, що освячене працею та хліборобськими обрядами, і як "Дике поле" – степовий край загрозливих навал, смертної темряви вторгнень нехристиянських сил» [152, с. 430]. У цьому плані вчені Ж. Янковська і М. Набок дійшли висновку, що «крізь призму архетипу землі як годувальниці яскраво виражено такі національні прикмети українського характеру як інтровертизм, емоційність, чутливість, кордоцентризм, ліризм, що поглиблюють в українця екзистенційно-межове світобачення, філософічність та сприяють формуванню національного характеру» [340, с. 319]. Асоціації ж *квасоля, пиріжки* унаочнюють рецепти приготування страв із використанням зернобобових культур у вигляді пиріжків, де начинка з гороху, квасолі та інших інгредієнтів є досить популярною: «Традиційно українські господині використовували для **пиріжкової начинки** розтертий з сирими яйцями солоний чи солодкий сир, подрібнене смажене з цибулею м'ясо (або потрох), гречану кашу зі шкварками, рублені із зеленим цибулинним листям варені «на круту» яйця, пісними ж вважаються смажені квашена або свіжа капуста та/чи гриби, варені **горох,** картопля, **квасоля,** печений гарбуз, перетертий з медом попередньо запарений в молоці мак, посічені фрукти і ягоди чи виготовлені з них варення і джеми» [324].

За **структурою** фіксуємо 74 % однослівних, 16 % двослівних, 9 % трислівних реакцій опитуваних.

Емоційно-оцінні реакції свідчать про переважно негативне і навіть жартівливе сприйняття таких страв. А в межах **означальних** фіксуємо характеристики видів посівного гороху, його смаку і способів приготування.

Онімні реакції вказують на популярний в українській кухні салат, куди додають зелений горошок, а також створюють алюзію на персонажа однойменної української народної казки.

Графічних, **римових** і **фразеологічних** реакцій не зафіксовано.

Кислиця (76): ЯА (16): *кисла* (6); *слива* (5); *цукерка* (5);

емоційно-оцінні реакції – 21: *кисла* (6), *кислота* (2), *гіркість, дитинство, дідусь, кисла жувальна гумка, кислий напій, кислиця, кислі ягоди, кислість, не розумію, але все, що кисленьке – супер, оскома, печія, роз'їджена щока, цукерка з дитинства;*

означальні – 6: *кисла* (6);

графічні – 1: *?;*

римові – 2: *солодиця, соломиця;*

оніми – 3: *Максим, Сергій Олегови, ООН.*

Фразеологічних реакцій не зафіксовано.

ЯА ілюструють насамперед смак густатива, адже кислиця – це «дика яблуня з дрібними, дуже **кислими** плодами» [402]. Ще одна частотна асоціація *слива* віддзеркалює автентичність першої страви українського кулінарного мистецтва – супу кислиці: «Кислиця – дуже смачний український суп з копченими реберцями… Його готували в давнину наші пращури, але потім рецепт був загублений і забутий. Цей оригінальний суп зі сливами і свинячими ребрами чимось схожий на капусняк, але виходить наваристішим і з легким ароматом диму» [120].

За **структурою** маємо 81% однослівних, 10% двослівних, 3% трислівних, 1% реченнєвих асоціацій.

Емоційно-оцінні асоціації переважно унаочнюють приємні, теплі спогади, що були викликані словом-стимулом, **означальні** ж ідентифікують смакові особливості.

Онімні реакції мають сучасний характер, бо асоціація виникла внаслідок проведення паралелей з прізвищем посла, представника України при ООН Кислиці Сергія Олеговича вкотре свідчать про СКМ, яка відображена на

традиції формування колоритних українських прізвищ похідних від густаторної лексики, які є ідентифікатором належності людей до певної держави, показником громадянства.

Перчиця (59): ЯА - 7: *перець* (7);

емоційно-оцінні реакції – : *гірка* (2), *не знаю що це* (2), *багато перцю, гірко, гіркота, дідусь любить, зірвиголова, не люблю, пекуча, смажений перець розрізаний навпіл, щось з перцем, щось пекуче;*

означальні – 5: *гірка* (2), *червона* (2), *пекуча;*

графічні – **4**: емоджі на позначення божевільного обличчя [85], – , ... , *?;*

римові – 4: *гірчиця, мокриця, печериці, стільниця.*

Фразеологічних реакцій не зафіксовано.

Всі **ЯА** ілюструють смакові сприйняття.

За **структурою** фіксуємо: 61 % однослівних, 18 % двослівних, 6 % трислівних, 3 % реченнєвих реакцій.

Емоційно-оцінні реакції ілюструють або відсутність уявлення у свідомості опитуваних про слово-стимул, або разом з **означальними** вказують на смакові відтінки перчиці.

Ріпа (64): ЯА - 10: *казка* (6); *овоч* (4);

емоційно-оцінні реакції – 21: *казка* (6), *батько так каже замість "обличчя", гірка, дитяча казка, дід і баба, казка для дітей, Колобок, корисна, літо, несмачна, несмачно, пика, солодка, терпка, той у ріпу, той у мак, фу;*

означальні – 14: *білий, білий овоч, велика, гірка, жовта, жовтий, корисна, круглий, несмачна, парена ріпа, рожева, солодка, терпка, чорна;*

римові – 1: *кіпа;*.

оніми – 2: *Жучка, Колобок;*

фразеологічні – 1: *той у ріпу, той у мак*

Графічних реакцій не зафіксовано.

ЯА та й онімні переважно ілюструють спогади учасників експерименту про дитячі роки, де провідну роль у формуванні й становленні людини відіграє

саме казка як дидактичний приклад народної творчості. Так, О. Казанжи доводить, що «казка містить глибинну сутність, яка полягає у символічній інтерпретації буття, що сягає часів міфологічного осягнення світу. Тому виняткову роль вона відіграє для становлення майбутньої особистості, адже ввібрала в себе життєву мудрість народу, його моральні закони» [110, с.358]. Дослідники вважають, що «Казка – заповіт одного покоління іншому, адже це енциклопедія матеріального й духовного життя людини, в якій інформація закодована в образах-символах і її треба вміти розкрити» [110, с. 357]. Це дає підстави вважати казкоутворення як дидактичний спосіб відображення морально-етичного світогляду народу.

За **структурою** виявлено 81% однослівних, 11% двослівних, 5% трислівних, 3 % реченнєвих реакцій.

Емоційно-оцінні реакції ідентифікують веселу вдачу українців, їхнє уміння посміятися над собою, що свідчить про силу духу народу; ідентифікують гіркоту овоча і використання його як лікувального засобу. Варто зауважити, фразеологічна реакція *той у піпу, той у мак* унаочнює звернення респондентів до невичерпного джерела фольклору, так у Н. Шумади знаходимо добірку прислів'їв і приказок, серед яких вислів *отак: той у піпу, той у мак* вжито на позначення вибагливості, вередливості [326]. У межах **означальних** реакцій нами зафіксовано ілюстрування різних сортів ріпи та її смакових ознак.

Цибуля (74): ЯА (16): *сльози* (6); *гірка* (4); *зелена* (3); *сало* (3);

емоційно-оцінні реакції – 25: *сльози* (6), *гірка* (4), *смердить* (2), *зима, і часник - найкращі вітаміни, найгірші емоції, не треба додавати багато, очі слизяться як нарізаєш, пекуча, пече, плакати, плач, сльози під час того, як нарізаєш, неприємний запах, фу, шкір має сім, а сльози випускає всім;*

означальні – 18: *гірка* (4), *зелена* (3), *ріпчаста* (2), *смажена* (2), *голландська, кримська, кругла, лише смажена, пекуча, синя, червона;*

римові – 1: *Юля;*

фразеологічні – 1: *шкір має сім, а сльози випускає всім (загадка);*

оніми – 2: *Папа Карло, Юля.*

Графічних реакцій не зафіксовано.

ЯА і деякі периферійні віддзеркалюють фізіологічну реакцію людського організму на розрізання цибулі, що і змушує нас плакати, оскільки «крапельки цибулевого соку подразнюють слизову оболонку очей. Захищаючи око, повіки швидко кліпають, а сльози очищають очі. Так очі захищаються від зовнішнього впливу» [83]. Інші ж частотні асоціації відтіняють смак, колір вказаного слова-стимула. А от ЯА *сало* вказує на прадавній звичай поглинання цього продукту традиційно в поєднанні з цибулею: «**Сало** – один з найголовніших продуктів української кухні. Його вживають сирим, соленим, копченим, смаженим і навіть в шоколаді, з хлібом, часником, **цибулею**, зеленню» [175].

За **структурою** нами вкотре помічено переважну більшість однослівних асоціацій – 81 %, а от двослівних, реченнєвих маємо 11 %, 8 % відповідно.

На основі отриманих характеристик **емоційно-оцінних** реакцій фіксуємо ті, що виражають корисні властивості цибулі, її смак. **Означальні** ж асоціації теж слугують виразниками смакових ідентифікацій стимула, позначення різних сортів і видів цибулі, способи її приготування;

онімна асоціація *Папа Карло* є алюзією на відомий твір О. Толстого «Золотий ключик, або Пригоди Буратіно», де за сюжетом Папа Карло годував Буратіно цибулею, бо на інші продукти не мав коштів; реакція-антропонім *Юля* виникла на основі римосполучення слів.

Дослідження асоціацій **ЛСП городина** дає підстави казати про домінування однослівних реакцій. На основі ядрових асоціацій, їх емоційно-оцінних, означальних тощо варіантів ми спромоглися виокремити такі лінгвоментальні особливості українського суспільства: **утворення колоритних прізвищ, похідних від густаторної лексики, домінування смакової системи як індикатора світосприйняття, казкоутворення як дидактичний спосіб відображення морально-етичного світобачення народу.**

3.2.4. ЛСП молоковмісна продукція.

Масло (73): ЯА (18): *бутерброд* (6); *вершкове* (6); *жирне* (3); *«Селянське»* (3);

емоційно-оцінні реакції – 11: *жирне* (3), *дороге* (2), *справжнє, грудочка, з натурального молока, корисне, маслом кашу не зіпсуєш, поки дупа не згасла;*

означальні – 19: *жирне* (3), *«Селянське»* (3), *дороге* (2), *справжнє, блідо-жовте, жовте, з натурального молока, збите з вершків, корисне, м'яке, оливкове, рослинне, смачне, солодковершкове;*

римові – 1: *поки дупа не згасла;*

оніми – 7: *Даня* (2), *Лесь Подерев'янський, «Селянське»* (3), *Масляна;*

фразеологічні – 1: *маслом кашу не зіпсуєш (приказка).*

Графічні реакції не зафіксовано.

ЯА відбивають те, що цей молочний продукт «вважався неабиякою приправою до багатьох страв: товченої картоплі, вареників, локшини та різних каш» [36, с. 52] і був «невід'ємною складовою ринку продовольчих товарів України, який значним чином впливає на забезпечення національної продовольчої безпеки» [86, с. 416], що свідчить про українців у веденні сільського господарства.

За **структурним** аналізом виявлено 77% однослівних, 12% двослівних, 4% трислівни, 3% реченнєвих асоціацій.

Емоційно-оцінні реакції вказують на цінність і користь натуральної продукції, а у межах **означальних** встановлено асоціації-маркери смаку, кольору, консистенції та видів продукту.

Онімні реакції віддзеркалюють зв'язок слова-стимула з конкретною персоналією: *Даня*, *Лесь Подерев'янський,* остання фіксує паралель з відомим українським художником, драматургом, роботи якого створено з використанням лайливої лексики, однією з яких є п'єса «Дохуя масла» [212], що, ймовірно, й утворила цей зв'язок між словом-стимулом і відповідною реакцією.

Молоко (64): ЯА - 10: *корова* (4); *домашнє* (3); *коров'яче* (3);

емоційно-оцінні реакції – 22: *домашнє* (3), *алерген, бабушка, дитина, дитинство, жорстокість до тварин, жирне, з маслом/какао від горла дуже добре, корисне, користь, люблю, немовля, парне, розлад, смачно, тепле, тепле на ніч, фікція «користі», фу, шкідливо для акне;*

означальні – 17: *домашнє* (3), *коров'яче* (3), *біле* (2), *безлактозне, білий, вівсяне, жирне, згущене, козяче, корисне, парне, тепле;*

оніми – 2: *кіт Матроскін, «Ласуня».*

Графічних, **римових** і **фразеологічних** реакцій не зафіксовано.

ЯА вкотре засвідчують хазяйновитість українців у веденні домашнього господарства, розвитку сільськогосподарської промисловості.

За структурою зафіксовано перевагу однослівних реакцій, а саме – 79 %.

Емоційно-оцінні характеристики асоціацій ілюструють зв'язок слова-стимула з дитячими спогадами опитуваних, оскільки цей напій досить корисний для дітей; переважно вказують на користь молока і поціновування цього продукту серед українців. **Означальні** реакції ілюструють найбільш популярні види молока, яким українці надають перевагу.

Онімні асоціації мають периферіний характер.

Сироватка (70): ЯА - 7: *з молока* (7);

емоційно-оцінні реакції – 18: *кисла* (2), *фу* (2), *біла густа жижа, добре, зіпсоване молоко, кисле молоко, кисленька, кисляк, корисна, млинці бабусині, не люблю, несмачно, плачинди, які бабуся готувала на чому було, чи на кислому молоці, чи на сироватці, свіжа, скисле молоко, смачна;*

означальні – 15: *кисла* (2), *молочна* (2), *біла, кисленька, корисна, косметична, косметологічна, молочне, омолоджуюча, прозора, свіжа, смачна, тепла.*

Графічних, римових, фразеологічних та **онімних** асоціацій не зафіксовано.

ЯА ілюструють, що респонденти активно пропонували реакції на позначення традиційних українських страв, до складу яких входить цей продукт (*вареники, випічка, мандзарі, млинці, бабуся готувала на чому було, чи на кислому молоці, чи на сироватці),* адже сироватка дуже популярний вид продукції, який використовували під час приготування різноманітних страв,

оскільки нею «заправляли борщі, з нею варили каші, нею вчиняли хліб, пироги, млинці, оладки тощо» [301, с. 230]. Це спостереження дає підстави зафіксувати лінгвоментальну особливість українців, яка полягає в умінні раціонального використання продуктів харчування і створенні широкої палітри національної кухні.

За **структурою** виокремлено 69 % однослівних, 23 % двослівних, 4 % трислівних, 3 % реченнєвих реакцій.

Емоційно-оцінні й **означальні** асоціації переважно вказують на продукти переробки молока.

Сметана (58): ЯА (8): *борщ* (4); *вареники* (4);

емоційно-оцінні реакції – 11: *домашня* (2), *до борщу, з голубцями, бабуся, масове вбивство тварин, найсмачніша, ніжна хмаринка, окраєць хліба, свіжий хліб, смачна;*

означальні – 13: *біла* (2), *домашня* (2), *двадцятивідсоткова, жирна, кисла, найсмачніша, смачна;*

римові – 1: *коптана;*

оніми – 4: *«Вечори на хуторі біля Диканьки», «Простоквашино», «Привоз», «Селянська».*

Графічних і **фразеологічних** реакцій не зафіксовано.

ЯА віддзеркалюють традиційні культові страви української кухні, які найчастіше вживають з доданням сметани, що ще краще увиразнює гармонію смаків й ароматів зазначених продуктів.

За **структурою** зафіксовано 70% однослівних, 12% двослівних, 3% трислівних, 3% реченнєвих реакцій.

Емоційно-оцінні реакції ідентифікують традиційні смакові вподобання українців у споживанні сметани в поєднанні з іншими стравами та продуктами, **означальні** ж реакції подають характеристику смакових якостей, кольору продукту.

Онімні асоціації підкреслюють популярні торгові марки вітчизняного виробника молочної продукції, а реакція *«Вечори на хуторі біля Диканьки»* є

алюзією на відомий твір М. Гоголя, де за сюжетом Пацюк апетитно поглинає вареники зі сметаною: «*Тільки він устиг подумати це, як Пацюк роззявив рота; подивився на вареники і ще більше роззявив рота. Тоді вареник вискочив з миски, шубовснув у* ***сметану****, перекинувся на другий бік, підскочив угору і якраз потрапив йому в рот*» [49].

Отже, дослідження асоціацій **ЛСП молоковмісна продукція** уможливив отримання таких результатів: як і в попередніх дослідженнях, у межах цієї групи помічено домінування однокомпонентних реакцій як символу лаконічності й узагальненого вираження думок. Двослівні, трислівні й реченнєві асоціації менш фіксовані, проте вони містять унікальні вияви світогляду опитуваних. Так, на основі таких реакцій та найбільш повторюваних асоціацій, нами було виокремлено такі лінгвоментальні риси українців: **хазяйновитість** українців у веденні сільського господарства**, багатство смаків, кулінарних шедеврів української кухні, раціональне використання продуктів харчування, вміння смачно поїсти.**

3.2.5. ЛСП **кашоподібні страви.**

Каша (73): ЯА (28): *гречана* (5); *вівсяна* (4); *манна* (4); *молочна* (4); *пшоняна* (4); *сніданок* (4); *корисна* (3);

емоційно-оцінні реакції – 16: *корисна* (3), *дитинство* (2), *дитсадок* (2), *бісить!, дуже люблю їх, здоров'я, краще ніж KFC, мама, сила наша, сіра маса, солодка, школа;*

означальні – 31: *гречана* (5), *вівсяна* (4), *манна* (4), *молочна* (4), *пшоняна* (4), *корисна* (3), *рисова* (2), *березова, вівсяна чи гречана на сніданок, перлова, розсипчаста, солодка;*

римові – 3: *малаша, Маша, сила наша;*

фразеологічні – 1: *березова* «дати березової каші – дуже вилаяти, гостро покритикувати кого-небудь» [426];

оніми – 4: *Маша, «Геркулес», краще ніж KFC, «Нутрілон».*

Графічних реакцій не щафіксовано.

ЯА свідчать про різноманіття каш в українській харчосмаковій культурі. Так, «Другою стравою за частотністю споживання (окрім страв з борошна) в українській кухні можна вважати різноманітні каші, та інші страви з круп» [36, с. 25], «Каші – традиційний для України продукт харчування, який з'явився задовго до появи борошна. Тисячоліттями наші предки культивували просо, жито, ячмінь і пшеницю» [316]. Отже, констатуємо працьовитість і традицію вирощування круп як особливу лінгвоментальну рису, притаманну українському народу.

За **структурою** виявлено 90 % однослівних реакцій (максимальна кількість).

Емоційно-оцінні асоціації переважно слугують маркерами корисні і поживності каш, а також традиційного способу їх вживання під час сніданку для ситості та легкого засвоювання. Прикметно, що **означальні** реакції увиразнюють виокремлену нами майстерність культивування різних круп; помічено також асоціацію *березова,* що вказує на фразеологізм – «дати березової каші – дуже вилаяти, гостро покритикувати кого-небудь» [426], а це є ідентифікатором веселої вдачі українців.

Оніми переважно позначають відомі марки українських і польських виробників каш; *краще ніж KFC* зазначає оцінне визначення переваги каші над їжею швидкого приготування.

Кутя (65): ЯА (15): *Різдво* (8); *Святвечір* (4); *мак* (3);

емоційно-оцінні реакції – 29: *вечеря* (2), *бабуля, багата* (2), *брат, дванадцять страв, зима, макітра, ммм смачна з маком та вишнею, на свято, найкраща мамина, неприємна каша на Різдво, піст, похресниця, різдвяна, родина, свято, село, сім'я вся разом, смачна страва, смачно, солодка, страва з товченої пшениці на Різдво, сьоме січня, традиція, фу, хресний батько, хрещені батьки;*

означальні – 4: *багата* (2), *різдвяна, солодка;*

оніми – 15: *Христос, Різдво* (8), *Святвечір* (4), *на Різдво, Свята Вечеря.*

Графічні, римові та **фразеологічні** реакції не зафіксовано.

ЯА та більшість **емоційно-оцінних** реакцій а також **онімних** символізують релігійність українців і дотримування християнських обрядових звичаїв, під час чого традиційні страви та напої відіграють ключову роль, оскільки: «Різдво для українців є особливим святом. Зазвичай до батьківської оселі збирається вся сім'я. Невід'ємним символом українського Різдва є святковий стіл та основна страва на ньому – **кутя.** Кожен інгредієнт цієї страви є символічним. Пшениця – це символ достатку, мед – здоров'я, мак – символ роду» [161]. Як зауважує дослідниця гастрономічної культури О. Брайченко, «**Кутя** відіграє ключову роль у вшануванні культур предків на час зимових свят. Утім, також кажуть, що кутя символізує жертву Богові, бо пшениця з медом є сакральною частиною святої вечері» [271], а етнограф Ф. Вовк указує на багаторічну історію цієї ритуальної каші і «виводить її походження ще з неолітичної доби» [271]. У зв'язку з цим, фіксуємо унікальну українську лінгвоментальну рису, яка є унаочненням духовного зв'язку поколінь: **приготування обрядових страв як символ вшанування пам'яті предків**, що вкотре підкреслює винятковість культури українського народу.

За **структурою виокремлено** 72% однослівних, 23% двослівних, 2% трислівних, 3% реченнєвих реакцій.

У межах **емоційно-оцінних** асоціацій (окрім вже вищепотрактованих) нами було зафіксовано культ жінки-матері, яку свято шанують в українському суспільстві – берегині роду, традицій. **Означальні** ж реакції доводять сакральність значення куті як невід'ємного атрибуту різдвяної вечері демонструють смакову оцінку українців цієї страви.

Лемішка (52): ЯА (20): *не знаю* (4); *що це?* (4); *борошно* (3); *каша* (3); *тісто* (3); *хліб* (3);

емоційно-оцінні реакції – 11: *що це?* (4), *несмачна страва, несмачно, смачна, смачне, смочок (дітям таке раніше давали: спогади з дитинства), старовинна, хз;*

означальні – 6: *гречана, коричнева, пшенична, смачна, старовинна, схоже на коржик;*

графічні – 1: –;

римові – 1: *лепішка;*

оніми – 2: *Карпати, Святвечір.*

Фразеологічних реакцій не зафксовано.

ЯА часто унаочнюють відсутність уявлення респондентів про лемішку, а отже підкреслюють архаїчність цієї страви. Історія української кулінарії має своє давнє коріння: «Лемішка – традиційно полтавська страва, яка давно вийшла з українського побуту**.** Сьогодні її рецепт зберігся завдяки згадкам у книжках та обрядовим приготуванням страви на ярмарках. Обсмажене гречане борошно розводять у гарячій солоній воді так, щоб вона зберігала густу консистенцію. Потім додають туди шматочки сала, також попередньо обсмажені. Страву перекладають у глиняний горщик і допікають у добре прогрітій печі. В тому ж горщику і подають на стіл» [146].

За **структурою** виокремлено 68% однослівних, 2% двослівних, 5% трислівних, 6% реченнєвих асоціацій.

Емоційно-оцінні асоціації також постають індикаторами архаїчності страви; водночас нами зафіксовано реакції на позначення смакових властивостей наїдка як позитивних, так і негативних а також реакції, навіяні спогадами з дитинства.

Означальні асоціації слугують показниками зовнішнього виду страви, інгредієнтів, на основі яких її приготовано.

Онімні асоціації переважно маркують регіони України, де ця автентична страва має широку популярність.

Саламаха (56): ЯА (6): *каша* (3); *росомаха* (3);

емоційно-оцінні реакції – 8: *навариста, недобра жінка, старовинна, щось солоне, тепло, тітка повненька така, хз, чортзна-що;*

означальні – 2: *навариста, старовинна;*

графічні – 2: скорочення *хз.* Імовірно, учасник ВАЕ запропонував таку реакцію на позначення відсутності знань (хтозна) щодо слова-стимула; емоджі – 1: 🤔 емоджі на позначення обличчя, що задумалось [85];

римові – 4: *росомаха* (3), *Солоха відьма;*

онімні – 5: *Ваня, Міша, Соломон, Солоха відьма, Диканька.*

Фразеологічних реакцій не зафіксовано.

ЯА ілюструють давню страву, однією з яких є саламаха: «Саламаха була однією з найпоширеніших страв у козацьких походах» [301, с. 255]. Ще одна група повторюваних реакцій *росомаха* виникла внаслідок фонетичної співзвучності зі словом-стимулом.

За **структурою** зафіксовано 67% однослівних, 15% двослівних, 3% трислівних, 3% реченнєвих асоціацій.

Емоційно-оцінні характеристики переважно унаочнюють архаїчність густатива-стимула, а **означальні** є периферійними.

Онімні асоціації переважно ілюструють літературні алюзії.

Оглядовий аналіз **ЛСП кашоподібні страви** дав можливість зафіксувати домінування однослівних реакцій. На основі ядрових та унікальних реченнєвих, емоційно-оцінних асоціацій нами ідентифіковано такі лінгвоментальні риси українців: **працьовитість, хазяйновитість, традиція культивування круп, приготування обрядових страв як символ вшанування пам'яті предків, формування українських прізвищ з густаторними компонентами.**

3.2.6. ЛСП безалкогольні напої.

Квас (64): ЯА (22): *«Тарас»* (6); *літо* (5); *діжка* (4); *холодний* (4); *хліб* (3); **емоційно-оцінні** реакції – 23: *літо* (5), *холодний* (4), *бульбашки* (2), *дитинство* (2), *домашній* (2), *від природи - для вас!, втамовує спрагу, дідусь, напій у дитинстві, пити квас на природі у великій компанії, спекотно, такий смачненький холодесенький напій.. (хочеться), холодний і влітку;*

означальні – 14: *холодний* (4), *білий* (2), *домашній* (2), *кислий, коричневий, пінний, темний, хлібний, холодний і влітку;*

римові – 8: *«Тарас»* (6), *від природи - для вас!, квас «Тарас»;*

онімні - 8: *«Тарас»* (6); *завод "Нектар", квас «Тарас»,*

Графічних і фразеологічних реакцій не зафіксовано.

Традиційним безалкогольним напоєм в Україні прийнято вважати квас, його вживали, як на свята, так і в повсякденні. Історія створення квасу сягає глибоких віків: «Перші літописні згадки датуються 989 роком і свідчать про те, що після Водохреща Володимир Святославович велів роздати народу «їжу, мед і **квас**». З тих пір ось уже 10 століть квас залишається **одним з головних напоїв та інгредієнтів** східнослов'янської гастрономії» [108]. Прикметно, що українці навчились готувати цей напій з різних фруктів, овочів, ягід, та найбільш популярним серед безалкогольних напоїв слід вважати хлібний квас, який витримували у дерев'яних діжках, що підкреслено **ЯА.** Різноманіття смаків та видів цього напою унаочнює майстерність наших пращурів у квасоварінні, так, «залежно від основних інгредієнтів, із яких їх готували, кваси отримували назви: бромбокс, брусничник, бурашник, грушанець, звар, калиновик, малинник, муст, росівниця, сирівець, ціберей тощо» [36, с. 80].

За **структурою** зафіксовано 78% однослівних, 9% двослівних, 6% трислівних, 6% реченнєвих реакцій.

Емоційно-оцінні реакції підкреслюють, що квас і нині залишається одним з найулюбленіших напоїв серед українців або ж разом з **означальними** вказують на особливості його смаку, кольору та способу виготовлення і поглинання. У межах емоційно-оцінних реакцій нами було зафіксовано асоціацію: *велика жовта цистерна,* яка свідчить про шаблонність радянської епохи, коли намагалися знищити будь-які вияви унікальності українців, тому на зміну звичним діжкам прийшли жовті цистерни: «З приходом Радянської влади квас був стандартизований, а виробництво його поставлено на промислові рейки. У 60-их роках був розроблений квасний

концентрат в банках, який стали використовувати і заводи, і домогосподарки. Квас розливався в знамениті жовті автоцистерни, які були звичною деталлю міського пейзажу» [108].

Онімні асоціації підкреслюють розвиток українських брендів на ринку квасоваріння.

Сирівець (65): ЯА (31): *сирий* (9); *квас* (7); *?* (7); *сир* (5); *щось сире* (3);

емоційно-оцінні реакції – 16: *сирий* (9), *щось сире* (3), *затишок, кислий, кислота, сире м'ясо;*

означальні – 15: *сирий* (9), *сірий* (2), *білий, кислий, молочний, світлий;* **графічні** – 7: *?* (7);

римові – 2: *млинець, олівець*.

Фразеологічних реакцій не зафіксовано.

ЯА уможливили зробити висновок, що переважна більшість респондентів порівнює цей напій з чимось *сирим*. У зв'язку з цим в етимологічному словнику української мови знаходимо: «Сирий, сирівець «хлібний квас: [сировина; сириця]» [408, с. 241]. Наступні ж частотні асоціації *квас* ілюструють знання традиційної рецептури виготовлення улюбленного напою українців, оскільки «сирівець (хлібний квас) – один з найпоширеніших і найулюбленіших в Україні традиційних напоїв… Споживали сирівець протягом усього року, але найбільше – весною та влітку, коли з нього робили холодник і заправляли ним зелений борщ. Сирівець і нині є популярним народним напоєм» [301, с. 281]. Також зафіксовано 7 частотних реакцій, які свідчать про відсутність уявлення респондентів щодо густатива-стимула.

За **структурою** маємо 68 % однослівних, 12 % двослівних, 1 % трислівних, 4 % реченнєвих асоціацій.

Емоційно-оцінні реакції зазначають, що респонденти порівнюють слово-стимул з чимось позитивним: *затишок*; припускають ймовірні етапи виготовлення напою з певних продуктів: *осідаючий почавлений виноград, чорний хліб,* або ж пропонують жартівливий вияв оцінки густатива-стимула:

ямка на дорозі обкладена тонкими скибками сиру. **Означальні** ж асоціації констатують колір і смак напою.

Чай (75): ЯА (12): *чорний* (5); *зелений* (4); *печиво* (3);

Оніми – 5: *Індія, «Ліптон», Цейлон, чорний "Грінфілд", Шрі- Ланка;* **емоційно-оцінні** реакції – 28: *гарячий* (2), *затишок* (2), *тепло* (2), *розмови* (2), *аби горло не боліло, вишуканий сервіс, гості, дім, дощ, залите окропом листя, що допомагає мені почуватися краще (звук з Тік Току: "you better fix my life you're little shit"), зима, книги, крісло, любов, люблю, моє кохання, ніч, потяг, ранок, родина за столом, розмова, сенс жити, спокій, трапеза;*

означальні – 18: *чорний* (5), *зелений* (4), *гарячий* (2), *цейлонський* (2), *міцний, терпкий, чорний "Грінфілд", чорний з лимоном, ягідний;*

Решту різновидів асоціацій не зафіксовано.

ЯА унаочнюють популярність відповідних сортів чаю на території України, які було завезено сюди з-за кордону: «В Україні впродовж багатьох років люди пили трав'яні настої, відвари або узвари із сухофруктів, сушених трав, гілок фруктових дерев або ягід…Традиційний чай завезли на територію України в XVII ст. Його завезли з Китаю. Через Київ та територію України чай потрапляв до Європи» [106]. Наступні ж найбільш згадувані асоціації *печиво* (3) демонструють улюблений метод чаювання українців з різними смаколиками, цю ж тенденцію підтверджено й периферійними реакціями, а саме: *бублик, з цукеркою, торт, цукерка* тощо.

Структурний аналіз виявив 83 % однослівних, 12 % двослівних, 3 % трислівних, 3 % реченнєвих реакцій.

Емоційно-оцінні реакції як показники унікальних виявів світогляду опитуваних свідчать про збереження українцями традиції збиратися за спільним столом у колі рідних, близьких, друзів і чаювати, а **означальні** ілюструють різновиди чаю. **Онімні** асоціації виявляють найпопулярніші бренди чаю і країни-виробники.

Оглядовий аналіз ЛСП **безалкогольні напої** теж виявив домінування однослівних реакцій. На основі ядрових та інших асоціацій нами

ідентифіковано такі лінгвоментальні риси українців: **майстерність у квасоварінні, шанування сімейних цінностей, культ сім'ї.**

3.2.7. ЛСП великодні декоровані яйця.

Крашанка (101): ЯА (69): *Пасха* (28); *Великдень* (22); *яйце* (11); *писанка* (4); *церква* (4);

емоційно-оцінні реакції – 25: *писанка* (4), *церква* (4), *паска* (2), *Великдень у прабабусі, картинка, кошик, крашана, крашанка, крашиха (від англійської crush – людина, що подобається), прокидання о третій ночі, розмальовка яйця, різнокольорова, святкова, свято, символ, утреня, у кошику, яйця на Великдень;*

означальні – 6: *червона* (2), *галицька, гладенька, різнокольорова, святкова;*

фразеологічні – 1: *носитися як курка* «носитися як курка з яйцем. Виявляти надмірну турботу, приділяти надто багато уваги чомусь (перев. незначному)» [426];

онімні – 53: *Пасха* (28), *Великдень* (22), *Великдень у прабабусі, яйця на Великдень.*

Графічні та римові реакції не зафіксовано.

ЯА демонструють релігійність українців, вшанування традиції святкування найголовнішого свята у християн – Пасхи або Великодня, атрибутами якого є декоровані яйця, які потім освячують у церкві. Українці відомі на весь світ унікальною майстерністю декорування великодніх яєць: крашанок, писанок, дряпанок, крапанок, що передається від давніх часів і сьогодні є національним культурним надбанням наших талановитих людей: «Ритуали, пов'язані з фарбуванням яєць до великоднього столу, міцно увійшли в традиційні приготування до свята. А сам ритуал фарбування поступово перетворився на мистецтво, що передається від покоління до покоління. Без крашанок тепер не обходиться великодній стіл. І навіть ті, хто у повсякденному житті яєць не вживає, за великоднім столом обов'язково мають скуштувати хоч одну крашанку» [209].

За **структурою** нами зафіксовано 89 % однослівних, 4 % двослівних, 4 % трислівних, 3 % реченнєвих реакцій.

Більшість **емоційно-оцінних** реакцій також вказує на вищезазначені традиції святкування Пасхи, а **означальні** - демонструють уявлення респондентів про традиційний колір розфарбовування яєць.

Онімні асоціації є **найчастотнішими** і відбивають згадувану релігійність українців і їхні унікальні традиції розфарбування яєць як головних атрибутів Великодня.

Писанка (53): ЯА (23): *Великдень* (7); *яйце* (7); *Руслана* (5); *розмальоване яйце* (4);

емоційно-оцінні реакції – 29: *розмальоване яйце* (4), *візерунок* (2), *мистецтво* (2), *свято* (2), *дитинство, дівчина, дорівнює крашанка, забавляння, красень, красиво, крашанка, наліпки, оберіг, паска, писанка, різнокольорова, розмальоване яйце на українське свято, розфарбована, традиція, у кошику, українське свято, яєчко пасхальне, яскрава;*

означальні – 4: *різнокольорова, розфарбована, яєчко пасхальне, яскрава;*

римові – 2: *дорівнює крашанка, крашанка;*

онімні – 15: *Руслана* (5), *Оксана Мась* (2), *Великдень* (7), *Пасха* (2), *Коломия.*

Графічних і фразеологічних реакцій не зафіксовано.

ЯА вкотре підкреслюють релігійність українців і водночас ілюструють автентичну українську традицію розпису яєць на Великдень, яка від початку свого існування уособлює всю велич та багатство української культури, свідчить про творчі здібності українців, їхній естетизм.

За **структурним** аналізом знову-таки переважну більшість складають однокомпонентні реакції – 77 %.

Емоційно-оцінні та **означальні** реакці також є показниками описаних вище традицій писанкарства в Україні, прикметно, що в мовній картині українців прийнято порівнювати з писанкою усе привабливе, принадне.

У межах **онімних** асоціацій виокремлено декілька, які ми хочем пояснити: *Оксана Мась* указує на творчість відомої української художниці Оксани

Мась, яка створила арт-інсталяцію «Вівтар нації», що складається більше ніж з 2 мільйонів дерев'яних розписаних яєць. Доктор історичних наук, професор Р. Шеретюк підкреслює: «В основі арт-проєкту «Вівтар націй» О. Мась – ідея духовного відродження людства. Оскільки цей твір об'єднує людей різних релігій і національностей, це дає підстави для твердження не лише про його планетарний масштаб, але й значення» [319, с. 52]. Роботи цієї майстрині презентують у сучасних музеях США, Іспанії, Німеччини, Швейцарії, Чехії та інших країн світу, що символізує піднесення української культури і виведення її значимості на рівень міжнародної спільноти. Цей вид народного декоративно-прикладного мистецтва ідентифікує незалежність української культури і її невичерпний потенціал. Разом з тим, писанкарство прославило наш мистецький фонд на весь світ, у зв'язку з цим «українська писанка має значний потенціал для формування культурного бренду України у світі. Традиція писанкарства належить до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України і подана на розгляд для внесення до Репрезентативного списку ЮНЕСКО нематеріальної культурної спадщини людства» [222]. Подібні асоціації учасників ВАЕ демонструють той факт, що і в наш час українці з глибокою шаною ставляться до національного феномену писанкарства та інших культурних надбань. Так, у 2023 році за ініціативи компанії FILM.UA Group та режисерки О. Навроцької в Україні запустили проєкт «Етніка: українські народні художні промисли» [222], що відроджує генетичну пам'ять про неповторні українські ремесла: вишивку, гутництво, кераміку, писанкарство та надає можливість по-новому осягнути багатогранний світ наших народних звичаїв і традицій. Зважаючи на поданий аналіз вищевказаних асоціацій, виокремлюємо **мистецтво крашанкарства й писанкарства** як неповторну лінгвоментальну особливість українців. Інші оніми переважно підкреслюють релігійність українців і особливості святкування Великодня. Частотна ж реакція *Руслана* (5) була породжена асоціаціями з українською телеведучою Русланою Писанкою, прізвище якої

вкотре підкреслює традицію формування української антропонімії з густаторними маркерами.

3.2.8. ЛСП Страва з яєць.

Яєчня (60): ЯА (20): *сніданок* (7); *пательня* (5); *ранок* (5); *омлет* (3);

емоційно-оцінні реакції – 32: *сніданок* (7), *ранок* (5), *оката* (2), *алергія, вечеря, вмію, енергія, жовтенька, жовточок, зажариста, користь, неділя, ням, папа (готує найкращу у світі яєчню), приготування їжі, ранок – закриті очі сидячи за столом, підхопила сальмонельоз, свіжа, смачна, тонкий білок та жовток, холестерин;*

означальні – 5: *жовтенька, зажариста, куряча, свіжа, смачна;*

графічні – 1: емоджі на позначення обличчя, що блює [85].

Римових, онімних і фразеологічних реакцій не зафіксовано.

ЯА ілюструють щоденний ранковий ритуал трапези.

За структурою виокремлено: 80 %однослівних, 12% двослівних, 7% реченнєвих асоціацій.

Емоційно-оцінні реакції унаочнюють як позитивний контекст, так і негативний, демонструють улюблені способи приготування цієї страви, а означальні виявляють візуальніі смакові ознаки стимула.

3.2.9. ЛСП **солодке.**

Мед (80): ЯА (22): *бджола* (9); *бджоли* (5); *пасіка* (4); *солодкий* (4);

емоційно-оцінні реакції – 24: *солодкий* (4), *вулики* (2), *дідусевий* (2), *ароматний, дитинство, дідусь, дорогий, запашний, застуда, з горіхами, корисний, кутя, папа, свіжий, солодко, те безцінне що дають бджоли, турецькі смаколики, хвороба, хочу відмовитись;*

означальні – 16: *солодкий* (4), *дідусевий* (2), *ароматний, дорогий, жовтий, запашний, корисний, липовий, лісовий, травневий, свіжий, тягучий;*

фразеологічні – 2: *ложкою* «як/коли мед, то й ложкою. Уживається для вираження надмірного прагнення до чогось, як вияв надмірності в чому-небудь, занадто» [429];

оніми – 1: *Спаса.*

Графічні й онімні реакції не зафіксовано.

Мед в українській харчосмаковій культурі завжди вважався дуже цінним продуктом (див. Розділ ІІ 2.3.). Згідно з цим, дослідниця А. Дмитренко зауважує: «Мед, який у давнину вважався їжею Богів, був невід'ємним елементом родинної обрядовості українців. Велику роль меду і воску в обрядодіях дослідники пояснюють святістю бджоли» [79, с. 26], звідси й маємо ядрові асоціації *бджола, бджоли*, що свідчить про давню галузь сільського господарства – бджолярство й символічне значення меду в обрядових традиціях української культури: «як/коли мед, то й ложкою. Уживається для вираження надмірного прагнення до чогось, як вияв надмірності в чому-небудь, занадто» [429]. Така благородна й відповідальна справа, як догляд за бджолами, свідчить про те, що наш народ володіє в**мінням перебувати в гармонійних стосунках з природою** і брати її найкращі дари як винагороду за своє працелюбство, оскільки такий наїдок в українській культурі наділено сакральним сенсом: «Через вживання меду здійснювалося символічне поєднання з предками, встановлювався зв'язок між всіма поколіннями родини, що робило її нероздільною і вічною. Дослідники українського бджільництва відзначали, що в поховальних і поминальних обрядах мед виступає ще й символом воскресіння. У використанні меду, як обрядового атрибуту поєдналися давні народні (язичницькі) світоглядні елементи і фрагменти істин християнського вчення» [79, с. 29].

За **структурою** зафіксовано максимальну перевагу однослівних реакцій - 91%. **Емоційно-оцінні** показники підкреслюють символічність меду в обрядових дійствах і святість бджоли-трудівниці, а також наголошують на лікувальних властивостях цього цінного продукту. У межах **означальних** реакцій нами помічено найпопулярніші види меду, зважаючи на те, з яких рослин його зібрано або в який період, також подано опис його кольору, смакових відтінків та особливостей консистенції.

Патока (73): ЯА - 4: *солодко* (4); **емоційно-оцінні** реакції – 21: *солодко* (4), *солодке* (2), *солодкий* (2), *дуже солодко, замінник цукру, тягуча прозора солодка рідина, золота, насичена, свято, село, солод, солоденьке, солодка, солодкість, солодощі, солодюща;*

означальні – 19: *солодке* (2), *солодкий* (2), *тягуча* (2), *густа, золота, крохмальна, липка, насичена, пряна, рідке, різнокольорова, солоденьке, солодка, солодюща, тягуче, щось солодке?;*

графічні – 2: 🍯 емоджі на позначення горщика з медом, ☹ емоджі на позначення обличчя, що скривилося [85];

римові – 2: *Америка, Затока;*

оніми – 4: *Америка, Затока, Туреччина, фільм "Чарлі й шоколадна фабрика".*

Фразеологічні реакції не зафіксовано.

ЯА ідентифікують засоби вираження смакової сенсорної системи респондентів, що безпосередньо свідчить про домінантність смакової сенсорики світосприйняття українців (див. Розділ ІІ 2.3.). Відповідно до цього М. Білоус доводить: «Загальна оцінка смакових якостей зумовлена естетико-емоційним фоном їх сприймання. Індивідуальне ставлення до різних смаків може викликати приємне чи неприємне самопочуття» [11]. Цю ж тенденцію підкреслює і О. Виноградна: «За даними дослідження сенсорних систем людини в межах нейролінгвістичного програмування відомо, що нюхо-смакова система відчуттів людини відіграє надважливу роль в отриманні досвіду її взаємодії з навколишнім світом, і саме нюхо-смакова репрезентативна система дає досвід, що сприймається людиною як послідовність запахів та смакових відчуттів [31, с. 5].

За **структурою** зафіксовано 85% однослівних, 7% двослівних, 3% трислівних, 3% реченнєвих асоціацій.

Переважна більшість **емоційно-оцінних** і **означальних** реакцій, як нами вже було зазначено раніше, ілюструють смакові особливості слова-стимула і підкреслюють домінування смакової константи світосприйняття українців.

Онімні мають периферійний характер.

3.2.10. ЛСП м’ясні страви.

Ковбаса (76): ЯА (31): *бутерброд* (7); *домашня* (4); *кров’янка* (4); *«Лікарська»* (4); *з часником* (3); *м'ясо* (3); *салямі* (3); *сир* (3);

емоційно-оцінні реакції – 24: *домашня* (4), *вбивство тварин* (2), *жирна* (2), *бабуся, Великдень, дідусь, закололи свиню, краще не купувати, Любашівка, не те, щоб прямо любов, неприємна, Пасха, свято, смак, смакота, смачна, смачно, солоні огірочки, хімія;*

означальні – 20: *домашня* (4), *кров’янка* (4), *«Лікарська»* (4), *варена, «Краківська», «Любительська», м'ясна, неприємна, рожева, смажена, смачна;*

онімні – 9: *«Лікарська»* (4), *Великдень, «Краківська», Любашівка, «Любительська», Пасха.*

Графічні, римовані і фразеологічні реакції не зафіксовано.

ЯА та периферійні дають підстави **констатувати майстерність ковбасного виробництва,** оскільки, за визначенням Г. Віват: «Однією з найулюбленіших страв українців виготовлених із м’яса, є **ковбаса**, багато рецептів приготування якої існує в народній кухні» [36, с.55]. Українці здавна були віртуозами у виготовленні м’ясної продукції, яку вживали як на свята, так і в будні. Така гастрономічна традиція розвивається і в наш час: українські ковбаси не поступаються за якістю і смаком закордонним виробникам, що свідчить про досконалий рівень м’ясного виробництва в Україні.

За **структурою** зафіксовано 86 % однослівних, 12 % двослівних, 1 % трислівних, 1 % реченнєвих асоціацій.

У межах **емоційно-оцінних** реакцій зафіксовано смакові сприйняттєві особливості стимула, **означальні** ж демонструють різносортність продукту і вказівку на його колір, способи термічної обробки.

Онімні реакції підкреслюють різноманіття ковбасного виробництва в Україні та відображають традицію приготування цього продукту, безумовно, на Великдень, коли закінчується піст і люди можуть розговітися.

Шашлик (82): ЯА (21): *м'ясо* (9); *травень* (4); *пікнік* (3); *природа* (3); *свята* (3);

емоційно-оцінні реакції – 31: *травень* (4), *пікнік* (3), *природа* (3), *свята* (3), *вбивство тварин* (2), *гості* (2), *грузини* (2), *друзі* (2), *літо* (2), *ням* (2), *сім'я* (2), *смакота* (2), *тато* (2), *весна, відпочинок, дача, друзі та гарний настрій, собака, що бігає поруч, згорів, кемпінг, ліс, родина, любов, майовка, мангал, на мангалі, найкраще м'ясо, не наш, ого, пахне димом, родинні посиденьки, свіжий, сімейна вечеря, смачно, соковитий, то не наше, травневі свята, уікенд, улюблена страва;*

означальні – 5: *курячий* (2), *свинячий, свіжий, соковитий;*

онімні – 2: *Грузія, Кавказ.*

Графічних, римованих і фразеологічних реакцій не зафіксовано.

Зафіксовані **ЯА** символізують поширеність традиції українців збиратися на травневі свята у родинному колі чи з друзями і відпочивати на природі.

За **структурою** зафіксовано 82 % однослівних, 13 % двослівних, 2 % трислівних, 2 % реченнєвих реакцій.

Переважна більшість **емоційно-оцінних** асоціацій (**а їх більшість**) також підтверджують нерозривну єдність народу з природою, довкіллям, культ родинних зв'язків.

Онімні асоціації унаочнюють знання респондентів про культури кавказьких народів, кухні яких славляться стравами з м'яса, зокрема шашликом: «Шашлик – національна страва у всіх країнах Закавказзя. Грузини називають його "мцваді" і готують на вугіллі з сухої виноградної лози. Кожен регіон має свій особливий рецепт» [109].

3.2.11. ЛСП рибні страви.

Кав'яр (64): ЯА (21): *бариста* (4); *кава* (4); *кав'ярня* (4); *ікра* (3); *Львів* (3); *червоний* (3);

емоційно-оцінні реакції – 10: *аромат, аромат гіркої кави, кавуня, гарячий, горнятко для кави, до нього мені треба за гарним настроєм, милий, не*

люблю, прогулянка, смачно;

означальні – 7: *червоний* (3), *гарячий, милий, молодий, чорний;*

онімні – 6: *Львів* (3), *Новий рік* (2), *кав'ярня «Daily»*.

Решти різновидів реакцій не зафіксовано.

Найчастотнішими виявилися ЯА, пов’язані зі співзвучною лексемою кава, що, звичайно, не має нічого спільного зі словом-стимулом кав’яр. Таке помилкове плутання цих лексем постає справжньою проблемою в сучасному суспільстві: «… в Україні в кав’ярнях чомусь продають запашну каву, а не смачний кав'яр. А тому свого часу Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів звернулася до Кабміну щодо хибного використання слова «кав’ярня» на позначення закладів, які не мають жодного відношення до кав’яру. Це звернення підтримала Держслужба з питань національної культурної спадщини, апелюючи до захисту української мови та відновлення історичної справедливості» [329]. Проте іншими респондентами все ж було ідентифіковано правильно лексему кав’яр, що уможливило породження декватних ядрових і периферійних реакцій.

За **структурою** зафіксовано 75 % однослівних, 13 % двослівних, 6 % трислівних, 6 % реченнєвих асоціацій.

Емоційно-оцінні й **означальні** реакції, окрім вже вищепотрактованих, вказують на колір та смак стимула.

Онімні реакції теж віддзеркалюють помилкове розтлумачення густатива-стимула.

Оселедець (65): ЯА (25): *риба* (5); *під шубою* (5); *козак* (4); *цибуля* (4); *чуб* (4); *з цибулею* (3);

емоційно-оцінні реакції – 16: *з картопелькою* (2), *на голові в козака нашого* (2), *варена картопелька, дім, до пива, жирний, запах, козацький, козацький чуб, на хліб, непорозуміння, смачний, страва неперевершена на українське свято, хрєнь;*

означальні – 7: *солоний* (2), *жирний, козацький, норвезький, слабосолений, смачний;*

онімні – 3: *Максим Залізняк, Дунай, Новий рік.*

Решти різновидів реакцій не зафіксовано.

ЯА віддзеркалюють приготування традиційної святкової страви української кухні, а саме – салат «Оселедець під шубою», основним інгредієнтом якого є слабосолона риба. А от інші ядрові реакції унаочнюють оригінальну традицію гоління голови славними захисниками української землі – козаками: «Оселедець у традиційних козацьких віруваннях мав велике символічне, навіть магічне значення. Саме за нього Бог витягував козацьку душу до раю. Його пошкодження було недоброю ознакою» [163, с. 193 – 194]. Відповідно до цього, у поета С. Руданського знаходимо:

«Питалися козака:
"Що то за причина,
Що в вас гола голова
А зверху чуприна?"
"А причина то така:
Як на війні згину —
Мене ангел понесе
В небо за **чуприну**" [234].

Носіння такої зачіски уособлювало усю могутність і сміливість цих воїнів, а подібний спосіб укладання волосся став синонімом до української козацької культури, яка відома на весь світ. Це дає нам підстави зафіксувати ще одну лінгвоментальну рису українців, яка полягає в толеруванні культурних цінностей запорозьких козаків.

За **структурою** зафіксовано 68 % однослівних, 28 % двослівних, 5 % реченнєвих асоціацій.

Емоційно-оцінні реакції також підтверджують виокремлену нами традицію носіння козацької зачіски, крім того, унаочнюють традиційний спосіб приготування рибних страв; **означальні** асоціації відтіняють смакові відтінки і види оселедця.

Онімна асоціація *Дунай* свідчать про популярний вид українського оселедця, який виловлюють у р. Дунай, звідси й назва – дунайка, а реакція: *Новий рік* указує на традиційний новорічний салат «Оселедець під шубою».

3.2.12. ЛСП жири.

Вишкварки (64): ЯА (18): *жирні* (4); *пательня* (4); *шкварки зі шкварок* (4), *мамалига* (3); *несмачні у маслі* (3);

емоційно-оцінні реакції – (26): *жирні* (4), *несмачні у маслі* (3), *пережарене сало шматочками* (2), *дитинство, дідусь, жирно, золотисті, літо у бабусі, любов, мама, ніби шкварки – українська страва, огидно, печія, поганці, сварка від вислову дати шкварок, смакота, у бабусі, фу, холестерин, хрусткі;*

означальні – 7: *жирні* (4), *золотисті, смажене, щось смажене;*

фразеологічні – 1: *сварка від вислову дати шкварок* «дати швабу (шкварки) кому і без додатка – побити» [426].

Решту різновидів асоціацій не зафіксовано.

ЯА дають підставити виокремити таку лінгвоментальну особливість українських господарів, як **багатоманіття кулінарних умінь та навичок у приготуванні страв методом смаження**, оскільки подібна технологія обробки продуктів надає страві специфічного смаку, а також «обумовлює оригінальні смакові якості, аромат і соковитість блюд української кухні, дозволяє їм залишатися збалансованими і багатими вітамінами за рахунок особливостей приготування в печі, де вітаміни і мікроелементи добре зберігаються» [41, с. 4.6]. У зв'язку з цим нами виявлено асоціації на позначення страв, які традиційно в українській кухні подають з вишкварками (*мамалига* (3), *банош* (2), *вареники* (2), *з м'ясом, картопля з вишкварками).* А слова-реакції *пательня* (4) підкреслюють той факт, що українці здавна мали широке різноманіття хатнього начиння, універсального посуду, завдяки якому, збагачувався асортимент страв і способів їх приготування: «Із специфікою приготування українських блюд здавна пов'язані і особливості українського посуду: каструлі для варіння, сковороди для жаріння – глибокі і

напівглибокі, невисокий глиняний посуд для наступного тушкування – різного роду глечики, миски, чашки, макітри. Саме тому більшість блюд української кухні відрізняється складною рецептурою і складними комбінованими способами їх приготування» [41 , с. 4.5]. Це віддзеркалює ще одну важливу лінгвоментальну рису українців – **домоведення, хатнє господарювання**, що є черговим показником висококультурних традицій нашого працьовитого народу.

За **структурою** маємо вкотре перевагу однокомпонентних асоціацій: 67 %.

Емоційно-оцінні реакції підкреслюють як вподобання цієї страви українцями, так і несхвалення такого наїдку і його шкоди для здоров'я. Прикметно, що у межах емоційно-оцінних реакцій знаходимо стійке словосполучення, що унаочнює потужну зброю українців – **гумор**: *сварка від вислову дати шкварок* «дати швабу (шкварки) кому і без додатка – побити» [426]. **Означальні** ж реакції відображають характеристику кольору, калорійності і виду теплової обробки страви.

Сало (66): ЯА (25): *кабанчик* (6); *борщ* (5); *Україна* (4); *часник і хрін* (4); *сіль* (3); *чорний хліб* (3);

емоційно-оцінні реакції – (25): *сила* (2), *смачненьке* (2), *бє, білий жир свині, бридке, вбита тварина, в шоколаді, живу добре – сало їм, на салі сплю, салом укриваюсь, з перцем смачно їсти і з гірчичкою, з хлібом, здоров'я, козаки, лінгвокультурема, наркотик, народне, натурпродукт, не полюбляю, свиняче, село, смакота, тато любить, фу;*

означальні – 11: *копчене* (2), *смачненьке* (2), *бридке, засолене, народне, свиняче, смажене, холодне;*

фразеологічні – 1: *живу добре – сало їм, на салі сплю, салом укриваюсь;*

онімні – 1: *Україна* (4).

Решти різновидів асоціацій не зафіксовано.

ЯА свідчать про цінність сала в українській кухні й унаочнюють найулюбленіші способи його поглинання, оскільки сало для українського суспільства – це не лише продукт харчування, «а й символ національної

культури» [4]. Отже, лінгвоментальною рисою українського суспільства є смакова константа, що унаочнює вагоме значення національної кухні у світогляді українців.

За структурою зафіксовано 78% однослівних, 12 % двослівних, 8 % трислівних, 3 % реченнєвих реакцій.

Емоційно-оцінні асоціації також підтверджують смакову константу ментальності і демонструють важливе значення сала як лінгвокультуреми українського суспільства. **Означальні** асоціації виявляють улюблені способи приготування сала.

3.2.13. ЛСП перші страви.

Борщ (57): ЯА (23): *пампушки* (6), *червоний* (6), *сметана* (4), *український* (4), *сало* (3);

емоційно-оцінні реакції – (19): *український* (4), *смачненький* (2), *смачно* (2), *ароматний, бабуся, люблю, мама, мамин найсмачніший!, наваристий, національний, не люблю, рідний, смакота, солодкий;*

означальні – 19: *червоний* (6), *український* (4), *смачненький* (2), *ароматний, веганський, мамин найсмачніший!, наваристий, національний, рідний, солодкий;*

онімні – 4: *Клопотенко, Україна* (2), *Батьківщина.*

Решти різновидів асоціацій не зафіксовано.

Ядрові й онімні асоціації свідчать про те, що борщ – це нематеріальна культурна спадщина України.

За **структурою** нами зафіксовано 89 % однослівних, 9 % двослівних, 2 % трислівних реакцій.

Емоційно-оцінні реакції ідентифікують символічне значення жінки-матері, жінки-господині в українському суспільстві.

Означальні виявляють смакові якості борщу і його види.

Онім *Клопотенко* ідентифікує спогад про відомого українського шеф-кухаря Є. Клопотенка, **який** активно відроджує в сучасному ресторанному

бізнесі традиційну національну кухню як символ автентичності культури народу.

3.2.14. ЛСП десертний напій.

Кисіль (82): ЯА (21): *дитячий садок* (4); *з вишнями* (4); *ягідний* (4); *дитинство* (3); *желе* (3); *компот* (3); **емоційно-оцінні** реакції – 44: *дитячий садок* (4), *дитинство* (3), *бабуся* (2), *кислий* (2), *солодкий* (2), *бабусин компот, вишнева рідина дивної консистенції, в'язкість, густий, давали у садочку просто жах, дитячий табір, домашній, допомагає позбутися грижі, але це лише огидний напій, драглистий, желеподібна страва з фруктів або ягід, жижа, казка, корисний, корисний для травлення, мама, можна пити, не вживаю, недожеле, неприємний, неприємні спогади, свято, слизьке, смакота, сухожилля вбитих тварин, тато, тягучий, фу, хвороба, це жах, шмарклі;*

означальні – 21: *ягідний* (4), *вишневий* (2), *кислий* (2), *солодкий* (2), *білий, густий, домашній, драглистий, корисний, молочний, неприємний, рожевий, слизьке, тягучий, червоний.*

Решти різновидів асоціацій не зафіксовано.

ЯА засвідчують спогади опитуваних про популярний ягідний напій для дітей, що нерідко пропонують в дитячих садках і школах, оскільки кисіль володіє корисними властивостями.

За **структурою** виокремлно 72 % однослівних асоціацій, 19 % двослівних, 2 % трислівних, 5 % реченнєвих асоціацій.

У межах **емоційно-оцінних** реакцій знаходимо вказівку на особливості приготування киселю з використанням популярних ягід в українській кулінарії – вишень. Проте переважна більшість асоціацій вказує на неприємні спогади та нелюбов до продукту, враховуючи його драглисту консистенцію. **Означальні** ж реакції віддзеркалюють смакові відтінки напою/десерту, його колір і консистенцію.

Висновки до розділу ІІІ

Дослідження густаторних маркерів української лінгвоментальності у психолінгвістичному аспекті із залученням методу вільного асоціативного експерименту (ВАЕ) уможливило виявлення особливостей усталеної архітектури внутрішнього лексикону українців у густаторному фокусі.

У розділі висвітлено роль ВАЕ в різноаспектних сучасних розвідках, доведено його наукову об'єктивність, підкреслено релевантність цього методу в мовознавстві, насамперед в інтерпретації сприйняттєвих процесів.

З огляду на це ВАЕ проведено в три етапи. Під час **першого етапу** було сформовано перелік актуальних слів-стимулів та збір асоціацій учасників ВАЕ. До переліку увійшло 59 стимулів (борщ, брага, бублик, варенуха, вино, вишкварки, галушка, горілка, горох, деренівка, дулівка, запіканка, кав'яр, калач, калганка (калганівка), каша, квас, кисіль, кислиця, книш, ковбаса, коржик, коровай, крашанка, кутя, лемішка, локшина, маківник, масло, мед, медяник, млинець, молоко, наливка, оселедець, паляниця, паска, патока, перцівка, перчиця, пиво, писанка, пряник, ріпа, саламаха, сало, сивуха, сикизка, сирівець, сироватка, слив'янка, сметана, сухар, хліб, цибуля, чай, чикилдиха, шашлик, яєчня), дібраних і творів української ліератури 18-21 століття. Такий діапазон джерельної бази дав змогу прослідкувати закономірності функціювання густативів від часів І. Котляревського до сьогодення і в такий спосіб виокремити концептуальні, константні для національного світобачення густативи і ті, що змінювали свою динаміку чи ж долучалися до усталених моделей. Зазначені стимули було систематизовано за 14 ЛСП: алкогольні напої, страви з борошна, городина, молоковмісна продукція, кашоподібні страви, безалкогольні напої, великодні декоровані яйця, страва з яєць, солодке, м'ясні страви, рибні страви, жири, перші стравиа, десертні напої.

В експерименті взяли участь 95 респондентів віком від 17 до 60 років, серед яких переважна більшість (19%) віком 18 років. У межах соціальних характеристик респондентів зафіксовано, що 65 учасників є

українськомовними, решта – переважно білінгви; гедерний аспект представлений 15 особами чоловічої статі (15, 8%) та 80 – жіночої статі (84,2%); фахова належність респондентів переважно представлена гуманітарним (40%), технічним (11%), природничим (7%) та ін. профілями.

Проведений ВАЕ дав змогу отримати 4108 загальних реакцій.

На **другому етапі** біло здійснено аналіз отриманих асоціацій за базовими (ядрові, периферійні, структурні) та додатковими (емоційно-оцінні, означальні, графічні, римові, фразеологічні та онімні) ознаками.

Встановлено, що більшість характеристик подано на стимули крашанка (101), коровай (98), коржик (91), що свідчить про їх популярність і відомість носіям мови; найменша кількість асоціацій – на стимули лемішка (52), калганка (53), сикизка (53), писанка (53), що ілюструє їх архаїчність і низьку популярність і вказує на особливості індивідуалізованого сприйняття.

У межах структурних реакцій переважають однокомпонентні асоціації, що свідчить про лаконізм і чіткість вираження думок, доводить максимальну автоматизованість асоціативного процесу. Також зафіксовано реченнєві структури асоціацій, що виявляють їхні унікальні емоційні риси та комунікативну активність.

Більшість емоційно-оцінних реакцій подано на стимули шашлик, кисіль, чай, коровай, перцівка, яєчня, чикилдиха, кутя, коржик, млинець, паляниця, хліб, що ілюструє ненейтральність їхнього сприйняття і вагомість для респондентів. Найширша означальна амплітуда притаманні стимулам млинець, пряник, паляниця, що увиразнює кінестетичний характер їхньої інтерпретації.

Онімні асоціації переважно подавалися на стимули калач, масло, коровай, паляниця, ковбаса, маківник, паска, млинець, писанка, пряник, крашанка, хліб, сметана, кутя, квас і були представлені антропонімами, топонімами і геортонімами, що свідчить про тісний зв’язок між стимулом і картиною світу респондентів.

Графічні і римові реакції зафіксовано на стимули паска, запіканка, галушка, книш, квас, що ілюструє особливості сприйняття молодіжної аудиторії.

На периферії асоціативних процесів перебувають фразеологічні асоціації, характерні лише для стимулів локшина, млинець, хліб тощо.

На третьому етапі відбулося виокремлення показових ознак української лінгвоментальності на основі асоціативних реакцій учасників експерименту.

У цих межах встановлено, що українська національна кухня славиться майстерністю горілчаного виробництва, різноманіттям борошняних, ковбасних виробів, вирощує, культивує і виробляє велику кількість сільськогосподарської продукції. До актуальних лінгвоментальних рис українців у сегменті густаторики уналежнено такі: кондитерська майстерність, висока культура споживання алкоголю, домінування смакової системи як індикатора світосприйняття, вмінні раціонального використання продуктів харчування, хазяйновитість, далекоглядність і запасливість,; сакральне ставлення до вогню, печі в українській хаті, сакральне значення хліба, зернових; релігійність, культ національних символів-оберегів, приготування обрядових страв як символ вшанування пам'яті предків, майстерність у виготовленні пряників-писанок як унікальних кулінарних атрибутів календарно-обрядової культури українців, автентична традиція розпису яєць, естетизм; культ сім'ї, культ жінки-матері, толеруванні культурних цінностей запорозьких козаків; волелюбність, нескореність, гостинність, утворення колоритних прізвищ похідних від густаторної лексики, нерозривна єдність народу з природою, гумор, весела вдача.

ВИСНОВКИ

Дисертаційна праця присвячена виявленню лінгвоментальних рис національної харчосмакової культури в лінгвокультурологічному і психолінгвістичному аспектах на матеріалі української художньої літератури 18-21ст.

1. У роботі проаналізовано тлумачення феномену ментальності в сучасній гуманітарній парадигмі у філософському, психологічному, соціалогічному, історичному та культурологічному аспектах і доведено, що *ментальність* – це експлікатор народних морально-етичних засад і цінностей окремої етнічної спільноти, відображення системи мисленнєвих установок нації, яка в процесі історичного розвитку зазнає змін та оновлень. *Менталітет* же – це своєрідна закономірність, константа, яку визначено радше ідентифікатором способу життя народу з притаманними саме йому традиціями, обрядами, звичаями, ритуалами – всіма культурними маркерами його унікальності й винятковості серед інших народів. Зафіксовано, що у філософському аспекті вивчення ментальності зорієнтовано на з'ясуванні сутності власної самосвідомості і своєї внутрішньої природи (емоційності, чуттєвості тощо); в соціально-психологічному аспекті – на розумінні поведінки суспільства і його взамодії (гуртковість, єдність, співпереживання тощо); в історико-культурному аспекті – на вивченні особливостей етапів розвитку і становлення нації в її боротьбі за рідну землю (гіпертрофоване волелюбство, непідкореність, відчуття власної свободи і незалежності, дух захисників-оборонців тощо), народних звичок, поведінкових патернів, традицій (гостинність, щедрість, хлібосольність тощо).

2. Схарактеризовано поняття лінгвоментальності в зарубіжному та вітчизняному мовознавстві. Крім того, на основі наших спостережень, виокремлено низку базових кодів української ментальності і лінгвоментальності: емоційно-психологічна складова (емоційність, сентиментальність, щирість, кордоцентризм, почуттєвість, співпереживання, психічна рухливість, інтровертованість, сенсорність, інтернальність); життя

в гармонії з навколишнім середовищем/рідною землею (шана культу землі, єдність з рідною землею, органічна єдність з природним середовищем, патріотизм, містицизм, відчуття близькості з природою, гармонійне світовідчуття, раціональність, соціально ефективна поведінка, орієнтація на селянські ідеали, здатність до мобілізації власних адаптаційних потенцій, уміння пристосовуватись до різних кліматичних умов і господарювати, осілість); народ, який живе працею (культ хлібороба, працьовитість, універсальність, працелюбність, ощадливість, практичність, завзятість, успішність, хазяйновитість, майстерність і самовдосконалення); відчуття прекрасного/талановитість (витончений смак до дрібного (національна вишивка), естетизм, розвинута уява, мрійливість, еротичність, обдарованість і образність сприйняття, барокове мислення, артистизм); культ роду/родинних зв'язків (культ жінки-матері і шанобливе ставлення до жінки, екзекутивність, турбота про родину, родинне виховання); сила єдності (побратимство, взаємодопомога, гуртковість, дружність, уміння співпереживати); любов до волі, прагнення до свободи у діях, вчинках (шанування індивідуальної свободи, гіпертрофоване волелюбство, самовілля, відчуття власної гідності, незалежності, відвага, почуття гідності і справедливості, непідкореність, прагнення до свободи, самодостатність, демократичність, європоцентричність, звільненість від шаблонності і стандартизації, сміливість у прийнятті самостійних рішень, рішучість, хоробрість, дух захисників-оборонців); духовно-культурні цінності (духовність, релігійність, збереження історичної пам'яті, гостинність, толерантність, миролюбність); весела вдача (почуття гумору, задоволеність життям, оптимізм, уміння попри все вірити в краще). Однак, попри таке розмаїття позитивних ознак української вдачі, нашому народу властиві також і деструктивні риси, а саме: непошана до авторитету своєї інституції і своєї влади, межовість, комплекс меншовартості, комплекс кривди, схильність до анархії та розбрату, неузгодженість дій, неповага законів, довірливість, запальний темперамент, патерналізм, маргінальність,

параноїдальний характер, що межує із самознищенням, реактивна агресія, байдужість. Нами запропоновано уналежнити до усіх вищевиокремлених репрезентативних лінгвоментальних рис українців і **смакову константу ментальності,** що позначає сукупність етнічних рис багатовікового кулінарного досвіду українського народу, свідчить про унікальність традицій харчосмакових установок української кулінарії, відбивається в антропонімії української мови, віддзеркалює важливість їжі в житті українців, без якої не обходяться народні обряди, ритуали тощо.

3. Виокремлено базові густаторні маркери з контекстів творів української літератури 18-21 ст. й описано лінгвокультурологічний аспект густаторних кодів української ментальності на рівні їхніх лексико-семантичних і фразеологічних маркерів.

Так, доведено, що лексика на позначення їжі та питва не просто віддзеркалює кулінарні звички і традиції народу, вона також екстеріоризує ряд культурно-історичних, духовних й етнічних особливостей його менталітету. Встановлено, що дослідження густаторної культури українців у літературному аспекті дає потужний матеріал для декодування особливостей менталітету крізь призму художніх персонажів, що наділені світоглядними орієнтирами народу, відповідно до цього, на матеріалі творів української художньої літератури виокремлено 164 лексеми на позначення їжі та питва у **1823** загальних слововживаннях. На основі отриманих характеристик, з'ясовано, що основу густаторної картини творів 18 – 21 століття складають: **вода (247 слововживань), хліб (197), горілка (89), груша (85), борщ (51), сало (51), молоко (44), мед (42), сіль (41), каша (34), чай (31), горіх (29), жито (29), паска (28), картопля (27), пшениця (26), кава (25), ковбаса (24), вареник (19), проскура (18), сивуха (18), ячмінь (18),** оскільки саме ці лексеми виявились найбільш ілюстрованими в контекстах художнього дискурсу, як класичними так і сучасними творами української художньої літератури. Такі наїдки складають щоденний раціон харчування українців (наприклад: **вода, хліб, борщ, сало, чай**, **кава, молоко, сіль** тощо), віддзеркалюють повсякденне

життя нашого народу або ж унаочнюють його обрядову культуру (наприклад: **хліб, паска, проскура, мед, сіль**). Доведено, що зазначені густативи також унаочнюють багатство української кухні, адже тут згадано і страви з борошна, і м'ясні вироби, і популярні алкогольні та безалкогольні напої тощо, а це свідчить про різнобарвність національної кухні і автентичність кулінарного мистецтва українського народу, відповідно до цього, їхнє функціювання наявне і в межах класичної літератури, і в сучасному художньому дискурсі. Виявлено маловживані густативи, що зафіксовано виключно на прикладі «Енеїди» І. Котляревського, наприклад: **аніс, баба, деренівка, дулівка, житнівка, запіканка, зубці, калганка, капама, каплун, кваша, коливо, лагомини, отрібка, потрух, просілне, софорок, стовпець, тетеря, чикилдиха, шарпанина, пундик, пунш, путря, рябко, саламаха, свиняча голова, сикизка, сирівець, сластьон, шпундра, шулик** тощо свідчать про архаїчність зазначених лексем і те, що вони лише віддзеркалюють описану автором епоху та давно вийшли з ужитку в сучасній мові, або ж деякі з них мають також іншомовне походження, а тому і не є повторюваними в українських контекстах, наприклад: **кардамон, кебаб, маслина, шашлик, шпроти**, а лише зазначають культурні зв'язки українців з іншими народами. Поодинокими також зафіксовано й лексеми: **квасоля, перцівка, перчиця, полуниця, пряник** у контексті твору «Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького; **квашений огірок, квашенина, кров'янка, курячі тельбушки, підпалок, помідори, ряжанка, смаженина, смородинівка** – «Залишенець. Чорний ворон» В. Шкляра; **грис, тирольки, ранет, свіжина** – «Марія» У. Самчука, що свідчить про їхнє локальне фукнціонування у деяких сценах сюжету твору, де змальовано побутову атмосферу життя героїв, де показано приготування та споживання їжі, що радше демонструє наявність в українській кухні різних видів, сортів продукції, а також універсальність способів переробки овочів, підготування наїдків, напоїв до довготривалого зберігання (наприклад, квашення, вироблення алкоголю з ягід або настоянок з фруктів чи овочів, обробка м'яса тощо), а це так само підкреслює розвиток сільського

господарства в Україні; а от у контексті роману «Мати все» Л. Дашвар густаторні коди: **суп, сьомга-гриль, телячий стейк, фаршированa щука, салат, ситро** демонструють сучасну рецептуру української кухні і вказують на різнобарвність кулінарного мистецтва українців, яке постійно розвивається та вдосконалюється, а також відображають особливості застосування різних технік приготування страв сучасної української кухні. Опрацьовані контексти художніх творів української літератури, окрім лексико-семантичних кодів, ілюструють також і фразеологічні маркери з густаторною лексикою, у зв'язку з цим, під час нашого дослідження було виокремлено з контекстів творів української художньої літератури 18 – 21 ст. **74** ФО в **131** слововжитку, з них **18** ФО з густаторним компонентом **ХЛІБ**, 9 ФО – **ВОДА**, 7 ФО – **МЕД**, 5 ФО – **ПЕРЕЦЬ,** 5 ФО **– СІЛЬ,** 4 ФО – **ГОРОХ**, 4 ФО **– МАК** , 3 ФО – **МОЛОКО,** 2 ФО **– КИСІЛЬ,** 2 ФО **– МАСЛО,** 2 ФО **– СОКИ,** ФО з одиничними густативами **ГРЕЧКА, ГРІНКА, ГРУША, ДУТЕЛЬ, КАБАК, КАЛАЧ, КИСЛИЦІ, ОЛІЯ, ПИСАНКА, САЛО, СМЕТАНА, ЦИБУЛЯ, ЯЄШНЯ** задля декодування лінгвоментальних ознак українського суспільства, оскільки саме фразеологія є невичерпним джерелом народного світогляду, що вміщує в собі особливості колективного характеру українців, традиції, вірування, обряди і культуру кулінарного мистецтва. На основі аналізу виокремлених ФО, нам вдалось декодувати лінгвоментальні етнокультурні коди українців у межах мовних експлікацій. Так, встановлено, що **хліб** як символ святості в українській культурі постає основою духовних і морально-етичних цінностей нашого народу, віддзеркалює: релігійність, працьовитість, нерозривну єдність з землею, любов до рідного краю, хазяйновитість, хлібосольність, гостинність, миролюбність, дружелюбність і щедрість тощо. На основі характеристик лексеми вода у межах відповідних ФО виокремлено таку лінгвоментальну рису як сакралізація води в системі ритуалів, вірувань, світогляду українського народу, що перегукується з нашими спостереженнями на лексико-семантичному рівні густаторних маркерів культури українців, де ми також виокремили подібну ментальну характеристику нашого народу. Оглядовий

аналіз ФО з густативом **МЕД** уможливив виокремлення такої лінгвоментальної особливості українців як **домінування смакової системи світосприйняття,** в результаті якої провідну роль відіграє смакове враження людини, яке в процесі набуває оціночного фокусу. Отже, доведено, що українці мають унікальну особливість **яскраво відчувати світ** навколо завдяки системі органів чуття, які так чи інакше впливають на характер сприйняття усього, що їх оточує. Подібне судження підкреслено також і на прикладі групи ФО з густативом **перець**, що так само підкреслює домінантне значення смакової системи українців як базового індикатора світосприйняття. Саме таку харчосмакову особливість зазначеного густатива вкраплено у семантику виокремлених нами ФО, де їхнє значення безпосередньо пов'язане зі смаком, а саме з гіркотою продукту. З'ясовано, що ФО з компонентом **горох** увиразнюють корелювання особливостей мовлення з харчосмаковими ознаками, формами продуктів української кулінарії та функціонують у межах контекстів досліджуваних творів з негативною конотацією на позначення непривабливості зовнішності людей. Підкреслено, що в межах досліджуваних нами фразеологізмів **з** густативом **мак** детерміновано їхнє позитивне і негативне функціювання в контексті на позначення недоречності сказаного/зробленого, покарання когось.

Помічено, що густатив **молоко** на прикладі виокремлених фразем несе як позитивну конотацію в контексті опису зовнішніх характеристик людини (про гарну здорову людину)**,** так і негативну семантику на позначення вдачі, характеру людини, її манери поведінки тощо**,** а також свідчить про недосвідченість, брак життєвої мудрості і т.п.

Такі спостереження свідчать про спостережливість народу та його глибоку мудрість, що виявлено у вербальній конденсації. Доведено, що попередній аналіз ФО з густаторним маркером **кисіль** уможливив зафіксувати той факт, що вищезгаданий десертний напій/страва сягає корінням в глибоку давнину української історії і символізує автентичні традиції нашої культури, що

безпосередньо позначилось на мовних артефактах, оскільки цю страву було прийнято подавати наприкінці застілля, що символізувало завершення трапези. Так, на основі аналізу цих ФО нами було виокремлено таку лінгвоментальну рису: **популярність ритуальної гастрономічної атрибутики у системі звичаїв і обрядів українського народу.** А також виявлено спосіб функціювання ФО з цим густаторним елементом, що вказує виключно на негативну семантику, а саме побити когось. У межах групи ФО з густаторним елементом **масло** нам вдалось зафіксувати протилежну семантику стійких словосполучень на позначення умисного створювання перешкод та дії з вдалим, безпроблемним перебігом подій, що вкотре підкреслює багатство української мови в її лексико-семантичній та фразеологічній системі. Таку ж тенденцію прослідкували і в межах ФО з компонентом **соки,** функціювання яких має як позитивний характер, так і негативний. Виділено також й одиничні ФО з густаторними маркерами: **гречка, грінка, груша, дутель, кабак, калач, кислиці, олія, писанка, сало, сметана, цибуля, яєшня** в контекстах опрацьованого художнього дискурсу. Згідно з аналізом вказаних фразеологізмів, нами зафіксовано такі етнокультурні коди українського менталітету відповідно: щирість і непідробність почуттів, запальний темперамент, бурхливу уяву і любов до всього прекрасного, еротичність, естетизм, увагу до деталей, веселу вдачу,а радше уміння посміятися над собою, що свідчить про українців, як про людей сильних духом. На основі детального аналізу вищезазначених ФО з густаторними елементами, нами зафіксовано, що і в контекстах творів української художньої літератури, і в мові в цілому яскраво відтворено дії та вчинки людей з негативною конотацією в саркастичній формі, що детермінує лінгвоментальну рису українського народу – **гумор,** який впродовж багатьох років виконував терапевтичну функцію в суспільстві. Зважаючи на те, що переважну більшість описаних ФО нам вдалось виокремити з «Енеїди» І. Котляревського та «Кайдашевої сім'ї» І. Нечуя-Левицького, а ці твори за жанром уналежнюємо до бурлескно-травестійної поеми та соціально-

побутової повісті з елементами сатири, маємо більшість фразем з іронічним підтекстом, у зв'язку з чим, доведено, що фразеологія є джерелом народного гумору.

4. Здійснено експериментальне психолінгвістичне дослідження виокремлених густаторних кодів з відповідною систематикою отриманих реакцій. ВАЕ було проведено в три етапи. Під час першого етапу нами було сформовано анкету та зібрано асоціації учасників ВАЕ: **4108** загальних реакцій у тому числі **22** емоджі, які надали **95** учасників ВАЕ на **59** стимулів: **борщ, брага, бублик, варенуха, вино, вишкварки, галушка, горілка, горох, деренівка, дулівка, запіканка, кав'яр, калач, калганка (калганівка), каша, квас, кисіль, кислиця, книш, ковбаса, коржик, коровай, крашанка, кутя, лемішка, локшина, маківник, масло, мед, медяник, млинець, молоко, наливка, оселедець, паляниця, паска, патока, перцівка, перчиця, пиво, писанка, пряник, ріпа, саламаха, сало, сивуха, сикизка, сирівець, сироватка, слив'янка, сметана, сухар, хліб, цибуля, чай, чикилдиха, шашлик, яєчня.** Встановлено, що загалом в експерименті взяли участь 95 респондентів (всього отримано 95 відповідей) віком від 17 до 60 років, а саме: 17 років – 3 учасників, 18 – 18, 19 – 2, 20 – 3, 21 – 3, 22 – 2, 23 – 1, 24 – 3, 25 – 4, 26 – 3, 27 – 7, 28 – 4, 29 – 1, 30 – 2, 31 – 5, 32 – 3, 34 – 3, 35 – 4, 37 – 5, 38 – 1, 39 – 2, 40 – 3, 43 – 3, 46 – 2, 47 – 2, 48 – 2, 51 – 1, 52 – 1, 53 – 1, 54 – 1, 58 – 1, 60 – 2. Отже, найбільша кількість учасників ВАЕ є віком 18 років – 18 людей (17, 9+ 1,1% = 19 % від загальної кількості учасників), що свідчить про зацікавленість молодої аудиторії в участі у науковому експерименті. Такий вік опитуваних свідчить про сучасний погляд на життя, молоде покоління учасників по-новому сприймає навколишній світ, швидше адаптується до незвичних, нових обставин, більш вмотивоване, спроможне виходити із зони комфорту і піддаватися трансформаціям, молодь легше організувати і активізувати до будь-яких дій, а також вік опитуваних свідчить про способи мисленнє, духовні цінності і орієнтири свідомого майбутнього покоління нашої держави. За

мовними показниками виокремлено найбільшу кількість носіїв української мови: українська мова – 65 учасників експерименту, українська/російська (в анкеті було зазначено «у побуті») – 4, російська – 20, болгарська – 2, болгарська/українська (в анкеті вказано: болгарська за походженням, а так українська) – 2, чеська – 1. Лише одним респондентом не було вказано рідну мову в анкеті. Так, можна узагальнити, що переважна більшість, а саме 65 учасників ВАЕ (10,5% + 1,1% + 1,1% +1,1,% + 1, 1% + 53,7% = 68,6 %) є носіями української мови, що уможливило дослідження унікального світогляду українців і змотивувало ідентифікувати лінгвоментальні риси української харчосмакової культури, оскільки саме ВАЕ найяскравіше проявляє знакові мовленнєві коди респондентів. Відповідно до пункту на позначення статі опитуваних, нами було зафіксовано 95 відповідей, а конкретніше: 15 осіб чоловічої статі – 15, 8% від загальної кількості респондентів та 80 жіночої статі – 84,2 %, що свідчить про перевагу жіночої аудиторії ВАЕ, хоча це спостереження не дає підстави зафіксувати рівноправний ґендерний розподіл учасників, адже респондентів жіночої статі переважна більшість, та така амплітуда все ж дає можливість відслідкувати особливості впливу жіночої аудиторії на породження асоціацій. Серед учасників нашого наукового експерименту ідентифіковано представників різних професій, а саме: викладач (21 учасник), філолог (10), економіст (4), біолог (2), бухгалтер (2), інженер (2), лікар (2), перекладач (2), правознавець (2), аудитор (1), військовий (1), домогосподарка (1), історик (1), IT-тестувальник (1), математик (1), медична сестра (1), менеджер (1), моряк (1), психолог (1), соціальний працівник (1), стоматолог (1), фізична культура і спорт (1). Встановлено, що серед учасників експерименту найчастотнішими виявились такі професії: викладачі (21), філологи (10), економісти (4), отже, переважна більшість респондентів мають гуманітарну освіту, що відповідно позначено на породженні асоціацій: учасниками подано в анкеті асоціації метафоричного характеру на запропоновані густативи, наприклад: *борщ* –

Батьківщина, *бублик – дитинство, вино – гнів, вишкварки – літо у бабусі, галушка – Котляревський.*

Під час другого етапу нами було розподілено стимули за їх семантикою і подано згідно з кількісними показниками: **алкогольні напої**: брага, варенуха, вино, горілка, деренівка, дулівка, запіканка, калганка, наливка, перцівка, пиво, сивуха, сикизка, слив'янка, чикилдиха – всього 15; **страви з борошна:** бублик, галушка, калач, книш, коржик, коровай, локшина, маківник, медяник, млинець, паляниця, паска, пряник, сухар, хліб –15; **городина:** горох, кислиця, перчиця, ріпа, цибуля – 5; **молоковмісна продукція:** масло, молоко, сироватка, сметана – 4; **кашоподібні страви**: каша, кутя, лемішка, саламаха – 4; **безалкогольні напої:** квас, сирівець, чай – 3; **великодні декоровані яйця:** крашанка, писанка – 2; **страва з яєць:** яєчня – 1; **солодке:** мед, патока – 2; **м'ясні страви**: ковбаса, шашлик – 2; **рибні страви**: кав'яр, оселедець – 2; **жири:** вишкварки, сало – 2; **перша страва:** борщ – 1; **десертний напій:** кисіль – 1. Далі подано ЛСП досліджуваних густативів-стимулів за їх **ядровими** (найуживанішими, їх оформлено курсивом в рядок через крапку з комою), на основі яких нами було здійснено спробу ідентифікації репрезентативних рис української лінгвоментальності у густаторному фокусі опитуваних. Асоціативні реакції опитуваних систематизовано за базовими та додатковими критеріями, де до базових уналежнюємо усталений у психолінгвістичній практиці розподіл на ядрові та периферійні ознаки і за структурним критерієм - на одно-, дво-, трислівні та реченнєві (більше ніж три компоненти). Структурний поділ асоціацій винесено в додатки, згідно з вимогами дотримання нормативного обсягу дисертації. До додаткових критеріїв розподілу асоціативних реакцій, виокремлених з урахуванням специфіки стимульних номенів, включено

емоційно-оцінні асоціації;
означальні асоціації;
графічні асоціації (емоджі та ін.).

римові асоціації;

фразеологічні асоціації;

онімні асоціації.

Такий аналіз дав змогу ідентифікувати характер породження асоціацій; виявити емоційний й оціночний вектор опитуваних; усталених чи ж індивідуальних означень до стимулів; притаманних молоді графічних реакцій; відслідкувати динаміку онімного асоціювання, що пояснює історію походження, виробництва страв та напоїв. Означальні, графічні, онімні та фазеологічні асоціації унаочнили не лише імлікований зв'язок з визначальними особистостями, закарбованими у свідомості сучасних респондентів, а й з усталеними сприйняттєвими пріоритетами та специфікою сучасних інтерактивів, які, безсумнівно, впливають на процеси асоціювання.

5. Ідентифіковано унікальні лінгвоментальні риси українців у фокусі їхньої культурологічної та психолінгвістичної специфіки. Під час третього етапу ВАЕ виявлено такі лінгвоментальні маркери української нації в психолінгвістичному аспекті, що збігаються з низкою рис, ідентифікованих у лінгвокультурологічному аспекті, а це такі: сакральне ставлення до вогню, печі в українській хаті, сакральне значення хліба, уміле поводження з тістом, висока культура споживання алкоголю, релігійність, культ національних символів-оберегів, майстерність у виготовленні пряників-писанок як унікальних кулінарних атрибутів календарно-обрядової культури українців, далекоглядність і запасливість, вміння раціонально використовувати продукти харчування, волелюбність, нескореність, гостинність, хазяйновитість, домоведення, щедрість, візуальне мислення, креативність, утворення колоритних прізвищ похідних від густаторної лексики, домінування смакової системи як індикатора світосприйняття, уміння смачно поїсти, приготування обрядових страв як символ вшанування пам'яті предків, шанування сімейних цінностей, традиція збиратися за родинним столом, культ сім'ї, нерозривна єдність народу з довкіллям, культ родинних зв'язків, культ жінки-матері, автентична традиція розпису яєць, естетизм,

гумор, весела вдача та ін..

Проте зафіксовано риси, що виокремлено лише у межах психолінгвістичного аспекту, наприклад: толерування культурних цінностей запорозьких козаків, казкоутворення як дидактичний спосіб відображення морально-етичного світобачення народу, активна позиція проти насилля тварин і вживання продуктів тваринного походження тощо.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у створенні асоціативних словників густаторного коду української лінгвоментальності для унаочнення унікальних репрезентативних ознак менталітету української нації; розширення джерельної бази дослідження для верифікації зафіксованих лінгвоментальних констант; проведення масштабних експериментальних досліджень (асоціативний експеримент з більшою кількістю респондентів, семантичний диференціал та ін.).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авксентьєв Л. Г., Філон М. І. Розвиток лексико-фразеологічних засобів творення гумору й сатири в новій українській літературі. Тенденції розвитку української літератури та літературної критики нових часів: тези доп. та повідомл. міжвуз. наук.-теорет. Конф. Харків. 1996. С. 71 – 73.
2. Алкогольні рецепти. URL: https://vseznayko.com.ua/braga-dlja-samogonu-predstavljaiemo-rec.html (дата звернення: 25. 11. 2023)
3. Артюх Л. Українська народна кулінарія : історико-етнограф. дослідж. Київ: Наукова думка, 1977. 152 с.
4. Артюх Л. Чому українці люблять сало? URL: https://ethnography.org.ua/content/chomu-ukrayinci-lyublyat-salo (дата звернення: 14. 06. 2024)
5. Бабенко Н. Українські народні традиції, свята і обряди як прояви сімейної культури. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, 2013. Вип. 2. С. 62 – 67.
6. Бабич Н. Д. Фразеологічні мікроконтексти символу хрест в українській мові. Біблія і Культура. 2010. Вип. 13: 44. Присвячено 60-річчю доктора філологічних наук, професора Анатолія Нямцу. С. 302 –307.
7. Базилевський В. Холодний душ історії. Київ. 2008. 680 с.
8. Балтаджи П. М. Поняття "ментальність" у сучасних наукових дослідженнях. Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / Редкол. : С. В. Ківалов (голов. ред.), Л. І. Кормич (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін [та ін.]; МОН молодьспорт України, НУ ОЮА. Одеса : Фенікс, 2012. Вип. 45. С. 21 – 28.
9. Беженар І. С., Рибалкіна Ю. В. Універсальне і національне в англійському гуморі. Вісник Черкаського університету. Серія

«Філологічні науки».Черкаси: ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2009. Вип. 169. С. 204–211.

10. Бердак Л. Національна кухня як елемент української культури. URL: https://libkor.com.ua/book-exhibition/258- (дата звернення: 10. 03. 2025)
11. Білоус М.П. Засоби вираження смаку в українській мові. URL: http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine22-7.pdf (дата звернення: 17. 06. 2024)
12. Білявський І. Г. Історична психологія. Одеса. 1991. 250 с.
13. Близнюк К. Р. Асоціативні експерименти: валідність і лінгвістична інформація. Мовний простір слов'янського світу : тези доповідей V Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів і молодих учених / Національний університет "Києво-Могилянська академія". Київ. 2019. С. 37 – 40.
14. Бодик О., Рудакова Т. Сучасна українська літературна мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 416 с.
15. Боєва Е. В. Концепт "голос" як структурна одиниця української мовної картини світу: ідіостилістичний аспект. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Германістика та міжкультурна комунікація, 2020. Вип. 1. С. 188 – 195.
16. Бондар Н.В. Базові концепти української ментальності у творчості братів Тютюнників: дис. … канд. філол. наук. Полтава; Запоріжжя, 2018. 224 с.
17. Бондаренко А. Лінгвокультурологія: навчально-методичний посібник. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 197 с.
18. Борисенко В. Обрядовий хліб. URL: https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=7242 (дата звернення: 01. 12. 2023)

19. Брайченко О., Гримич М., Лильо І., Резніченко В. Україна. Їжа та історія. Київ : ФОП Брайченко О. Ю., 2021. 286 с.
20. Брік Т. Дослідження їжі в соціології сьогодні. Їжа та місто. Вип. 7. 2019. С. 121 – 128.
21. Будугай О. Художнє змалювання рис української ментальності в пригодницько-шкільних повістях для дітей 1960 –1980-х років. URL: http://www.zounb.zp.ua/node/1391 (дата звернення: 22. 02. 2024)
22. Варипаєв О. М. Філософія їжі: концептуальні підходи до осмислення феномену. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг, 2012. Вип. 1(15). Ч. 2. С. 319 – 325.
23. Васянович Є., Дубовик Н. Асоціативний експеримент у період пандемії. Актуальні питання гуманітарних наук, 2021. Вип. 44(1). С. 121 – 127.
24. Ващенко Г. Виховання волі і характеру частина 2 (педагогічна). URL: https://diasporiana.org.ua/ideologiya/1390-vashhenko-g-vihovannya-voli-ta-harakteru-ch-2-pedagogichna/ (дата звернення: 03. 10.2024)
25. Вдовиченко Н. В. Морально-етичні концепти як лінгвокультурні універсалії. URL: http://movoznavstvo.com.ua/download/pdf/2013_3/3.pdf (дата звернення: 18. 04. 2023)
26. Венжинович Н. Ф. Лінгвокультурологічний аспект мовознавчих досліджень : навч.-метод. посіб. до спецкурсу для студентів філолог. ф-ту. Ужгород : ФОП Сабов А. М., 2021. 292 с.
27. Венжинович Н. Ф. Фраземіка у повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» як джерело відтворення ментальних рис українців. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/8376 (дата звернення: 15. 05. 2024)
28. Венжинович Н. Ф. Фраземіка української літературної мови: когнітивний та лінгвокультурологічний аспекти. Кваліфікаційна

наукова праця на правах рукописус. Інститут української мови НАН України. Київ. 2018. 503 с.

29. Верещагін Є. М., Костомаров В. Г. Мова і культура. Три лінгвокраїнознавчі концепції: лексичного фона, мовно-поведінкових тактик і сапієнтеми. Москва, 2005. 1040 с.
30. Вживання алкоголю в Україні: історичний аспект. *URL:* https://www.radiosvoboda.org/a/875075.html (дата звернення: 26. 12. 2023)
31. Виноградна О.В. Особливості використання психотерапевтом мовленнєвих структур НЛП. Психологічний часопис. Вип. 1 (1). 2015. С. 4 – 11.
32. Вишня О. Сом. URL: https://gumoreska.in.ua/gumoreska-ostapa-vyshni-som/ (дата звернення: 03. 03. 2022)
33. Віват Г. І. Гастрономічні метафори та метонімії в пареміях. Вісник ОНУ. Сер.: Філологія. 2016. Т. 21. Вип. 1(13). С.22 – 32.
34. Віват Г. І. Гриньків О.В. Місце і роль фразеологізмів у поетичному просторі Ліни Костенко. Теоретична і дидактична філологія. Серія: Філологія (літературознавство, мовознавство). Вид. Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди.Вип.23.2016. С.13 – 20.
35. Віват Г. І. Традиції українського харчування. Одеса: ВМВ, 2016. 288 с.
36. Віват Г. Їжа в пареміях: на перетині культур. Одеса: ВМВ, 2017. 292с.
37. Візниця Ю. В. Національна ментальність та риси її українського виміру. Український соціум: науковий журнал. № 2(33), 2010. С. 13–19.
38. Вільчинська Т. П. Концепт «лелека» в українській етнонаціональній картині світу. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови. 2014. Вип. 11. С. 13 – 17.

39. Вітрич М. Першорядний поетичний талант і обсерватор людського життя. Зоря Полтавщини, 2015. URL: http://www.old.zorya.poltava.ua/2015/10/09/pershoryadnyj-poetychnyj-talant-i-velykyj-observator-lyudskogo-zhyttya/ (дата звернення: 18. 05. 2024)

40. Возняк Т. Причинки до історії та філософії галицької кухні. URL: www.ji.lviv.ua (дата звернення: 17. 03. 2023)

41. Волкова А. Науково-етнографічне дослідження особливостей технології страв української національної кухні. URL: file:///C:/Users/%D0%AE%D0%BB%D0%B8%D1%8F/Downloads/naukovo-etnografichne-doslidzhennya-osoblivostey-tehnologiyi-strav-ukrayinskoyi-natsionalnoyi-kuhni.pdf (дата звернення: 12. 04. 2025)

42. Всесвітнє визнання української кухні. URL: https://toursdekiev.com.ua/uk/news/details/235 (дата звернення: 17. 03. 2023)

43. Вчити грузинську мову. URL: https://utalk.com/uk/store/georgian (дата звернення 13. 07. 2024)

44. Гаврилюк В. Українська ментальність: минуле та майбутнє. URL: http://www.nacija.com.ua/?article=5864 (дата звернення: 11. 11. 2024)

45. Гаврилюк Х. Ю. Переклади "Енеїди" Івана Котляревського": інтерпретація національної та світової міфології : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. ДЗ "Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського". Одеса. 2014. 319 с.

46. Галів У. Засоби вираження емотивності як лінгвоментальні феномени (на прикладі поезій Л.Костенко, В. Стуса, М.Вінграновського). Рідне слово в етнокультурному вимірі. 2013. С. 53 – 60.

47. Герус Л. Особливості пластичного трактування форми українського обрядового хліба-калача. Народознавчі зошити, 2009. Вип. 5–6. С. 649–661.

48. Глуховцева І. Я. Фразеологізми у творі Сергія Жадана „Месопотамія". ЛІНГВІСТИКА, 2019. Вип. 2 (35). С.152 – 162.

49. Гоголь М. Вечори на хуторі біля Диканьки. URL: http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/791/8/ (дата звернення: 28. 04. 2024)

50. Гоголь М. Вечори на хуторі біля Диканьки. URL: file:///C:/Users/%D0%AE%D0%BB%D0%B8%D1%8F/Downloads/hohol-mykola-vasylovych-vechory-na-khutori-bilia-dykanky-(zbirka)4%20(1).pdf (дата звернення: 29. 04. 2024)

51. Гоголь М. Сорочинський ярмарок. URL: https://litarchive.in.ua/sorochynskyy-iarmarok-mykola-hohol (дата звернення 24. 09. 2024)

52. Голубовська І. О. Мовна особистість як лінгвокультурний феномен. URL: https://studia-linguistica.knu.ua/2008-1-25-33-golubovska-i-o-golubovska-movna-osobistist-jak-lingvokulturnij-fenomen/ (дата звернення: 21. 02. 2024)

53. Голубовська І.О. Етнічні особливості мовних картин світу. Київ: Логос, 2004. 284 с.

54. Гончарова І. С. Лінгвокогнітивна концептуальзація емотивних ментальних сфер РАДІСТЬ, СУМ та ОСТРАХ у наївних мовних картинах світу представників української та англійської лінгвокультур. Закарпатські філологічні студії. Ужгород : Видавничий дім "Гельветика", 2020. Вип. 14. Т. 2. С. 124 – 129.

55. Гончарук В. А. Філософсько-символічне значення Води в українській етнокультурі. Україна – ЄС: проблеми наукової та галузевої інтеграції: збірник матеріалів V Всеукр. заочн. наук.-практ. конф. Харків: НП «ЦНТ», 2020. С. 8–12.

56. Гордієнко Н. М. Соціологічна архетипіка: аналіз теоретико-методологічних засад та постмодерної практики в Україні. Український соціум, 2022, № 2 (81). С. 32 – 41.
57. Гордійчук О. ЕТНОҐЕНЕЗ ТА ОСНОВНІ РИСИ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ КОНТЕКСТ Вісник ЖДУ імені І. Франка. Вип. 2 (90), 2021. С. 52 – 62.
58. Горошко Л. Вода в традиційній обрядовості українців Карпат (катартичний аспект). Режим доступу: https://newacropolis.org.ua/theses/voda-v-tradytsiinii-obriadovosti-ukraintsiv-karpat-katartychnyi-aspekt-1500792592 (дата звернення: 16. 08. 2022)
59. Горошко Л. М. Знакові функції води в обрядах і віруваннях українців Карпат: автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.05 / Ін-т. укр-ва ім. І. Крип'якевича НАН України, Інститут народ-ва НАН України, 2007. Режим доступу: http://www.disslib.org/znakovi-funktsiyi-vody-v-obrjadakh-i-viruvannjakh-ukrayintsiv-karpat.html (дата звернення: 03. 02. 2022)
60. Горошко О. Інтегративна модель вільного асоціативного експерименту. Харків. 2001. 320 с.
61. Гошовська О.В. Асоціативний експеримент як метод виявлення структури концепту та етнокультурної специфіки (на прикладі концепту «віра»). Українознавчі студії. Вип. 20. Івано-Франківськ. 2019. С. 198 – 206.
62. Гриценко О. А. Остап Вишня в українській культурі пам'яті: «король тиражів», «народний гуморист», суспільна інституція, знаряддя пропаганди, «національний мученик». Культурологічна думка. Вип. 16. 2019. С.136 – 163.

63. Гусейнов А. С. Концепт «їжа» як елемент національної німецької культури у світлі лінгвокультурологічного підходу. Молодий вчений. Вип. 10 (50). 2017. С. 619 – 624.

64. Гуць М. Перший твір нової української літератури. НТУУ, 2009. URL : https://kpi.ua/936-14 (дата звернення: 12. 05. 2024)

65. Ґоца Е. Назви їжі, напоїв та кухонного начиння в структурі закарпатських паремій: лінгвокультурологічний аспект (на матеріалі «Лінгвістичного атласу українських говорів Закарпатської області УРСР (України)» Й. Дзендзелівського. Науковий вісник Ужгородського університету. Вип. 2(46). 2021. С. 74 – 80.

66. Давиденко А.О. Лінгвістичні аспекти перекладу ненормативної лексики Одеса: Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету, 2015. Вип. 19. Т.2. С. 145–147.

67. Даниленко Л. «MOŘE PIVA», або про семантику пива в чеській лінгвокультурі. Науковий вісник Ужгородського університету, 2020. Вип. 2(44). С. 112 – 118.

68. Даниленко Л. І. Лінгвістика XX – поч. XXI ст. у пошуках цілісної теорії взаємозв'язку мови, культури і мислення. Мовознавство, 2009. Вип. 5. С. 3–12.

69. Данилюк Г. Українські страви, що відкрились за кордоном: велика добірка. URL: https://dovkola.media/ukrainski-zaklady-shcho-vidkrylysia-za-kordonom-velyka-dobirka/ (дата звернення: 16. 03. 2023)

70. Даньків М. Особливості побудови номінативного поля емоційного концепту «страх» (на матеріалі перської та української мов). Вісн. Львів. ун-ту. Серія: Філологічна, 2011. Вип. 54. С. 87 – 92.

71. Дашвар Л. Мати все. URL: http://book-online.com.ua/read.php?book=3940 (дата звернення: 11. 10. 2023)

72. Дашвар Л. Мати все. URL: https://easybook.in.ua/wp-content/uploads/2022/10/maty-vse-8497281.pdf (09.09. 2023)

73. Дем'яненко В. Ментальні характеристики політичної свідомості українців. Людина і політика. 2002. Вип. 1. С. 93 – 100.

74. Демиденко Г. Етнофразеологізми з компонентом «хліб» як ментальні маркери української ідентичності. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, 2022. Вип. 58. С. 64–67.

75. Демидюк В. Українська Масниця, або Колодій: традиції та значення свята і чому в ці дні варто готувати вареники, а не «бліни». URL: https://vsviti.com.ua/nws/80558 (дата звернення: 12. 09. 2024)

76. Денисевич О. В. Вільний асоціативний експеримент як засіб дослідження соціального портрету. Волинь - Житомирщина, 2010. Вип. 22(2). С. 334 – 340.

77. Денисевич О. В. Вільний асоціативний експеримент як засіб дослідження особливостей формування мовної картини світу. URL: http://eprints.zu.edu.ua/12737/ (дата звернення: 16. 10. 2023)

78. Денисюк В. В. Фразотвірна концепція О. О. Потебні і проблеми Фразотворення. Мовознавство, 2015. Вип. 6. С. 52 – 65.

79. Дмитренко А. Символіка меду в родинній обрядовості українців. Етнічна історія народів Європи. Вип. 8. Луцьк. С. 26 – 30.

80. Донченко О., Романенко Ю. Архетипи соціального життя і політика: (Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення). Київ: Либідь, 2001. 334 с.

81. Дорогович Н. О. Експресивне вираження лінгвоконцепту Україна в літературі українського резистансу 40–50-х років XX ст. Філологічні студії. Науковий вісник КДПУ : зб. наук. праць / відп. ред. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг. 2011. Вип. 6. С. 571–579.

82. Дорошенко О. Унікальні різдвяні пряники. URL: https://ukrainianpeople.us/%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96-%D1%80%D1%96%D0%B7%D0%B4%D0%B2%D1%8F%D0%BD%D1%96-%D0%BF%D1%80%D1%8F%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B8/ (дата звернення: 15. 04. 2024)

83. Досліди і есперименти. Міністерство освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/profesijna-skarbnichka/doslidi-ta-eksperimenti-z-ditmi (дата звернення: 22. 05. 2024)

84. Дуганджич А. Контрастивні дослідження української фразеології в Хорватії. Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського, 2011.Вип. 16. С. 52 – 64.

85. Емоджі значення. URL: https://www.emojiengine.com/uk/meanings/ (дата звернення: 22. 12. 2023)

86. Ємцев В.І., Тітарчук А.С. Аналіз сучасного стану та тенденції розвитку ринку молочної продукції. Молодий вчений. Вип. 12 (76). 2019. С. 416 – 419.

87. Єсипенко Н. Г. Лінгвокультурний концепт Common Sense в художній літературі XX століття. URL: http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/3766/1/Yesypenko.pdf (дата звернення: 13. 04. 2023)

88. Єфимчук Г. О. Репрезентація концепту ARROGANCE в англомовному авторському дискурсі. Нова філологія, 2013. Вип. 57. С. 27 – 29.

89. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: Нариси. Київ, 2007. 262 с.

90. Жайворонок В.В. Проблема концептуальної картини світу та мовного її відображення/ Культура народов Причерноморья, 2002. Вип. 32. С. 51–53.

91. Жайворонок В.В. Українська етнолінгвістика. Київ. 2007. 262 с.

92. Жарноцайова Жанета. Методика асоціативного експерименту. Slavica slovaca, 2020. Т 55. Вип. 1. С. 69 – 81.

93. Жирик У., Пікуш О. Лексична семантика предметів і реалій весільного обряду в Україні, Англії та Франції. Молодь і ринок, 2012. Вип. 1. С. 133 – 137.

94. Загнітко Н. Назви страв з вареного тіста в донецьких говірках. Лінгвістичні студії, 2010. Вип. 21. С. 222 – 226.

95. Загребельний П. Диво. URL: zahrebelnyy-pavlo-arkhypovych-dyvo (1).pdf (дата звернення: 23. 04. 2024)

96. Закладний В. П., Закладний М. В. Чого не їли предки наші: Українська кухня за «Енеїдою» І. П. Котляревського. Полтава. 2005. 182 с.

97. Залужна О., Новожилова, Д. Семантичні особливості фразеологічних одиниць із гастрономічним компонентом «хлібобулочні вироби» в англійській та українській мовах. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2021. Вип.40 (2). 78–83.

98. Заремська І. М. Проблема визначення місця та статусу концепту в сучасній лінгвокультурології. URL: http://int-konf.org/konf102014/904-zaremska-m-problema-viznachennya-mscya-tastatusu-koncepta-v-suchasny-lngvokulturologyi.html (дата звернення: 25. 03. 2023)

99. Зборовська Н. В. Феміністичні роздуми: на карнавалах мертвих поцілунків. Львів: Літопис, 1999. 336 с.

100. Здіховська Т. В. Фразеологізми на позначення оцінно-експресивного ставлення до іншої людини в прозі Уласа Самчука та Богдана Лепкого. Філологічна науки, 2019. Вип.48. С. 126 – 129.

101. Зинич П. Біблійні свідчення про вино та його вживання. URL: https://www.kpba.edu.ua/statti/1508-bibliini-svidchennia-pro-vyno-ta-ioho-vzhyvannia.html (дата звернення: 22. 12. 2023)

102. Зімель Ґ. Соціологія трапези. Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 2010. Вип. 4. С. 187 – 192.

103. Змішати все. Їжа в стилі ф'южн. URL: https://ua.korrespondent.net/amp/1591287-zmishati-vse-yizha-v-stili-fyuzhn-zavojovue-svit (дата звернення: 15. 06. 2024)

104. Зорівчак Р. П. О. О. Потебня та фразеологічне багатство мови. Наукова спадщина О. О. Потебні і сучасна філологія. Київ. 1985. С. 179 – 189.

105. Зюбровський А. Народні традиції випікання хліба в українців наприкінці XIX — на початку XXI століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук.: спец. 07.00.05 – "Етнологія". Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України та Інститут народознавства НАН України. Львів. 2015. 20 с.

106. Іванова О. Міжнародний день чаю. URL: https://nmiu.org/tsoho-dnia/2389-mizhnarodnyi-den-chaiu#:~:text=%D0%A2%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%87%D0%B0%D0%B9%20%D0%B7%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%B7%D0%BB%D0%B8%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8E,%D1%82%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BA%D0%B8%20%D0%B7%20%D0%BA%D1%96%D0%BD%D1%86%D1%8F%20%D0%A5V%D0%86%D0%86%D0%86%20%D1%81%D1%82 (дата звернення: 10. 06. 2024)

107. Історія європейської ментальності / За ред. Петера Дінцельбахера. Львів: Літопис, 2004.720 с.

108. Історія квасу. URL: https://www.opillia.com.ua/2021/10/istoriia-kvasu/?srsltid=AfmBOorsxGoXkVxx5lFlR98GcnjQV4vxh9RKe4hsUrgefFzYCoEpYHR (дата звернення: 01. 06. 2024)

109. Кабакчі Д. Грузинська кухня: 25 страв, які обовязково варто спробувати. URL: https://geoln.com/ua/visit-georgia/georgian-cuisine-25-dishes-that-are-definitely-worth-a-try (дата звернення: 19. 06. 2024)

110. Казанжи О.В. Народна казка як особливий жанр фольклору та її вплив на виховання й розвиток майбутньої особистості. Молодий вчений. Вип. 5 (45), 2017. С. 356 – 358.

111. Канюк М. Семантика українських фразем з компонентом «мед» на тлі етнокультури. Українознавчі студії. Вип. 18. 2017. С. 177 – 182.

112. Карпенко О. Ю. Напрямки асоціативної ідентифікації онімів. Записки з романо-германської філології. Одеса. 2005. Вип. 16. С. 50 – 66.

113. Карпенко Ю. Українська ментальність: палеолінгвістичне декодування(1). Записки з загальної лінгвістики. Одеса: Астропринт, 2002. Вип. 5. С. 75 – 80.

114. Карпенко-Карий І. Мартин Боруля. URL: https://osvita.ua/school/literature/k/63739 (дата звернення: 16. 02. 2023)

115. Касьяненко Н. Концепт слово в поетичній картині світу Ліни Костенко, 2013. Вип. 1-2(1). С. 120 – 126.

116. Квітка-Основ'яненко Г. Маруся. URL: https://osvita.ua/school/literature/k/63716 (дата звернення: 27. 07. 2022)

117. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. Київ: Обереги, 1994.Т. 1. 147 с.

118. Кириленко Н. І., Авласцова А. С. Художня репрезентація сучасних подій та їх героїв у прозі Л. Дашвар. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, 2024. Вип. 65. С. 176 – 179.

119. Кітов М., Медвідь І. Філософія їжі: сучасні погляди на мистецтво харчування. Дні науки філософського факультету – 2017:Міжнародна

наукова конференція, 25-26 квітня 2017р.:[матеріали доповідей та виступів]. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2017. Ч. 1. С. 131 – 133.

120. Клопотенко Є. Кислиця, харчо і суп в мексиканському стилі. Три найкращих супи для морозної зими https://uainfo.org/blognews/1607508396-kislitsya-harcho-i-sup-u-meksikanskomu-stili-klopotenko.html (дата звернення: 09. 05. 2024)

121. Ковалевська А. В. Лінгвоментальнісні аспекти перцепції рекламних текстів. Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу / відп. за вип. В. М. Дрьомін; НУ ОЮА, Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса: Фенікс, 2014. Т. 2. С. 553 – 554.

122. Ковалевська Т. Ю. Класифікаційні ознаки онімних асоціатів. Записки з ономастики: зб. наук. пр. Одеса. 2002. Вип. 6. С. 37 – 43.

123. Ковалевська Т. Ю. Поняття лінгвоментальності в україністиці : витоки і перспективи. Записки з загальної лінгвістики : зб. наук. пр. Одеса, 2001. Вип. 2. С. 3 – 9. URL: http://liber.onu.edu.ua/pdf/zap-zag-lingv-2.pdf (дата звернення: 18. 02. 2024)

124. Ковалевська Т. Ю. Прикладні аспекти укладання асоціативних словників. Українська і слов'янська тлумачна і перекладна лексикографія. 2013. С. 140 – 146.

125. Ковалевська Т. Ю. Семантика онімних асоціатів у рекламному дискурсі. Записки з ономастики, 2001. Вип. 5. С. 3 – 11.

126. Ковалевська Т. Ю., Швець Ю. В. Асоціативний фон класичних густативів. Записки з українського мовознавства. Одеса: Видавець С. Л. Назарчук, 2023. 374с. С. 254 – 272.

127. Ковалик І. І. Методика лінгвістичного аналізу тексту: навч. посіб. / І. І. Ковалик, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ. Київ: Вища школа, 1984. С. 94–99.

128. Ковальчук М. Перетворення фразеологізмів у газетних заголовках. Рідне слово в етнокультурному вимірі, 2013. С. 134–140.

129. Ковпік С. І. Поетика густативів (на матеріалі сучасної української прози): монографія. Київ : «НВП Інтерсервіс», 2018. 150 с.

130. Ковпік С. Художня інтерпретація харчосмакових технологій у сучасній українській літературі. Густативно-сапористичні модуси української та світової культури: колект. моногр. (на матеріалі ІІ Всеукр. наук.-теор. Конф. «Харчові традиції - ментальний код нації») / за ред. проф. Віват Г. І. Одеса. 2020. С. 7 – 15.

131. Козаченко О. М. Козацькі напої в «Енеїді» І. П. Котляревського. URL: https://www.ukrlegenda.org/statti/kozatski_napoji_v_enejidi.php (дата звернення: 25. 11. 2023)

132. Козаченко О. М. Тематична віднесеність, етимологічний аналіз номенів-назви напоїв як репрезентантів української національної ідентичності у тексті «Енеїди» І.Котляревського. Культура народів Причорномор'я, 2011. Вип. 199, Т. 1. С. 116 – 119.

133. Козловський В. До питання дослідження лінгвокультурного концепту. Іноземна філологія, 2008. Вип. 120. С. 3–8.

134. Колегаєва І. Густаторний код культури. Прикметники смакової семантики в українській, російській і англійській мовах. Сучасні студії з романської і германської філології. Одеса. 2020. С. 124 – 127.

135. Колегаєва І.М. Образ їжі у дзеркалі англійської і української фразеології. Записки з романо-германської філології. Вип. 2(47). 2021. С. 63 – 80.

136. Колегаєва І.М. Óбрази голоду, ситості та спраги у дзеркалі англійської та української фразеології. Записки з романо-германської філології, 2022. Вип. 2 (49). С. 28 – 51.

137. Колесов В.Змістовні форми слова у поглядах О. О. Потебні. О. О. Потебня й актуальні питання мови та культури: збірн. наук. праць. Київ, 2004. С.13 – 24.

138. Коломієць Л. І. Уваги до історичної фразеології у рукописній спадщині О. О. Потебні // О. О. Потебня і деякі питання сучасної славістики. Харків, 1962. С. 56 – 65.

139. Колотило М. Ментальність і менталітет: онтологічний статус та антропологічні виміри. Актуальні проблеми філософії та соціології, 2017. Вип. 15. С. 66 – 69.

140. Комінярська І. М. Філософська система духовності українського народу (за прозою Уласа Самчука) URL: http://eprints.zu.edu.ua/2478/1/14.pdf (дата звернення: 17. 05. 2024)

141. Кононенко В. Мова у контексті культури: монографія. Київ-Івано-Франківськ. 2008. 390 с.

142. Кононенко В. Мовно-культурні процеси в освітньому просторі (мовна освіта з урахуванням мовно-культурної ситуації в державі). Шлях освіти, 2011. Вип. 2. С. 2 – 5.

143. Корнієнко І. А. Антропонімна лексика у контексті лінгвокультурології. Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Серія : Філологія. Мовознавство, 2015. Т. 253. Вип. 241. С. 51 – 54.

144. Корнієнко І. А. Від прізвиськ до прізвищ. URL: https://ridni.org/archive/uk/content/11-vid-prizvysk-do-prizvyshch (дата звернення: 14. 05. 2022)

145. Коровай – символ українського весілля. URL: https://etnoxata.com.ua/statti/traditsiji/karavaj-simvol-ukrainskoj-svadby/ (дата звернення: 10. 01. 2024)

146. Короленко Т. Десять незвичайних українських страв, про які всі забули. URL: https://dyvys.info/2020/09/27/10-nezvychajnyh-ukrayinskyh-strav-pro-yaki-vsi-zabuly/(дата звернення: 25. 05. 2024)

147. Космеда Т. Мовна особистість Тараса Шевченка як дзеркало розвитку української мови сер. XIX ст.: проблемні аспекти. Волинь філологічна: текст і контекст, 2013. Вип. 15. С. 139 – 148.

148. Котляревський І. Енеїда: худ. літератур. Київ : Освіта, 1955. 200 с.

149. Котляревський І. П. Енеїда. URL: І. Котляревський «Енеїда» URL: https://osvita.ua/school/literature/k/63591/list-2.html (дата звернення: 17. 06. 2022)

150. Краснобаєва-Чорна Ж. Фраземіка та фраземографія в сучасній лінгвопарадигмі: підручник для студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів / за ред. А. Загнідка. Вінниця. 2018. 200 с.

151. Креч Т., Мілєва І., Ходаківська О. Лінгвокультурологія як фактор формування вторинної мовної особистості. Закарпатські філологічні студії. Ужгород. 2021. Вип. 17 (1). С. 17 – 21.

152. Кримський С. Дім – Поле – Храм. Про софійність, правду, смисли людського буття. Київ: ІФНАНУ, 2010. С. 426 – 439.

153. Крячко В.І. Соціодіагностичний ракурс української ментальності: монографія. Київ: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2012. 248 с.

154. Кудінов Д. Путивльський пряник: нотатки до історії повсякдення. URL: https://history.sumy.ua/research/article/9306-kudinov-dmytro-putyvlskyi-prianyk-notatky-do-istorii-povsiakdennosti.html (дата звернення: 13. 03. 2024)

155. Куєвда В. Психологічні ретроспекції української етнокультурної моделі: монографія/ за ред. М.-Л. А. Чепи. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 104 с.

156. Кулінарні рецепти. URL: http://cookery.com.ua/riba/stravi-z-karasya/1698-karasi-smazheni-v-smetani.html (дата звернення: 17. 10. 2023)

157. Культура і природа. URL: https://kntiis.od.ua/sites/default/files/files/kultura%20i%20priroda.pdf (дата звернення: 14. 02. 2023)

158. Кульчицький О. Риси характерології українського народу. Режим доступу: http://litopys.org.ua/encycl/eui063.htm (дата звернення: 13.01.2024)

159. Купчишина В., Макогончук Н. Психологічні підходи щодо визначення змісту поняття «національний характер» та використання його іншими науками. Збір. наук. праць НАДПСУ. Вип. 1(12), 2019. С. 176 – 192.

160. Кутуза Н. Оніми в асоціативному полі рекламної слоганістики. Записки з ономастики. Вип. 18. 2015. С. 405 – 415.

161. Кутя – древній символ українського Різдва. URL: https://lviv1256.com/history/kutia-drevniy-symvol-ukrainskoho-rizdva/(дата звернення: 23. 05. 2024)

162. Кухаренко О. Ритуальна їжа в народних віруваннях, казках, обрядах. Народознавчі зошити. Вип. 2 (170). 2023. С. 442 – 447.

163. Лавріненко Н. Загадки зображення Максима Залізняка. Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: Зб. наук. ст., 2012. Вип. 21. Ч. 2. С. 191 – 197.

164. Лакомська І. В. Сугестивна функція фразеологізмів у пресі (на прикладі газетних заголовків). Записки з українського мовознавства, 2013. Вип. 20. С. 82 – 90.

165. Лакомська І. В. Фразеологізми з компонентом «хліб» як маркери української лінгвоментальності (особливості реалізації в масмедійних текстах). Записки з українського мовознавства: зб. наук. пр. Одеса: Назарчук С. Л., 2024. Вип. 31. С. 46 – 56.

166. Лакомська І. Фразеологізми та паремії з гастрономічним компонентом у заголовках української преси. Густативно-сапористичні модуси української та світової культури : колект. моногр. (на матеріалі ІІ Всеукр. наук.-теор. Конф. «Харчові традиції - ментальний код нації») / за ред. проф. Віват Г. І. Одеса. 2020. С.195 – 201.

167. Левченко О. Лінгвокультурологія та її термінна система. Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2003. Вип. 490. С. 105 – 113.

168. Левченко О. Термін прототип у лінгвокультурології [проблема використання когнітивної парадигми у лінгвокультурології]. URL: http://levchenko.eu/index.php/uk/2012-05-30-16-47-18/2016-05-03-08-52-44/2016- 05-03-10-04-21/98-termin-prototyp-u-linhvokulturolohii (дата звернення: 01.03. 2023)

169. Левченко О.П. Фразеологічна символіка: Лінгвокультурологічний аспект: Монографія. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2004. 360 с.

170. Липа Ю. Призначення України. URL: https://mnk.org.ua/media/filer_public/ec/56/ec56cb37-e7a5-4d1e-a7a7-c5b47395b9b1/pryznachennia_ukrainy_1.pdf (дата звернення: 27. 05. 2024)

171. Лінгвокультурологія як інтегрована галузь мовознавства : науководопоміжний бібліографічний покажчик / упоряд. і бібліогр. ред. О. А. Дікунова; за ред. Г. М. Віняр / Бібліотека Криворізького державного педагогічного університету. Кривий Ріг. 2017. 38 с.

172. Лозинська О.Г. Контамінація польських кінематичних фразеологізмів на позначення емоцій. Мова. Вип. 35. 2021. С.156 – 163.

173. Лущай В. І., Чернега П. М. Традиційно-побутова і матеріальна культура Полісся та її розвиток у 40-і роки XX ст..Сторінки воєнної історії Волині : зб. наук. праць. Луцьк. 2009. Вип. 30. С. 314 – 316.

174. Маєвська Н. Що і коли пили українські козаки URL: https://theheartofwine.com/shcho-i-koly-pyly-ukrainski-kozaky/ (дата звернення: 26. 12. 2023)

175. Макуха І. Як смакує Україна: гастрономічні традиції та найвідоміші страви. URL: https://discover.ua/inspiration/ak-smakue-ukraina-gastronomicni-tradicii-ta-najvidomisi-stravi (дата звернення: 17. 03. 2023)

176. Малиновський А.Т. Їжа в новелі М. Коцюбинського «Лист» : текст, психопоетика, ритуал. Густативно-сапористичні модуси української та світової культури : колект. моногр. (на матеріалі II Всеукр. наук.-теор. Конф. «Харчові традиції - ментальний код нації») / за ред. проф. Віват Г. І. Одеса. 2020. С. 21 – 31.

177. Малюга Н. М. Знаково-символічна репрезентація етнокультурної свідомості у творах О. Довженка. Лінгвокультурологічна та етнолінгвістична інтерпретація слова й тексту : хрестоматія / відп. ред. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг. 2015. С. 124–128.

178. Малярчук О.В. Емоційний концепт щастя: етимологічні та структурні характеристики. Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки. Житомир. 2017. Вип. 2(74). С. 132 – 138.

179. Маслова В. Когнітивна лінгвістика: навч. посіб. Мінськ: ТетраСистемс, 2004. 256 с.

180. Маслова Г. М. Інвективно марковані компоненти у «відкритому листі» як об’єкт перекладу. Херсон: Наук. вісн. Херсонського у-ту: зб. наук. праць, 2016. Вип. 3. С. 39–43.

181. Матвєєва В. Українська кухня у ресторанах світу. URL: https://rio-berdychiv.info/porady/kulinariia/ukrainska-kukhnya-u-restoranakh-svitu (дата звернення: 17. 03. 2023)

182. Матушевська Н. В. Концепт як лінгвокультурне явище. URL: http://www.nniif.org.ua/File/15mnvkyl.pdf (дата звернення: 07.04.2023)

183. Мацько Л. І. Українська мова в освітньому просторі : [навч. посіб.]. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 607 с.

184. Мацько Л.І. Мовна особистість Тараса Шевченка як чинник формування національної ідентичності. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. Вип. 50. С. 8–15.

185. Мацько О. Лінгвокультурема ″орел" у поетичній творчості Тараса Шевченка. Шевченкознавчі студії, 2013. Вип. 16. С. 233 – 240.

186. Мізін К. І. Нові напрями в українському мовознавстві: зіставна лінгвокультурологія. Мовознавство, 2012. Вип. 6. С. 38–52.

187. Мілєва І. В., Ходаківська М. О. Використання асоціативного психолінгвістичного експерименту для визначення евфемістичності висловів. Вісник університету імені А. Нобеля, 2020. Вип. 1(19). С. 296 – 302.

188. Мішеніна Т. М. Особливості функціонування фітонімів барвінок, мак і мальва в українській літературі з позиції лінгвоментальності. Філологічні студії. Вип. 6. Ч. 2. С. 209 – 215.

189. Мовчун Л. Використання методу асоціативного експерименту в римології. Українська мова, 2018. Вип. 4. С. 43 – 55.

190. Мовчун Л. Римові асоціації: розроблення методики експериментального досліження римових кліше. Методологія та історіографія мовознавства: матеріали Міжнар. наук.-прак. конф.. Слов'янськ, 2013. С. 190 – 192.

191. Морева Т. Кулінарний код оповідання Мілорада Павича «Грязі». Густативно-сапористичні модуси української та світової культури: колект. моногр. (на матеріалі II Всеукр. наук.-теор. Конф. «Харчові традиції - ментальний код нації») / за ред. проф. Віват Г. І. Одеса. 2020. С. 64 – 70.

192. Мороз О. А. Концепт «Україна» як компонент мовної картини світу українця. Вісник Маріупольського державного університету, 2010. № 2 (4). С. 150–157 (Серія : Філологія).

193. Мякшин А. С. Кулінарні особливості української кухні. URL: http://openarchive.nure.ua/handle/document/12565 (дата звернення: 28. 11. 2023)

194. Наконечна К. О. Традиційні обрядові та святкові страви українців-слобожан. Історична регіоналістика. Харків. 2014. Вип. 51. С. 133 – 137.

195. Недашківська Т. Є. Експеримент у психолінгвістиці (з досвіду роботи) : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. 230 с.

196. Нечуй-Левицький І. С. Кайдашева сім'я. URL: https://osvita.ua/school/literature/n/63590 (дата звернення: 01. 06. 2022)

197. Нечуй-Левицький І. С. Кайдашева сім'я. Київ: Наук. думка, 1965. 63 с.

198. Нідзельська Ю. М. Актуальні проблеми лінгвокультурології: навчально-методичний посібник. Житомир. 2014. 84 с.

199. Ніколенко В.В. Гастрономічна культура суспільства: теоретико-методологічні засади аналізу. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, 2012. Вип. 993. С. 44 – 47.

200. Овсієнко Л. Лінгвокультурологічний концепт у мовознавчій науці. Мовознавчий вісник, 2010. Вип. 11. С. 243–246.

201. Олабоді О. В. Пивоварна промисловість: традиції та інновації. Вітчизняний та світовий досвід: наук.-допом. бібліогр. покажч. НУХТ. Київ. 2019. 136 с.

202. Олійник Н. Фруктовий кисіль на основі бузини. ООМЦКМ, 2024. URL: https://www.cultura.kh.ua/uk/news/7324-fruktovij-kisil-na-osnovi-buzini (дата звернення: 29. 11. 2023)

203. Оскирко О. Номінація обрядових страв весняного циклу у Східноподільських говірках. Науковий вісник Ужгородського університету, 2018. Вип. 1 (39). С. 122 – 125.

204. Остроушко О. А. Структурні типи назв страв у «Практичній кухні» Ольги Франко. Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького держ. пед. ун-ту: зб. наук. праць. Кривий Ріг. 2017. Вип. 16. С. 399 – 412.

205. Павленко В.В. Креативність: сутнісна характеристика поняття. Креативна педагогіка, 2016. Вип. 11. 154 с.

206. Павлушенко О. А. Концепт «Україна» в індивідуально-авторських картинах світу Т. Шевченка й В. Стуса. Молодий вчений, 2019. Вип. 2 (66). С. 451–455.

207. Петрушенко В. Л. Філософія: Курс лекцій. Київ, Львів, 2000, 2001. 448 с.

208. Пивоваренко О. А. Їжа у повсякденному житті козацької старшини як природня необхідність та соціальна ідентифікація. Етнічна історія народів Європи, 2016. Вип. 49. С. 27 – 33.

209. Писанка та крашанка: у чому між ними різниця, і яке яйце не їдять на Великдень. URL: https://patrioty.org.ua/lifehack/pysanka-ta-krashanka-u-chomu-mizh-nymy-riznytsia-i-iake-iaitse-ne-idiat-na-velykden-461154.html (дата звернення: 15. 06. 2024)

210. Підкамінна Л. В. Лінгвокультурологічний концепт України у поетичній мовотворчості Т. Шевченка. Науковий часопис НПУ імені М.

П. Драгоманова: «Філологічні науки» (мовознавство і літературознавство) : зб. наук. праць / відп. ред. Л. І. Мацько. Київ. 2009. Вип. 3. С. 64–70.

211. Піщевська Е. Ментальність історичних епох (історіографія проблеми). Гендерна конструкція соціуму : історія і сучасність : збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції / (Одеса, 15 – 16 травня 2019 р.). Одеса: ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2019. С. 19 – 23.

212. Подерев'янський Л. Дохуя масла. URL: http://www.doslidy.org.ua/stories/st-maslo.htm (дата звернення: 18. 05. 2024)

213. Полгородник Д.В. Асоціативний експеримент у дослідженні концепту ІРЛАНДЕЦЬ. Закарпатські філологічні студії. Вип. 13. Т. 2. С. 139 – 143.

214. Полиця Т.Д. Класифікація фразеологічних праць тлумачного типу.Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, 2018. Вип.37. Т.1. С.63 – 66.

215. Полтавська кухня. URL: https://www.ridivira.com/uk/zdorovia/poltavska-kukhnia (дата звернення: 18. 06. 2022)

216. Полюжин М. М. Культура – текст – індивідуально-авторський концепт. Наук. записки. Вип. 19. Острог, 2011. С. 114 – 120.

217. Потапенко О. І. Історія становлення лінгвокультурології як нової лінгвістичної науки. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:WqTn0QswXC4J:irbis-nbuv.gov.ua/cgibin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/

Tidf_2015_19_27.pdf+ &cd=1&hl=uk&ct=clnk&gl=ua (дата звернення: 15. 04. 2023)

218. Потапенко О. І. Лінгвокультурологія. Мова і духовність. Головні концепти християнства. URL: http://176.105.99.186:8081/xmlui/bitstream/handle/8989898989/947/%20%20%20

225. Пустовалова В. І. Теоретичні засади дослідження лінгвокультурних кодів. URL: http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/7420/1/32.pdf (дата звернення: 23.04. 2023)

226. Рибалка В. В. Дистанційний асоціативний експеримент і професіологічний аналіз у вивченні професіоналізму та майстерності особистості. Соціокультурні та психологічні виміри становлення особистості: зб. наук. праць за матеріалами ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції / ред. колегія: І. Р. Крупник, О. Є. Блинова, Н. І. Тавровецька та ін. Херсон: ФОП Вишемирський В.С., 2021. С. 249 – 254.

227. Розвідка про людське розуміння у 4-х кн. / Дж. Локк; пер. з англ. Н. Бордукова. Харків: Акта, 2002. 152 с.

228. Розвод Е. Методи дослідження лінгвокультурних концептів. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Луцьк. 2015. Вип. 4. С. 90–95.

229. Романченко А. П. Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти: монографія. Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2019. 541 с.

230. Романченко А. П. Фразеологічні одиниці як вияв національно-культурного складника мовної особистості. Одеська лінгвістична школа: у просторах інтерпретацій: колект. моногр. Одеса : ПолиПринт, 2017. С. 173 –180.

231. Романченко А. П. Фразеосфера елітарної мовної особистості Петра Сороки: етнокультурне та особистісне. Актуальні питання гуманітарних наук. Дрогобич, 2020.

232. Романченко А. Поняття «мовна особистість» та аспекти вивчення. Наукові записки. Кіровоград : Видавець Лисенко В. Ф., 2016. Вип. 145. С. 190 – 194.

233. Романюк І.В. Конфліктні діалоги в оповідних текстах І.С. Нечуя-Левицького. Наук. Вісн. Південноукраїнського нац. пед. у-ту ім. К.Д. Ушинського: зб. наук. праць. Одеса : Астропринт, 2011. С. 312–318.

234. Руданський С. Чуприна. URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=6241 (дата звернення: 22. 06. 2024)

235. Руденко С. Фразеологізми та паремії з гастрономічним компонентом у заголовках української преси. Густативно-сапористичні модуси української та світової культури : колект. моногр. (на матеріалі ІІ Всеукр. наук.-теор. Конф. «Харчові традиції - ментальний код нації») / за ред. проф. Віват Г. І. Одеса. 2020. С.195 – 201.

236. Рум'янцева О.М. Фразеологізми як засоби гуморотворення у творах сучасних українських письменників-гумористів. Культура народов Причерноморья, 2006. Вип. 92. С. 46 – 49.

237. Русанівський В. М. Єдиний мовно-образний простір української ментальності. Мовознавство, 1993. Вип. 6. С. 3 – 13.

238. РусанівськийВ. М. Український гумор і його мова. Мовознавство, 2005. Вип. 2. С.3 – 17.

239. Савицька О. В., Співак Л. М. Етнопсихологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Каравела, 2011. 264 с. URL: http://westudents.com.ua/knigi/501-etnopsihologya-savitska-ov.html (дата звернення: 20. 11. 2024)

240. Самчук У. Марія. URL: http://ukrlit.org/samchuk_ulas_oleksiiovych/mariia (дата звернення: 20. 05. 2022)

241. Самчук У. Марія. URL: https://osvita.ua/school/literature/s/74446/ (дата звернення: 17. 05. 2022)

242. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти): монографія. Київ: Брама, 2004. 276с.

243. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.

244. Семашко Т. Мовно-когнітивні механізми мотивації фразем із густативним компонентом. Науковий вісник Ужгородського університету. Вип. 1 (43). 2020. С.251 – 256.

245. Семергей Н. В. Трансформація традиційної ментальності українців у другій половині XIX – першій третині XX ст.: новітня історіографія. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки, 2019. Том 30 (69). Вип. 4. С. 161–166.

246. Сеньківська Н. Смаковиті українські прізвища. URL: https://dovkolasvituza80dniv.com.ua/smakovyti-ukrainski-prizvyshcha/ (14. 05. 2022)

247. Середа М. Винна історія з гарним минулим і…невідомим майбутнім. URL: https://photo-lviv.in.ua/vynna-istoriia-z-harnym-mynulym-i-nevidomym-maybutnim (дата звернення: 26. 12. 2023)

248. Середа М. Книш – старовинна українська святкова страва. URL: https://slovopys.kubg.edu.ua/knysh-starovynna-ukrainska-sviatkova-strava/ (дата звернення: 01. 12. 2023)

249. Сидоренко Н. В. Ідея серця у філософії Г. Сковороди: аспекти тлумачення. Магістеріум. Вип. 23. Історико-філософські студії / Упоряд. Завгородній Ю. Ю. 2006. С. 49 – 54.

250. Сикало Л. В. Фразеологізми як засіб створення комічного в художніх текстах (на матеріалі творів для дітей письменників XIX – початку XX століття). Філологічні студії. Вип. 6. 2011. С. 671 – 678.

251. Ситар Г. Особливості реалізації моделей фразеологізованих речень у творах Богдана Лепкого. Лінгвістичні студії. Випуск 40 (1). 2020. С. 64 – 80.

252. Сіміцар В. Семантичне вираження символу-маркера ідентичности «паляниця» в ЗМІ у воєнній тематиці. Журналістика та соціальні комунікації в контексті становлення громадянського суспільства в Україні і в світі: виклики, тенденції, перспективи : матер. Всеукраїнської наук.-практ. конф.Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2022. С. 90 – 93.

253. Сковорода Г. Образ мислителя. Ін-т філософії НАН України; Переяслав-Хм. ДПІ ім. Г.Сковороди; відповід. ред. В.І. Шинкарук, І.П. Стогній. Київ, 1997. 455с.

254. Скринник М. Наративні практики української ідентичності: Доба Романтизму: монографія. Львів: Каменяр, 2007. 367 с.

255. Слюсаревський М.М. Український менталітет: ретроспективи і перспектива. Ілюзії і колізії. Київ: Гнозис, 1998. 234 с.

256. Смоляр В. І. Формування і розквіт української кухні. З історії нутриціології. Проблеми харчування 1-2. 2008. С. 63 – 67.

257. Сньозик Г. Функціонування терміна мовна особистість у сучасному мовознавстві. Науковий вісник Ужгородського університету. Ужгород : ПП Данило С. І., 2022. Вип. 2 (48). С. 181–189.

258. Сокирко О. Як козаки горілку варили та запікали. Напої. Технології та інновації, 2022. URL: https://techdrinks.info/yak-kozaky-horilku-varyly-ta-zapikaly/ (дата звернення: 17. 12. 2023)

259. Спиридонова Л. К. Асоціативний експеримент як засіб дослідження образу світу. Наука і освіта. Вип.1. 2015. С. 152 – 158.

260. Стадніченко О.О. Роман Василя Шкляра “Чорний Ворон”: історична та художня правда. Вісник Запорізького національного університету. Вип. 2010. С. 307– 312.

261. Стецик М.С. Лінгвоментальний феномен слово-мова в художньому світі Ліни Костенко. Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Вип. 13, 2020. С. 177–182.

262. Стражний О.С. Український менталітет: Ілюзії. Міфи. Реальність. Київ: Книга, 2008. 368с.

263. Стрікаленко Т. Образ-символ «ВОДА» в ментальності, культурі та етиці українців. Social and Economic Aspects of Education in Modern Society, 2021. С. 31 – 34.

264. Струганець Л.В. Поняття «мовна особистість» в україністиці. Культура слова, 2012. Вип. 7. С. 127– 133.

265. Сукаленко Н. І. Відображення звичайної свідомості в образній мовній картині світу. Київ: Наук.думка, 1992. 164 с.

266. Сурмач О. Я. Асоціативний експеримент та вербальні асоціації у психолінгвістичних дослідженнях. URL: https://naub.oa.edu.ua/2012/asotsiatyvnyj-eksperyment-ta-verbalni-asotsiatsiji-u-psyholinhvistychnyh-doslidzhennyah/ (дата звернення: 08. 03. 2023)

267. Творун С. О. Сакральна цінність хліба в українській народній культурі: традиційні поминальні хліби. URL: https://old.honchar.org.ua/p/sakralna-tsinnist-hliba-v-ukrajinskij-narodnij-kulturi-tradytsijni-pomynalni-hliby/ (дата звернення: 17. 04. 2024)

268. Телія В. Н. Російська фразеологія. Семантичний, прагматичний і лінгвокультурологічний аспекти. Москва, 1996. 284 с.

269. Ткаченко Г. В. Асоціативний експеримент як засіб пізнання онімів в когнітивній ономастиці. Актуальні проблеми слов'янської філології, 2010. Вип. 13. Ч. 3. С. 454 – 460.

270. Топчий Л. М. Про інвективний фонд сучасної української мови. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, 2023. Вип. 59. Т. 3. С. 79 – 82.

271. Традиції – це унікальна зброя. Що треба знати про Різдво та кутю. URL: https://www.nta.ua/tradycziyi-cze-unikalna-zbroya-shho-treba-znaty-pro-rizdvo-ta-kutyu/ (дата звернення: 25. 05. 2024)

272. Трихліб Т. Піти наліво, тримати свічку, скочити в гречку – історія 15 сороміцьких висловів. URL: https://ukrainky.com.ua/ (дата звернення: 11. 03. 2025)

273. Трофимова Н. Онімні асоціати комерційної реклами. Філологічні студії: видавництво ОНУ імені І. І. Мечникова. Вип. 11. 2020. С. 106 – 109.

274. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови : посібник Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ: Альма-матер, 2005. 399 с.

275. Ужченко В.Д. Екстралінгвальна парадигма фразем у працях О.О.Потебні // Олександр Потебня: сучасний погляд: Матеріали міжнародних читань, присвячених 170-річчю від дня народження фундатора Харківської філологічної школи 11-12 жовтня 2005 року. Харків: Майдан, 2006. С. 128 – 139.

276. Українська лінгвокультурологія: підруч. для студентів зі спец. «Українська мова і література» / кол. авт.: О. І. Потапенко, Я. О. Потапенко, Л. П. Кожуховська, Т. В. Чубань, Т. М. Левченко, Г.І.Потапенко; за заг. ред. проф. О. І. Потапенка. Київ: Міленіум, 2016. 367 с.

277. Українська народна писанка. URL: https://library.knuba.edu.ua (дата звернення 15. 03. 2025)

278. Українська символіка та її значення. URL: https://yunist.org.ua/news/ukrainska-simvolika-ta-ii-znachennya/ (дата звернення: 02. 03. 2022)

279. Українські народні пісні. URL: https://proridne.com/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96%20%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D1%96%D1%81%D0%BD%D1%96/%D0%9A%D0%9E%D0%A0%D0%9E%D0%92%D0%90%D0%99.html (дата звернення: 10. 01. 2024)

280. Українські національні новини: зелене вино часів Київської Русі. URL: https://unn.ua/news/zelene-vino-chasiv-kiyivskoyi-rusi-ekspert-rozpoviv-scho-ukrayintsi-lyubili-piti-do-poyavi-gorilki (дата звернення 27. 11. 2023)

281. Українські традиції. URL: https://traditions.in.ua/kukhnia/tradytsiini-stravy/1312-lokshyna (дата звернення: 22. 07. 2024)

282. Українські традиції. Традиційні напої. URL https://traditions.in.ua/kukhnia/tradytsiini-napoi (дата звернення: 27. 12. 2023)

283. Устенко Л. Ф. Особливості функціонування фразеологічних одиниць у різних стилях української мови // Наук. зап. Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя, 2011. Т. 1. С. 40 – 44.

284. Уся правда про український стейк. URL: https://harchi.info/blogs/san-ayt-j/usya-pravda-pro-ukrayinskyy-steyk (дата звернення: 14. 07. 2022)

285. Ушкалов Л. Традиції українського бароко у творчості Григорія Квітки-Основ'яненка. Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Харків : Харківський держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2002. Т. 9. С. 53–76.

286. Ушневич С. Е. Осмислення національної ідентичності в романі «Залишенець. Чорний ворон» Василя Шкляра. Прикарпатський вісник НТШ. Слово, 2015. Вип. 2(30). С. 372 – 380.

287. Файчук Т.Г., Фіголь Б.О. Фразеологія суспільно-політичного електронного дискурсу. Обрії друкарства. Вип 1(8). 2020. С. 194 – 204.

288. Філіпенко О. Вода як джерело життя в літературі, етнографії та фольклорі Докії Гуменної. Густативно-сапористичні модуси української та світової культур: колект. Монограф. (на матеріалі ІІ Всеукраїнської науково-теоретичної конференції «Харчові традиції – ментальний код нації») /за загальною редакцією професора Г. І. Віват. Одеса, 2020. С. 133 – 137.

289. Форманова С. В. Лінгвоментальні особливості інвектив в українській мові. International scientific-practical conference of pedagogues and psychologists "Science of genesis": materials of proceedings of the International scientific and practical congress, the 8th of august, 2014, Geneva (Switzerland). The European Association of pedagogues and psychologists "Science". Geneva, 2014. Vol. 3. P. 245 – 260.

290. Форманова С. В. Прикметники на позначення негативної оцінки: асоціативний експеримент. Одеський лінгвістичний вісник. 2015. Вип. 5. Т. 2. С. 163 – 167.

291. Фурман А. Психокультура української ментальності: 3-є наукове видання. Тернопіль: НДІ МЕВО, 2014.168 с.

292. Халін В. В. Роль літературно-художнього сприймання у формуванні літературної компетентності учнів. – Методичний пошук: Викладацько-студентські наукові роботи з питань методики викладання мови і літератури. Житомир: Вид-во: ЖДУ ім. І. Франка, 2014. Вип.12 (І). С. 32 – 37.

293. Хожаєнко Ю. Фразеологізми з компонентом «хліб» як вияв української ідентичності. Наукові записки, 2024. Вип. 207. С. 290–293.

294. Хом'як Т. Густативно-сапористичні модуси української та світової культури : колект. моногр. (на матеріалі ІІ Всеукр. наук.-теор. Конф. «Харчові традиції - ментальний код нації») / за ред. проф. Віват Г. І. Одеса. 2020. С. 31 – 39.

295. Хоменська І. В. Вербалізація концепту Україна в українському художньому дискурсі : автореферат дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ. 2016. 20 с.

296. Храбан Т. Використання асоціативного експерименту як одного з основних методів психолінгвістики в дослідженні інтернет-комунікації. Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. 2016. Вип. 30. С. 163–175.

297. Храмова В. До проблеми української ментальності. Українська душа. Київ: МП "Фенікс", 1992. С. 3 – 35.

298. Цимбалістий Б. Параноїдний стиль серед українців (Дещо про патологію українського політичного думання). Листи до приятелів. Нью-Йорк, 1967. Ч. 165–167. С. 12–26.

299. Цимбалістий Б. Родина і душа народу. Українська душа. Нью-Йорк, 1956. С. 26–43.

300. Цимбалістий Б. Рух за патріярхат і українська суспільність. Нью-Йорк, 1978. 16с.

301. Чабан А. Щедрий стіл Середньої Наддніпрянщини: монографія. Черкаси: Вертикаль Видавець Кандич С. Г., 2017. 320с.

302. Чаплінська О. Харчова поведінка: ожиріння vs анорексія. Густативно-сапористичні модуси української та світової культури : колект. моногр. (на матеріалі ІІ Всеукр. наук.-теор. Конф. «Харчові традиції - ментальний код нації») / за ред. проф. Віват Г. І. Одеса. 2020. С.165 – 171.

303. Чебанюк О. Великодні традиції в Україні. URL: https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5217 (дата звернення: 22. 10. 2024)

304. Чепа М.-Л. А. Ментальна психологія: шляхи осягнення вершинних сутностей. Особистість і народ: погляд: погляд історичної психології: тези доп. і повідомл. Всеукр. наук. конф. (25 – 27 травня 1994 р.) – Київ. 1994. С. 65 – 72.

305. Черненко О. І. Лінгвоментальний образ України в поетичній парадигмі В. С. Бойка. Закарпатські філологічні студії. Ужгород : Видавничий дім "Гельветика", 2022. Т. 2. Вип. 26. С. 63–71.

306. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. URL: http://litopys.org.ua/chyph/chyph.htm (дата звернення: 11.04.2024)

307. Чижевський Д. Українська філософія. Режим доступу: http://litopys.org.ua/cultur/cult11.htm (дата звернення: 02.10.2024)

308. Чорна Н. Мак у світогляді українців. URL: https://discover.in.ua/traditions/mak-u-svitogljadi-ukrayinciv.html(дата звернення: 23. 04. 2024)

309. Чорномаз Б. Менталітет та історична пам’ять в інформаційній війні. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Історія, 2017. Вип. 1, ч. 3. С. 174–178.

310. Чубенко К. В. Лінгвокультурологія з погляду історіографії. URL: http://lib.chdu.edu.ua/pdf/novitfilolog/12/88.pdf (дата звернення: 14.04.2023)

311. Чумак Т. Українська ментальність та національна духовність у творчості Григорія Сковороди. Українська мова і література в школі № 74 – 75. 2022. С. 8 – 13.

312. Шаповал А.С. Лінгвокультурологічна характеристика мовної особистості персонажа художнього твору (на матеріалі романів Перл

Бак «Імператриця» та Павла Загребельного «Роксолана»): дис. … канд. філол. наук: 10.02.15. Одеса, 2015. 192 с.

313. Швець Ю.В. Дослідження кодів української густаторної лексики методом вільного асоціативного експерименту. Актуальні питання гуманітарних наук. міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 44. Т. 3. 286 с. С.146 – 154.

314. Швець Ю. В. Фразеологізми з густаторним компонентом у лінгвоментальному фокусі: лінгвокультурологічний аспект (на матеріалі зразків класичної і сучасної української художньої літератури 18 – 21 ст.). Вісник науки та освіти. Київ, 2024. Вип. 8 (26). С. 522 – 539.

315. Шевченко. О. М. Методика проведення вільного й спрямованого асоціативних експериментів у дослідженні концепту. Actual trends of modern scientific research : abstracts of the 6th International scientific and practical conference, Munich, 2021. С. 554–558.

316. Шевчук П. Як змінюється культура споживання каш в Україні. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2018/12/14/643517/ (дата звернення: 22. 05. 2024)

317. Шелемех В. Назви страв та кухонного начиння в надсянському та наддністрянському говорах. Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства, 2008. Вип. 12. С. 216– 219.

318. Шепітько С. Лінгвокультурний концепт та методика його дослідження. Вісник Маріупольського держ. ун-ту. Серія «Філологія», 2010. Вип. 2 (2). С. 171–175.

319. Шеретюк Р. Духовне майбутнє людства через призму мистецького доробку сучасної української художниці Оксани Мась. Вісник Львівської національної академії мистецтв 2019. Вип. 42. С. 50 – 54.

320. Шиковець С. Психологічні особливості ментальності представників регіональних спільнот України. Вісник КНУ. Вип. 1 (4). Київ, 2016. С. 116 – 120.

321. Шкляр В. Залишенець. Чорний ворон. URL: https://osvita.ua/school/literature/sh/78234 (дата звернення: 13. 01. 2022)

322. Шкляр В. Залишенець. Чорний ворон. URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=10350 (дата звернення: 19. 02. 2022)

323. Шкляр В. Залишенець. Чорний Ворон. Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». Харків. 2010. 384с.

324. Шовчко В. Українські пиріжки URL: https://zabytki.in.ua/uk/4036/ukrayinski-pirizhki (дата звернення: 09. 05. 2024)

325. Штепа О. Сутність феномену ментальності в науковому та філософському дискурсах, Філософські обрії. Вип. 42. 2019. С. 227 – 231.

326. Шумада Н. Народ скаже — як зав'яже: Українські народні прислів'я, приказки, загадки, скоромовки. URL: https://mala.storinka.org/%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B2%27%D1%8F-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%B8-%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0-%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4-%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%B6%D0%B5.html (дата звернення: 18. 05. 2024)

327. Щепанська Х.А. Термінополе мовна особистість. Рідне слово в етнокультурному вимірі: зб. наук. праць. Дрогобич: Посвіт, 2022. С. 216–225.

328. Щербинін С. В. Українська дівчина в ритуалі сватання: ініціатива та право на вибір. Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури, 2013. Вип. 30. С. 132 – 138.

329. Що повинні продавати в кав'ярнях? URL: https://www.kf-ks.info/sho-povinni-prodavati-v-kavyarnyah/ (дата звернення: 23. 06. 2024)

330. Юрчук О. Їжа як маркер ідентичності в романі «Охайні прописи ерцгерцога Вільгельма» Наталки Сняданко. Густативно-сапористичні модуси української та світової культури : колект. моногр. (на матеріалі II Всеукр. наук.-теор. Конф. «Харчові традиції - ментальний код нації») / за ред. проф. Віват Г. І. Одеса. 2020. С. 16 – 21.

331. Юшкевич Ю. Аксіологічна складова української ментальності та механізми її збереження. Наукове пізнання : методологія та технологія. 2012. №1 (28). С. 140–144.

332. Яворницький Д. І. Запорожжя в залишках старовини і переказах народу. В 2-х ч. Упоряд., текстол. інтерпр., передм. М. М. Олійник-Шубравської. Київ: Веселка, 1995. 447 с.

333. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. У 3 т. Київ: Наук. думка, 1990. Т. 1.

334. Як смакує Україна: гастрономічні традиції та найвідоміші страви. URL: https://discover.ua/inspiration/ak-smakue-ukraina-gastronomicni-tradicii-ta-najvidomisi-stravi (дата звернення: 01. 12. 2023)

335. Яковенко Н. Домінуючі архетипи українського менталітету як прояв народної ідентичності. Національна ідентичність в мові і культурі: збірник наукових праць / За заг. ред. О.Г. Шостак. Київ: Талком, 2021. С.211 – 213.

336. Яковлєва О. Багатозначність лексеми вода у контексті українського весільного обряду. Слов'ян. зб. : зб. наук. пр.. 2014. Вип. 18. С. 248 – 256.

337. Яковлєва О. В. Символьна мова українського обрядового дискурсу в системі національної лінгвоментальності. URL: https://uacademic.info/en/document/0515U000381 (дата звернення: 20. 02. 2025)

338. Яковлєва О. Обрядовий дискурс у системі національної лінгвоментальності: монографія; Одеса: ОНУ, 2014. 394 с.

339. Янів В. Проблема психологічного окциденталізму України. Визвольний шлях, 1965. Кн. 10. С. 1042 – 1051.

340. Янковська Ж., Набок М. Національна своєрідність потрактування образу землі в українських народних думах та творчості Василя Стефаника: психологічний аспект. Русин, 2022. Вип. 67. С. 304 – 324.

341. Ятищук О. Українська народна кулінарія XVIII – початку XIX ст. (за матеріалами художніх творів Г. Ф. Квітки-Основ'яненка). URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Yatyschuk_Oksana/Ukrainska_narodna_kulinariia_XVIII__pochatku_XIX_st.pdf?PHPSESSID=lopj1rs9v3hjnv2qeuij4dkqv0 (дата звернення: 15. 05. 2024)

342. Яценко С. А. Назви хмільних напоїв в українській мові XIV–XVII ст. Українська мова, 2009. Вип. 2. С. 49 – 55.

343. Яценко С. Що їли і пили поліщуки в XVI-XVII століттях? «Волинь-Житомирщина». Історико-філол. збір. з регіон. пробл.. Житомир. Вип. 17. 2007. С. 159 – 163.

344. Яцина О. Асоціативний експеримент як метод дослідження практик шлюбно-сімейного партнерства. Збірн. наук. праць НАДПСУ. Вип. 1 (12). 2019. С. 354 – 367.

345. Anttila R. An Introduction to Comparative and Historical Linguistics. New York: MacMillan, 1972. 450 p.

346. Arendt B., Kiesendahl Y. Sprachliches Handeln und Mentalität – Zur Rekonstruktion geistiger Prozesse über Sprache. URL: https://www.researchgate.net/publication/274910685_Sprachliches_Handeln_und_Mentalitat_-_Zur_Rekonstruktion_geistiger_Prozesse_uber_Sprache (date of access: 24.01. 2024)

347. Aresty E. B. The Delectable Past. New York: Simon and Schuster, 1964. 266 p.

348. Bąba S., Frazeologia polska. Studia i szkice, red. nauk. P. Fliciński, K. Skibski, Poznań. 2009.

349. Backhouse A. E. The Lexical Field of Taste: A Semantic Study of Japanese Taste Terms. Cambridge: CUP, 1994. 198 p.

350. Bally Ch. Traite de stylistique francaise. URL: https://archive.org/details/traitdestylist01ball/mode/2up (дата звернення: 01.03. 2023)

351. Barthes R. Für eine Psycho-Soziologie der zeitgenössischen Ernährung. Freiburger Universitätsblätter, 1982. 75s.

352. Batko-Tokarz B. Czego o jedzeniu i kulinariach dowiadujemy się z tematycznych klasyfikacji słownictwa. Polskie kulinaria ASPEKTY HISTORYCZNOJĘZYKOWE, REGIONALNE I KULTUROWE pod redakcją Renaty Przybylskiej i Donaty Ochmann. Wydawnictwo LIBRON. Kraków. 2021. 226 p. P. 11 – 36.

353. Beardsworth A., Keil T. (eds). Sociology on the Menu: An Invitation to the Study of Food and Society. London: Routledge, 1997. 277 p.

354. Becker G. German loanwords related to foods and drinks. Die Unterrichtspraxis/Teaching German 25(2). 1992. P. 198 – 207.

355. Berghammer S. Kultur des Essens in Zeiten der Digitalisierung. URL: https://epub.jku.at/obvulihs/download/pdf/8397661?originalFilename=true (date of access: 02.05. 2023)

356. Berkeley G. A treatise concerning the principles of human knowledge. URL: https://www.maths.tcd.ie/~dwilkins/Berkeley/HumanKnowledge/1734/HumKno.pdf (дата звернення: 27. 11. 2023)

357. Bernstein B. Social class, language and socialization. In Language and Social Context, Pier Paolo Giglioli (ed). Harmondsworth: Viking Penguin, 1972. Pp. 157 – 178.

358. Browne T. The Major Works. Penguin Classics, 1977. 560 p.

359. Cassirer E. Philosophie der symbolischen Formen in drei Teilen. Berlin: Bruno Cassirer, 1923. 299 p. URL: https://pure.mpg.de/rest/items/item_2309355/component/file_2309354/content (date of access: 10.02. 2025)

360. Descartes R. The passions of the soule in three books. J. Martin and J. Ridley. London. 1650.

361. Димитрова С., Алмалех М, Стаменов М, Карагьозова С. Език і манталітет. София, Военно издателство, 2004. 252 с.

362. Dräger M. Der phraseologische Wandel und seine lexikographische Erfassung. Konzept des „Online-Lexikons zur diachronen Phraseologie (OLdPhras)“. URL: https://d-nb.info/1119805252/34 (дата звернення: 13. 03. 2023)

363. Durand G. Les Structures anthropologiques de 1“Imaginaire: introduction à l„archétypologiegénérale. Paris: P.U.F., 1960. 512 p.

364. Durkheim, E. Éducation et Sociologie [Education and sociology]. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/44826421_Education_et_Sociologie (date of access: 10.02. 2023) (french)

365. Dziamska-Lenart G. Kompetencja frazeologiczna w nauczaniu języka polskiego jako obcego, w: Nowe perspektywy w nauczaniu języka polskiego jako obcego III, pod red. E. Kubickiej, A. Walkiewicz, Toruń. 2015. P. 347 – 358.

366. Emerson R. W. The Works of Ralph Waldo Emerson, vol. 5 (English Traits), 1909. 292 p. (date of access: 09.01. 2025)

367. Escher F., Buddeberg C. Essen und Trinken zwischen Ernährung, Kult und Kultur. URL: https://vdf.ch/essen-und-trinken-zwischen-ernahrung-kult-und-kultur.html (date of access: 02.05. 2023)

368. Evert S., Lapesa G. FAST: A carefully sampled and cognitively motivated dataset for distributional semantic evaluation. URL: https://aclanthology.org/2021.conll-1.46.pdf (дата звернення: 17. 11. 2023)

369. Faber P., Carmen África Vidal Claramonte M. Food terminology as a system of cultural communication: Expressing sensory experience in several languages. Terminology. John Benjamins Publishing Company, 2017. 179 p.

370. Fischler C. Food, self and identity. Social Science Information 27(2), 1988. Pp. 275 – 292.

371. Gerhardt C. Language and Food - Food and Language. In: Cornelia Gerhardt, Maximiliane Frobenius & Susanne Ley (eds.), Culinary linguistics: The Chef's Special (Culture and Language Use: Studies in Anthropological Linguistics 10), 3-50, 319-344. Amsterdam et al.: John Benjamins, 2013. 78 p.

372. Humboldt W. von. Ausgewählte Schriften, Zenodot Verlagsgesellscha, 2014. 88 s.

373. Humboldt W. von. Die Sprachphilosophischen Werke Wilhelm's von Humboldt. Hajim Steinthal (ed.). Berlin: Dümmler, 1883 – 1884. 702 s.

374. Jakobson R. Essais de linguistique générale. Paris: Editions de minuit, 1963. 270 p.

375. Jung C. G. Die Beziehungen zwischem dem Ich und dem Unbewussten. URL: https://shop.verlagsgruppe-patmos.de/media/pdf/978-3-8436-1136-7.pdf (date of access: 01.02. 2024)

376. Kaplan D. M. The philosophy of food. University of California Press, 2012. 313 p.

377. Korsmeyer C. Making Sense of Taste: Food and Philosophy. Cornell University Press, 2002. 233 p.

378. Kosek I., Przybyszewski S., Słownik paradygmatów frazeologizmów werbalnych. Wprowadzenie. Olsztyn. 2018.

379. Котева М. Съвременни лингвогеографски методи за изследване на діалектната лексика («інтерактивна кулінарна карта на българската езикова територия"). Leksikologija i leksikografija. Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. С. 112 – 122.

380. Kuška M., Trnka R., Kuběna A., Růžička J. Free Associations Mirroring Self- and World-Related Concepts: Implications for Personal Construct Theory, Psycholinguistics and Philosophical Psychology. URL: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC4928535/ (дата звернення: 08. 03. 2023)

381. Lehrer A. Semantic cuisine. Journal of Linguistics 5(1). 1969. P. 39 – 56.

382. Lévy-Bruhl L. La mentalité primitive. Librairie Félix Alcan, 1922. 537 p. (date of access: 10.02. 2025)

383. Mentality of the Ukrainian People. URL: https://guideme.com.ua/mentality-of-the-ukrainian-people/ (date of access: 07.01. 2024)

384. Murcott A. The Sociology of Food and Eating: Essays on the Sociological Significance of Food. Aldershot: Gower, 1983.

385. Ochmann D. Regionalizmy kuchenne. Czy chochla jest regionalizmem krakowskim? Polskie kulinaria ASPEKTY HISTORYCZNOJĘZYKOWE, REGIONALNE I KULTUROWE pod redakcją Renaty Przybylskiej i Donaty Ochmann. Wydawnictwo LIBRON. Kraków. 2021. 226 p. P. 103 –116.

386. Przybylska R., Przęczek-Kisielak S. Staropolskie słownictwo związane z pieczywem. Polskie kulinaria ASPEKTY HISTORYCZNOJĘZYKOWE, REGIONALNE I KULTUROWE pod redakcją Renaty Przybylskiej i Donaty Ochmann. Wydawnictwo LIBRON. Kraków. 2021. 226 p. P. 37 – 56.

387. Przywara P. Problem mentalese. URL: https://pawelprzywara.wordpress.com/2011/11/06/problem-mentalese-2/ (date of access: 27.01. 2024)

388. Rubinstein S. L. Grundlagen der allgemeinen Psychologie. 7. Auflage, Volk und Wissen Volkseigener Verlag Berlin 1971. URL: http://www.max-stirner-archiv-leipzig.de/dokumente/rubinstein.pdf (date of access: 17.02. 2024)

389. Sandgren, O. Salameh, E., Nettelbladt, U., Dahlgren-, A., Andersson, K. Using a word association task to investigate semantic depth in Swedish-speaking children with developmental language disorder. Logopedics Phoniatrics Vocology, 2021. Vol. 46 (3). Pp. 134 – 140.

390. Sapir E. Language. Selected Writings in Language, Culture and Personality ; edited by D. G. Mandelbaum. Berkeley and Los Angeles, California : University of California Press, 1949.617p.

391. Saussure F. de. Cours de linguistique générale. Bibliothèque Scientifique Payot. Sciences du langagea, 1995. 526 p.

392. Schwartz S. H. An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. Online Readings in Psychology and Culture, 2(1). 2012. URL: http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1116 (date of access: 05.02. 2024)

393. Simmel G. Soziologie der Mahlzeit. URL: https://socio.ch/sim/verschiedenes/1910/mahlzeit.htm (date of access: 24.03. 2025)

394. Sułkowska M. Kompetencje frazeologiczne w dydaktyce języka obcego, „Poradnik językowy”, 2016. Vol. 10. P. 62 – 73.

395. Telfer E. Food for thought: Philosophy and Food. Routledge. 1996. 137 p.

396. Uffelen T. van. C. G. Jungs Assoziationsexperiment im Vergleich mit ausgewählten standardisierten klinischen Instrumenten Empirische Ergebnisse – eine Gegenüberstellung. Inauguraldissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophie an der Kulturwissenschaftlichen Fakultät der Europa-Universität Viadrina Frankfurt (Oder), 2016. 336 s.

397. Ünalan Ş. Dil ve Kültür. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2005. 254 p.

398. *Wasmer L. Sprache und Mentalität – Charakter wie er im Buche steht?* URL: https://uni.de/redaktion/sprache-und-mentalitaet (date of access: 23.01. 2024)

399. Weisgerber L. Sprache und geistige Gestaltung der Welt. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/183421/02 (date of access: 16. 03. 2025)

400. Whorf Lee P. Theory Complex. A Critical Reconstruction. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1996. 324 p.

Довідкова література

401. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. URL: http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com (дата звернення: 14. 10. 2024)

402. Академічний тлумачний словник української мови. URL: http://sum.in.ua (дата звернення: 08. 07. 2022)

403. Бук С. 3 000 найчастотніших слів розмовно-побутового стилю сучасної української мови / Наук. ред. Ф. С. Бацевич. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 180 с.

404. Бутенко Н.П. Словник асоціативних норм української мови. Львів: Вища школа, 1979. 120 с.

405. Бутенко, Н. П. Словник асоціативних означень іменників в українській мові. Львів: Вища школа, 1989. 328с.

406. Віват Г. І. Словник-довідник старовинних і діалектних назв страв, продуктів, харчових виробів та кухонного начиння різних регіонів України. Одеса : ВМВ, 2015. 384 с.

407. Етимологічний словник української мови. URL: https://goroh.pp.ua/ (дата звернення: 11. 03. 2025)

408. Етимологічний словник української мови: В 7 т. – Т. 5: Р–Т / Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, Г. П. Півторак, В. Г. Скляренко, О. Б. Ткаченко; Укладачі: Р. В. Болдирєв, В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, О. С. Мельничук, В. Г. Скляренко, І. А. Стоянов, А. М. Шамота. НАН України. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. К.: Наукова думка, 2006.705 с.

409. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ: Довіра, 2006. 703 с.

410. Ковалевська Т. Ю., Сологуб Г. Д., Ставченко О. Г. Асоціативний словник української рекламної лексики. Одеса : Астропринт, 2001. 116 с.

411. Кутуза Н. В., Ковалевська Т. Ю. Короткий асоціативний словник рекламної лексики. Одеса : Астропринт, 2011. 80 с.

412. Мала енциклопедія українського народознавства / [за ред. чл.-кор. НАН України С. Павлюка]. Львів: Ін-т народознавства НАНУ, 2007. 832 с.

413. Мартінек С. В. Український асоціативний словник: у 2 т. Т. 2. Від реакції до стимулу. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. 468 с.

414. Психологічний словник. Авт.- уклад. В.В.Синявський, О.П.Сергєєнкова/ За ред.. Н.А. Побірченко. 336 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5980/3/O_Serhieienkova_IL.pdf (дата звернення: 18. 09. 2024)

415. Публічний електронний словник української мови. URL: http://ukrlit.org/slovnyk/%D1%85%D0%BB%D1%96%D0%B1 (дата звернення: 29. 11. 2022)

416. Словник української мови. Портал української мови та культури. URL: https://slovnyk.ua/index.php?s1=15&s2=0 (дата звернення: 06.03. 2022)

417. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1970—1980. Т. 9. 827 с.

418. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1970—1980. Т. 3. 744 с.

419. Словник фразеологізмів онлайн. URL: http://korusno-znatu.in.ua/category/frazeologizmy/ (дата звернення: 18. 05. 2023)

420. Словник фразеологізмів української мови / НАН України, Ін-т укр. мови, Укр. мов.-інформ. фонд; [уклад.: В. М. Білоноженко та ін.; відп. ред. В. О. Винник]. Київ: Наук. думка, 2003. 786с.

421. Словник фразеологічних синонімів. URL: https://1682.slovaronline.com/ (дата звернення: 01. 06. 2022)

422. Словник фразеологічних синонімів. URL: https://slovnyk.me/dict/synonyms_phraseology/%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B8 (дата звернення: 04. 06. 2022)

423. Словники й енциклопедії. URL: https://slovnyk.me/ (дата звернення: 16. 02. 2025)

424. Тристанов Б. Словник до «Енеїди» І. Котляревського. URL: http://histpol.pl.ua/ru/poltava-istoricheskie-ocherki/armiya?id=12501 (дата звернення: 18. 05. 2022)

425. Фразеологічний словник онлайн. URL: http://korusno-znatu.in.ua/ (дата звернення: 29. 12. 2023)

426. Фразеологічний словник онлайн. URL: https://goroh.pp.ua/%D0%A4%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B5%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F/ (дата звернення: 16. 01. 2022)

427. Фразеологічний словник онлайн. URL: https://svitslova.com/idioms-dictionary.html (дата звернення: 07. 08. 2022)

428. Фразеологічний словник української мови. URL: http://slovopedia.org.ua/49/53409/361264.html] (дата звернення: 29. 12. 2023)

429. Фразеологічний словник української мови. URL: https://slovnyk.me/dict/phraseology (дата звернення: 17. 07. 2022)

430. Ярещенко А. Сучасний фразеологічний словник української мови. Харків : Навчальна література, 2020. 640 с.

ДОДАТКИ

Додаток А.

Таблиця 1. (Розділ ІІ)

Кількість слововживань густативів у межах художнього дискурсу 18-21ст.

Густативи	«Енеїда»	«Кайдашева сім'я»	«Маруся»	«Марія»	«Мартин Боруля»	«Сом»	«Мати все»	«Зали-шенець. Чорний ворон»
Аніс/ганус	2	-	-	-	-	-	-	-
Баба	1	-	-	-	-	-	-	-
Бараболя	-	-	-	9	-	-	-	2
Брага	9	-	-	1	-	-	-	-
Борщ	4	33	6	-	1	-	5	2
Бублик	2	6	1	-	-	-	-	1
Буханець	2	-	1	-	-	-	-	2
Вареник	1	8	1	3	2	-	1	3
Варенуха	2	-	-	-	-	-	-	-
Вино	3	-	1	-	-	-	2	2
Вишкварки /шкварки	-	2	-	-	-	-	1	-
Вишнівка	-	-	-	3	-	-	-	1
Вода	33	73	16	28	5	17	37	38
Галушка	6	1	1	-	1	-	-	3
Голубці	-	-	-	2	-	-	-	-
Горілка	22	41	7	2	2	-	11	4
Горіх	2	5	14	2	-	-	-	6
Горох	3	4	-	-	-	-	2	1

Грис	-	-	-	4	-	-	-	-
Грінка	2	-	-	-	-	-	-	-
Груша	-	75	-	4	1	-	-	5
Деренівка	1	-	-	-	-	-	-	-
Дулівка	1	-	-	-	-	-	-	-
Житнівка	-	-	-	-	-	-	-	1
Жито	-	15	-	11	-	-	-	3
Закуска	3	1	-	1	-	1	1	-
Запіканка	-	1	-	-	-	-	-	-
Зубці	1	-	-	-	-	-	-	-
Кав’яр	2	-	-	-	-	-	-	1
Кава	-	-	-	-	3	-	22	-
Кавун	1	-	-	-	-	-	2	7
Калач	-	3	1	-	-	-	-	-
Калганка/калганівка	1	-	-	-	-	-	-	1
Капама	1	-	-	-	-	-	-	-
Каплун	1	-	-	-	-	-	-	-
Капуста	1	2	-	5	-	-	2	5
Карасі	1	-	-	-	-	-	-	3
Кардамон/курдимон	1	-	-	-	-	-	-	-
Картопля	-	9	-	-	-	-	6	12
Каша	4	21	2	2	1	-	1	3
Квас	3	-	-	-	2	-	-	-

Квасоля	-	1	-	-	-	-	-	-
Кваша	2	-	-	-	-	-	-	-
Квашена капуста	-	-	-	-	-	-	-	2
Квашений огірок	-	-	-	-	-	-	-	3
Квашенина	-	-	-	-	-	-	-	3
Кебаб	1	-	-	-	-	-	-	-
Кисіль	3	-	-	-	-	-	-	2
Кислиця	6	1	2	-	-	-	-	-
Книш	2	-	1	2	-	-	-	-
Ковбаса	6	2	2	7	-	1	4	2
Коливо	1	-	-	-	-	-	-	-
Коровай	1	-	1	1	-	-	-	-
Коржик	3	1	-	4	-	-	-	5
Крашанка	1	2	4	1	-	-	-	-
Кров’янка	-	-	-	-	-	-	-	1
Куліш	4	-	-	-	-	-	-	2
Курячі тельбушки	-	-	-	-	-	-	-	1
Кутя	2	1	1	2	-	-	-	2
Лагомини	1	-	-	-	-	-	-	-
Лемішка	3	5	-	-	-	-	-	-
Локшина	1	-	3	-	-	-	-	-
Макарони	1	-	-	1	-	-	1	-

Маківник	-	5	-	-	-	-	-	1
Макуха	1	1	1	-	-	-	-	-
Маслина	1	-	-	-	-	-	-	-
Масло	1	1	-	1	1	-	3	4
Мед	11	13	1	3	-	-	5	9
Медяник	-	3	2	1	-	-	-	1
Млинець	-	1	-	1	-	-	4	-
Молоко	1	6	-	9	2	-	13	13
Морква	-	-	-	-	-	-	2	1
М’ясо/мясо	4	-	1	2	-	2	6	4
Наливка	-	3	-	2	-	-	-	-
Овес	-	-	-	8	3	-	-	3
Олія	3	-	1	-	-	-	3	3
Оселедець	3	6	-	1	-	-	-	6
Осетрина	1	-	-	-	-	-	-	-
Отрібка	1	-	-	-	-	-	-	-
Паляниця	-	11	-	1	-	-	-	3
Паска	-	12	7	7	-	-	2	-
Патока	1	2	-	-	-	-	-	-
Первак	1	-	-	2	-	-	-	2
Перцівка	-	1	-	-	-	-	-	-
Перчиця	-	1	-	-	-	-	-	-
Печеня	1	-	1	1	-	-	1	1
Печиво	-	-	-	1	-	-	9	-

Пиво	5	-	-	1	-	-	4	-
Пиріжки	1	-	-	1	-	-	3	1
Пироги	2	-	-	-	-	-	-	2
Писанка	-	1	-	-	1	-	-	-
Підлива	1	-	-	-	-	-	-	-
Підпалок	-	-	-	-	-	-	-	2
Повидло	1	-	-	-	-	-	-	-
Полуниця	-	2	-	-	-	-	-	-
Помідори	-	-	-	-	-	-	-	1
Потапці	2	-	-	-	-	-	-	1
Потрух	5	-	-	-	-	-	-	-
Просілне	1	-	-	-	-	-	-	-
Проскура	-	11	2	-	-	-	-	5
Пряник/праник	-	1	-	-	-	-	-	-
Пундик	1	-	-	-	-	-	-	-
Пунш	2	-	-	-	-	-	-	-
Путря	1	-	-	-	-	-	-	-
Пшениця	-	7	-	18	-	-	-	1
Пшоно	3	-	1	-	-	-	-	-
Ранет/ренет	-	-	-	1	-	-	-	-
Рис	-	-	-	1	-	-	-	3
Ріпа	2	1	-	2	-	-	-	-
Рябко	1	-	-	-	-	-	-	-
Ряжанка	-	-	-	-	-	-	-	5

Саламаха	1	-	-	-	-	-	-	-
Салат	-	-	-	-	-	-	8	-
Сало	8	12	3	1	5	-	-	22
Свиняча голова	1	-	-	-	-	-	-	-
Свіжина	-	-	-	1	-	-	-	-
Сивуха	18	-	-	-	-	-	-	-
Сикизка	1	-	-	-	-	-	-	-
Сир	1	-	-	1	-	-	3	2
Сирівець	5	-	-	-	-	-	-	-
Сироватка	1	1	-	-	-	-	-	-
Ситро	-	-	-	-	-	-	-	1
Сік	1	-	-	5	-	-	2	3
Сіль	11	7	4	3	-	-	3	13
Сластьон	1	-	-	-	-	-	-	-
Слив’янка	1	-	-	4	-	-	-	-
Смаженина	-	-	-	-	-	-	-	1
Смалець	3	-	-	-	1	-	1	2
Сметана	1	2	-	-	2	-	3	3
Смородиніка	-	-	-	-	-	-	-	2
Сафорок	1	-	-	-	-	-	-	-
Стовпець	1	-	-	-	-	-	-	-
Суниця	-	2	3	-	-	-	-	1
Суп	-	-	-	-	-	-	2	-

Сухар	7	-	-	5	-	-	-	-
Сьомга-гриль	-	-	-	-	-	-	2	-
Тараня	1	-	1	-	-	-	-	1
Телячий стейк	-	-	-	-	-	-	2	-
Тетеря	2	-	-	-	-	-	-	-
Тирольки	-	-	-	2	-	-	-	-
Узвар	-	-	-	1	-	-	-	2
Фарширована щука	-	-	-	-	-	-	4	-
Хліб	16	39	19	72	9	-	7	35
Хляки	1	-	1	-	-	-	-	-
Холодець	-	-	-	-	-	-	2	2
Хрін	4	-	-	-	-	-	-	3
Цибуля	1	1	-	1	-	-	3	6
Цукерка	-	-	-	1	-	-	8	2
Цукор	-	-	-	-	2	-	6	5
Чай	1	-	1	1	3	-	25	-
Часник	3	-	-	-	-	-	-	1
Чикилдиха	1	-	-	-	-	-	-	-
Шампанське	-	-	-	-	-	-	8	2
Шарпанина	1	-	-	-	-	-	-	-
Шафран /шапран	1	-	1	-	-	-	-	-

Шашлик	1	-	-	-	-	-	-	-
Шинка	-	-	-	2	-	-	1	-
Шпроти	-	-	-	-	-	1	-	-
Шпундра	1	-	-	-	-	-	-	-
Шулик	1	-	-	-	-	-	-	-
Юшка	3	-	1	-	-	-	1	3
Яблуко	-	5	-	10	-	-	1	-
Яєчня/яєшня	4	4	-	-	-	-	2	-
Ячмінь	-	6	-	6	-	-	-	6

Додаток Б.

Діаграма 1.

Кількісні показники слововживань густаторики українського художнього дискурсу 18-21ст.

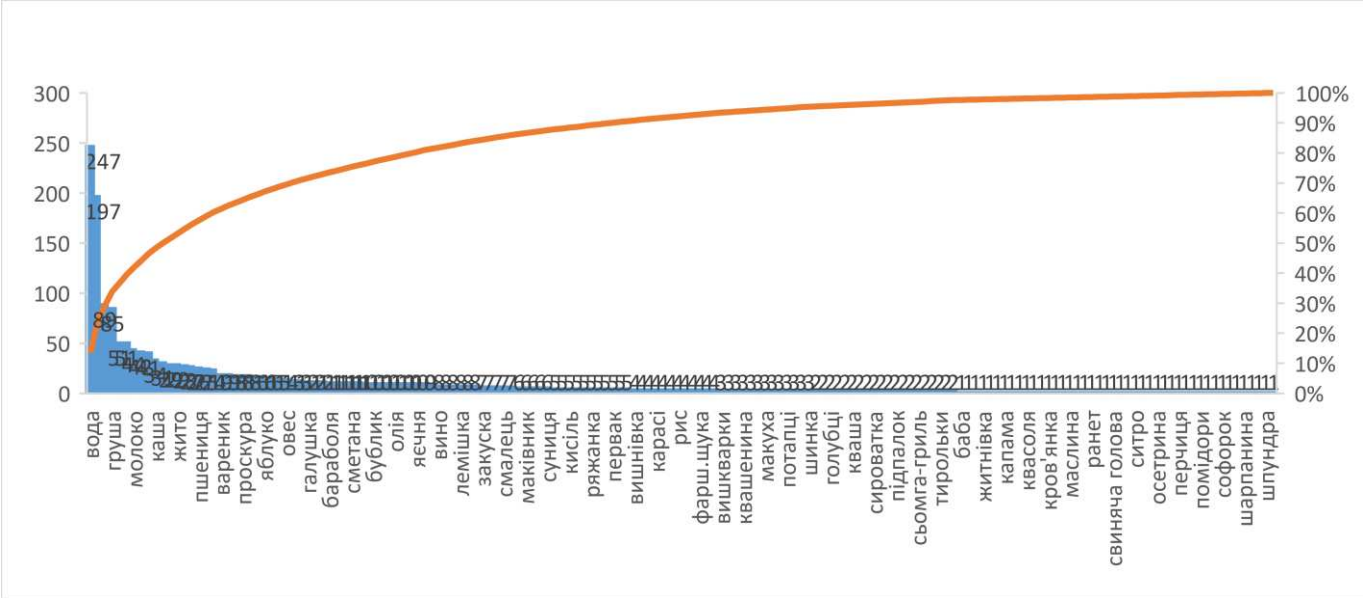

Додаток В.

Таблиця 2. (Розділ ІІ)

ЛСГ густавтивів	**Загальна кількість слововживань**
Хлібобулочні вироби (випічка)	356
Безалкогольні напої	328
Алкогольні напої	178
Злакові культури	148
Фрукти	113
Страви на основі молока	81
Овочі	79
М’ясні страви	77
Жири	71
Супи	68
Спеції, прянощі, приправи	66
Солодке	63
Страви з тіста	58
Рибні страви	34
Горіхи	29
Холодні страви	15
Бобові	11
Великодні декоровані яйця	10
Баштанні культури	10

Страва з яєць	10
Квашенина	8
Ягоди	8
Маслинові	1
Соуси	1

Додаток Г.

Діаграма 2.

Кількісні показники вжитку ФО з густаторними компонентами у межах творів художньої літератури 18-21 ст.

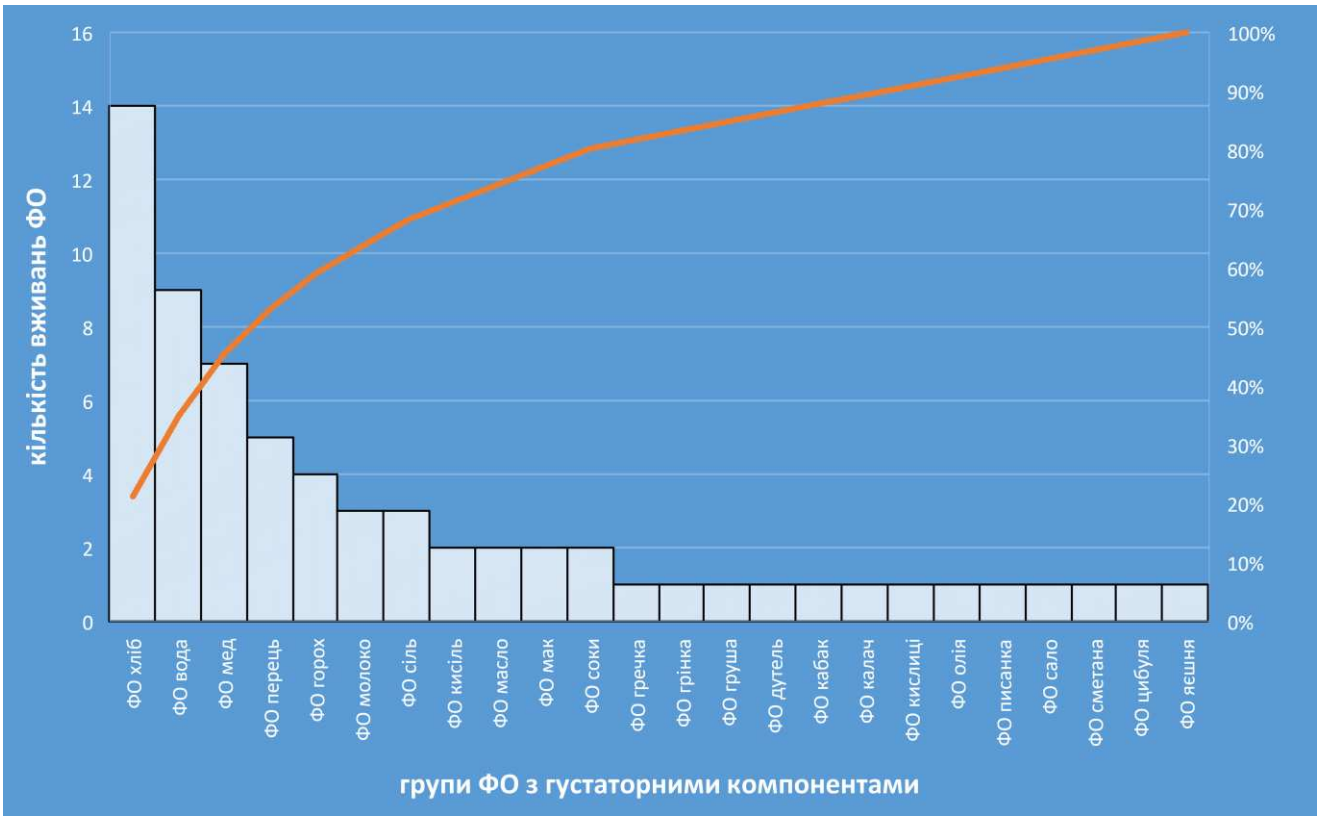

Додаток Д.

Діаграма 3. (Розділ III)

Кількісні показники вікових категорій учасників ВАЕ

Додаток Е.

Діаграма 4.

Дані рідної мови учасників ВАЕ

Додаток Ж.

Периферійні та структурні асоціації ЛСП густаторної лексики ВАЕ

ЛСП алкогольні напої.

Брага (73). Периферійні: *бабуся робила її* (2), *горілка* (2), *не знаю* (2), *фу* (2), *абрикоси, армія, батько, бідон, бочка, брага, бродити, будь-яка, вечір, вино, відьмацька порча, головний біль, грає, жовта, запах, зелена, келих, кізяки, козак, коричнева, краще не вживати, ладушки, лихо, молоко, напій, недобра, незнайома каша, пінка, продукт бродіння, прокислий компот, п'янка, ріка, Русь, село, сік, солодка, спиртне, спрага у якомусь місті Європи, тісто, улюблений напій батька, хміль, чоловік, щось скисло, ?;* **структурні (72)**: однослівні реакції – 59: *дріжджі* (4), *самогонка* (4), *кисла* (4), *алкоголь* (3), *пиво* (3), *Прага* (3), *горілка* (2), *фу* (2), *абрикоси, армія, батько, бідон, бочка, спиртне, тісто та ін.*; двослівні – 8: *не знаю* (2), *відьмацька порча, головний біль, незнайома каша, продукт бродіння, прокислий компот, щось скисло;* реченнєві – 5: *бабуся робила її* (2), *краще не вживати, спрага у якомусь місті Європи, улюблений напій батька.*

Варенуха (74). Периферійні: *козаки* (2), *міцна* (2), *алкогольний узвар, ароматна, бабця, Булгаков, відсутньо, гірка, груша, джинси, «Енеїда», жовта, Закарпаття, Західна Україна, казан, картопля, картошка, каструля, кисіль, коренуха, кукурудзяний чоп, лихо, мед, медовуха, наркотик, не знаю, п'янка, прянощі, самогон, село, сива, сир, слива, сметана, страва, українське національне щось, фрукти, фу, хреновуха, чарка, чув, шинок, щось солодке, я не знаю, що це;* **структурні (74)**: однослівні – 62: *варення* (4), *алкоголь* (3), *горілка* (3), *Булгаков, варена* та ін.; двослівні – 8: *щось варене* (2), *варена уха, алкогольний узвар, Західна Україна, не знаю, щось солодке*; трислівні – 1: *українське національне щось*; реченнєві – 4: *герой роману «Майстер і Маргарита»* (3), *я не знаю, що це.*

Вино (73); **ядрові** – *червоне* (8); *виноград* (4); *алкоголь* (3)*; ігристе* (3); *келих* (3). **Периферійні:** *біле* (2), *глінтвейн* (2), *Іспанія* (2), *сухе* (2), *шампанське* (2), *бесіда, бочка, брют, вечеря, вино, витонченість, відпочинок, глечик, гнів, грайливе, гранат, грузинське, діжка, елегантність, іноді смачно, істина, кабаре, кагор, кисле, Крим, м'ясо, оксамит, оранжеве, пляшка, п'ятниця, риба, родина, рожеве, рубін, свічки, свято, село, сир, смачно, фрукти, хачапурі, хміль, холодне і з родиною, чарка, Шабо, Шардоне, «Шато Марго»;* **структурні (73)**: однослівні – 70: *червоне* (8); *виноград* (4); *шампанське* (2), *бесіда, бочка, брют, оранжеве, пляшка, п'ятниця, риба, родина, рожеве, рубін, свічки, свято, село, Шабо, «Шардоне»*; двослівні – 2: *іноді смачно, «Шато Марго»*; трислівні: -; реченнєві – 1: *холодне і з родиною.*

Горілка (75). Периферійні: *алкоголь* (2), *гірка* (2), *міцна* (2), *не знаю* (2), *сало*(2), *свято* (2), *біда, біла, біль голови, будьмо!, весілля, Вірка Сердючка, гидота, гірко!, гіркота, горить, горілка, гулянка, дебіли, дідова, дідусь, застілля, квашений огірок, козак, козацька, краще б не вигадували, медова з перцем, "На березових бруньках", міцність, на столі, невдалий досвід, не моє)), не п'ю, ні!, огірок, огірочки, оселедець, огида до п'яних, первак, перебрав, пече, після роботи, пляшка, посиденьки, провал у пам'яті, прозорий колір, «П'ять крапель», Різдво, самі біди від неї, село, спирт, українське застілля, холодна, цибуля, часник, щось невідоме, але люди полюбляють;* **структурні (74)**: однослівні – 54: *прозора* (3)*, самогон* (3), *фу* (3), *село, спирт, цибуля, часник*; двослівні – 13: *не знаю* (2), *біль голови, Вірка Сердючка, квашений огірок*; трислівні - ; реченнєві – 7: *краще б не вигадували, медова з перцем, "На березових бруньках", огида до п'яних.*

Деренівка (67). Периферійні: *деруни* (2), *картопля* (2), *наливка* (2), *що це?* (2), *бабуся, бочка, варення, вишня, відпочинок, вперше чую назву, глід, дере в горлі, дерев'яна, дерев'яне щось, дерев'яний хлів для дрів, деренчати, дід, добра, дуб, Закарпаття, зелена, кизил, купіль, маленька дерев'яна хатинка,*

місцева страва, міцна, мотузка, назва селища, напитись, напій, настоянка, натуральна, не знаю такого слова, пити, Розівка, смак, спиртна, старовинна, страва, Тернопіль, чорна, щось з дерену, щось з дерунів; **структурні (67)**: однослівні – 50: *алкоголь* (4), *дерен* (4), *село* (4), *страва, Тернопіль*; двослівні – 5: *що це?* (2), *дерев'яне щось, місцева страва, назва селища*; трислівні – 5: *вперше чую назву, дере в горлі, маленька дерев'яна хатинка, щось з дерену, щось з дерунів*; реченнєві – 7: *не знаю, що це* (5), *дерев'яний хлів для дрів, не знаю такого слова*.

Дулівка (71). Периферійні: *дуло* (2), *зброя* (2), *назва села*(2), *не знаю* (2), *не знаю що це* (2), *село* (2), *смачна* (2), *випивка, голівка, горілка, груші, грушки, дика груша, динаміка, доріжка, дулі, дулівка, дуло пістолета, жовта, ніби гвинтівка, їстівне, кисла, колибка, назва місцевості, наливочка, напій, напій алкогольний, настоянка, не знаю такого слова, печена, пістолет, пити, Поділ, Полісся, прикольна назва для дула пістолета, слива, словник, смаколик, фруктова, що це?, щось незнайоме, яблука, якась брага;* **структурні (68)**: однослівні – 52: *дулі/дульки (груші)/дуля* (7), *наливка* (5), *алкоголь* (3), *груша* (3), *дуло* (2), *зброя* (2), *село* (2), *смачна* (2), *випивка, голівка, горілка, груші, грушки, динаміка, доріжка, дулі, дулівка, жовта, їстівне, кисла, колібка, наливочка, напій, настоянка, печена, пістолет, пити, Поділ, Полісся, слива, словник, смаколик, фруктова, яблука.* Двослівні – 12: *назва села* (2), *не знаю* (2), *дика груша, дуло пістолета, напій алкогольний, ніби гвинтівка, назва місцевості, що це?, щось незнайоме, якась брага.* Реченнєві – 4: *не знаю, що це* (2), *не знаю такого слова, прикольна назва для дула пістолета*.

Запіканка (58). **Периферійні:** *домашній сир* (2), *з макаронів* (2), *з сиром* (2), *бабуля, десерт, духовка, з рибою, запіканка, запорука гарного настрою, затишок, їдальня в школі, картопля, картопля і м'ясо, малина, мама, мамина, мамин сніданок, молочний сир, несмачна, печеня, пиріг, піч, родзинки, садок, село, сирна запіканка зі сметаною, смачна зі сметанним*

соусом, смачно, сметана, сніданок, спеклася, чай, чізкейк, чудовий сніданок, 🍰; **структурні (57):** однослівні – 33: *сир* (7), *сирна* (4), *бабуля, десерт, духовка, запіканка, затишок, картопля, малина, мама, мамина, несмачна, печеня, пиріг, піч, родзинки, садок, село, смачно, сметана, сніданок, спеклася, чай, чізкейк*. Двослівні –19: *дитячий садок* (5), *з родзинками* (5), *домашній сир* (2), *з макаронів* (2), *з сиром* (2), *з рибою, мамин сніданок, молочний сир, чудовий сніданок.* Трислівні – 3: *запорука гарного настрою, їдальня в школі, картопля і м'ясо.* Реченнєві –2: *сирна запіканка зі сметаною, смачна зі сметанним соусом*.

Калганка (калганівка) (53). Периферійні: *калган* (2), *корінь* (2), *напій* (2), *абстракція, базар, бутиль, випивка, витримана, волина, ворона, гірка, «Енеїда», залізнична станція, кава, каганець, корисна, ліки, лікувальна, міцна, може якийсь прилад, наливка, настоянка, не знаю що це, не куштував, подарунок діду, потяг, синій, сміх, терпка, тісто, травичка в пляшці, циганка, що це?, що….ще одне село?, янтарна;* **структурні (49)**: однослівні – 42: *алкоголь* (4); *горілка* (4); *село* (3), *калган* (2), *корінь* (2), *напій* (2), *абстракція, базар, бутиль, випивка, витримана, волина, ворона, гірка, «Енеїда», кава, каганець, корисна, ліки, лікувальна, міцна, наливка, настоянка, потяг, синій, сміх, терпка, тісто, циганка, янтарна.* Двослівні – 4: *залізнична станція, не куштував, подарунок діду, що це?.* Трислівні – 2: *може якийсь прилад, травичка в пляшці.* Реченнєві – 1: *що….ще одне село?*.

Наливка (73). Периферійні: *алкоголь* (2), *вишнівка* (2), *вишняк* (2), *з вишні* (2), *«П'яна Вишня» у Львові* (2), *свято* (2), *бабуся, бар, верховина, весілля, вечірка, вино, вишневий алкогольний досить міцний напій, вишні, Габрово Болгарія, добра, друзі, духмяна, з вишеньки, запашна, запивка, застілля, кавказька, Карпати, літо, Львів, малина, малина і лимон, медовуха, напій, настоянка, на ягодах, ням, ой голова бобо, перший раз, коли я напилася, під настрій, полунична, прогулянки з друзями ввечері в центрі міста, пляшка з алкоголем, прощавай розум, п'янка, родичі, скляна пляшка, слив'янка або*

вишнівка, сливова, смачна, смачно-фруктова, смачний напій, смачно, солодка, солодкий, спиртне, спиртний напій, сусіди, тато, татова, тепло, червоний, ягоди; **структурні (71)**: однослівні – 52: *вишнева* (4); *вишня* (3); *алкоголь* (2), *вишнівка* (2), *вишняк* (2), *свято* (2), *бабуся, бар, верховина, весілля, вечірка, вино, вишні, добра, друзі, духмяна, запашна, запивка, застілля, кавказька, Карпати, літо, Львів, малина, медовуха, напій, настоянка, ням, полунична, п'янка, родичі, сливова, смачна, смачно, солодка, солодкий, спиртне, сусіди, тато, татова, тепло, червоний, ягоди.* Двослівні – 14: *«П'яна Вишня»* (3), *з вишні* (2), *Габрово Болгарія, з вишеньки, на ягодах, під настрій, прощавай розум, скляна пляшка, смачно-фруктова, смачний напій, спиртний напій.* Трислівні – 3: *малина і лимон, пляшка з алкоголем, слив'янка або вишнівка.* Реченнєві – 5: *«П'яна Вишня» у Львові* (2), *вишневий алкогольний досить міцний напій, ой голова бобо, перший раз, коли я напилася, прогулянки з друзями ввечері в центрі міста.*

Перцівка (62). Периферійні: *гаряче* (2), *гірка* (2), *горілка з перцем* (2), *застуда* (2), *наливка* (2), *настоянка* (2), *пекуча* (2), *пече* (2), *спрей* (2), *Львів* (2), *алкоголь, аптека, балончик, балончик проти нападу, банка, безпека, беру з собою, борщ, гірко, гіркота, голова бобо, горе, гостро, з перцем, застілля, захист, захищеність, збочення, кінцівка, Криївка, міцна, на здоров'я, на столі з сільничкою стоїть, напій, начинка, небезпека, палюча, перчина, перчиця, посуд для перця, приправа, проти застуди, страва якась, чарка, червона, червоний перець, щось гостре;* **структурні (62)**: однослівні – 50*: горілка* (3); *перець* (3), *гаряче* (2), *гірка* (2), *застуда* (2), *наливка* (2), *настоянка* (2), *пекуча* (2), *пече* (2), *спрей* (2), *Львів* (2), *алкоголь, аптека, балончик, банка, безпека, борщ, гірко, гіркота, горе, гостро, застілля, захист, захищеність, збочення, кінцівка, Криївка, Львів, міцна, напій, начинка, небезпека, палюча, перчина, перчиця, приправа, чарка, червона.* Двослівні – 5: *з перцем, на здоров'я, проти застуди, страва якась, червоний перець, щось гостре.* Трислівні – 5*: горілка з перцем* (2), *балончик проти*

нападу, беру з собою, посуд для перця. Реченнєві – 2: *голова бобо, на столі з сільничкою стоїть.*

Пиво (73). Периферійні: *алкоголь* (2), *Баварія* (2), *бродіння* (2), *живе* (2), *креветки* (2), *нефільтроване* (2), *піна* (2), *раки* (2), *холодне* (2), *Чехія* (2), *чіпси* (2), *бар, батько, брат, броварня, великі тяжкі келихи, паб, горілка, гірко, дуже смачно, живіт, жовте, і тарань, кега, ковбаски, куфель, літо із друзями, Львів, «Львівське різдвяне», «Львівське 1715», люблю, м'яке, напій, папа, пиво, пінка, пінно, пузо, пшениця, п'ятниця, рибка, світле, сидр, солодощі, «Старопрамен», «Стелла», темне, теплий літній вечір з татом, терпіти не можу, футбол, чоловік, шашлики;* **структурні (73)**: однослівні – 66: *хміль* (4), *літо* (3), *«Львівське»* (3), *хмільне* (3), *алкоголь* (2), *Баварія* (2), *бродіння* (2), *живе* (2), *креветки* (2), *нефільтроване* (2), *піна* (2), *раки* (2), *холодне* (2), *Чехія* (2), *чіпси* (2), *бар, батько, брат, броварня, паб, горілка, гірко, живіт, жовте, кега, ковбаски, куфель, Львів, люблю, м'яке, напій, папа, пиво, пінка, пінно, пузо, пшениця, п'ятниця, рибка, світле, сидр, солодощі, темне, футбол, чоловік, шашлики.* Двослівні – 4: *дуже смачно, і тарань, «Львівське різдвяне», «Львівське 1715».* Трислівні – 1: *великі тяжкі келихи.* Реченнєві – 2: *теплий літній вечір з татом, терпіти не можу.*

Сивуха (60). Периферійні: *біла* (2), *село* (2), *сива* (2), *сивина* (2), ? (2), *біленька, бормотуха, брага, братуха, велика пляшка, вечірня, "Вечори на хуторі...", випивка, гидота, дід, «Енеїда», занадто, каламбур, козаки, медовуха, міцна, мутна, наливка, напій алкогольний, не знаю що це, не знаю такого слова, отруєння, пляшка, прощавай печінка, птиця, ресторани Поплавського у Вінницькій області, сало, огірок, самогон, сива жінка, сивий, сивий кінь, сивуха, синя хустка, черговий алкоголь чи жінка, але худа, шинок, –, 🤔*; **структурні (56)**: однослівні – 45: *горілка* (5), *алкоголь* (3), *напій* (3), *біла* (2), *село* (2), *сива* (2), *сивина* (2), *біленька, бормотуха, брага, братуха, вечірня, випивка, гидота, дід, «Енеїда», занадто, каламбур, козаки, медовуха, міцна, мутна, наливка, отруєння, пляшка, птиця, сало, огірок, самогон, сивий,

сивуха, хз, шинок. Двослівні – 6: *велика пляшка, напій алкогольний, прощавай печінка, сива жінка, сивий кінь, синя хустка.* Трислівні – 1: *"Вечори на хуторі...".* Реченнєві – 4: *не знаю що це, не знаю такого слова, ресторани Поплавського у Вінницькій області, черговий алкоголь чи жінка, але худа.*

Сикизка (53). Периферійні: *алкоголь* (2), *кисла* (2), *напій* (2), *настоянка* (2), *сокира* (2), *?* (2), *випивка, гарна, дереворізка, дерен, журавлина, захід, інструмент, кисленька, киснути, корейський гурт Stray kids українською, мармизка, миска, на лобі, наливка, невідоме, нема варіанта, немає, обладнання, одяг, п'янка, питво, посуд, серп, сизий, сир, слово «казка», що вимовляє іноземець)), снізка, слизько, торба, червона, щось загадкове, якесь бродіння,* 🤔,👧; **структурні (49)**: однослівні – 39: *ягоди* (3), *алкоголь* (2), *кисла* (2), *напій* (2), *настоянка* (2), *сокира* (2), *випивка, гарна, дереворізка, дерен, журавлина, захід, інструмент, кисленька, киснути, мармизка, миска, наливка, невідоме, немає, обладнання, одяг, п'янка, питво, посуд, серп, сизий, сир, снізка, слизько, торба, червона.* Двослівні – 4: *на лобі, нема варіанта, щось загадкове, якесь бродіння*. Реченнєві – 6: *не знаю що це* (6).

Слив'янка (57). Периферійні: *алкоголь* (2), *напій зі сливи* (2), *село* (2), *сливи* (2), *сливка* (2), *?* (2), *аромат, варення зі сливи, витирати губи, горілка, горілка зі сливи, домашня, зі слив напій, застілля, кисленька, кров'янка, куманець, легкий алкоголь, лікер, магазин, маковянка, молоко, напій алкогольний, настоянка зі сливи, панська, пиріг, смачно, солодка, «Сорочинський ярмарок», тягучість, хміль, чорнослив, щось калорійне, як і наливка літо на дачі, угорка, –;* **структурні (54)**: однослівні – 40: *слива* (4); *наливка* (3); *напій* (3); *настоянка* (3), *алкоголь* (2), *село* (2), *сливи* (2), *сливка* (2), *аромат, горілка, домашня, застілля, кисленька, кров'янка, куманець, лікер, магазин, маковянка, молоко, панська, пиріг, смачно, солодка, тягучість, хміль, чорнослив, угорка.* Двослівні – 5: *витирати губи, легкий алкоголь, напій алкогольний, «Сорочинський ярмарок», щось калорійне.* Трислівні – 7: *напій зі сливи* (2), *варення зі сливи, горілка зі сливи, зі слив*

напій, настоянка зі сливи, щось калорійне. Реченнєві – 2: *витирати губи*, *як і наливка літо на дачі*.

Чикилдиха (66). Периферійні: *горілка* (2), *«Енеїда»* (2), *напій* (2), *погана* (2), *?* (2), *алкоголь знову???, бабка, без варіанта, бухло, випивка, гра, грузинська страва типу чурчхела, Грузія, дешева, дивний чай, дьорнути, кадик, козаки, людина, може татарська кухня??, м'ясо, назва чогось, найкрутіша тітка на селі, настоянка, недобра, недогон, не куштувала, несмачно, очікування, палка, пальонка, подавився, посуд, прикольний танець, пчих, самогонка, сварлива баба, село, середньовіччя, смердить, смердюча, спирт, форма, хвойда, чихарда, щиколотка, щось горюче, якась гидота, якийсь матюк,*☹ ☹ ; **структурні (59)**: однослівні – 42: *алкоголь* (3), *горілка* (2), *«Енеїда»* (2), *напій* (2), *погана* (2), *бабка, бухло, випивка, гра, Грузія, дешева, дьорнути, кадик, козаки, людина, м'ясо, настоянка, недобра, недогон, несмачно, очікування, палка, пальонка, подавився, посуд, пчих, самогонка, село, середньовіччя, смердить, смердюча, спирт, форма, хвойда, чихарда, щиколотка.* Двослівні – 10: *алкоголь знову???, без варіанта, дивний чай, назва чогось, не куштувала, прикольний танець, сварлива баба, щось горюче, якась гидота, якийсь матюк.* Трислівні – 1: *може татарська кухня??.* Реченнєві – 6: *не знаю такого слова* (4), *грузинська страва типу чурчхела, найкрутіша тітка на селі.*

Бублик (72). Периферійні: *бабуся* (2), *бублик* (2), *коло* (2), *Одеса* (2), *смачний* (2), *твердий* (2), *борошно, ведмідь, випічка, діти, в'язка, з маслом, каблучка, кермо, колишній хлопець, куля, кунжут, люблю, маленький сухий такий, молоко, немовля гризе його, нуль, обручка, одеський, паляниця, пес, печиво, пустота, різдвяний, смак, смаколик, смачно, солодкий, сонце, сушка, тор;* **структурні (72)**: однослівні – 61: *дірка, дірочка* (6), *круглий* (5), *мак* (2), *чай* (4); *дитинство* (3), *хліб* (3), *бабуся* (2), *бублик* (2), *коло* (2), *Одеса* (2), *смачний* (2), *твердий* (2), *борошно, ведмідь, випічка, діти, в'язка, каблучка, кермо, куля, кунжут, люблю, молоко, нуль, обручка, одеський, паляниця, пес, печиво, пустота, різдвяний, смак, смаколик, смачно, солодкий, сонце, сушка, тор.*

Двослівні – 9: *з дірочкою/з діркою* (5), *з маком* (2), *з маслом, колишній хлопець.* Трислівні – 1: *маленький сухий такий.* Реченнєві – 1: *немовля гризе його.*

Галушка (72). Периферійні: *пухка* (2), *бабушка, вечеря, вуса, гадання, галушка, Галя, гаряча, гидота, гречане борошно, гуцульська, з грибами, з м'ясом, з сиром, з часником, їжа, Карпати, картопля, Котляревський, мак, маленька, мачуха, музей, м'якість, несмачно, «Вечори на хуторі», Оля, пельмені, полтавська, посмішка, прізвище, село, сир, смаколик, смакота, смачна їжа, смачно, смачно і жирно, смачнюча, тепла, теплі зимові вечері вдома, тісто, що плаває в супі, українська страва, українське застілля, хліб у супі, часник, UA* емоджі на позначення абревіатури назви країни UKRAINE; **структурні (71)**: однослівні – 59: *тісто* (6)*; суп* (6); *Полтава* (4); *вареник* (3); *пампушка* (3); *сметана* (3), *пухка* (2), *бабушка, вечеря, вуса, гадання, галушка, Галя, гаряча, гидота, гуцульська, їжа, Карпати, картопля, Котляревський, мак, маленька, мачуха, музей, м'якість, несмачно, Оля, пельмені, полтавська, посмішка, прізвище, село, сир, смаколик, смакота, смачно, смачнюча, тепла, часник.* Двослівні – 7: *гречане борошно, з грибами, з м'ясом, з сиром, з часником, смачна їжа, українське застілля.* Трислівні – 3: *«Вечори на хуторі», смачно і жирно, хліб у супі.* Реченнєві – 2: *теплі зимові вечері вдома, тісто, що плаває в супі.*

Калач (62). Периферійні: *бабуся* (2), *випічка* (2), *духмяний* (2), *круглий* (2), *мак* (2), *Святий вечір* (2), *бублик, Великдень, з кунжутом, запах, калач, крутий, кума, місто, на Різдво його носять до кумів, на Різдво!!, на весілля, носити вечерю з калачем, паляниця, Песах, пиріг, поминки, похорони, похресник, свати, свято, смачний, солодкий хліб, тертий, тісто, хлібний виріб круглої форми або заплетений у косу, хрещена, чай, шоколадний;* **структурні (62)**: однослівні – 50: *Різдво* (5); *весілля* (4); *вечеря* (4); *різдвяний* (3); *хліб* (3), *бабуся* (2), *випічка* (2), *духмяний* (2), *круглий* (2), *мак* (2), *бублик, Великдень, запах, калач, крутий, кума, місто, паляниця, Песах, пиріг, поминки, похорони, похресник, свати, свято, смачний, тертий, тісто, хрещена, чай, шоколадний.* Двослівні – 9: *з маком* (3), *Святий вечір* (2), *з*

кунжутом, *на Різдво!!, на весілля, солодкий хліб.* Реченнєві – 3: *на Різдво його носять до кумів, носити вечерю з калачем, хлібний виріб круглої форми або заплетений у косу.*

Книш (74). Периферійні: *випічка* (2), *пиріг* (2), *пиріжок* (2), *смачний* (2), *прізвище* (2), *алкоголь, алкоголь (знову незнайоме слово), банош, бєєє, борошно, бур'ян, гашиш, горщик, дім, енергія, житній хліб, жито, Західна Україна, зброя, здоба, зерно, їстівний, Карпати, каша, кисла ягода, книга, книжка, козацька страва, коли малеча не може сказати "книжник", круглий, крупа, куліш, ліпити, не знаю що це, не куштувала, невідомий, ніщо, овальний, одногрупниця, печене тісто з шкварками, пироги, прізвище знайомої, просо, Різдво, різдвяний, святковий, скорочено від «конечно», спеції, страва, тісто, трава, щось житнє, якась штука;* **структурні (74)**: однослівні – 54: *хліб* (6), *камиш* (3), *випічка* (2), *пиріг* (2), *пиріжок* (2), *смачний* (2), *прізвище* (2), *алкоголь, банош, бєєє, борошно, бур'ян, гашиш, горщик, дім, енергія, жито, зброя, здоба, зерно, їстівний, Карпати, каша, книга, книжка, круглий, крупа, куліш, ліпити, невідомий, ніщо, овальний, одногрупниця, пироги, просо, Різдво, різдвяний, святковий, спеції, страва, тісто, трава.* Двослівні – 11: *що це?* (3), *житній хліб, Західна Україна, кисла ягода, козацька страва, не куштувала, прізвище знайомої, щось житнє, якась штука.* Трислівні – 1: *скорочено від «конечно».* Реченнєві – 8: *алкоголь (знову незнайоме слово), коли малеча не може сказати "книжник", не знаю що це, не куштувала, печене тісто з шкварками, прізвище знайомої, щось житнє, якась штука.*

Коржик (91). Периферійні: *для торту* (2), *з маком* (2), *з медом* (2), *з сиром* (2), *мед* (2), *прісний* (2), *сухий* (2), *твердий* (2), *бабуся, варення, виделка, випічка, випічка з тіста, день народження, десерт, дитина, дитинство, дитячий, з варенням, з кавою, з кремом, з молоком, з насінням, з повидлом, запечений, йоржик, кефір, коли немає хліба, коржик, краєчок, маленький, мама, мама любить робити, мамин, медовий, медовик, молоко, моржик, на торт, нема грошей на хліб, пекти, перекус, печінковий, пиріг, піч,*

пригорілий, прісне запечене тісто, ранок, смачний, смачно, собака, собаки коргі, солодкий, сухар, сухарик, те, що ніколи не з'їдається, тістечка, торт від мами, треба змазати кремом, три кота, хрускіт, шматочок пирога, що постояв декілька днів; **структурні (91)**: однослівні – 58: *торт* (5), *піца* (4), *печиво* (3), *хліб* (3), *мед* (2), *прісний* (2), *сухий* (2), *твердий* (2), *бабуся, варення, виделка, випічка, десерт, дитина, дитинство, дитячий, запечений, йоржик, кефір, коржик, краєчок, маленький, мама, мамин, медовий, медовик, молоко, моржик, пекти, перекус, печінковий, пиріг, піч, пригорілий, ранок, смачний, смачно, собака, солодкий, сухар, сухарик, тістечка, хрускіт.* Двослівні – 18: *для торту* (2), *з маком* (2), *з медом* (2), *з сиром* (2), *день народження, з варенням, з кавою, з кремом, з молоком, з насінням, з повидлом, на торт, собаки коргі, три кота.* Трислівні – 6: *випічка з тіста, коли немає хліба, мама любить робити, прісне запечене тісто, торт від мами*, *треба змазати кремом*. Реченнєві – 9: *випічка з тіста, день народження, коли немає хліба, нема грошей на хліб, мама любить робити, прісне запечене тісто, те, що ніколи не з'їдається, торт від мами*, *треба змазати кремом, шматочок пирога, що постояв декілька днів.*

Коровай (98). Периферійні: *випічка* (2), *сватання* (2), *Великдень, голуби, гості, день народження, дім, казка, колосся, корова, красивий хліб, круг, круглий, магазин, мучне, на весілля, пишний, пісня народна, пташки з тіста, Різдво, рушник, торт, хором заспівай, широкий, шишка, шишки, школа;* **структурні (98)**: однослівні – 87: *весілля* (46), *весільний* (11), *свято* (4), *хліб* (3), *випічка* (2), *сватання* (2), *Великдень, голуби, гості, дім, казка, колосся, корова, круг, круглий, магазин, мучне, пишний, Різдво, рушник, торт, широкий, шишка, шишки, школа.* Двослівні – 5: *день народження, красивий хліб, на весілля, пісня народна, хором заспівай.* Трислівні – 6: *кого хочеш обирай* (5), *пташки з тіста.* Реченнєвих – не зафіксовано.

Локшина (66). Периферійні: *бульйон* (2), *лапша* (2), *макарони* (2), *сікти на локшину* (2), *спагеті* (2), *яйця* (2), *азіати, азіатська страва, бабуся, брехня,*

варити, вихідні, дешеві макарони, дитсадок, домашній суп, жовток, з курочкою, з маслом, з твердим сиром, їжа, італійська, Італія, Карпати, Китай, китайська, китайське кафе, курка, курячий бульйон, «Ля Паста», макарон, макаронні вироби, не дуже я це полюбляю, рисова, смачно, соєвий соус, суп, тісто, фунчоза, швидко, шкідливо, ягода, яєчна, яйце, Японія, японська кухня, 😍 емоджі на позначення усміхненого обличчя з очима-серцями*;* с**труктурні (65)**: однослівні – 50: **«***Мівіна»* (4), *«Роллтон»* (4), *вермішель* (3), *домашня* (3), *бульйон* (2), *лапша* (2), *макарони* (2), *спагеті* (2), *яйця* (2), *азіати, бабуся, брехня, варити, вихідні, дитсадок, жовток, їжа, італійська, Італія, Карпати, Китай, китайська, курка, макарон, рисова, смачно, суп, тісто, фунчоза, швидко, шкідливо, ягода, яєчна, яйце, Японія.* Двослівні – 11: *азіатська страва, дешеві макарони, домашній суп, з курочкою, з маслом, китайське кафе, курячий бульйон, «Ля Паста», макаронні вироби, соєвий соус, японська кухня.* Трислівні – 3: *сікти на локшину* (2), *з твердим сиром.* Реченнєві – 1: *не дуже я це полюбляю.*

Маківник (59). Периферійні: *пиріг* (2), *Різдво* (2), *Святвечір* (2), *солодкий* (2), *?* (2), *булка, булка з маком, булочка, булочка з великою кількістю макової начинки, велика кількість маку, випічка, випускний з маком рулет, вишнівка, двоюрідна сестра, до чаю, задоволення, запечений, зверху з маслом!, здоба, зуби, квітка мак, кекс, кутя, маківник, Маковій, мамин, мед, млинок, не дуже полюбляю, не знаю, не їв, опіум, пекти, пиріг з маком, пляцок, поживний, поляки їдять на Святвечір, рулет з маком, печиво, свято, смаколик, смачний, смачно, солодощі, стеблина маку, страва, торт з маком, торт з маку, улюблена страва, чай, шоколад, щось що одягається на макушку чи страва з маком,* 😍*;* **структурні (57)**: однослівні – 43: *рулет* (4), *мак* (3), *пиріг* (2), *Різдво* (2), *Святвечір* (2), *солодкий* (2), *булка, булочка, випічка, вишнівка, задоволення, запечений, здоба, зуби, кекс, кутя, маківник, Маковій, мамин, мед, млинок, опіум, пекти, пляцок, поживний, печиво, свято, смаколик, смачний, смачно, солодощі, страва, чай, шоколад.* Двослівні – 7:

двоюрідна сестра, до чаю, квітка мак, не знаю, не їв, стеблина маку, улюблена страва. Трислівні – 7: *булка з маком, велика кількість маку, не дуже полюбляю, пиріг з маком, рулет з маком, торт з маком, торт з маку.* Реченнєві не зафіксовано.

Медяник (57): Периферійні: *мед* (2), *печиво* (2), *пряник* (2), *смачний* (2), *солодкий* (2), *бджола, ведмедик, випічка, горіх, гроші, діти, євро, золотий, коричневий, медяник, напій, парубок, пиріг, піч, пляцок, село, смачно, солодощі, твердий, тортик, цукерка, шкільний, школа, яскравий, для дітей, до чаю, з глазур'ю, з кмином, на палочці, пропитаний медом, випічка чи монета, пігулка від горла, пряник з меду та борошна, торт з багатьма шарами тонкого бісквіту*; **структурні (54)**: однослівні – 44: *торт* (4), *мідь* (3), *монета* (3), *мед* (2), *печиво* (2), *пряник* (2), *смачний* (2), *солодкий* (2), *бджола, ведмедик, випічка, горіх, гроші, діти, євро, золотий, коричневий, медяник, напій, парубок, пиріг, піч, пляцок, село, смачно, солодощі, твердий, тортик, цукерка, шкільний, школа, яскравий.* Двослівні – 6: *для дітей, до чаю, з глазур'ю, з кмином, на палочці, пропитаний медом.* Трислівні – 2: *випічка чи монета, пігулка від горла.* Реченнєві – 2: *пряник з меду та борошна, торт з багатьма шарами тонкого бісквіту.*

Млинець (79). Периферійні: *бабуся* (2), *з сиром* (2), *круглий* (2), *мед* (2), *нанівець* (2), *сніданок* (2), *сонце* (2), *весна, вишні, гарячий, джем, добрий ранок, жирний, з бананом і шоколадною пастою їм, з джемом, з червоною ікрою, з яблуками, затишок, згущене молоко, згущенка, зі сметанкою ням, їжа, їла вранці, капець-млинець, Колодій, круглої форми, лінь, мама, млинець, налисник, налисники, ніжний, пательня, Поплавський, ранок, свято, свято в кінці лютого, смажений на петельні, смачний, смачно, сметана, солодкий, сонечко, сонячний, страва, тато, тісто, тісто круглої форми, тоненький, хліб, холодець, чай, шкідливо, щастя;* **структурні (79)**: однослівні – 64: *Масниця* (6); *варення* (4); *Масляна* (3); *сир* (3), *бабуся* (2), *з сиром* (2), *круглий* (2), *мед* (2), *нанівець* (2), *сніданок* (2), *сонце* (2), *весна, вишні, гарячий, джем, жирний, затишок, згущенка, їжа, Колодій, лінь,*

мама, млинець, налисник, налисники, ніжний, пательня, Поплавський, ранок, свято, смачний, смачно, сметана, солодкий, сонечко, сонячний, страва, тато, тісто, тоненький, хліб, холодець, чай, шкідливо, щастя. Двослівні – 9: *з сиром* (2), *добрий ранок, з джемом, з яблуками, згущене молоко, їла вранці, капець-млинець, круглої форми.* Трислівні – 4: *зі сметанкою ням, з червоною ікрою, смажений на петельні, тісто круглої форми.* Реченнєві – 2: *з бананом і шоколадною пастою їм, свято в кінці лютого.*

Паляниця (72). Периферійні: *війна* (2), *добра з медом* (2), *мед* (2), *сир* (2), *скажи* (2), *слава Україні* (2), *бабуся робила, булка, випічка, город, дерево, добра, Євген Клопотенко, з маком, запах тіста, запашна, здоба, зелень, ЗСУ, какао, Карпати, кацап не може вимовити, люди, котрі не можуть вимовити це слово, москалі, москалі не вміють вимовляти, м'який хліб, наш пароль для москалів, несмачно, нові реалії, нумо кажи паляниця, обід, окраєць, паляниця, пароль, перевірка, пишна, пісенька, піч, повномасштабне вторгнення, смердюча русня нездатна вимовити солов'їною, сватання, село, сестриця, смачна, смачно, суниця, точно не полуниця, тренд, тяжко вимовити, українець, українська, хліб круглий, чи то полуниця, чи то хліб, ягода, UA ;* **структурні (71)**: однослівні – 48: *хліб* (4), *полуниця* (3), *Україна* (3), *війна* (2), *мед* (2), *сир* (2), *скажи* (2), *булка, випічка, город, дерево, добра, запашна, здоба, зелень, какао, Карпати, москалі, несмачно, обід, окраєць, паляниця, пароль, перевірка, пишна, пісенька, піч, сватання, село, сестриця, смачна, смачно, суниця, тренд, українець, українська, ягода.* Двослівні – 10: *слава Україні* (2), *бабуся робила, Євген Клопотенко, з маком, запах тіста, м'який хліб, нові реалії, повномасштабне вторгнення, тяжко вимовити.* Трислівні – 7: *кодове слово українців* (3), *добра з медом* (2), *нумо кажи паляниця, точно не полуниця.* Реченнєві – 6: *москалі не вміють вимовляти, кацап не може вимовити, люди, котрі не можуть вимовити це слово, наш пароль для москалів, смердюча русня нездатна вимовити солов'їною, чи то полуниця, чи то хліб.*

Паска (72). Периферійні: *бабуся* (2), *здоба* (2), *пісок* (2), *свята* (2), *ароматна, Божа, ваніль, в дитсадку в пісочниці робив, велике свято, верхівка, вихідний, віра, дитина, дитинство, з цукатами, казка, конфеті їстівне, крашанка, крашанки, лише бабусина з печі, на Пасху, на свято, ніч, палац з піску біля моря, паска, Пасха, пасхальний куліч, писанка, пляж, погано, свічка, свічки, сирна, сім'я, смачна, смачна глазур, солодкий пиріг-хліб, сухо, таїнство, тільки домашня, улюблена мучна страва, церковне свято, цукати, Чистий четвер, шишки, яйце, 24 квітня (число чомусь), ?;* **структурні (71)**: однослівні – 51: *Великдень* (5); *свято* (4); *церква* (4); *родзинки* (3); *бабуся* (2), *здоба* (2), *пісок* (2), *свята* (2), *ароматна, Божа, ваніль, верхівка, вихідний, віра, дитина, дитинтство, казка, конфеті їстівне, крашанка, крашанки, ніч, паска, Пасха, писанка, пляж, погано, свічка, свічки, сирна, сім'я, смачна, сухо, таїнство, цукати, шишки, яйце.* Двослівні – 13: *Христос воскрес* (3), *велике свято, з цукатами, конфеті їстівне, на Пасху, на свято, пасхальний куліч, смачна глазур, тільки домашня, церковне свято, Чистий четвер.* Трислівні – 2: *солодкий пиріг-хліб, улюблена мучна страва.* Реченнєві – 5: *в дитсадку в пісочниці робив, лише бабусина з печі, палац з піску біля моря, 24 квітня (число чомусь).*

Пряник (80). Периферійні: *вівсяний* (2), *дитина* (2), *житній* (2), *імбир* (2), *мед* (2), *новорічний* (2), *смаколик* (2), *смачний* (2), *смачно* (2), *солодкий* (2), *солодощі* (2), *бабуся, вечеря, дитинство, діти, до чаю, з глазур'ю, з маком, з медом, зима, Карпати, круглі коржики, люблю, маник, молоко, м'якість, на столі, носити вечерю, північний, поліцейський, пряник, пухкий, родина, розписаний, розповідь про хлопчика, який з'їв пряник, а бабусі сказав, що загубив (назву не пам'ятаю, але у школі вчать), свіжість, свято, сніг, сухий, твердість, тісто, торт, трикутник, Тула, «Тульський», хліб, хлібобулочний виріб, цукрова пудра, школа;* **структурні (80)**: однослівні – 72: *імбирний* (4), *батіг* (3), *глазур* (3), *медовий* (3), *Різдво* (3), *твердий* (3), *чай* (3), *вівсяний* (2), *дитина* (2), *житній* (2), *імбир* (2), *мед* (2), *новорічний* (2), *смаколик* (2), *смачний* (2), *смачно* (2), *солодкий* (2), *солодощі* (2), *бабуся, вечеря,*

дитинство, діти, зима, Карпати, люблю, маник, молоко, м'якість, північний, поліцейський, пряник, пухкий, родина, розписаний, свіжість, свято, сніг, сухий, твердість, тісто, торт, трикутник, Тула, «Тульський», хліб, школа. Двослівні – 7: *до чаю, з глазур'ю, з маком, з медом, круглі коржики, хлібобулочний виріб, цукрова пудра.* Реченнєві –1: *розповідь про хлопчика, який з'їв пряник, а бабусі сказав, що загубив (назву не пам'ятаю, але у школі вчать).*

Сухар (65). Периферійні: *суп* (2), *твердий* (2), *цукор* (2), *чай* (2), *бідність, біла смерть, біль у зубах, в пагонах, вино, гороховий суп, гризти, дієта, духовка, з гороховим супом, з родзинками, з сиром, з чаєм, з часником, замість серця, засушений хліб by бабуся, зима, котлети, крихти, миша, не їсти, паніровка, пекти, пиво, піч, пшениця, пшеничний, світленький маленький, смакота, солодкий, сухар, сухарик, сухий хліб, сухий хлібчик люблю з часничком, сушений хліб, твердий хліб, фах, хвороба, хрумтіти, хруст, «Цезар», черствий хліб, чіпси, чорний, школа, «Flint», ?;* **структурні (64)**: однослівні – 46: *хліб* (7), *черствий* (3), *суп* (2), *твердий* (2), *цукор* (2), *чай* (2), *бідність, вино, гризти, дієта, духовка, зима, котлети, крихти, миша, паніровка, пекти, пиво, піч, пшениця, пшеничний, смакота, солодкий, сухар, сухарик, фах, хвороба, хрумтіти, хруст, «Цезар», чіпси, чорний, школа, «Flint».* Двослівні – 14: *біла смерть, в пагонах, гороховий суп, з родзинками, з сиром, з чаєм, з часником, замість серця, не їсти, світленький маленький, сухий хліб, сушений хліб, твердий хліб, черствий хліб.* Трислівні – 2: *біль у зубах, з гороховим супом.* Реченнєві – 2: *засушений хліб by бабуся, сухий хлібчик люблю з часничком.*

Хліб (74). Периферійні: *білий* (2), *голова* (2), *гостинність* (2), *сало* (2), *свіжий* (2), *піч* (2), *авокадо тост, аромат, ароматний, батон, булочка, булочки на столі, бутерброди, варення, виріб з зерна, гречанки, дитинство, до столу, добро, домашній, житній, запах, який живе вдома у бабусі, запашний, запашність, з висівками, з насінням, зерно, крихти, круглий, кунжут, масло, мир, м'який, м'якість, м'якіш, найдорожчий, обідній, окраєць, пекарня, печений, пшеничний, родина, свіжий - найсмачніше, що*

існує!, святий, сухо, тісто, то любов, тост, хліб, хлібниця, хрусткий, цілушка, цільнозерновий, янтарний колір; **структурні (74)**: однослівні – 61: *пшениця* (4), *сіль* (4), *борошно* (3), *паляниця, білий* (2), *голова* (2), *гостинність* (2), *сало* (2), *свіжий* (2), *піч* (2), *аромат, ароматний, батон, булочка, бутерброди, варення, гречанки, дитинство, добро, домашній, житній, запашний, запашність, зерно, крихти, круглий, кунжут, масло, мир, м'який, м'якість, м'якіш, найдорожчий, обідній, окраєць, пекарня, печений, пшеничний, родина, святий, сухо, тісто, тост, хліб, хлібниця, хрусткий, цілушка, цільнозерновий.* Двослівні – 11: *усьому голова* (5), *авокадо тост, до столу, з висівками, з насінням, то любов, янтарний колір.* Трислівні – 2: *булочки на столі, виріб з зерна.* Реченнєві – 2: *запах, який живе вдома у бабусі, свіжий - найсмачніше, що існує!.*

Горох (67). Периферійні: *гороховий суп* (2), *жовтий* (2), *консервований* (2), *Котигорошко* (2), *молодий* (2), *«Олів'є»* (2), *поле* (2), *стручок* (2), *суп* (2), *«Бондюель», вздуття живота, горох, гороховий крем-суп, дитинство, дрібний, зайвий у страві, каша, користь, кульки, літо, молодий зелений горошок, ненавиджу, несмачний, об стіну, овоч, Новий рік, покарання, при дорозі, пучить, рослина, смачно, смачно в пиріжках, солодкий, стіна, стінка, стручок гороху, суп з сухариками, суп-пюре, сухарі, таке собі, тепло буде спати, терпкий смак;* **структурні (67)**: однослівні – 52: *зелений* (8), *город* (3), *квасоля* (3), *пиріжки* (3), *жовтий* (2), *консервований* (2), *Котигорошко* (2), *молодий* (2), *«Олів'є»* (2), *поле* (2), *стручок* (2), *суп* (2), *«Бондюель», горох, дитинство, дрібний, каша, користь, кульки, літо, ненавиджу, несмачний, овоч, покарання, пучить, рослина, смачно, солодкий, стіна, стінка, сухарі.* Двослівні – 9: *гороховий суп* (2), *вздуття живота, об стіну, Новий рік, при дорозі, суп-пюре, таке собі, терпкий смак.* Трислівні – 6: *гороховий крем-суп, зайвий у страві, молодий зелений горошок, смачно в пиріжках, суп з сухариками, тепло буде спати.* Реченнєвих – не зафіксовано.

Кислиця (76). Периферійні: *кислота* (2), *лимон* (2), *не знаю* (2), *село* (2), *ягода* (2), *ягідка* (2), *яблуко* (2), *вишня, відсутньо, гіркість, дерево,*

дипломат, дитинство, дідусь, дрібні квітки, їжа, йогурти, капуста, каша, квітка, кефір, кисла жувальна гумка, кисла лисиця, кислий напій, кислиця, кислі ягоди, кислість, кізіл, ліс, літо, магазин, Максим, молочка, млинці, настоянка, не знаю що це, не розумію, але все, що кисленьке – супер, немає асоціацій, ООН, оскома, печія, пиріжки, птах, роздута щока, рослина, Сергій Олегович, смородина, солодиця, соломиця, сухофрукти, сушка, трава, цукерка з дитинства, школа, яблука, яблуки-кислиці, ?; **структурні (75)**: однослівні – 64: *кисла* (6), *слива* (5), *цукерка* (5), *ягода* (2), *ягідка* (2), *кислота* (2), *лимон* (2), *село* (2), *яблуко* (2), *вишня, відсутньо, гіркість, дерево, дипломат, дитинство, дідусь, їжа, йогурти, капуста, каша, квітка, кефір, кислиця, кислість, кізіл, ліс, літо, магазин, Максим, молочка, млинці, настоянка, оскома, печія, пиріжки, птах, рослина, смородина, солодиця, соломиця, сухофрукти, сушка, трава, школа, яблука*. Двослівні – 8: *дрібні квітки, кисла лисиця, кислий напій, кислі ягоди, не розумію, роздута щока*, *Сергій Олегович, яблуки-кислиці.* Трислівні – 2: *кисла жувальна гумка, цукерка з дитинства*. Реченнєві – 1: *не розумію, але все, що кисленьке – супер.*

Перчиця (59). Периферійні: *гірка* (2), *гриб* (2), *не знаю що це* (2), *приправа* (2), *соус* (2), *червона* (2), *аджика, багато перцю, борщ, в горілці, гірко, гіркота, гірчиця, горілка, горошина перцю, гриби, дідусь любить, до борщу, добра, з перцем, зірвиголова, круглі кульки (перець), кухня, мокриця, напій алкогольний, на столі, настоянка, не знаю такого слова, не люблю, пекуча, пече, печериці, пластир для спини, посуд для перцю, сіль, смажений перець розрізаний навпіл, спиртне, стільниця, страва, те ж саме, що і перцівка, хміль, щось з перцем, що це?, щось пекуче, язик,* □ *– , ... , ?;* **структурні (55)**: однослівні – 38: *перець* (7), *гірка* (2), *гриб* (2), *приправа* (2), *соус* (2), *червона* (2), *аджика, борщ, гірко, гіркота, гірчиця, горілка, гриби, добра, зірвиголова, кухня, мокриця, настоянка, пекуча, пече, печериці, сіль, спиртне, стільниця, страва, хміль, язик.* Двослівні – 11: *багато перцю, в горілці, горошина перцю,*

дідусь любить, до борщу, з перцем, напій алкогольний, на столі, не люблю, що це?, щось пекуче. Трислівні – 4: *круглі кульки (перець), пластир для спини, посуд для перцю, щось з перцем.* Реченнєві – 2: *не знаю такого слова, те ж саме, що і перцівка.*

Ріпа (64). Периферійні: *буряк* (2), *голова* (2), *город* (2), *архаїзм, бабка, батько так каже замість "обличчя", білий, білий овоч, велика, витягувати, від кашлю, гірка, дитяча казка, дід і баба, жовта, жовтий, Жучка, з оцтом, казка для дітей, капуста, картопля, ріпа, Колобок, коренеплід, корисна, круглий, лапті, літо, мед, миша, не куштувала, несмачна, несмачно, овочевий салат, огорожа, парена ріпа, пика, рослина, редис, редис та буряк, редиска, редька, ріпа, рожева, салат, солодка, терпка, той у ріпу, той у мак, тягне, фу, чорна;* **структурні (64)**: однослівні – 52: *казка* (6), *овоч* (4), *буряк* (2), *голова* (2), *город* (2), *архаїзм, бабка, білий, велика, витягувати, гірка, жовта, жовтий, Жучка, капуста, картопля, ріпа, Колобок, коренеплід, корисна, круглий, лапті, літо, мед, миша, несмачна, несмачно, огорожа, пика, рослина, редис, редиска, редька, ріпа, рожева, салат, солодка, терпка, тягне, фу, чорна.* Двослівні – 7: *білий овоч, від кашлю, дитяча казка, з оцтом, не куштувала, овочевий салат, парена ріпа.* Трислівні – 3: *дід і баба, казка для дітей, редис та буряк.* Реченнєві – 2: *батько так каже замість "обличчя", той у ріпу, той у мак.*

Цибуля (74). Периферійні: *борщ* (2), *город* (2), *на городі* (2), *оселедець* (2), *ріпчаста* (2), *салат* (2), *смажена* (2), *смердить* (2), *цибуля* (2), *вітамін С, голландська, головка, горох, до сала, зима, і часник - найкращі вітаміни, імунітет, картопля, коренеплід, крекер, кримська, кругла, лише смажена, найгірші емоції, не треба додавати багато, овоч, очі, очі слизяться, Папа Карло, пекуча, пече, піджарка, плакати, плач, різати, рослина, синя, сльози під час того, як нарізаєш, неприємний запах, суп, французький суп, фу, хвостик, хліб, часник, червона, шалот, шкір має сім, а сльози випускає всім, шоколад, Юля;* **структурні (74)**: однослівні – 60: *сльози* (6), *гірка* (4), *зелена*

(3), *сало* (3), *борщ* (2), *город* (2), *оселедець* (2), *ріпчаста* (2), *салат* (2), *смажена* (2), *смердить* (2), *цибуля* (2), *головка, горох, зима, імунітет, картопля, коренеплід, крекер, кримська, кругла, овоч, очі, пекуча, пече, піджарка, плакати, плач, різати, рослина, синя, суп, фу, хвостик, хліб, часник, червона, шалот, шоколад, Юля.* Двослівні – 8: *на городі* (2), *вітамін С, лише смажена, найгірші емоції, Папа Карло, неприємний запах, французький суп.* Реченнєві – 6: *і часник - найкращі вітаміни, не треба додавати багато, очі слизяться, як нарізаєш, сльози під час того, як нарізаєш, шкір має сім, а сльози випускає всім.*

Масло (73). Периферійні: *Даня* (2), *дороге* (2), *корова* (2), *маргарин* (2), *молоко* (2), *соняшникова олія* (2), *сніданок* (2), *бити, випічка, грудочка, жир, жовте, збивати, ікра, каша, ковбаса, корисне, крем, м'яке, мадлєнки, Масляна, масло, маслянка, митець, млинці, оливкове, пюре, рослинне, сир, сіль, смачне, солодковершкове, соняшник, холодильник, чай, яєчня, блідо-жовте, бутерброд маслом, в клітинку, вітамін А, для яєчні, на хліб, Лесь Подерев'янський, з натурального молока, збите з вершків, хліб з маслом, маслом кашу не зіпсуєш, поки дупа не згасла;* **структурні (73):** однослівні – 59: *бутерброд* (6), *вершкове* (6), *жирне* (3), *«Селянське»* (3), *Даня* (2), *дороге* (2), *корова* (2), *маргарин* (2), *молоко* (2), *сніданок* (2), *бити, випічка, грудочка, жир, жовте, збивати, ікра, каша, ковбаса, корисне, крем, м'яке, мадлєнки, Масляна, масло, маслянка, митець, млинці, оливкове, пюре, рослинне, сир, сіль, смачне, солодковершкове, соняшник, холодильник, чай, яєчня.* Двослівні – 9: *соняшникова олія* (2), *блідо-жовте, бутерброд маслом, в клітинку, вітамін А, для яєчні, на хліб, Лесь Подерев'янський.* Трислівні – 3: *з натурального молока, збите з вершків, хліб з маслом.* Реченнєві – 2: *маслом кашу не зіпсуєш, поки дупа не згасла.*

Молоко (64). Периферійні: *Даня* (2), *дороге* (2), *корова* (2), *маргарин* (2), *молоко* (2), *сніданок* (2), *соняшникова олія* (2), *справжнє, хліб* (2), *бити, блідо-жовте, бутерброд маслом, в клітинку, випічка, вітамін А, грудочка, для яєчні, жир, жовте, з натурального молока, збивати, збите з вершків,*

ікра, каша, ковбаса, корисне, крем, м'яке, мадлєнки, Масляна, масло, маслом кашу не зіпсуєш, маслянка, митець, млинці, на хліб, оливкове, Лесь Подерев'янський, поки дупа не згасла, пюре, рослинне, сир, сіль, смажена картопля, смачне, солодковершкове, соняшник, хліб з маслом, холодильник, чай, яєчня; **структурні (64):** однослівні – 50: *корова* (4), *домашнє* (3), *коров'яче* (3), *біле* (2), *кава* (2), *алерген, бабушка, безлактозне, білий, вівсяне, вода, дзбаник, дитина, дитинство, жирне, згущене, какао, каша, ківш, козяче, коктейль, корисне, користь, «Ласуня», люблю, млинці, молоко, мюслі, немовля, омлет, парне, печиво, пити, пінка, розлад, свіжість, сир, смачно, тепле, ферма, фу.* Двослівні – 6: *до кави, з корицею, з пінкою, кіт Матроскін, коров'ячий продукт, фікція «користі».* Трислівні – 7: *кава з молоком* (2), *жорстокість до тварин, житній хліб чорний, поличка в магазині, тепле на ніч, шкідливо для акне.* Реченнєві – 1: *з маслом/какао від горла дуже добре.*

Сироватка (70). Периферійні: *кисла* (2), *кисломолочні продукти* (2), *молочка* (2), *молочна* (2), *рідина* (2), *сир* (2), *фу* (2), *біла, біла густа жижа, бринза, бродіння, вареники, випічка, добре, дріжджі, зіпсоване молоко, йогурт, кефір, кисле молоко, кисленька, кисляк, кози, корисна, корова, косметична, косметологічна, крові, літо, мандзарі, млинці, млинці бабусині, масло, молочне, молочний продукт, не люблю, несмачно, омолоджуюча, обличчя, пироги, пити, після виготовлення сиру, плачинди, які бабуся готувала на чому було, чи на кислому молоці, чи на сироватці, прозора, свині, свиням, свіжа, село, сепаратор, сироватка, скисле молоко, смачна, те, що зостається після настоювання сира, тепла, файне обличчя, шкіра, щось з молока;* **структурні (70)**: однослівні – 49: *кисла* (2), *молочка* (2), *молочна* (2), *рідина* (2), *сир* (2), *фу* (2), *біла, бринза, бродіння, вареники, випічка, добре, дріжджі, йогурт, кефір, кисленька, кисляк, кози, корисна, корова, косметична, косметологічна, крові, літо, мандзарі, млинці, масло, молочне, несмачно, омолоджуюча, обличчя, пироги, пити, прозора, свині, свиням, свіжа, село, сепаратор, сироватка, смачна, тепла, шкіра.* Двослівні –16: *з молока* (7), *кисломолочні продукти* (2), *зіпсоване молоко, кисле молоко, млинці бабусині, молочний продукт, не люблю,*

скисле молоко, файне обличчя. Трислівні – 3: *біла густа жижа, після виготовлення сиру, щось з молока.* Реченнєві – 2: *плачинди, які бабуся готувала на чому було, чи на кислому молоці, чи на сироватці, те, що зостається після настоювання сира.*

Сметана (58). Периферійні: *біла* (2), *вареник* (2), *домашня* (2), *крем* (2), *кіт* (2), *молоко* (2), *село* (2), *сметана* (2), *бабуся, борщ та цибуля, вершки, двадцятивідсоткова, деруни, до борщу, жирна, з голубцями, картопля, кефір, кисла, кисломолочний продукт, коптана, ложка, масове вбивство тварин, молочний продукт, на полицях в молочному відділі, на хліб, найсмачніша, ніжна хмаринка, «Ніч на хуторі біля Диканьки», окраєць хліба, пакет, пельмені, «Простоквашино», «Привоз», ряжанка, свіжий хліб, «Селянська», сирники, смачна, соуси, суп, торт;* **структурні (58)**: однослівні – 46: *борщ* (4), *вареники* (4), *біла* (2), *вареник* (2), *домашня* (2), *крем* (2), *кіт* (2), *молоко* (2), *село* (2), *сметана* (2), *бабуся, вершки, двадцятивідсоткова, деруни, жирна, картопля, кефір, кисла, коптана, ложка, найсмачніша, пакет, пельмені, «Простоквашино», «Привоз», ряжанка, «Селянська», сирники, смачна, соуси, суп, торт.* Двослівні – 8: *до борщу, з голубцями, кисломолочний продукт, молочний продукт, на хліб, ніжна хмаринка, окраєць хліба, свіжий хліб.* Трислівні – 2: *борщ та цибуля, масове вбивство тварин.* Реченнєві – 2: *на полицях в молочному відділі, «Вечори на хуторі біля Диканьки».*

Каша (73). Периферійні: *дитинство* (2), *дитсадок* (2), *з маслом* (2), *мамалига* (2), *масло* (2), *ранок* (2), *рисова* (2), *березова, бісить!, вівсяна чи гречана на сніданок, гарбуз, «Геркулес», гречка з молоком, дуже люблю їх, здоров'я, з молоком, їжа, каша, краще ніж KFC, крупа, кутя, ложка, малаша, мама, Маша, молоко, на сніданок, «Нутрілон», перлова, пшоно, розсипчаста, сила наша, сіра маса, солодка, страва, школа;* **структурні (73)**: однослівні – 63: *гречана* (5), *вівсяна* (4), *манна* (4), *молочна* (4), *пшоняна* (4), *сніданок* (4), *корисна* (3), *дитинство* (2), *дитсадок* (2), *з маслом* (2), *мамалига* (2), *масло* (2), *ранок* (2), *рисова* (2), *березова, бісить!, гарбуз, «Геркулес», здоров'я, їжа, каша, крупа, кутя, ложка, малаша, мама, Маша,*

молоко, «Нутрілон», перлова, пшоно, розсипчаста, солодка, страва, школа. Двослівні – 6: *з маслом* (2), *з молоком, на сніданок, сила наша, сіра маса.* Трислівні – 3: *гречка з молоком, дуже люблю їх, краще ніж KFC.* Реченнєві – 1: *вівсяна чи гречана на сніданок.*

Кутя (65). Периферійні: *багата* (2), *вечеря* (2), *з горіхами* (2), *каша* (2), *пшениця* (2), *родзинки* (2), *бабуля, брат, горіхи, дванадцять страв, жито, з медом, з ложки, з родзинками, зерно, зима, качка, макітра, мед, ммм смачна з маком та вишнею, на Різдво, на свято, найкраща мамина, неприємна каша на Різдво, піст, похресниця, різдвяна, родина, Свята Вечеря, свято, село, сім'я вся разом, смачна страва, смачно, солодка, страва з товченої пшениці на Різдво, сьоме січня, традиція, узвар, у склянці, фу, Христос, хресний батько, хрещені батьки;* **структурні (65)**: однослівні – 47: *Різдво* (8), *Святвечір* (4), *мак* (3), *багата* (2), *вечеря* (2), *каша* (2), *пшениця* (2), *родзинки* (2), *бабуля, брат, горіхи, жито, зерно, зима, качка, макітра, мед, піст, похресниця, різдвяна, родина, свято, село, смачно, солодка, традиція, узвар, фу, Христос.* Двослівні – 15: *з горіхами* (2), *дванадцять страв, з медом, з ложки, з родзинками, на Різдво, на свято, найкраща мамина, Свята Вечеря, смачна страва, сьоме січня, у склянці, хресний батько, хрещені батьки.* Трислівні – 1: *сім'я вся разом.* Реченнєві – 2: *ммм смачна з маком та вишнею, страва з товченої пшениці на Різдво.*

Лемішка (52). Периферійні: *гречка* (2), *ложка* (2), *або піта (хлібна булочка, пуста в середині), або пасок безпеки, баняк, гадки не маю, гречана, гуцули, затірка (діалект частини Стрийського району, те саме що й лемішка), казан, Карпати, каша з дрібної крупи, вимішана салом, копистка, коричнева, коржик, кукурудза, лепішка, місиво, мішати, мішалка, млинець, не знаю такого слова, немає, несмачна страва, несмачно, нічого, перемішувати, піч, пшенична, Святвечір, сім'я, сінокіс, смачна, смачне, смочок (дітям таке раніше давали: спогади з дитинства), старовинна, схоже на коржик, хз, хлібці, щось у лемків, –;* **структурні (51)**: однослівні – 43: *борошно* (3), *каша* (3), *тісто* (3), *хліб* (3), *гречка* (2), *ложка* (2), *баняк, гречана, гуцули, казан,*

Карпати, *копистка, коричнева, коржик, кукурудза, лепішка, місиво, мішати, мішалка, млинець, немає, несмачно, нічого, перемішувати, піч, пшенична, Святвечір, сім'я, сінокіс, смачна, смачне, старовинна, хлібці.* Двослівні – 1: *несмачна страва.* Трислівні – 3: *гадки не маю, схоже на коржик, щось у лемків.* Реченнєві – 4: *або піта (хлібна булочка, пуста в середині), або пасок безпеки, затірка (діалект частини Стрийського району, те саме що й лемішка), каша з дрібної крупи, вимішана салом, смочок (дітям таке раніше давали: спогади з дитинства.*

Саламаха (56). Периферійні: *ім'я* (2), *не знаю що це* (2), *саламандра* (2), *Ваня, визначна людина, ворожка, головний убір, Диканька, доросла жінка, дрібно, жінка, закуска, запорожці, звір, книга, козак, козацький соус, крупа, людина, Міша, мочанка з часником, навариста, назва села, напій, настоянка, недобра жінка, не знаю, не знаю такого слова, нема варіанта, однокурсниця, пампушки, персонаж, прізвище, риба з середнього сходу, сало, село, солома, Соломон, Солоха відьма, спиртне, старовинна, страва, щось солоне, суп, тепло, тітка повненька така, хата, хз, чортзна-що, юшка,* 🤔; **структурні (54)**: однослівні – 41: *каша* (3), *росомаха* (3), *ім'я* (2), *саламандра* (2), *Ваня, ворожка, Диканька, дрібно, жінка, закуска, запорожці, звір, книга, козак, крупа, людина, Міша, навариста, напій, настоянка, однокурсниця, пампушки, персонаж, прізвище, сало, село, солома, Соломон, спиртне, старовинна, страва, суп, тепло, хата, юшка.* Двослівні – 9: *визначна людина, головний убір, доросла жінка, козацький соус, назва села, недобра жінка, не знаю, нема варіанта, чортзна-що.* Трислівні – 2: *мочанка з часником, тітка повненька така.* Реченнєві – 2: *не знаю такого слова, риба з середнього сходу.*

Квас (64). Периферійні: *білий* (2), *бульбашки* (2), *дитинство* (2), *домашній* (2), *хміль* (2), *банка, безалкогольний напій бродіння, велика жовта цистерна, від природи - для вас!, втамовує спрагу, дідусь, дріжджі, з хліба, завод "Нектар", квас «Тарас», квас, кислий, кисло-солодкий на смак з газами,*

коричневий, келих, напій, напій у дитинстві, пити квас на природі у великій компанії, піна, пінний, пиво, прогулянка, прохолодний напій, ринок, сік, спека, спекотно, такий смачненький холодесенький напій.. (хочеться), темний, хлібний, холодний і влітку, чорний хліб; **структурні (64):** однослівні – 50: *«Тарас»* (6), *літо* (5), *діжка* (4), *холодний* (4), *хліб* (3), *білий* (2), *бульбашки* (2), *дитинство* (2), *домашній* (2), *хміль* (2), *банка, дідусь, дріжджі, квас, кислий, коричневий, келих, напій, піна, пінний, пиво, прогулянка, ринок, сік, спека, спекотно, темний, хлібний.* Двослівні – 6: *втамовує спрагу, з хліба, завод "Нектар", квас «Тарас», прохолодний напій, чорний хліб.* Трислівні – 4: *безалкогольний напій бродіння, велика жовта цистерна, напій у дитинстві, холодний і влітку.* Реченнєві – 4: *від природи - для вас!, кисло-солодкий на смак з газами, пити квас на природі у великій компанії, такий смачненький холодесенький напій.. (хочеться).*

Сирівець (65). Периферійні: – (2), *буряк* (2), *вовк* (2), *сірий* (2), *береза, бражка, білий, горілка, затишок, їжа, кислий, кислота, млинець, молочний, не знаю, не знаю такого слова, не знаю що це, овес, олівець, осідаючий почавлений виноград, птах, світлий, село, сире м'ясо, сирник, сірники, сірник, хлів, щось сире незнайоме слово, чорний хліб, якась їжа, якесь бродіння, ямка на дорозі обкладена тонкими скибками сиру;* **структурні (58)**: однослівні – 46: *сирий* (9), *квас* (7), *сир* (5), *буряк* (2), *вовк* (2), *сірий* (2), *береза, бражка, білий, горілка, затишок, їжа, кислий, кислота, млинець, молочний, овес, олівець, птах, світлий, село, сирник, сірники, сірник, хлів.* Двослівні – 8: *щось сире* (3), *не знаю, сире м'ясо, чорний хліб, якась їжа, якесь бродіння.* Трислівні – 1: *осідаючий почавлений виноград.* Реченнєві – 3: *не знаю такого слова, щось сире незнайоме слово, ямка на дорозі обкладена тонкими скибками сиру.*

Чай (75). Периферійні: *гарячий* (2), *затишок* (2), *кава* (2), *мед* (2), *тепло* (2), *розмови* (2), *трави* (2), *цейлонський* (2), *цукор* (2), *чай* (2), *чашка* (2), *аби горло не боліло, безалкогольний напій, бублик, вербена, вечір, вишуканий сервіз, гості, дім, дощ, залите окропом листя, що допомагає мені почуватися краще (звук з Тік Току: "you better fix my life you're little shit"), з*

лимоном, з цукеркою, зима, Індія, і цукор, книги, крісло, лимон, «Ліптон», любов, люблю, малина, міцний, моє кохання, м'ята, напій, ніч, потяг, пуер, ранок, рідина, родина за столом, розмова, сенс жити, спокій, терпкий, торт, трав'яний збір, трапеза, Цейлон, цукерка, чорний "Грінфілд", чорний з лимоном, Шрі- Ланка, ягідний; **структурні (75)**: однослівні – 62: *чорний* (5), *зелений* (4), *гарячий* (2), *затишок* (2), *кава* (2), *мед* (2), *тепло* (2), *розмови* (2), *трави* (2), *цейлонський* (2), *цукор* (2), *чай* (2), *чашка* (2), *бублик, вербена, вечір, гості, дім, дощ, зима, Індія, книги, крісло, лимон, «Ліптон», любов, люблю, малина, міцний, м'ята, напій, ніч, поїзд, пуер, ранок, рідина, розмова, спокій, терпкий, торт, трапеза, Цейлон, цукерка, ягідний.* Двослівні – 9: *вишуканий сервіз, з лимоном, з цукеркою, і цукор, моє кохання, сенс жити, трав'яний збір, чорний "Грінфілд", Шрі- Ланка.* Трислівні – 2: *родина за столом, чорний з лимоном.* Реченнєві – 2: *аби горло не боліло, залите окропом листя, що допомагає мені почуватися краще (звук з Тік Току: "you better fix my life you're little shit").*

Крашанка (101). Периферійні: *паска* (2), *червона* (2), *Великдень у прабабусі, візерунок, викладач музики в школі, галицька, гладенька, заєць, картинка, кошик, крашана, крашанка, крашиха (від англійської crush – людина, що подобається), логотип, Марія Магдалина, носитися як курка, підвіска червоного кольору, прокидання о третій ночі, розмальовка яйця, різнокольорова, святкова, свято, символ, утреня, у кошику, цибулиння, цибуля, яйця на Великдень, якась ковбаска;* **структурні (101):** однослівні – 90: *Пасха* (28), *Великдень* (22), *яйце* (11), *писанка* (4), *церква* (4), *паска* (2), *червона* (2), *візерунок, галицька, гладенька, заєць, картинка, кошик, крашана, крашанка, логотип, різнокольорова, святкова, свято, символ, утреня, цибулиння, цибуля.* Двослівні – 4: *Марія Магдалина, розмальовка яйця, у кошику, якась ковбаска.* Трислівні – 4: *Великдень у прабабусі, носитися як курка, підвіска червоного кольору, яйця на Великдень.* Реченнєві – 3: *викладач музики в школі, крашиха (від англійської crush – людина, що подобається), прокидання о третій ночі.*

Писанка (53). Периферійні: *візерунок* (2), *мистецтво* (2), *Оксана Мась* (2), *Пасха* (2), *свято* (2), *дитинство, дівчина, дорівнює крашанка, забавляння, заєць, Коломия, красень, красиво, крашанка, малювання у школі, малюнок, музей, наліпки, оберіг, паска, писанка, різнокольорова, розмальоване яйце на українське свято, розфарбована, традиція, у кошику, українське свято, яєчко пасхальне, яйця, яскрава;* **структурні (53):** однослівні – 41: *Великдень* (7), *яйце* (7), *візерунок* (2), *мистецтво* (2), *Пасха* (2), *свято* (2), *дитинство, дівчина, забавляння, заєць, Коломия, красень, красиво, крашанка, малюнок, музей, наліпки, оберіг, паска, писанка, різнокольорова, розфарбована, традиція, яйця, яскрава.* Двослівні – 10: *розмальоване яйце* (4), *Оксана Мась* (2), *дорівнює крашанка, у кошику, українське свято, яєчко пасхальне.* Трислівні – 1: *малювання у школі.* Реченнєві – 1: *розмальоване яйце на українське свято.*

Яєчня (60). Периферійні: *з сосисками* (2), *оката* (2), *яйце* (2), *алергія, бекон, вечеря, вмію, з ковбасою і помидорами, грінки, енергія, жовтенька, жовточок, з ковбасою, з помидорою, зажариста, із зеленню, користь, курочка, куряча, неділя, ням, папа (готує найкращу у світі яєчню), приготування їжі, ранок – закриті очі сидячи за столом, підхопила сальмонельоз, свіжа, смачна, страва, тонкий білок та жовток, тост, хліб, холестерин, чара, швидко, шкварки, яйця,* □; **структурні (59)**: однослівні – 48: *сніданок* (7), *пательня* (5), *ранок* (5), *омлет* (3), *оката* (2), *яйце* (2), *алергія, бекон, вечеря, вмію, грінки, енергія, жовтенька, жовточок, зажариста, користь, курочка, куряча, неділя, ням, свіжа, смачна, страва, тост, хліб, холестерин, чара, швидко, шкварки, яйця.* Двослівні – 7: *з сосисками* (2), *з ковбасою, з помидорою, із зеленню, приготування їжі, підхопила сальмонельоз.* Реченнєві – 4: *з ковбасою і помидорами, папа (готує найкращу у світі яєчню), ранок – закриті очі сидячи за столом, тонкий білок та жовток.*

Мед (80). Периферійні: *акація* (2), *бочка* (2), *ведмідь* (2), *вулики* (2), *горіхи* (2), *дідусевий* (2), *ложкою* (2), *соти* (2), *ароматний, вощина, в чай, дитинство, дідусь, дорогий, жовтий, запашний, застуда, з горіхами, корисний, кутя, липень, липовий, лісовий, травневий, мед, медовуха, млинці, молоко, паляниця, папа, пряник, свіжий, село, сир, скрізь, солодко, Спаса, те безцінне що дають бджоли, торт, травень, травневий, турецькі смаколики, тягучий, хвороба, хочу відмовитись, цукор, чай, чай з медом, яблука, янтарний колір;* **структурні (80):** однослівні – 73: *бджола* (9), *бджоли* (5), *пасіка* (4), *солодкий* (4), *акація* (2), *бочка* (2), *ведмідь* (2), *вулики* (2), *горіхи* (2), *дідусевий* (2), *ложкою* (2), *соти* (2), *ароматний, вощина, дитинство, дідусь, дорогий, жовтий, запашний, застуда, корисний, кутя, липень, липовий, лісовий, травневий, мед, медовуха, млинці, молоко, паляниця, папа, пряник, свіжий, село, сир, скрізь, солодко, Спаса, торт, травень, травневий, тягучий, хвороба, цукор, чай, яблука.* Двослівні – 5: *в чай, з горіхами, турецькі смаколики, хочу відмовитись, янтарний колір.* Трислівні – 1: *чай з медом.* Реченнєві – 1: *те безцінне що дають бджоли.*

Патока (73). Периферійні: *карамель* (2), *мед* (2), *сироп* (2), *солодке* (2), *солодкий* (2), *тягуча* (2), *цукерки* (2), *цукор* (2), *щось з водою* (2), *Америка, випічка, густа, добавка, дуже солодко, желе, замінник цукру, тягуча прозора солодка рідина, Затока, зефір, золота, крохмал, крохмальна, куліч, липка, насичена, не знаю, орнамент, палка, патока, пахлава, потік, прізвище, пряна, пряник, пюре, рідке, різнокольорова, ріка, річка, свято, село, смак, солод, солоденьке, солодка, солодкість, солодощі, солодюща, тече, тісто, Туреччина, тягуче, фільм "Чарлі й шоколадна фабрика", фрукти, хто?, церква, цукровий завод, щось солодке?,* 🍯, 🤤; **структурні (71):** однослівні – 62: *солодко* (4), *карамель* (2), *мед* (2), *сироп* (2), *солодке* (2), *солодкий* (2), *тягуча* (2), *цукерки* (2), *цукор* (2), *Америка, випічка, густа, добавка, желе, Затока, зефір, золота, крохмал, крохмальна, куліч, липка, насичена, орнамент, палка, патока, пахлава, потік, прізвище, пряна, пряник, пюре, рідке, різнокольорова, ріка, річка, свято, село, смак, солод, солоденьке,

солодка, солодкість, солодощі, солодюща, тече, тісто, Туреччина, тягуче, фрукти, хто?, церква. Двослівні – 5: *дуже солодко, замінник цукру, не знаю, цукровий завод, щось солодке?.* Трислівні – 2: *щось з водою* (2). Реченнєві – 2: *тягуча прозора солодка рідина, фільм "Чарлі й шоколадна фабрика".*

Ковбаса (76). Периферійні: *вбивство тварин* (2), *жирна* (2), *копчена* (2), *сало* (2), *хліб* (2), *бабуся, варена, Великдень, дідусь, з салом, закололи свиню, кавальчик, кишка, кільце, кіт, ковбаса, котлета, «Краківська», краще не купувати, Любашівка, «Любительська», м'ясна, м'ясний виріб, не те, щоб прямо любов, неприємна, Пасха, піца, племінник, рожева, свиня, свято, сервелат, смажена, смак, смакота, смачна, смачно, солоні огірочки, сосиски, хімія;* **структурні (76):** однослівні – 65: *бутерброд* (7), *домашня* (4), *кров'янка* (4), *«Лікарська»* (4), *м'ясо* (3), *салямі* (3), *сир* (3), *жирна* (2), *копчена* (2), *сало* (2), *хліб* (2), *бабуся, варена, Великдень, дідусь, кавальчик, кишка, кільце, кіт, ковбаса, котлета, «Краківська», Любашівка, «Любительська», м'ясна, неприємна, Пасха, піца, племінник, рожева, свиня, свято, сервелат, смажена, смак, смакота, смачна, смачно, сосиски, хімія.* Двослівні – 9: *з часником* (3), *вбивство тварин* (2), *з салом, закололи свиню, м'ясний виріб, солоні огірочки.* Трислівні – 1: *краще не купувати.* Реченнєві – 1: *не те, щоб прямо любов.*

Шашлик (82). Периферійні: *вбивство тварин* (2), *гості* (2), *грузини* (2), *друзі* (2), *ням* (2), *кетчуп* (2), *курячий* (2), *літо* (2), *сім'я* (2), *смакота* (2), *тато* (2), *весна, відпочинок, вірмени, вогонь, Грузія, дача, друзі та гарний настрій, собака, що бігає поруч, з м'яса, згорів, зелень, Кавказ, кемпінг, курка, ліс, родина, любов, майовка, мангал, на мангалі, найкраще м'ясо, не наш, ого, пахне димом, родинні посиденьки, свинячий, свіжий, сімейна вечеря, смачно, соковитий, то не наше, травневі свята, уікенд, улюблена страва, шампур, шах і мат, шашлик, щелепа;* **структурні (82)**: однослівні – 67: *м'ясо* (9), *ням* (2), *травень* (4), *пікнік* (3), *природа* (3), *свята* (3), *гості* (2), *грузини* (2), *друзі* (2), *кетчуп* (2), *курячий* (2), *літо* (2), *сім'я* (2), *смакота* (2), *тато* (2), *весна, відпочинок, вірмени, вогонь, Грузія, дача, згорів, зелень,*

Кавказ, кемпінг, курка, ліс, ого, родина, любов, майовка, мангал, свинячий, свіжий, смачно, соковитий, уікенд, шампур, шашлик, щелепа. Двослівні – 11: *вбивство тварин* (2), *з м'яса, на мангалі, найкраще м'ясо, не наш, пахне димом, родинні посиденьки, сімейна вечеря, травневі свята, улюблена страва.* Трислівні – 2: *то не наше, шах і мат.* Реченнєві – 2: *друзі та гарний настрій, собака, що бігає поруч.*

Кав'яр (64). Периферійні: *кава з молоком* (2), *кафе* (2), *лосось* (2), *Новий рік* (2), *не знаю* (2), *той, хто каву робить* (2), *американо, аромат, аромат гіркої кави, кавуня, бутерброд, гарячий, горнятко для кави, до нього мені треба за гарним настроєм, кавомашина, кав'яр, кав'ярня «Daily», кухлик, людина, марципан, милий, молодий, не знала, що існує таке слово, не люблю, посуд, прогулянка, риб'яча ікра, риба, смачно, сусід, турка, філіжанка, хто це?, чайоман, чарка, чоловік, чорний;* **структурні (64)**: однослівні – 48: *бариста* (4), *кава* (4), *кав'ярня* (4), *ікра* (3), *Львів* (3), *червоний* (3), *кафе* (2), *лосось* (2), *американо, аромат, кавуня, бутерброд, гарячий, кавомашина, кав'яр, кухлик, людина, марципан, милий, молодий, посуд, прогулянка, риба, смачно, сусід, турка, філіжанка, чайоман, чарка, чоловік, чорний.* Двослівні – 8: *Новий рік* (2), *не знаю* (2), *кав'ярня «Daily», не люблю, риб'яча ікра, хто це?.* Трислівні – 4: *кава з молоком* (2), *аромат гіркої кави, горнятко для кави.* Реченнєві – 4: *той, хто каву робить* (2), *до нього мені треба за гарним настроєм, не знала, що існує таке слово.*

Оселедець (65). Периферійні: *з картопелькою* (2), *їжа* (2), *картопля* (2), *на голові в козака нашого* (2), *оселедець* (2), *салат* (2), *солоний* (2), *шуба* (2), *варена картопелька, дім, до пива, Дунай, жирний, запах, зачіска, зачіска козака, карась, козацький, козацький чуб, лосось, Максим Залізняк, на хліб, непорозуміння, Новий рік, норвезький, ріка, сіль, слабосолений, смачний, страва неперевершена на українське свято, у банці, хрєнь;* **структурні (65)**: однослівні – 44: *риба* (5), *козак* (4), *цибуля* (4), *чуб* (4), *їжа* (2), *картопля* (2), *оселедець* (2), *салат* (2), *солоний* (2), *шуба* (2), *дім, Дунай, жирний, запах, зачіска, карась, козацький, лосось, непорозуміння, норвезький, ріка, сіль,*

слабосолений, смачний, хрєнь. Двослівні – 18: *під шубою* (5), *з картопелькою* (2), *з цибулею* (2), *варена картопелька, до пива, зачіска козака, з цибулькою, козацький чуб, Максим Залізняк, на хліб, Новий рік, у банці.* Реченнєві – 3: *на голові в козака нашого* (2), *страва неперевершена на українське свято.*

Вишкварки (64). Периферійні: *банош* (2), *вареники* (2), *не знаю* (2), *пережарене сало шматочками* (2), *сало* (2), *цибуля* (2), *вишкварки, дитинство, дідусь, до картоплі, жарка, жир, жирно, з варениками, з м'ясом, зажарка, зима, золотисті, із сіллю, картопля з вишкварками, літо у бабусі, любов, м'ясо, мама, ніби шкварки – українська страва, огидно, печія, поганці, полумисок, сварка від вислову дати шкварок, свиня, смажене, смакота, смалець, сухі, у бабусі, фу, холестерин, хрусткі, щось смажене;* **структурні (64)**: однослівні – 43: *жирні* (4), *пательня* (4), *мамалига* (3), *банош* (2), *вареники* (2), *сало* (2), *цибуля* (2), *вишкварки, дитинство, дідусь, жарка, жир, жирно, зажарка, зима, золотисті, любов, м'ясо, мама, огидно, печія, поганці, полумисок, свиня, смажене, смакота, смалець, сухі, холестерин, хрусткі, фу.* Двослівні – 8: *не знаю* (2), *до картоплі, з варениками, з м'ясом, із сіллю, у бабусі, щось смажене.* Трислівні – 11: *шкварки зі шкварок* (4), *несмачні у маслі* (3), *пережарене сало шматочками* (2), *картопля з вишкварками, літо у бабусі.* Реченнєві – 2: *ніби шкварки – українська страва, сварка від вислову дати шкварок.*

Сало (65). Периферійні: *горілка* (2), *жир* (2), *копчене* (2), *м'ясо* (2), *сила* (2), *смачненьке* (2), *хліб* (2), *бє, білий жир свині, бридке, вбита тварина, в шоколаді, живу добре – сало їм, на салі сплю, салом укриваюсь, з перцем смачно їсти і з гірчичкою, з хлібом, здоров'я, їжа, козаки, лінгвокультурема, засолене, наркотик, народне, натурпродукт, не полюбляю, огірок, сало, свиняче, село, смажене, смакота, тато любить, фу, холодне, шкварки;* **структурні (66)**: однослівні – 51: *кабанчик* (6), *борщ* (5), *Україна* (4), *сіль* (3), *горілка* (2), *жир* (2), *копчене* (2), *м'ясо* (2), *сила* (2), *смачненьке* (2), *хліб* (2), *бє, бридке, здоров'я, їжа, козаки, лінгвокультурема, засолене, наркотик, народне, натурпродукт, огірок, сало, свиняче, село, смажене, смакота, фу,*

холодне, шкварки. Двослівні – 8: *чорний хліб* (3), *вбита тварина, в шоколаді, з хлібом, не полюбляю, тато любить.* Трислівні – 5: *часник і хрін* (4), *білий жир свині.* Реченнєві – 2: *живу добре – сало їм, на салі сплю, салом укриваюсь, з перцем смачно їсти і з гірчичкою.*

Борщ (57). Периферійні: *буряк* (2), *їжа* (2), *смачненький* (2), *смачно* (2), *перша страва* (2), *суп* (2), *Україна* (2), *ароматний, бабуся, Батьківщина, борщ, веганський, з м'ясом, капуста, Клопотенко, котлета, люблю, мама, мамин найсмачніший!, наваристий, національний, не люблю, обід, рідний, сало і часник, смакота, солодкий;* **структурні (57)**: однослівні – 51: *пампушки* (6), *червоний* (6), *сметана* (4), *український* (4), *сало* (3), *буряк* (2), *їжа* (2), *смачненький* (2), *смачно* (2), *суп* (2), *Україна* (2), *ароматний, бабуся, Батьківщина, борщ, веганський, капуста, Клопотенко, котлета, люблю, мама, наваристий, національний, обід, рідний, смакота, солодкий.* Двослівні – 5: *перша страва* (2), *з м'ясом, мамин найсмачніший!, не люблю.* Трислівні – 1: *сало і часник.* Реченнєвих не зафіксовано

Кисіль (83). Периферійні: *бабуся* (2), *вишневий* (2), *вишні* (2), *кисіль* (2), *кислий* (2), *солодкий* (2), *чашка* (2), *бабусин компот, білий, вишнева рідина дивної консистенції, в'язкість, густий, давали у садочку просто жах, дитячий табір, домашній, допомагає позбутися грижі, але це лише огидний напій, драглистий, желеподібна страва з фруктів або ягід, жижа, журавлина, зима, казка, каструля, кизил, корисний, корисний для травлення, крохмаль, малина, мама, можна пити, молочний, напій фруктовий, не вживаю, недожеле, неприємний, неприємні спогади, полуниця, рожевий, свято, сливи, слизьке, смакота, смородина, сік, стариця, сухожилля вбитих тварин, тато, травлення, тягучий, у тарілці, фу, хвороба, це жах, червоний, шмарклі;* **структурні (82)**: однослівні – 60: *ягідний* (4), *дитинство* (3), *желе* (3), *компот* (3), *бабуся* (2), *вишневий* (2), *вишні* (2), *кисіль* (2), *кислий* (2), *солодкий* (2), *чашка* (2), *білий, в'язкість, густий, домашній, драглистий, жижа, журавлина, зима, казка, каструля, кизил, корисний, крохмаль, малина, мама, молочний, недожеле, неприємний, полуниця, рожевий, свято,*

сливи, слизьке, смакота, смородина, сік, стариця, тато, травлення, тягучий, хвороба, червоний, шмарклі. Двослівні – 16: *дитячий садок* (4), *з вишнями* (4), *бабусин компот, дитячий табір, можна пити, напій фруктовий, не вживаю, неприємні спогади, у тарілці, це жах.* Трислівні – 2: *корисний для травлення, сухожилля вбитих тварин*. Реченнєві – 4: *вишнева рідина дивної консистенції, давали у садочку просто жах, допомагає позбутися грижі, але це лише огидний напій, желеподібна страва з фруктів або ягід.*